

The Project Gutenberg eBook of Palestiinassa, by Kaarle August Hildén

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Palestiinassa

Author: Kaarle August Hildén

Release date: December 23, 2005 [EBook #17380]

Most recently updated: December 13, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PALESTIINASSA ***

Produced by Tapio Riikonen

PALESTIINASSA

Matkamuistelmia

Kirjoittanut

K. Aug. Hildén
Pastori

J. C. Frenckell ja Poika, Helsinki, 1891.

SISÄLLYS:

Alkulause

- I. Helsingistä Jerusalemiin
- II. Jerusalem ympäristöineen
- III. Betlehemiin, Mar-Sabaan, Kuolleelle merelle ja Jordan'ille
- IV. Jerusalemista Tiberiakseen
- V. Tiberiaksesta Damaskukseen
- VI. Damaskus
- VII. Baalbek ja Libanon
- VIII. Beyroth'ista kotiin

ALKULAUSE.

Kirjassa, jonka täten julkaisen, kertoelen siitä matkasta, jonka tein täkäläisen saksalaisen seurakunnan kirkkoherran, t:ri G. v. Rohden'in, kanssa keväällä 1890 Palestiinaan, Syriaan ja Egyptiin. Loppuun olen liittänyt lyhyen kertomuksen olostani muutamissa Euroopan maissa; se ei kyllä tarjoa mitään yleisempää hupia, mutta olen sen tähän pannut siitä syystä, että kirjani on myöskin oleva virallinen matkakertomus, jonka olen velvollinen jättämään Porvoon Tuomiokapituliin, koska nautin matkarahaa.

Siitä aineesta, jota tämä kirja käsittelee, löytyy vierailta kielillä monta suurta ja tieteellisessä suhteessa ansiokasta teosta, joitten rinnalle ei tämä mitenkään voi eikä tahdokaan pyrkiä. Maanmiesteni huomiota se kuitenkin herättäneen sen tähden, että sen tekijä on ensimmäinen suomalainen pappismies, joka jälkeen uskonpuhdistuksen aikakauden on käynyt Palestiinassa.

Matkamuistelmissani olen kertoessani niistä paikoista, joissa kävimme, usein viitannut raamattuun. Syynä tällaiseen menetystapaan on se tarkoitus, jota kirjaa tehdessäni olen pitänyt silmällä. Olen, näet, samalla kuin koetan antaa mahdollisimman selvän kuvan maasta, kansasta, elämän tavoista, rakennustavasta j.n.e., tahtonut teroittaa lukijaini mieleen pyhän raamatun totuuksia ja siten kohottaa heidän katseensa maallisista, katoovaisista ijankaikkisiin, katoomattomiin. Olenko siinä suhteessa onnistunut vai enkö, jätän päättämättä.

Kertomuksen laatimisessa olen seurannut matkalla kirjoittamaani päiväkirjaa sekä maantieteellisiin ja historiallisiin erikoisseikkoihin nähden kysynyt neuvoja monelta kirjailijalta. Niitten joukossa mainittakoon tässä: Meyer'in "Reisehandbuch" vuodelta 1889, "Durch's Heilige Land" kirjoittanut professori C. v. Orelli, "Real-Encyklopädie", toimittanut t:ri Herzog, "Reseminnen från Egypten, Sinai och Palestina", kirj. G. C. Beskow ja "Jesuksen elämä", kirj. t:ri J. W. Farrar. Kertomus Damaskuksesta, Baalbekista ja Libanon'ista on tekijän suosiollisella luvalla käännetty eräästä Saksan kielellä julkaistusta matkakuvauksesta, jonka on tehnyt hyvä ystäväni ja matkatoverini t:ri G. v. Rohden, joka niinä kahtena kuukautena, kun olimme itämaisella matkallamme, uskollisesti jakoi kanssani matkan ilot, surut ja raskaudet. Kiitos hänelle ystävydestään, jonka aina säilytän rakkaassa muistossa.

Lopuksi lausun sen toivomuksen, että tämäkin monessa suhteessa puutteellinen teos, jonka kirjoittamiseen olen käyttänyt jokaisen virkatoimiltani pääkaupungissa liikenevän hetken, tuottaisi Jumalalle kunniaa ja herättäisi rakkautta häneen, Jesukseen Kristukseen, jonka maallisen elämän vaiheista olen kirjassani saanut useasti huomauttaa.

Helsingissä 9 p. Kesäkuuta 1891.

K. Aug. Hildén.

I.

Helsingistä Jerusalemiin.

Pyhää Raamattua lukiessansa jokainen ehdottomasti luopi itsellensä jonkunmoisen kuvan siitä maasta ja niistä paikoista, joista pyhä historia kertoo. Kun lapsuutemme päivinä luemme esim. Abrahamista, jolle Jumala, silloin kuin tämä vielä asui Mesopotamiassa, sanoi: "Lähde maaltasi ja suvustasi ja isäsi huoneesta sille maalle, jonka minä sinulle osoitan; ja minä teen sinut suureksi kansaksi ja siunaan sinut ja teen sinulle suuren nimen, ja sinä olet siunaus" (1 Moos. 12:1, 2), ja kun sitten seuraamme hänen ja hänen jälkeläistensä historiallista kehitystä, — niin mitkä ajatukset ja mielikuvat silloin heräävätään sielussamme! Nämä mielikuvat ovat erilaiset eri ihmisillä, aina sen mukaan, millainen kuvitusvoima ja millaiset sielunlahjat kullakin on. Useimmiten tämä maa muistettavine paikkoineen kuvastuu sielumme silmään eteen mitä viehättävimmässä valossa, täynnä ihanteellista kauneutta. Sellaiseksi ainakin minä sitä kuvittelin jo varhaisimpina lapsuuteni päivinä. Ja tätähän ei sovikaan ihmetellä, sillä Kaanaan maa, sehän oli "luvattu maa", "pyhä maa", jonka Jumalan valittu kansa, Israel, sai perinnöksi, lukemattomia kovia koettelemuksia, taisteluja ja tappioita kestätyään; sehän on maa, jossa "maitoa ja hunajaa vuoti", jossa Israelin lapset "istuivat viini- ja viikunapuitten varjossa" nauttien ylenmääräistä elämän onnea.

Mutta ei siinä kyllin, että me luomme mielikuvia ja käsityksiä luvatussa maasta ja noista pyhistä paikoista, vaan monen sydämessä herää harras halu päästä omin silmin katselemaan noita seutuja ja

omin jaloin astumaan sillä maalla, jossa omaisuuden kansa on elänyt omituista ihmeellistä elämätänsä, Herran johdolla käyden elämän kovaa taistelua ja säilyttäen kalliin tietonsa yhdestä totisesta Jumalasta keskellä pakanakansoja, jotka olivat vajonneet polyteismiin (monijumaluuteen), pimeyteen ja valheeseen; jossa Herran valaisemat profeetat julistivat totuutta, jotka kautta aikojen ovat valtavasti vaikuttaneet ja jotka vielä tänäkin päivänä vaikuttavat lohduttaen, kurittaen, kehoittaen ja rangaisten; jossa Elämän Herra, ihmiseksi tullut Jumalan Poika Jesus Kristus, syntyi, eli, opetti, teki ihmeitä ja vihdoin astui raskaat askeleensa Golgatan ristille, Jumalan Karitsana kantaakseen maailman synnit; jossa hän kuoli, nousi haudasta ja astui ylös taivaaseen; jossa sittemmin hänen apostolinsa elivät, vaelsivat ja opettivat totuuksia, joita he hänen askeleitansa seuraten olivat oppineet käsittämään. Palestiina eli luvattu maa on ihmeitten maa, jossa joka ainoa paikka johtaa mieleen jonkun suuren tapahtuman, joka läheisesti koskee kutakin ihmistä. Sen vuoksi liittää ajatus niin useasti sinne, sen vuoksi nuorten sydämissä, joissa tulevaisuuden unelmat hallitsevat, herää niin usein harras halu päästä omin jaloin astumaan tällä maalla. Vielä vanhuuden päivinä kuulet monen lausuvan: "nuorena ollessani minä usein ajattelin: oi, kunpa kerran saisin matkustaa Palestiinaan omin silmin katselemaan niitä paikkoja, joissa Jesus vaelsi, opetti ja teki suuret ihmeensä!" Jerusalem, Betlehem, Natsaret, Genetsaret j.n.e. ovat nimiä, joiden paljas mainitseminenkin saattaa hienoimmat kielet sydämissämme värjäjämään, ne ovat paikkoja, jotka salaisella lumousvoimalla viehättävät mieltämme, kun niistä luemme tai kuulemme niistä puhuttavan.

Minäkin olin vuosikausia tuntenut sydämessäni palavata halua kerran päästä Palestiinaan, mutta tämän toivon toteuntuminen näytti mahdottomalta. Esteitä ilmestyi aina monenmoisia, joista suurin kuitenkin oli sopivan matkatoverin puute. Minusta oli, näet, uhkarohkeata lähteä yksin vaeltamaan noita tuntemattomia ja vaarallisia seutuja.

Mutta viime Maaliskuun keskivaiheilla sain sattumalta kuulla, että virkaveljeni, tšekäläisen saksalaisen seurakunnan pastori, Tohtori Gustaf von Rohden, oli aikeissa lähteä seuraavan kuun alussa matkalle Syyriaan, Palestiinaan ja Egyptiin. Tuo kaukainen toive sydämessäni heräsi silloin vastustamattomalla voimalla uuteen eloon. Nythän oli suurin este raivattu tieltä. Heti siis päätin lähteä matkalle yhdessä Toht. Rohden'in kanssa. Matkavarustuksiin minulla oli valitettavasti sangen lyhyt aika, sillä hän oli määrännyt lähtöpäiväkseen Huhtikuun 4 p:n, eikä vuoden aikakaan sallinut pitempää viivytystä. Päätimme matkustaa yöjunalla Pietariin ja sieltä Buda-Pestin ja Konstantinopolin kautta eteenpäin.

Määrätty päivä läheni, ja matkakapineet olivat järjestyksessä. Kirkkaana ja kauniina nousi kevätaurinko idän taivaalle Huhtik. 4 p:nä, joka sattui olemaan protestanttisen ja roomalais-katolisen kirkon pitkäperjantai. Herran seurakunta vietti siis kalliin Vapahtajansa kärsimyksen, ristiinnaulitsemisen, kuoleman ja hautaamisen muistoa. Minullakin siis oli tilaisuus tänä muistorikkaana päivänä vielä mennä rakkaitten seurakuntalaisten kanssa Jumalan huoneeseen kuulemaan sanaa "ristiinnaulitusta", avuksihuutamaan ja kiittämään Herraa sekä rukoilemaan Jumalan siunausta matkalle. Outoja tunteita herätti sydämessä se tieto, ett'en moneen kuukauteen, — Herra yksin tiesi tokko enää milloinkaan — saisi viettää jumalanpalvelusta näitten seurakuntalaisten kera, joitten joukossa minulla on monta kallista ystävää, joita olin syvästi kaipaava.

Ilta läheni, kello alkoi tulla yhdeksän, jolloin junan oli määrä lähteä. Eräitten läheisimpäin ystäväini seurassa saavuin Helsingin rautatienasemalle, jonne jo oli keräyntynyt lukuisa ystäväjoukko hyvästijättämään. Muuan näistä ystäväistä kuiskasi korvaani lohdutukseksi pitkää matkaa varten seuraavan jalon raamatunlauseen: "Älä pelkää, sillä minä olen sinun kanssasi; älä harhaile, sillä minä olen sinua Jumalasi; minä vahvistan sinua, minä autan myös sinua ja tuen myös sinua minun vanhurskauteni oikealla kädellä" (Jes. 41:10). Hetkisen kuluttua saapui matkatoverini, hankin ystäviensä seuraamana. Vielä kotvanen, lämmin kädenlyönti, juna vihelsi lähtömerkin. "Herra olkoon kanssanne; hyvästi, hyvästi!" kuului ystäväin huulilta. Ja varmaankin monen sydämmestä nousi Kaikkivaltiaan istuimen luo harras rukous, että Hän varjelisi meitä tällä pitkällä, vaarallisella matkalla ja antaisi meidän onnellisesti saapua takaisin kotiin. Näin olimme alkaneet matkan Pietaria, Venäjän pääkaupunkia, kohden, jonne saavuimme seuraavana päivänä klo. 11 e.pp.

Nuo muutamat tunnit, jotka meidän oli viipyminen Pietarissa, eivät olleet minulle kaikkein mieluisinta laatua, syystä että alussa näytti siltä, kuin minun olisi ollut pakko keskeyttää matkani ja erota toveristani. Syy siihen oli taloudellista laatua. Meidän hyvässä pääkaupungissamme en ollut ainoastakaan pankista saanut kultafrankin rahoja, joita olisin matkalla tarvinnut, jonka vuoksi lunastin Buda-Pestissä maksettavan vekselin. Viimeisessä hetkessä matkasuunnitelmamme kuitenkin muuttui siten, ett'emme tulleetkaan matkustamaan äsken mainitun kaupungin kautta, vaan suoraa tietä halki Venäjän maan. Tämän ilmoitin johtajalle siinä pankissa, josta olin vekselin ostanut. Hän lupasi hyväntahtoisesti seuraavana aamuna sähköiteitse ilmoittaa asiasta erääseen Pietarin pankkiin, jotta minä saisin sieltä nostaa rahat. Mutta sähkösanomaa ei ollutkaan tullut, eikä sitä kuulunut koko sinä aikana, jolloin minä pankissa odotin. Monen mutkan perästä minä kuitenkin sain pankinjohtajan uskomaan, että minä olin se, joksi itseni ilmoitin ja että kuljin rehellisillä teillä, ja hän maksoi minulle puheena olevan vekselin. Tässä puuhassa oli kuitenkin aika kulunut niin täpärälle, että minä töin tuskin

kerkisin ajoissa junalle. Matkatoverini, jolla ei ollut vähääkään aavistusta minun pulastani, oli levottomana odottanut minua ja asettanut kaikki kuntoon matkaa varten. Piletti ostettiin aina Odessaan asti. Nyt alkoi siis tuo pitkä matka kautta avaran Venäjän maan. Levottomana odotellessaan oli matkatoverini saanut itselleen istumapaikan muutamassa vaunussa, jossa kuitenkin ei ollut sijaa minulle. Meidän täytyi siis olla erossa koko matka Pietarista Moskovaan. Ainoastaan suuremmilla asemilla saimme tavata toistamme. Kansaa oli tungokseen asti kaikissa vaunuissa, ja, joka kerran oli paikan saanut, sen täytyi istua siinä ihan kuin kiinni naulittuna. Keskellä ihmisjoukkoa, jonka kieltä en ymmärtänyt enkä osannut puhua, oli minulla aikaa vaipua omiin ajatuksiini, jotka nyt kokonaan minut valtasivat. Viime päivien tapahtumat, itse matkan tarkoitus j.n.e. esiintyivät selvinä sieluni silmien eteen. Tulevaisuus kangasti edessäni tuntemattomana mutta ihanteellisen kauniina. Odotinhan niin paljon tästä matkasta. Nythän oli toteutuva tuo kaukainen toiveeni kerran päästä pyhään maahan, ihmeitten maahan. Mutta matka tuntui niin pitkältä ja vaivaloiselta, se oli täynnä lukemattomia vaaroja ja vastoimia. Sen vuoksi lähetin palavan rukouksen Herran puoleen, joka kuulee sydämmemme hiljaiset huokauksetkin: "Herra, anna minulle voimaa voittamaan kaikki vastukset ja suojele minua kohtaavista vaaroista; vahvista ja tue ruumistani ja sieluani kaikkivaltiaalla kädelläsi!" Ja tämä rukous loi sieluuni ihmeellisen rauhan; minä olin vakuutettu siitä, että Herra oli oleva kanssani matkalla.

Ne seudut, joita Pietarin ja Moskovan välisellä matkalla saattoi vaunun ikkunasta nähdä, olivat tosin laajat, mutta tuiki yksitoikkoiset. Niin kauas kuin silmä kantoi, näki edessään viljeltyjä ketoja tai aavoja aroja. Siellä täällä oli joitakuita kurjannäköisiä kyliä, muutamia taloja ja joku kreikkalais-katolilainen kirkko, jotka loivat ympäristöön jonkun verran vaihtelevaisuutta. Matkatoverini ristivät rintaansa joka kerta, kuin juna kulki jonkun kirkon ohitse. Etenkin oli muuan minun läheisyydessäni istuva, puoleksi herran, puoleksi talonpojan näköinen henkilö, jolla oli hurskaat, milt'ei askeettiset kasvot, hyvin tunnollinen tämän velvollisuuden täyttämässä.

Vähitellen alkoi aurinko laskeutua ja varjot pitenivät. Yö saapui, yö, joka ei laisinkaan ole mieluisa sille, jonka täytyy viettää levon aika rautatievaunussa vierasten ihmisten keskellä, joiden kieltä ei ymmärrä. Paitsi sitä, että ehdottomasti tuntee jonkuulaista levottomuutta tavaroittensa ja matkarahojensa säilymisestä, oli minun ahtauden vuoksi mahdoton nukkua. Aika kului siis ylen hitaasti. Aamun tulo oli, kuten ainakin sellaisissa tilaisuuksissa, hartaasti odotettu. Idän taivas alkoikin vähitellen ruskottaa ja pian nousi aurinko kirkkaana, tuoden mukansa kauniin päivän. Se oli Huhtikuun 6 päivä. Kotimaassa, jossa ajatukset yhä vaan asuivat, alkoivat ihmiset jo varustautua kirkkoon oikealla tavalla viettääksensä tätä päivää. Sehän oli koko protestanttisen kristikunnan pääsiäinen. Mieleeni johtui kalliin Vapahtajamme ylösouseminen, joka tänäpäivänä oli tutkisteluaineena kaikilla kristityillä. Luin päivän tekstin ja evankelistain kertomukset tästä jalosta aineesta, joka aina antaa uutta elämän voimaa kristitylle maallisen vaelluksen aikana, olkoonpa hän missä paikassa ja millaisissa oloissa tahansa. Annoin ajatusteni seurata vaimoja ja opetuslapsia Jesuksen haudalle ja riemuitsin siitä, että minunkin matkani määrä oli päästä sille paikalle, jossa tämä suuri ihme kerran on tapahtunut. Sydämmeni täyttyi ilosta, ja minä kiitin elämän Herraa, joka syntisten puolesta oli voittanut synnin, kuoleman sekä pimeyden voiman, ja samalla tuntui tulevaisuus niin turvalliselta, kun tiesin, että elävä Vapahtaja, synnin ja kuoleman voittaja, on meidän luonamme joka päivä sanansa ja lupauksensa mukaan. Tällaiset ajatukset virkistävät mieltä aution seudun läpi matkustaessa ja tuovat sieluun iloa ja rohkeutta.

Klo. 9 saavuimme Moskovaan, Venäjän sydämmeen ja muinaiseen pääkaupunkiin. Siellä viivyttiin kolme tuntia.

Päivä oli kirkas ja ihana, ilma leuto, vaikka lunta vielä näkyi siellä ja täällä kedoilla, ja kylmät tuulen henkäykset ilmaisivat, ettei kevät vielä ollut tykkänään voittanut talven valtaa. Ei ainoatakaan pilveä näkynyt kirkkaalla taivaalla. Kaikki luonnossa ennusti hyvää, virkistäen yöllisestä valvonnasta väsyneen mielen. Heti asemalle saavuttuamme tilasimme issikan, joutuaksemme niin pian kuin mahdollista katselemaan kaupunkia, josta olimme kuulleet niin paljon puhuttavan. Meille oli sanottu: "Ken mielihänkin oppia tuntemaan Venäjätä, hänen täytyy nähdä Moskova." Etenkin käytimme nämät kolme tuntia tuon kuuluisan Kremlin näkemiseen. Tämähän on Venäläisten mielestä kaikista pyhin paikka koko valtakunnassa ja sitäpaitsi on se koko Moskovan kaunistus. Kremlin muodostavat lukuisat kirkot ja keisarilliset palatsit, jotka ovat rakennetut eräälle kukkulalle ja muurilla erotetut muusta kaupungista. Kun "pyhän portin" kautta astuu Kremliin, täytyy jokaisen jo portilla paljastaa päänsä. Venäläinen tekee sen lisäksi ristinmerkin ja tuntee pyhää liikutusta; sillä hän tietää olevansa pyhällä paikalla. Meidänkin täytyi paljastaa päämme portilla. Kirkoista, joissa kävimme, on *Uspenskin* katedraali suurin ja kaunein. Siellä kruunataan Venäjän tsaarit, ja jo senkin vuoksi se on muita pyhempi ja arvokkaampi. Rakennustavan puolesta se ei eroa tavallisista Venäjän kirkoista. Itse sisustus on komea ja kallisarvoinen. Jo sisälle astuessaan huomaa katsoja kolme ylen paksua, kallisarvoista pylvästä. Jos luopi silmänsä mihin tahansa, niin joka paikasta huomaa, ett'ei jumalankuvain eikä muiden koristusten suhteen ole tahdottu säästää vaivoja eikä kustannuksia, kun on tahdottu saada tämä temppelellinen ihanteellisimman kauniiksi. — Venäläiset, jotka seuraavat vanhaa ajan lukua, viettivät par'aikaa

palmusunnuntaita, ja meidän kirkkoon tullessamme toimitettiin juuri jumalanpalvelusta. Uspenskin katedraali oli ahdinkoon asti täynnä kansaa, ja suunnattomat ihmisjoukot oven ulkopuolella odottivat tilaisuutta päästä tähän pyhään paikkaan. Mekin asetuimme odottavain joukkoon ja saimme seistä puolen tuntia oven takana, ennenkuin pääsimme sisälle. Noin viisi sataa ihmistä, etenkin miehiä, sekä ylhäisiä että alhaisia, tuli ulos kirkosta, sill'aikaa kuin me odotimme. Suurella vaivalla saimme me joukon mukana tunkeutuneeksi kansan täyttämään temppeliin. Kirkossa tuoksui pyhä savu, erinomaisen kaunis kuorolaulu kehoitti läsnäolevia hartauteen, ja joukko kallisarvoisiin messupaitoihin puettuja pappeja toimitti jumalanpalvelusta. Seurakunnan käytös sekä kirkon sisässä että sen edustalla todisti, että Venäläinen suuresti kunnioittaa pyhiä asioita, temppeliä ja jumalanpalvelusta. Kaikkialla vallitsi hiljaisuus ja hyvä järjestys.

Meillä ei kuitenkaan ollut aikaa kauan viipyä tässä temppelissä, sillä aika alkoi käydä tiukalle. Kello oli hetkisen kuluttua 1/2 12, ja meidän oli joutuminen junalle, jonka oli määrä klo 12 lähteä Kieviin ja Odessaan. Moskova — sivumennen mainitakseni — ei tehnytäkään meihin erittäin suurenmoista vaikutusta, kun Pietarin kaupungin loisto ja komeus oli vielä tuoreessa muistossa. Huoneet olivat mataloita, ja yleinen siisteys ei ollut läheskään niin hyvällä kannalla, kuin olimme odottaneet. Ilman kaipausta jätimme siis kaupungin, jatkaaksemme matkaa etelään käsin. Edessämme oli kahden vuorokauden matka, jonka kestäessä piti pysähdyttämän ainoastansa 2-3 tunnin ajaksi Kiev'iin.

Taaskin olivat rautatievaunut tungokseen asti täynnä; vaikea oli saada siedettävää istumapaikkaa. Ensimmäinen ajatus istumaan päästä oli taaskin: "mitenkä tällaisessa ahtaudessa saa yön kulumaan, kun ei nukkumisesta voi olla puhettakaan." Mutta muu ei auttanut kuin tyytyä osaansa. Tie kulki taaskin poikki aavojen tasankojen, jotka enimmäkseen olivat viljelemättömät. Tuskinpa missään voipi matka tuntua yksitoikkoisemmalta, kuin näillä seuduin. Varsinkin Suomalaiselle, joka on tottunut näkemään vuoria, laaksoja, järviä ja virtoja, tuntui tämä sanomattoman vastenmieliseltä. Sentähden hän kaipaa jonkunmoista muutosta, jotain vaihtelevaisuutta, vaan turhaan, sillä tuntikausia saapi katsella yhä vaan samaa. Niin kauas kuin silmä kantaa, näkee vaan aroja, jotka vielä tähän vuoden aikaan olivat paksun lumen peitossa. Vasta silloin, kuin tulimme lähelle Kieviä, saivat seudut toisen muodon. Näimme etäisyydessä vuoria eli oikeammin ylänköjä, yksinpä vettäkin. Mitä edemmä matka kului, sitä enemmän aloimme ikävöidä Kiev'iä, tuota Venäjän ensimmäistä pääkaupunkia. Oli jo Huhtikuun 7 p:n iltä lähenemässä, kun muuan matkustajista, joka oli syntyjään saksalainen, mutta oli vuosikausia oleskellut Moskovassa, lausui ilosta loistavin silmin: "Kas, tuolla on vihdoinkin Kiev; tuolla näette kirkot; tuolla ovat kukkulat; tuolla virtaa joki." Niinpä tottakin, Kiev oli lähellä; me lähestyimme Dniepr-jokea, jonka rannalla Kiev'in kauniit kirkot ja kunnianarvoisten luostarien muurit kohoavat korkeutta kohden.

Kiev'iin pysähtyi juna 3 tunniksi, joka aika täytyi tarkoin käyttää, jos mieli jossakin määrin oppia kaupunkia tuntemaan. Me kiiruhdimme suoraa päätä saksalaisen papin luo, jonka tapasimmekin kotona. Pastori W., 45 vuoden ikäinen mies, on ollut Kiev'issä 16 vuotta sielunpaimenena ja tuntee sen vuoksi sangen tarkoin kaupungin ja sikäläiset olot. Hän otti meidät ystävällisesti vastaan ja sanoi, että hänellä oli harras halu seurata meitä pyhälle maalle, mutta virkavelvollisuudet estivät häntä näin pitkälle matkalle lähtemästä. Ja vaikka yksin hänen rouvansakin kehoittamalla kehoitti häntä lähtemään meidän seurassamme tuolle "intresantille retkelle", niin oli hän pakotettu jättämään tuumansa tulevaisuuden varaan. Hän sanoi olevansa hyvin tyytyväinen seurakuntaansa, johon kuului 2,500 à 2,800 jäsentä, enimmäkseen luterilaisia. Myöskin on mainitussa seurakunnassa reformeerattuja ja herrnhuteja, joiden sielunhoito on pastori W:n sekä hänen virkaveljensä pastori J:n huolena. Seurakunnalla on oma kaunis kirkkonsa sekä koulu ja pappila.

Viivyttyämme hetkisen aikaa pastori W:n kodissa, lähti hän näyttämään meille kaupunkia, jossa on 200,000 asukasta. Kauniissa vaunuissa, joiden eteen oli valjastettu kaksi hyvää hevosta, kuljetti hän meitä paikasta paikkaan, jotta tuon lyhyen odotusajan kuluessa olisimme ennättäneet nähdä edes muutamia kaupungin merkellisimmistä paikoista. Näistä mainittakoon, paitsi kaupungin kauniita ympäristöjä ja ihania puistoja, joita tapaa kaikkialla, Pyhän Antrean kirkko, joka kaupungin keskiosassa majesteettillisena kohoaa korkeutta kohden, sekä Sofian kirkko. Myöskin on muutamia muistopatsaita, esim. eräs ruhtinas Gmilitzky'n kunniaksi pystytetty. Kadut ovat leveät ja säännölliset, talot uudenaikaiset, useissa paikoin palatsintapaiset. Pastori W. mainitsi, että kaupunki on niinä 16 vuotena, joina hän siellä on asustanut, kaikin puolin melkoisesti edistynyt. Rautatie on suureksi osaksi ollut syynä tähän edistykseen.

Saatuamme suosituskirjeen saksalaisen seurakunnan pastorille Odessaan, lausuimme sydämmelliset jäähyväiset ystävälliselle isännällemme, joka oli tuona lyhyenä oloaikanamme Kiev'issä toimittanut meille niin paljon iloa, ja läksimme taas matkalle. Vielä yö ja kappale seuraavata päivää oli meidän matkustaminen rautatiellä. Edessämme oli taasen tasanko, ääretön, taivaan rantaa tavoitteleva tasanko. Uupuneina pitkästä rautatiematkasta, jonka kestäessä emme olleet saaneet sanottavasti levähtää, saavuimme tiistaina Huhtik. 8 p. klo 11 Odessan rautatienasemalle, josta suoraa päätä lähdimme laivarantaan tiedustamaan, millä laivalla pääsisimme poikki Mustanmeren Konstantinopoliin.

Toivomme mukaan tapasimmekin täällä "Asof"-nimisen höyrylaivan, jonka oli määrä samana päivänä klo 4 lähteä kyntämään Mustanmeren aaltoja, saattaen matkustajia Turkin pääkaupunkiin. Vietyämme matkakapineet mainittuun höyrylaivaan ja ostettuamme piletit, lähdimme tervehtämään saksalaisen seurakunnan pastoria, joka, vastaanotettuaan meidät erittäin ystävällisesti, lähti näyttämään meille tuota suurta kaupunkia, joka käsittää 300,000 asukasta ja oli Venäjän etevimpiä kauppakaupunkeja sekä, rakennettuna eräälle Mustanmeren rannalla olevalle ylänneelle, on asemansa puolesta hyvin kaunis. Siellä olevaan saksalaiseen seurakuntaan, jolla on oma kirkkonsa ja koulunsa, kuuluu 5-6 tuhatta jäsentä, jotka tunnustavat luterilaista uskontoa. Luterilaisen seurakunnan ohessa on kaupungissa myöskin noin 300 jäsentä käsittävä reformeerattu seurakunta, jolla on oma pappinsa.

Meidän ollessamme pastori B:n luona toimitettiin meidän matkapassimme Turkin konsulin tarkastettaviksi. Tällainen tarkastus on aivan välttämätön, sillä ilman sitä emme olisi saaneet astua laivaan, emmekä myöskään olisi päässeet Konstantinopoliin.

Lausuttuamme jäähyväiset ystävälliselle isännällemme, joka saattoi meitä laivasillalle, alotimme tuon 36 tuntia kestävä matkan Mustanmeren poikki, tuota asemansa puolesta ylistettyä Konstantinopolia kohti. Ilma, joka monta päivää oli ollut kirkas ja lämmin, muuttui yht'äkkiä kolkoksi ja sateiseksi.

Synkkänä ja uhkaavana lepäsi Mustameri edessämme. Salainen pelko sydämissä alotimme siis matkan tuolla vaarallisella merellä, joka usein myrskysäällä on saanut aikaan suuria hävityksiä. Laiva, joka oli sangen mukavasti sisustettu, huojuikin ankarasti pimeän tultua ja kautta koko yön. Kaiken yöstä satoi ankarasti, mutta aamulla klo 8 aikaan alkoivat aamuauringon säteet hajoittaa pilviä, ja klo 11 aikaan oli ilma mitä ihanin, ainoastaan hiljainen tuuli keinutteli laivaa. — Matkustajat laivalla muodostivat kirjavan joukon; siinä oli kaikensukuisia ja kaikenkielisiä kansoja. Keskikannella oli suuri parvi tatarilaisia, miehiä ja naisia "mollah'insa", eli pappinsa vartioimina. Naisilla oli hunnut silmillä, miehet olivat jotenkin repaleisissa, ohuissa lammashapuvuissaan. Kenties he olivat matkalla Mekkaan, saadaksensa Kaabassa, muhammettilaisten etevimmässä temppelissä, palvella Allah'ia. Etuja takakannella taas oli ranskalaisia herroja ja naisia, jotka hilpeän iloisina ja samalla sievistelevän sirosti lausuiivat toisilleen kohteliaisuuksia. Sen lisäksi oli seurassa turkkilaisia, jotka vilkkaasti puhelivat keskenään. Heidät tunsu punaisista päähineistään (fezeistä), joiden mustat tupsut olivat vilkkaassa liikkeessä heidän puhuessaan. Englantilaiset, joita laivalla oli muutamia, tunsu vakaasta, arvokkaan hienosta käytöksestä.

Paitsi monenkaltaisia ja erikielisiä ihmisiä, oli laivalla suuri joukko nautaeläimiä, jotka nekin olivat matkalla meren toiselle puolelle ja sieltä sitten ties minnekä. Niiden luku nousi ainakin sataan. Sen lisäksi kuului vielä matkaseurueeseen lukematon joukko siipikarjaa, jonka keskeltä kuului yöstä päivää kova kaakotus, ja pikku porsaita, jotka pahasti vinkuivat. Näinmuodoin oli höyryalus monessa suhteessa enemmän karjakarsinan kuin matkustajalaivan näköinen.

Kaunis ja suloinen Huhtik. 9 p. kului nopeasti, suoden meille tarpeellista lepoa vaivaloisen rautatiematkan jälkeen. Illalla saimme ihaila auringon laskua, joka olisi ollut mitä ihanin, elleivät muutamat vähäpätöiset pilventönkät viimeisessä hetkessä olisi verhonneet laskeuvaa aurinkoa. Viimeksi mainittu seikka antoi meille aihetta pelätä: kunhan vaan ei huomisaamu, jolloin meidän oli kulkeminen Bosporoksen läpi Konstantinopoliin, muuttuisi sateiseksi ja meiltä menisi hukkaan mitä nautintorikkain hetki. Vielä yö — ja seuraavana aamuna tiesimme siis olevamme kauan kaihoamamme Itämaitten portilla.

Jo varahin kl. 1/2 3 aikaan torstaiamuna Huhtik. 10 p. herätti meidät suloisesta aamu-unesta ankara laivan kannelta kuuluva jyrinä, sillä ankkuri laskettiin. Siitä huomasimme, että olimme jo saapuneet Bosporoksen salmen suulle. Siinä meidän täytyi odottaa, kunnes aurinko oli noussut, sillä yksikään laiva ei saa kulkea Bosporoksen läpi ennen auringon nousua. Tätä kieltoa, joka on toimeenpantu jossain rauhansovinnossa, täytyy jokaisen ilman poikkeusta noudattaa. Tämän odotuksen aikana oli meillä kyllin aikaa valmistautua katselemaan sitä suuremμοista näköalaa, joka hetkisen kuluttua oli avautuva eteemme. Huomio oli tarkoin kiintynyt siihen, mitä nyt oli tuleva. Tämän odotuksen aikana tapahtui matkatoverilleni pieni vahinko, sillä hän matkakapineita kootessaan epähuomiosta kaatoi erään turkkilaisen appelsiinikorin, niin että kaikki appelsiinit vierivät pitkin salin lattiaa. Meillä oli suuri työ, ennenkuin saimme hedelmät kootuiksi koriin ja asetetuiksi uudestaan järjestykseen. Ensiksi oli turkkilainen hiukan harmissaan, mutta sitten hän leppyi ja näytti unohtaneen koko jutun. Kello alkoi olla kuusi; idän ilma kävi punaiseksi ja aurinko nousi taivaalle kirkkaana ja kauniina. Vielä hetkinen, muutamia turkkilaisia postinkuljettajia tuli laivaan, ja laiva lähti liikkeelle. Aamuilma tuntui kolealta ja kylmä tuuli teki olon laivan kannella vähän vastenmieliseksi. Ihanat Bosporoksen rannat, joita kaunisti kevätkesän kaunis vihannuus, pidättivät meitä kuitenkin kannella. Ja kun olimme hetkisen katselleet noita ihmemaisemia, niin emme enää kylmää tunteneetkaan. Huomiomme niin täydellisesti kiintyi meitä ympäröiviin näköaloihin, että vilun tunne oli aivan poissa. Minun on mahdoton tässä kuvata kaikkea sitä kauneutta, joka meitä ympäröi niiden 2 tunnin kuluessa, joina höyrylaiva hiljaa luisti noiden korkeiden rantain välitse kohden Konstantinopolia. Minulla tarvitsisi olla taidemaalarin sivellin, voidakseni edes

jossakin määrin kuvata niitä näköaloja, jotka kevään raikkaassa vihannuudessa aamuauringon valaisemina avautuivat eteemme. Molemmiin puolin salmea, Aasian kuten Euroopankin puolella, näkee mitä ihanimpia, moneen eri tapaan rakennettuja huviloita. Useimmissa on tasaiset katot, jotka aina muistuttavat meitä siitä, että olemme Itämailla. Uljasten puistojen, tuhansien hedelmäpuiden ja loistavien kukkaispenkereiden ympäröiminä ne jättävät mieleen katoamattoman muiston. Minä en uskalla ryhtyäkään kuvailemiseen, kun jo edeltä päin tiedän kykenemättömyyteni siihen; kuvaus ei vähimmässäkään määrässä vastaisi todellisuutta. Täytyy omin silmin nähdä tämä maisema, saadaksesen siitä oikean kuvan; sitä ei käy kynällä piirtää paperille. Minä olen matkustanut Rein-joella ja nähnyt sen ihanat rannat viinitarhoineen ja linnoineen, mutta Bosporos voitti kaiken sen ihanuuden.

Mutta kauneimmatkin hetket ihmiselämässä häiriytyvät jostakin vastenmielisyyden tunteesta, joka myrkyn tavalla hiipii turmelemaan ja hävittämään. Eheän täydellistä nautintoa ei ole tässä syntisessä maailmassa, tässä murheen laaksossa. Niin kävi nyt meillekin. Me halusimme rauhassa nauttia kaikkea tätä ihanuutta, kuin Luoja oli runsaalla kädellä kylvänyt luontoon; mutta pianpa meidän täytyi herätä muistamaan, että vielä elimme synnin ja pahuuden maailmassa. Kuin lähestyimme kuuluisaa suurvaltojen riitakapulaa Konstantinopolia, Turkin vallan pääkaupunkia, jonka mielivallan ja julmuuden alla kauneimmat maat ja monet kansat huokailevat, näimme matkan päässä mustan jonon veneitä eli n.s. "kaikeja", väestönä kiljuvia ja pauhaavia ihmisiä, jotka olivat tuota pikaa tulevat vaivaamaan meitä perin vastenmielisellä tunkeilevaisuudellaan. Ja jo ennen, kuin höyrylaiva vielä oikein pysähtykään, takertuivat ne kiinni sen sivuihin ja kiipesivät uskomattoman notkeasti ylös laivan kannelle joka puolelta. Tuossa tuokiossa olimme noiden kiusanhenkien ympäröiminä, jotka pakkautuivat joka taholta luo. Väkisinkin olivat ne riistää matkatavarat ihan käsistämme. Kaikki tarjoutuivat meille kantajiksi ja oppaiksi. Tuossa tunkeilussa täytyi käyttää kaikkea kykyään, voidakseen pidättää heitä edes hiukankaan erossa ja säilyäkseen heidän ryösteliäisyydeltänsä, joka näytti olevan vallan rajaton. Tässä saimme siis ensi kerran vähän tutustua itämaiden satamatapoihin ja näihin sellaisen kansan hurjiin poikiin, johon sivistys on vielä hyvin vähän päässyt leviämään, ja jonka keskuudessa raaka voima vaikuttaa enimmän. Sama näytelmä uudistui sitte jokaisessa seuraavassakin satamassa. Senpä tähden niitä lähestyessä aina tuntuikin sisällistä levottomuutta; olihan jo edeltä päin tietty, miten suuria hankaluuksia aina oli maalle menossa.

Viimein onnistui meidän saada toimeen sopimus erään oppaan eli "dragomaanin" kanssa, joka osasi vähän saksaa ja näytti hiukan rehellisemmältä kuin toiset. Hän suostui määrä maksusta viemään meidät sille höyrylaivalle, joka oli samana päivänä iltapuolella lähtevä *Smyrnaan*, ja muuten opastella meitä kaupungissa. Hänen "kaikiinsa" kannettiin matkatavaramme ja me siis jätimme "Asofin" turkkilaisineen, tatarilaisineen, siipikarjoineen ja porsaineen, jossa laivassa jo olimme jotenkin ruvenneet viihtymään, vaikka seura siinä olikin niin kirjava. "Diana," se itävaltalainen laiva, jossa meidän tuli jatkaa matkaamme, oli aivan lähellä, niin että muutamassa minuutissa pääsimme sen sivulle. Kuitenkin oli meidän käytävä tullissa ennenkin saimme toimittaa matkatavaramme uuteen laivaan. Tulliin nähden mainittakoon tässä huvittava tapaus kuvaamaan Turkin valtakunnan tullioaloja. Kuin jo aioimme nostattaa kapineitamme Dianaan näimmekin pienen veneen eli "kaikin", jossa istui kaksi miestä, kiiruhtavan luoksemme. Opas selitti niiden olevan tullimiehiä, jotka tahtoivat tutkia tavaroitamme, mutta lisäsi heti: "jos annatte heille 5 piasteria (noin 1 mk. 10 p:iä), niin kyllä he tyytyvät ja menevät tiehensä." Ryhtymättä aukomaan katseltavaksi tavaroitamme, joissa ei mitään kiellettyä ollut, ja siten hukuttamaan muutenkin niukkaa aikaa, annoimme ennemmin mielellämmekin dragomaanille 5 piasterin rahan, jota hän sormiensa välistä näytti tullimiehille. [Sitemmin saimme kokea monestikin, että aina täytyy lahjomalla selvittää tullitarkastukset, vaikka ei olekaan mitään kiellettyä tavaraa. Jos ei mitään anna, purkavat tullimiehet tavaroita moneen kertaan, lausuen ehtimiseen "bachschisch" sanaa.] Toinen heistä ensin teeskenteli inhoavansa sellaista tullaamista, ehkäpä rahan pienuuden tähden; mutta kuin dragomaani, pitämättä siitä lukua, heitti sen hopearahan heidän veneeseensä, käänsivät he nopeasti "kaikiinsa" ja sousivat tiehensä, nähtävästi hyvin tyytyväisinä saaliiseensa. Tullauksen puolesta oli tällä kertaa selvitty, vaikka kyllä sellaisella tavalla, josta saimme huonot ajatukset koko Turkin vallan tullilaitoksesta. Hyvässä rauhassa saimme sitte toimittaa tavaramme laivaan ja lähteä maalle katselemaan kaupunkia.

Rannassa täytyi meidän näyttää matkapassimme vartiavirkamiehelle. Onneksi olivat ne näytetyt Turkin konsulille Odessassa; muuten olisimme ehkä saaneet kääntyä pois tyhjin toimin, pääsemättä Konstantinopoliin tai koko Turkin valtakuntaan. Juotuamme dragomaanin neuvosta ensin kahvia turkkilaistapaan varsin mitättömässä kahvilassa, kiiruhdimme nyt pitkin lokaisia katuja *Galatan tornille*, jossa muukalaiset tavallisimmasti ensinnä käyvät, ihailmassa sieltä käsin kauneita, laveita näköaloja ja saamassa yhteiskuvan kaupungista. Torni on keski-ajalta, byzantinilaiselta aikakaudelta, ja sanotaan sitä rakennusta "Kristuksen torniksi" (poru s tou Hristou eli tou staurou). Se on muodoltaan pyöreä ja keski-aikaisten linnantornien kaltainen, 100 metriä korkea meren pinnasta lukien. Sen juurella on vielä jälkiä vanhoista muureista, jotka ovat nähtävästi kuuluneet linnoitukseen. Luultavasti on siinä aikoinaan ollut linna, josta torni on jäännöksenä. Ylös torniin nousta jyrkkiä, hyvin epämukavia rappusia, joissa on 181 porrasta, jonka tähden nouseminen sinne on hyvin rasittava. Mutta vaiva tuleeekin runsaasti

palkituksi, sillä päästyä kerran ylös on silmäin edessä ihanimpia näköaloja. Tornin joka sivussa on aukenevia ikkunoita, joista pääsee tornia ympäröivälle ulkoparvekkeelle kävelemään ja ihan vapaasti näkemään kaikkea. Mitä kaikkea sillä kävelykierroksella on nähtävänä, mitä kauneita näköaloja avautuu eteen, on minun mahdoton kuvata. Siihen olisi tarpeen tarkempi tutustuminen kaupunkiin, kuin minulla on. Katsojan huomiota kuitenkin heti vetävät puoleensa suuret majesteetilliset moskeat (muhammettilaisten kirkot) kaikkine minareetteineen (torneineen), joita siinä kaupungin-osassa, jota sanotaan Stambuliksi, kaikkialta kohoelee kohti taivasta. Kaikkialla näkyy, sieltä korkealta katsellen, myöskin ihmiskihermiä, jotka mitä kummallisimmissa puvuissa lakkaamatta ovat liikkeessä. Kaikki näyttää levottomasti aaltoilevalta mereltä. Tornista katsellen vasta oikein osataan myöskin arvostella tälle kaupungille suodun, ihmeellisen ihanan aseman suurenmoista kauneutta. Enempää kuin noin tuntikausi ei meillä kuitenkaan ollut aikaa kuluttaa tässä paikassa, sillä meidän täytyi kiiruhtaa Venäjän konsulin luo saamaan taas passeihimme näyttökirjoitus matkamme jatkamista varten. Likaisia katuja myöten, jotka olivat täynnänsä ihmisiä ja joilla ryysyiset kerjäläiset julkeimman hävyttömästi tunkeutuivat päällemme, kävi matka konsulinvirastoon, mutta turha oli tavoitella nyt sitä korkeaa herraa. Hänen sanottiin olevan vasta klo 10 aikaan tavattavana virkahuoneessaan, joka oli eräässä palatsimaisessa rakennuksessa. Tämän väliajan käytimme toisen kaupungin-osan, Peran, katselemiseen, joka on vähän siistimpi ja paremmin rakennettu sekä korkeammalla kuin *Galata*, ensimmäinen kaupunginosa. Aina klo 12:teen asti täytyi meidän odotella ennen, kuin saimme passeihimme konsulin kirjoituksen, eivätkä passit vielä sittekään olleet valmiit, vaan piti ne välttämättä viedä vielä Turkin konsulille. Monen vaivan ja vastuksen sekä maksun jälkeen päättyi tämä varsin proosallinen historia siten, että me saimme käsiimme Turkin kielellä, kummallisimmilla salaperäisillä merkeillä kirjoitetun paperin, jossa sanottiin olevan merkittynä meidän ikämme, näkömme ja kenties mitä kaikkea muuta. Muiden merkillisyyksien joukossa oli meistä paperissa myöskin, että me olimme näöltämme valkoveriset. Ja verraten turkkilaisiin ja etelämaalaisiin, jotka ovat mustia ja vaskenkarvaisia, olikin tuo oikein. Meitähän nyt katseltiin turkkilaisilmillä — tai oikeastaan ei katseltu, sillä mies, joka kirjoitti passin, ei ollenkaan nähnyt meitä, vaan ainoastaan dragomaanimme; mutta hänestä se oli itsestään selvä asia, koskapa me olimme pohjolasta.

Vielä meillä oli kaksi tuntia aikaa; ne jäivät kaupungin merkillisimmän osan varalle. Astuttuamme "*Kultaisen sarven*", poikki kolmanteen kaupungin-osaan Stambuliin, jossa majesteetilliset moskeat ovat, otimme hevokset ja vaunut päästäksemme sukkelammin paikasta paikkaan, jotka vielä tahdoimme nähdä ennen lähtöä. Merestä syvälle kaupunkiin pitävän lahdekkeen "*Kultaisen sarven*" poikki on silta, jossa ei ole mitään muuta merkillistä kuin että se tavallisesti, mutta varsinkin iltapäivillä, on täynnä ihmisiä mitä moninaisimmissa kirjavissa puvuissa. Suurella vaivalla pääsimme tämän huutaman ja pauhaavan parven läpi. Vapaus on siellä hyvin suuri, jonka tähden epäjärjestys ja vallattomuus ovatkin vallalla. Mitään kieltoa ei kuulunut mistään päin; yhtään järjestyksen valvoja ei näkynyt. Jokainen näytti elävän miten mielensä teki. Melkein ihan sillan päästä kohoaa juhlallisena ja majesteetillisena eräs suurimmista moskeoista, nimeltä *Sultan Validé*. Sen korkeilla, kaunisrakenteisilla rapuilla istui nyt melkoinen joukko väkeä, paraastaan miehiä ja lapsia, jotka joutilaisuudessaan näyttivät suuresti nauttivan olemassa olon suloutta. Kaikki näyttivät erittäin iloisilta ja tyytyväisiltä. Me riensimme sen ohitse toiselle *Hagia Sophia* nimiselle moskealle, joka on Konstantinopolin arvokkain kirkko. Se on alkuaan vanha kreikkalainen kirkko, Justinianuksen rakentama, mutta sittemmin muutettu muhammettilaiseksi moskeaksi. Kun turkkilaiset vuonna 1452 valloittivat Konstantinopolin, pystytettiin sen kirkon katolle puolikuu merkiksi muhammettilaisvallan koitosta. Kirkon historia ulottuu taa päin aina hämärään muinaisuuteen saakka. Vuonna 326 Konstantinus Suuri, joka itse kääntyi kristinuskoon ja korotti sen valtion uskonnoksi, perusti temppelin, jota Konstantius vuonna 360 suurensi ja kaunisti. Vuonna 404, kirkko-isä Krysostomoksen aikana, joutui tämä kirkko tulen uhriksi, mutta Teodosius rakennutti sen uudestaan v. 415. Vuonna 532 paloi kirkko toisen kerran, mutta keisari Justinianus päätti rakennuttaa sen taas jälleen; ja se rakennettiin niin suurenmoiseksi ja ihanaksi, että kauneudelta ja juhlallisuudelta ei ollut sen vertaista. Juhlallinen ja majesteetillinen se on nytkin; valtaavan vaikutuksen se tekee, kuin astutaan sisään. Ihmeteltävä on mahtavan suuri keskikupoli, joka aina on omituisen valtaavana osana byzantinilaisessa rakennustaitteessa. Kaikkialla katossa ja seinissä on maalauksia, jotka lienevät viehättäviä ja suuriarvoisia taiteentuntijalle. Muuten on koko kirkko hyvin suuri ja siitä kohoaa neljä minareettia.

Meidän astuessamme sisään toimittivat muhammettilaiset paraikaa puolipäivä-rukoustansa, jonkinlaista jumalanpalvelusta. Yleensä ei ole kristityn lupa mennä moskeaan sellaiseen aikaan, jolloin mitä hyvänsä jumalanpalvelusta pidetään, koska se saastuttaisi temppelin ja jumalanpalveluksen. Meidän oppaamme oli kuitenkin niin tuttu vartialle, että sai toimitetuksi meille pääsyn sisälle, vaikka puolipäivä-rukous olikin parillaan. Siten saimme hiukan katsahtaa muhammettilaisten jumalanpalvelustakin, josta saanen kertoa muutamia sanoja.

Ennen kuin saimme astua temppeliin, täytyi meidän esihuoneessa ottaa tohvelit, ett'emme saastaisilla jaloillamme koskisi sen lattiaan. Keskellä avaraa lattiata, joka oli ylt'yleensä peitetty paksuilla, kalleilla matoilla, istuivat "muselmannit", jalat allansa, suuressa piirissä. Naiset istuivat erillään korkeammilla

pengermillä, lähellä miesten piiriä, niin että voivat hyvästi nähdä ja kuulla, mitä tehtiin ja puhuttiin. Miespiirin keskus oli tyhjä. Rukous tapahtui siten, että yksi luki edeltä ulkoa suruisella, yksitoikkoisella, kimakalla äänellä jonkun värsyn alusta, ja, kun hän ehti lähelle värsyn loppua, yhtyivät muut läsnä olijat edeltä lausujan sanoihin. Sitte alkoi taas toinen samaan tapaan, ja värsyn lopulla yhtyivät taas muut samoin hänen sanoihinsa. Sitä tekoansa tekivät he koko ajan, kuin me olimme moskeassa. Kaikki näytti tapahtuvan edeltä määrätyn ja opitun kaavan mukaan. Kävellessämme ympäri moskeaa näimme siellä täällä henkilöitä, jotka hiljakseen toimittivat hartauttansa määrätyllä tavalla siten, että lankesivat polvilleen ja löivät otsaansa lattiaan. Näimme myöskin saarnatuolin, jossa oppaamme sanoi kirkon ylipäämiehen eräinä aikoina, luultavasti suurina juhlina, saarnaavan Sultanin läsnä ollessa. Jumalanpalvelus muuten minuun teki hyvin surettavan vaikutuksen. Vakavuutta ja hartautta sekä intoa siinä kyllä näytti olevan, mutta elämä, ilo ja rauha olivat poissa. Eikä se ole ihmeekään, he kun eivät tunne totista, elävää Jumalaa, ilmestynyttä Jesuksessa Kristuksessa rakkaana, sovitetuna Isänä, jota ei palvelu pakosta, vaan rakkaudessa, hengessä ja totuudessa. Murhemielin läksin tästä paikasta ja rukoushetkestä, joka oli herättänyt ainoastaan surun tunteita minun mielessäni. Minun rukoukseni kuului näin: "Herra, anna evankeliumisi valon pian paistaa tälle viheliäiselle kansalle, että he totuudessa tuntisivat sinut ja saisivat kokea sydämmessänsä sinun rauhaasi!" Minun sydämmeni myöskin paloi syvimmästä kiitollisuudesta Jumalaa kohtaan, joka oli antanut minun syntyä sellaisen kansan keskuudessa, jossa Jumalan sanaa selvänä ja puhtaana saarnataan, ja ilmoittanut minulle Pyhän Henkensä kautta armonsa salaisuuden ja saattanut minut totuuden tietoon.

Kävimme vielä toisessakin moskeassa, joka oli siinä ihan lähellä, nimeltä *Ahmedije*, voidaksemme niitä verrata toisiinsa. Tulo ja pääsy sinne oli aivan saman kaltainen kuin äsken. Nyt siinä ei ollut mitään jumalanpalvelusta, ainoastaan joitakuuta henkilöitä toimittamassa hartauttansa. Muuten elämä siellä oli omituista; kaikesta näkyi, että muhammettilaiset itse eivät pidä varsin suuressa arvossa tempelejänsä. Muutamat tosin rukoilivat Jumalaa, mutta muuten siellä juoksenteli suuri joukko lapsia meluten hirveästi. Ja sitä paitsi oli siellä muutamia työmiehiä korjailemassa jotakin; he laskivat leikkiä keskenään ja löivät toisiaan laudanpäillä. Toisessa päässä istui muutamia pappeja (mollaheja) ja lukivat kenties koraania. Me saimme sen käsityksen, että papit ja palvelijat asuvat moskeoissa; ainakin siltä näytti, sillä siellä oli vaatteita, ruoka-astioita, y.m. Kaikki tässä moskeassa osotti epäjärjestystä.

Jätimme moskeat ja poikkiesimme ohi mennessä *Janitschaarien museon*, josta mainittakoon, että siellä on suuri joukko vahakuvia kaikenlaisissa eri puvuissa. Ken tahtoo tutkia Turkin historiaa, hänelle siellä lienee paljo opettavaista.

Me puolestamme emme saaneet sanottavaa hyötyä siellä käynnistämme. *Suuri basaari*, jonne sitte saavuimme, viehätti meitä enemmän ja herätti meissä suurempaa ihmettelyä ja kummastusta. Se on oikea sokkelo kapeine käytävineen, joille ilman opasta helposti eksyy. Puhtaus on yhtä vähän siellä kuin muuallakaan kaupungissa mainittavan hyvä, jonka tähden ilma on täynnä mitä tympeyttävimpiä höyryjä ja muutenkin rasittavan ummehtunut. Koiria, joita Turkin pääkaupungissa on ylen paljo, makailee kaikkialla, jonka tähden täytyy olla hyvin varoillaan, ett'ei satu polkemaan niitä ja kaadu likaan, jonka vallassa maa eli lattia on. Kauppatavaraa kaikenlaista on runsaasti. Kaikki, mitä itämaat ja länsimaat tuottavat, menee täällä kaupaksi. Ihmisiä myöskin on kaikkialla näissä kapeissa käytävissä, mutta minun arvatakseni enempi myöjiä kuin ostajia. Meidän astuttuamme sisään, koettivat myöjät, heti huomaten meidät muukalaisiksi, houkutellen ja puoliväkisin vetää meitä myöntipaikkojensa luo päästäkseen tarjolemaan meille tavaroitansa. Täytyipä usein käyttää käsivoimaakin työnnellessä heitä pois kimpustansa, ja ainoastaan suurella vaivalla pääsimme siinä eteen päin ihmistungoksen lävitse. Tavallinen melu ja hälinä vallitsi kaikkialla. Ostamisemme olivat vähäiset, emmekä niiden tähden olleet sinne menneenkään. Me tahdoimme vain katsahtaa, miltä itämaalainen basaari oikeastaan näyttää eurooppalaisesta. Matkakumppanini osti itselleen turkkilaisen lakin, n.s. fezin, jota hän sitte monestikin käytti ollakseen enimpäin maiden kaltainen, sekä muutamia neuloja, ja minä vähän tupakkaa matkan varalle. Joka tavavasta pyydettiin ensinnä suunnatonta hintaa, mutta voitiinpa niitä saada enempiä kuin puolta huokeammasta, jos osattiin tinkiä. Kuumuus ja inhottava haisu ajoivat meidät sieltä piankin pois, ja tuntui oikein suloiselta hengittää raittiimpaa ulko-ilmaa. Monesti olen perästäpäin kummastellut, kuinka nuo ihmisraukat voivat elää ja viihtyä siinä hirveässä siivottomuudessa, joka kaikkialla vallitsee noissa tavallaan maanalaisissa käytävissä, joihin raitista ilmaa tuskin ollenkaan pääsee.

Konstantinopolissa olomme aika oli täten vähitellen kulunut loppuun. Me olimme jotakin nähneet ja huomanneet tästä merkillisestä kaupungista, joka niin sanoaksemme on itämaiden porttina. Toisen kerran astuimme "kultaisen sarven" poikki Stambulista Galataan, josta soutajamme vei meidät "Diana" laivalle. Toivoimme saavamme viettää ilman enempiä vastuksia lopun tästä päivästä, joka oli ollut niin rikas vaiheista ja muistoista. Mutta toivomme ei toteutunut. Päästyämme laivan kannelle kysäsimme onnettomuudeksemme soutajalta, paljonko hän tahtoi vaivastaan, vaikka jo aamulla olimme sopineet maksusta. Luullen, että me muka emme muistaneet, määräsi hän kymmenen kertaa suuremman summan, kuin oli sovittu. Ja nyt täytyi ryhtyä uudestaan tinkimään hänen kanssansa, joka ei suinkaan ollut helppo tehtävä. Me emme vielä olleet tottuneet itämaiden tapoihin, emme tunteneet petollisuutta,

joka vallitsee kaikkialla. Sen tähden täytyi meidän tässä maksaa oppirahaa. Kuusi kertaa enemmän, kuin sovittu summa oli, sai oppaamme ja läksi tosin näköään tyytymättömänä, mutta sydämessään iloiten, että oli odottamatta saanut hankituksi niin hyvän päiväpalkan.

Höyrylaivaan oli jo kokountunut suuri joukko matkustavaisia monesta maasta ja samoin kansallisuudeltaan ja kieleltään monenlaisia. Sopipa sanoa, että siinä hyöriässä joukossa vallitsi täydellinen kielten sekoitus. Itämaisista kielistä puhuttiin siinä Turkin, Arabian ja Egyptin kieliä ja länsimaisista Italian, Ranskan, Saksan ja Kreikan. Sellaista, joka olisi puhunut minun äidinkieltäni, suomea, ei ollut yhtäkään tässä suuressa itämaiden laivassa. Mutta sitä vastoin tapasi matkakumppanini saksalaisen lakitieteen tohtorin H:n, jonka kanssa hän oli ennemmin ollut kirjevaihdossa juuri tästä itämaiden matkasta. Hän yhtyi meihin, jonka tähden meitä nyt oli kolme ensi aikoina täst'edes. Hän oli miellyttävä, iloinen ja puhelias mies, joka monesti leikillään ja huvittavilla puheillaan sekä reippaalla laulullaan ilahutti suuresti meitä kumpaakin. Minun oli kuitenkin usein hyvin vaikea ymmärtää häntä, koska hän puhui Thyringin murretta, joka lienee vaikeimpia vieraan tajuta. Jokapäiväinen harjoitus tuotti sentään minullekin jonkin verran taitoa siinäkin. "Maantuomarin" nimellä hän sitte oli meidän seurassamme koko kolmesta päivästä. Hän kun oli matkoihin tottunut ja osasi kieliä, oli hänestä meille monesti suuri hyöty tällä matkalla. Molemmilla meillä säilyy hän rakkaassa muistossa.

Höyrylaivan lähtöajaksi oli määrätty k:lo 4, mutta olipa se 5 jopa 6:kin ennen, kuin ruvettiin nostamaan ankkuria. Odotus-aikaa käytimme seuran lähempään tarkasteluun, jossa nyt olimme ja olimme olevat koko seitsemän päivää kestävä matkan Jaffaan. Sarvikarjalle, jota Mustanmeren höyrylaivalla oli niin suuri joukko, ei ollut jätetty tilaa "jumalatar Dianan" kannella. Ainoastaan kaksi lehmää ja vähä siipikarjaa oli sinne tuotu matkan tarpeeksi. Mutta ihmisiin nähden oli seura niin kirjava kuin mahdollista. Keskikannella oli suuri joukko kreikkalaisia ja turkkilaisia kirjavissa repaleisissa puvuissa, monella päässä fez eli turbaani heidän uskontonsa, muhammettilaisuuden, merkinä, muutamilla toisenlaiset päähineet. Laivassa oli täksi kertaa tehty tilaa "haremilille", jossa muhammettilaiset saattoivat vastuksitta kuljettaa vaimojansa. Sitenpä oli matkalla tilaisuus tarkastella Muhammedin uskolaisen perhe-elämää. Oli laivassa vielä muutamia juutalaisia, miehiä ja naisia, jotka oli helppo tuntea israelilaisesta kasvojen muodosta. Sekä etu- että peräsali oli moneen eri kansallisuuteen kuuluvain matkustavaisten hallussa, vaikka heidän lukunsa verraten ei ollutkaan suuri. Mihin nämä kaikki aikoivat, mikä tarkoitus heidän matkallaan oli, ei voitu tietää. Se vain oli selvillä, että he kaikki aikoivat pois Euroopasta; sillä kohtahan oli Euroopan ranta jäävä kauas jäljelle, ja höyryn voimalla me riensimme houkuttelevaa itää kohti.

Ennen lähtöä saimme vielä nähdä muhammettilaisen "iltarukouksen", jota muutamat muselmanit toimittivat suurella avonaisella peräkannella. Koska se oli omituinen laatuaan ja antoi minulle aihetta muutamiin erittäin tärkeihin tutkistelemuksiin, kerron tässä yhteydessä sen menon. Kaikkein ensiksi he ottivat tarkan selon ilmansuunnasta suuren kompassin avulla, joka oli peräkannella, voidakseen kääntää kasvonsa sinne päin, jossa pyhä kaupunki Mekka on. Sitte levitettiin "rukouspeitteitä" kaikkialle kannelle; rikkaammat ja ylhäisemmät riisuivat päällyskenkänsä, köyhät jalkineensa. Ja nyt asettuivat he vierekkäin, säätyero heidän keskensä oli lakannut, kun astuivat Jumalan eteen: rikkaita ja ylhäisiä seisoi köyhäin ja alhaisten vieressä. Tuossa rikas ja ylhäinen pascha komeassa, kauniisti koristellussa puvussa seisoi köyhän, repaleisen uskonveljensä vieressä. Ensin he seisivat vähän aikaa ääneti, vakavina ja hartaina, kädet nostettuina korville, kuin olisivat kuunnelleet jotakin tai odottaneet jonkinlaista innostusta ylhäältä. Sitte he alkoivat hiljaa lausua muutamia sanoja ja kumartaa syvään; viimein he laskeutuivat polvilleen ja löivät otsaansa lattiaan. Kaikki tapahtui, kuten selvästi voi huomata, määrätyn kaavan mukaan, koskapa kaikki toivat niin tarkkaan seurata toimitusta, langeta yht'aikaa polvilleen, lyödä otsaansa lattiaan j.n.e. Miten monesti polvia oli notkisteltava ja otsaa lyötävä lattiaan, näytti olevan tarkkaan määrätty. Rukous muhammettilaisilla ei kuitenkaan ole rukousta siinä merkityksessä, kuin me kristityt sitä käsitämme. Muhammettilaiset eivät oikeastaan rukoile mitään Jumalalta; heidän rukouksensa on ainoastaan Jumalan ominaisuuksien, kaikkivallan, viisauden, hyvyden, suuruuden j.n.e. tunnustamista. Syynä siihen, että he eivät rukoile mitään Jumalalta, on fatalismi eli edeltä määrättyyn kohtaloon uskomisen, joka yleensä vallitsee muhammettilaisuudessa. Kaikki riippuu kohtalosta, sokeasta sattumuksesta; kaikki on sen muuttumattoman lain alaista; joka ihmisen täytyy välinpitämättömän tynesti tyytyä siihen. Jos esim. olet köyhä, niin täytyy sinun tyytyä siihen ja napsimatta nöyrästi taipua kovaan kohtaloon; jos on tehty paha työ, kohtalo se saa kantaa siitäkin syyn, j.n.e.

Kun katselin tässä rukoustoimituksessa ilmeisesti näkyvää vakavuutta, hartautta ja rohkeamielisyyttä, tuli mieleeni muutamia hyvinkin terveellisiä mietiskelyjä. Muhammettilainen ei tunne totista, elävää Jumalaa, joka on rakkaudesta ja laupeudesta ilmestynyt Jesuksessa Kristuksessa sovitettuna Isänä, jolta me saamme rukoilla itsellemme sekä ruumiillista että hengellistä hyvää. Ja hän kuitenkin rukoilee vakavasti ja hartaasti. Kristityt tuntevat Hänet, tai heidän ainakin pitäisi tuntea. Mutta ah, miten vähä vakavuutta, miten vähä hartautta useinkin on heidän rukouksessaan. He ovat varsin usein kylmät,

välinpitämättömät rukouksessaan ja avuksi huutamisessaan. Muhammettilainen rukoilee ahkerasti, joka päivä muistaa hän säädetyt rukoushetket; hän pitää rukouksensa matkoillakin ja suuressa ihmishälinässä. Vaan eikö kristitty varsin usein laiminlyö ihanimpiakin tilaisuuksia kansakäymiseen rukouksessa Herran kanssa ja saa siitä sanomatonta vahinkoa sielullensa! Muhammettilainen ei häpeä jumalanpalvelustansa; hän ei katso tarvitsevansa kammota julkisuutta. Siitä syystä hän onkin joka tilaisuudessa uskonsa tunnustaja. Mutta kristitty, eikö hän usein häpeä tunnustaa Herraansa maailman edessä ja ole vaiti silloin, kuin hänen pitäisi puhua Hänestä, joka on lunastanut hänet verellään. Häveten itseäni sekä uskonveljiäni ja sisariaani ajattelin tätä kaikkea siinä katsellessani tätä rukoushetkeä, jota nämä muhammettilaiset pitivät. Ja sydämmen ahdistuksella ja levottomuudella minä tunnustin syntini Jumalalle ja huokasin itsekseni: "Herra, tee minut täst'edes vakavaksi ja rohkeaksi rukoukseen ja tunnustukseen!"

Vielä katsahdimme muutamia kertoja Konstantinopoliin viimeisiksi jäähyväisiksi. Olimmehan nähneet niin paljon yhdessä päivässä; olimme nähneet niin paljon luonnon kauneutta, mutta myöskin ihmiskurjuutta, pakanuutta, petollisuutta ja syntiä. Eivät siis tunteemme olleet seoittamattoman puhtaita lähtiessämme tästä niin monin puolin onnellisesta paikasta. Höyrylaiva lipui *Marmoramertä* kohti. Sekin väylä on kaunis ja ihana, mutta ei Bosporoksen vertainen, jonka olimme aamulla nähneet. Aurinko viimeisillä säteillään kultasi minareetein huippuja, jotka meistä näyttivät uiskentelevan kullassa.

Ihana, suloisen vilpoinen ilta alkoi, jollaista ei voi ollakaan muualla, kuin näillä seuduin. Taaskin oli matkamme pää elävänä sisällisten silmäimme edessä; kohta olimme pääsevät ylisteltyyn itämaahan, aamuauringon maahan.

Herätessämme perjantaiamuna 11 päivänä Huhtikuuta k:lo 1/2 6 olimme jo *Gallipolin* kohdalla. Yöllä olimme siis joutuneet yli *Marmorameren*, ja nyt aikoi taas kapea väylä, *Hellespontti* eli *Dardanellenin salmi*. Sekä Euroopan että Vähän-Aasian puolella on korkeat rannat, ja monta oikein kaunista näköalaa on tässäkin salmessa matkustajan ihailta. Muutamien tuntien kuluttua, meidän ihmetellessämme näitä ihanoita näköaloja, jotka aamuauringon kirkkaassa valossa loistivat kevään täysinäisessä kauneudessa, lähestyimme muinaista *Trojaa*, jonka nykyinen nimi on *Kum Kaleh*. Siellä oli kuuluisa muinaistutkija Schliemann apulaisineen paraillaan kaivelemistyössä, josta muinaistiede varmaan saa paljon uutta lisää. Hänen väsymätön työnsä tähän suuntaan on jo paljon valaissut hämärässä muinaisuudessa eläneiden kansojen elämää ja tapoja. Ateenassa me sittemmin näimme kokonaisen museon hänen nimellään, ja siinä on iso kokoelma arvokkaita esineitä, kaivettuja paikoista, joissa muinoin on ollut kuuluisia kaupungeja.

Noin k:lo 12 pysähtyi höyrylaivamme *Tenedos- eli Trinitatis*-saaren edustalle kahdeksi tunniksi purkamaan lastia ja ottamaan uutta. Tämä saari korkeine kukkuloineen, öljypuistoineen, puu- ja kasvitarhoineen on varsin kaunis. Vientitavaran sieltä sanottiin olevan parastaan öljymarjoja ja öljyä. Suuri joukko veneitä kokountui, meidän lähestyessämme rantaa, höyrylaivan ympärille kuljettamaan rahtitavaraa maalle. Veneiden väestössä syntyi hirveä hälinä; kuului kirkunaa ja huutelemista, näkyi käsien ja jalkain huiskuttamista; jokainen näkyi tahtovan saada jotain veneeseensä ansaitakseen jotakin, eivätkä he huolineet mitään järjestyksestä. Siinä saimme taaskin nähdä itämaiden säännötöntä, meluista elämää. Me itseksemme iloitsimme, että meidän ei tarvinnut joutua noiden ihmisten tunkeilevaisuuden tielle, joka varmaan ei olisi ollut vähääkään miellyttävää; me vain syrjästä katselimme heidän elämäänsä ja viitteitönsä. Läheiselle rannalle oli kokoutunut suuri ihmisjoukko, varsinkin naisia ja lapsia, jotka näyttivät suuresti nauttivan olemassa olon suloa ja iloitsevan edessään olevasta näytelmästä. Kaikki olivat juhlapuvussa, sillä nyt oli perjantai, joka on muhammettilaisten pyhäpäivä. Kaupunki saarella ei ollut suuri. Huomiomme kiintyi varsinkin monilukuisiin ja hyvin omituisiin tuulimyllyihin, joita näkyi kaikkialta kunnailta. "Maantuomarimme" teki päiväkirjaansa kuvan niiden piirteistäkin, luultavasti näyttääkseen niitä joskus huvin vuoksi ystävilleen kotimaassa. Saattaahan sellainen olla jonkinlaisena luonteenkuvapiirteenä tästä pienestä *Tenedos- eli Trinitatis*-saaresta.

Enimmän kuitenkin minun ja matkakumppanini ajatukset kiintyivät siihen asiaan, että me kohta olimme nyt ensi kerran matkallamme pääsevät lähelle raamatussa mainittuja paikkoja. Olihan pakanain apostoli Paavali matkustellut näillä paikoin, kun hän 2:lla lähetysmatkallaan tuli Vähästä-Aasiasta Euroopan puolelle, kuten sanotaan Ap. T. 16:11: "Me purjehdimme Troadasta ja juoksimme kohdastansa Samotraakiaan." *Troas on Vähän-Aasian ja Samotraakia Euroopan puolella*. Tieto, että ap. Paavali, jonka matkoista olin niin monesti lukenut, saarnannut ja opettanut koulussa, oli matkustellut juuri näillä vesillä, täytti sydämmeni monenlaisilla ajatuksilla. "Kristuksen rakkaus" oli pakottanut häntä antautumaan kaikkiin vastuksiin ja puutteihin, joita hänen aikanaan ihan varmaan oli sellaisilla matkoilla näillä tuntemattomilla ja vaarallisilla vesillä. Hän piti evankeliumin-virkkaa niin korkeana, että ei vaara eikä puute, ei vankeus eikä marttyyri-kuolema voinut pidättää häntä julistamasta *Kristuksen evankeliumia*, joka on Jumalan voima itsekullekin uskovaiselle autuudeksi (Rom. 1:16). Tämän evankeliumin puolelta ja sen julistamisen tähden uhrasi hän kaikki tässä mailmassa. Eikö siinä

kauniissa esimerkissä ole suuri opetus, neuvo ja kehoitus jokaiselle evankeliumin sanansaattajalle? — Täst'edes jouduimme usein lähelle niitä paikkoja, joissa raamatullinen kertomus liikkuu.

Illan tullessa samana päivänä, kun jo alkoi hämärtää ja aurinko oli viimeisillä kultasäteillään punannut välimeren sinipintaa, saavuimme *Mytilini-*, *Mitylene eli Lesbos*-saaren rannalle, jossa laiva taas pysähtyi erittäin ihanaan pikku lahteen, *Midlidi*-kaupungin edustalle. Koko saarella, mutta varsinkin kaupungin ympärillä on kauneimpia näköaloja. Korkeita kunnaita näkyi sen takaa maisemaa kaunistamassa. Ilta oli kaunis ja lämmin. Vieno tuuli tosin saattoi veden sinipintaa väreilemään; mutta pian lahti, jossa laiva oli ankkurissa, oli rasvatyyni. Valot rantatalojen ikkunoista heijastivat salaperäistä valoansa vedessä, ja kaikki teki koko näyttämön erinomaisen ihastuttavaksi. — Lähdettyä tästä lumoavasta paikasta istuimme kauan kannella ihmetellen kirkasta, ihmeellistä tähtitaivasta, joka näytti sitä kauniimmalta, mitä kauemmin sitä katselimme. Yhä useampia tähtiä sukelsi esiin, niin että taivas viimein oli kuin täpö täyteen kylvettyinä kirkkaasti loistavia pikku kynttilöitä. Pohjantähtikin näkyi ja muistutti rakasta kotia ja rakkaita omaisiamme, jotka ehkä juuri nyt myöskin katselivat samaa tähteä, vaikka olimmekin satojen peninkulmain päässä toisistamme. Sekä suruisia että iloisia tunteita liikkui yht'aikaa sydämissämme. Sellaisina hetkinä matkoilla tuntee enemmän kuin tavallista koti-ikävää, vaikka mieli onkin enimmäkseen kääntynyt eteen päin. Sellaista tähtitaivasta kuin täällä etelässä ei koskaan saada nähdä ylhäällä pohjolassa.

Seuraavana aamuna, 12 p:nä Huhtikuuta, laski höyrylaiva Smyrnan lahteen ja jo k:lo 6 ja 7 välillä pysähtyi satamaan samannimisen kaupungin edustalle. Me olimme siis Vähän-Aasian rannalla. Kapteeni ilmoitti meille täällä seisottavan aina seuraavan päivän iltapuolelle k:lo 2:teen asti. Tämä ilmoitus oli meille suloinen sanoma, koska siten saimme tehdä pikku retkiä lähistöön ja muutenkin ottaa selkoa niiden kristittyjen seurakuntain jäännöksistä, jotka kirkon ensi aikana olivat täällä olleet niin merkilliset, joissa Herran omat apostolit olivat vuosikautia eläneet, vaikuttaneet ja opettaneet, ja joille he olivat kirjoittaneet monta niistä lähetykskirjeistä, joista armoa isoova sielu vielä nykypäivänäkkin voi saada lohdutusta, kuritusta, neuvoa, rauhaa ja iloa elämän vaivaloisella tiellä.

Alkuperäisen aikeemme, jonka olimme tehneet jo kotona, saimme nyt toteuttaa, nimittäin käydä muinaisessa *Efesoksessa*. Me kyllä tiesimme jo edeltä päin, että Efesosta ei enään ole, että se kaikkine suuruuksineen ja kauneuksineen on kokonaan hävinnyt ja että ei edes sen nimeäkään enää näy kartoissa; mutta olihan kuitenkin jäljellä se maa, se paikka, jossa tämä kaupunki muinoin oli ollut. Käveltyämme vähän matkaa erittäin kaunista meren rantaa pitkin nousimme rautatiejunaan, jonka sanottiin menevän muinaisen Efesoksen raunioille. Tie kulki mitä kauneimpien seutujen kautta. Molemmiin puolin oli kauniita mäkiä, reheviä, suloisia viini- ja puutarhoja, siellä täällä kyliä ja tuon tuostakin pikku jokia, jotka kuitenkin tähän vuoden aikaan jo olivat osaksi kuivuneet. Vähän matkan päässä Smyrnasta näimme karavaanitiellä joukon kameeleja, noita erämaan laivoja, jotka ajajinensa hitaasti astuivat yksitellen rivissä, sälytettyinä kaikenlaisilla tavaroilla, joita oli kuljetettava edelleen merta myöden höyryn avulla, ehkäpä länsimaille. Siinäkin näimme erään puolen itämaiden elämästä, joka niin monessa kohdassa eroaa länsimaiden elämästä. Klo 10.20 saavuimme rautatiematkamme perille huononlaiseen *Ayasuluk*-nimiseen kylään, jossa on noin 300 asukasta, ja jonka lähellä muinaisen Efesoksen rauniot sanottiin olevan. Päivä oli ensin kirkas ja lämmin; mutta siellä oleskelumme loppu-aikana vetäytyi taivas vähän pilveen, ja putoilipa muutamia sadepisaroitakin. Asemalle päästyä alkoi 2 1/2 tunnin raskas astunta rasittavassa kuumuudessa. Ensin kävelimme maantietä, joka tässä oli merkillisen hyvä, niin että sitä olisi voitu ajaa vaunuillakin. (Ohimennen mainittakoon, että tiet yleensä ovat hyvin huonot, paraastaan polkuja vain, joita myöten ei käy matkustaminen muuten, kuin jalkaisin tai ratsain.) Hetkisen päästä täytyi meidän kuitenkin kääntyä ylös vuorelle päin, joka oli edessämme ja jossa toivoimme tapaavamme kaupungin muinaisjäännöksiä. Luulomme toteutuikin hyvin pian, sillä raunioita löysimme korkealta rinteeltä, ja ne olivat karttamme mukaan muinaisen Efesoksen jäännöksiä. Suuri marmorimöhkäle oli ensimmäinen, kuin löysimme, ja siitä hakkasimme itsellemme paloja muistoksi. Vähän matkan päässä siitä olivat koko kaupungin rauniot, joista voimme saada jotenkin täydellisen kuvan tästä merkillisestä kaupungista, joka ennen muinoin oli seisonut uhkaavana ja ylpeänä kaikessa kauneudessaan ja komeudessaan. Koimme saada selon sen "kilpailukentän", "teatterin", y.m. paikoista. Kameeleja käveli siinä syömässä, jossa muinoin iloiset ihmiset olivat uhranneet mailman alttarilla ja vaeltaneet synnin huumauksissa turhuuden markkinoilla. Palatessamme kylään vaivaloisen kävelyn jälkeen rasittavassa helteessä tarkastelimme vielä "suuren *Dianan temppelin*" raunioita, josta ylpeät efesolaiset muinoin olivat kerskanneet. Lähellä temppelin nyt jo hyvin vähäpätöisiä raunioita ovat myöskin vanhan turkkilaisen moskean jätteet. Siispä pakanuuden jäännöksiä kaikkialla, mihin päin hyvänsä katsoo. Missä muinaisten kristittyjen kirkko, Jesuksen opetuslasten kokouspaikka, jossa apostoli Paavalikin pitkänä oloaikanaan tässä kaupungissa ja Jesuksen rakas opetuslapsi Johannes monivuotisena vaikutus-aikanaan olivat saarnanneet, missä se oli, ei kukaan enää tiedä; sen jäännöksetkin ovat joutuneet ihan unhotuksiin. Koko siellä ollut seurakunta on hävinnyt maan päältä. Ja se oli kuitenkin kerran ollut kukoistava, jopa kukoistavimpia, voimme sanoa. Kristuksen henki vaikutti siellä voimakkaammin ja täydellisemmin, kuin missään muussa paikassa. Se opetuslapsi, jota Herra rakasti ja joka ensimmäisessä ehtoollispöydässä nojasi Jesuksen rintaa vasten, Johannes, oli

siellä vaikuttanut ehkäpä kolmekymmentä vuotta ja apostoli Paavali koko kolme vuotta. Tälle seurakunnalle on Paavali kirjoittanut yhden syvällisimpiä kirjeitensä, jossa hän tuo ilmi jumalallisen armon täydellisyyden ja salaisuuden. Sen vanhimmille hän kerran *Mileetoksessa* matkallansa Jerusalemiin puhui ne kauniit, sydämmelliset jäähyväissanat, jotka vieläkin saamme lukea Ap. T. 20 luvussa. Johannes on Ilmestyskirjassa maanpakopaikastaan *Patmos*-saaresta, Herransa käskystä kirjoittanut tämän seurakunnan enkelille seuraavat huomioon otettavat sanat: "Näitä sanoo se, joka niitä seitsemää tähteä pitää oikeassa kädesssänsä joka käy seitsemän kultaisen kynttiläläjalan keskeltä: Minä tiedän sinun työs ja tekos ja sinun kärsivällisyytes, ettet sinä voi kärsiä pahoja; sinä olet niitä jo kiusannut, jotka heitäsä apostoliksi sanovat ja eivät ole, ja löysit heidät valehtelijoiksi. Ja sinä kannoit ja kärseit, ja minun nimeni tähden sinä työtä teit, ja et väsynyt. Mutta minulla on sinua vastaan, että sinä sinun ensimmäisen rakkautes annoit ylö. Muista siis, kustas lankesit pois, ja tee parannus ja tee niitä ensimmäisiä töitä! Vaan jos ei, niin minä tulen sinulle pian ja syöksen pois sinun kynttilälajalkas sijaltansa, ell'et sinä tee parannusta. Mutta se sinulla on, että vihaat Nikolaitain töitä, joita minäkin vihaan. Jolla korva on, se kuulkaan, mitä Henki seurakunnalle sanoo! Sen, joka voittaa, annan minä elämän puusta syödä, kuin keskellä Jumalan paratiisia on." (Ilm. k. 2:1-7.) Luultava on, että tämä seurakunta ei tehnyt parannusta, ei johtanut mieleensä lankeemustaan, ei tehnyt ensimmäisiä töitä, johon Herra kehoitti. Senpä tähden kynttilälajalka syöstiinkin pois sijaltansa vakavaksi muistutukseksi jälkeentuleville, kuinka suuri Herra on rakkaudessa ja hyvydessä, mutta samalla ankara niitä kohtaan, jotka eivät ota vaaria hänen varoituksistaan eivätkä tee parannusta. Ehdottomasti johtui minulle seisossani Efesoksen rauniolla mieleen nämä läpi kaikkein aikojen kuuluvat varoitussanat: "Joka luulee seisovansa, katsokoon, ett'ei hän lankee." Ja samalla ajattellessani Dianan komeaa temppeeliä, muinaisten Efesolaisten kerskaamisen aihetta, elpyi sydämmessäni ajatus: "Mitä on kaikki maailman suuruus ja ihanuus? Ainoastaan tomu ja tuhka." Rauniona on se kerran saarnaava jälkimaailmalle: "kaikki on katoavaista, kaikki on turhuutta; kaikki liha on ruoho ja kaikki hänen hyvyytensä, niinkuin kedon kukkainen. Ruoho kuivuu pois ja kukkainen lakastuu, sillä Herra puhalsi siihen; kansa tosin on ruoho. Ruoho kuivettuu ja kukkainen lakastuu, mutta meidän Jumalamme sana pysyy ijankaikkisesti." (Jes. 40:6-8.) Suruisissa ajatuksissa ja väsyksissä palasimme rautatien asemalle, josta höyryhepo vei meidät takaisin Smyrnaan.

Seuraava päivä oli sunnuntai, "Herran päivä", joksi Johannes U. Testamentissa sanoo lepopäivää (Ilm. k. 1:10.) Aamu oli sumuinen ja sateinen. Mutta siitä huolimatta läksimme jo aikaisin kävelemään kaupungille. Hyvinhän vähän olimme sitä vielä tähän asti nähneet. Astuskelimme ensin pitkän viehättävää rantalaituria, jota matkakumppanini sanoivat monin puolin voivan verrata Neapoliin. Kun sittemmin näin suuresti ylistellyn "kauniin Napolin" ja muistin tämän matkakumppanieni lauseen, täytyi minunkin siihen yhtyä. Sitte alkoi pitkä, vaivaloinen kävely ylös päin juutalaisten, muhammettilaisten ja armenialaisten hautausmaitten ohitse, jotka ovat kaupungin itäisessä ulkolaidassa, linnaa kohden, joka taas on mäellä pohjoispuolella melkein ihan rauniaina. Sieltä korkealta katsoen näyttää kaupunki oikein sievältä ja miellyttävältä. Alaltaan se ei ole suuri, mutta sen kadut ovat hyvin kapeat, joten siihen voi mahtuakin se suuri asujanten paljous, kuin siinä sanottiin olevan. Meyerin matkakäsikirjan mukaan asuu siellä 155,000 ihmistä seuraavissa ryhmissä: 75,000 kreikkalaista, 45,000 turkkilaista, 15,000 juutalaista, 10,000 katoolilaista, 6,000 armenialaista ja 4,000 muukalaista. Muuten kaupungin sisustasta mainittakoon, että kadut ovat synkät ja likaiset, eivätkä kartanotkaan ulkonäöltä juuri puoleensa vetävät. Ainoastaan sataman rannoilla on monta rakennusta, jotka ulkopuoleensakin nähden voivat kilpailla monenkin muhkean eurooppalaisen rakennuksen kanssa. — Palattuamme kävelyiltä menimme "*basaariin*", jossa, kuten kaikkialla itämaisissa basaareissa, oli suuret joukot ostajia ja myyjiä koolla. Tavallinen meluinen elämä kohtasi meitä täälläkin. Muutamia vähäpätöisiä muistoja ostimme ja tietysti täytyi niistä maksaa moninkertainen hinta. Muuten huomautettakoon tässä, että myyjät tavallisesti pyytävät kolmin-, nelinkertaista hintaa tavarastaan; mutta muukalainen tietysti ei voi sitä alussa arvata, jonka tähden hän saa maksaa runsaasti oppirahaa. Kerrottiinpa minulle erään myyjän kerran pyytäneen matosta 75 frankkia, vaan myöneen sitte 10 frankista.

Kaikkialla on kahviloita, joissa näkyi runsaasti käyvän ihmisiä nauttimassa kahvia turkkilaistapaan, ja "nargileh" (turkkilainen vesipiippu) on myöskin tarjona niille, joilla on halua polttaa sellaista. Pitkissä rivissä istuu turkkilaisia ja muita kaduilla ja avonaisissa, ainoastaan kolmeseinäisissä huoneissa, imeskellen jaloa tuoksua ja savua, jota näistä "nargileheista" lähtee. Tietysti minunkin, kun olin polttaja, piti koettaa sitä kumppanieni suureksi huviksi. Tässä en voi jättää kertomatta n.s. aamiaista, jonka söimme tällä kävelyllä kaupungissa. Meillä oli ollut pitkä ja väsyttävä kävelymatka ja vatsani vaatimukset alkoivat tulla yhä tuntuvammiksi. Tulimme sitte erääseen paikkaan hyvin kapean ja likaisen kadun varrelle, jossa mies, paidanhihat ylös käärittyinä, hiki otsassa, hyvin innoissaan ja vakavana paistoi kauniita kotletteja, joita ohi kulkevat, ahnaat ruokavieraat himokkaasti söivät. Ruoka näytti erittäin hyvin maistuvan ja paljo siellä kävi syöjiä, koska tuon omituisen kokin täytyi paistaa pannu toisensa jälkeen. Meidän nälkämme tuli vielä kahta tuntuvammaksi tätä omituista ruokaa nähdessämme; mutta paikka muuten näytti niin vähän miellyttävältä kuin mahdollista, koska huone eli koju oli kaikkein huonoimpia ja likaisimpia. Mutta ruoan laitto oli kuitenkin oikein siisti ja säännöllinen, jonka tähden rohkenimme pysähtyä kokin hyvältä tuoksuvan, tilapäisen kyökin eteen. Ja heti meidän

pysähtyessämme pyyhittiin tuolit ja pöytä; sillä ehkä näytimme siistimmiltä, kuin tavalliset ruokavieraat. Tuotiinpa meille myöskin veitset ja kahvelit, joka ei suinkaan aina ole tavallista sellaisissa paikoissa, vaan ruokaa enimmäkseen pidellään sormin. Eteemme tuotiin syvä lautasellinen lämpöisiä, hyvänmakuisia kotletteja, seassa arabialaista leipää. Sitä paitsi tuotiin kullekin meistä juomalasillinen kirkasta Smyrnan viiniä, joka maistui hyvältä, mutta oli kovin voimakasta. Harvoin minusta on aamiainen maistunut niin hyvältä edes hienompi- ja runsaampivaraissakaan pöydässä, kuin tässä huonossa kojussa näiden omituisten naamojen keskellä. Eikä ruoka ollut kalliskaan, — ainoastaan noin 40 p:ää mieheltä. Ohi kulkevat tosin vähän kummastellen katselivat meitä, mutta mitäpä me siitä. Jos valokuvaaja olisi siinä sattunut olemaan läsnä, olisi hän varmaankin meistä saanut hyvän aiheen harjoittaa taitoansa.

Vahvistuneina ja virkistyneinä läksimme etsimään "*Diakonissa-laitosta*", jota aioimme tarkastella. Sillä etsintämatkalla, joka ei suinkaan ollut helpointa, satuimme armenialaisten kirkolle, jossa paraikaa pidettiin jumalanpalvelusta. Väkeä oli läsnä sangen paljo; me yhdyimme kirkkoväkeen ja olimme hetkisen siinä varsin omituisessa jumalanpalveluksessa. Monin puolin oli se kreikkalais-katoolisen jumalanpalveluksen kaltaista; mutta samalla kuitenkin perin toista. Laulu, jolla tässäkin oli tärkeä sija, oli vallan toinen, kuin tavallisessa kreikkalais-katoolisessa jumalanpalveluksessa: vastenmielistä kirkumista ja huutamista. Sulosoituista, pehmoista, sointuvaa kuorolaulua, jota aina kuulee kreikkalaisissa kirkoissa, ei täällä ollut. Muuten näyttivät armenialaiset hyvin rakastavan kuvia ja ulkonaisia muotoja, kuten on tavallista venäläisilläkin. Itse jumalanpalvelushuone oli hyvin tavallinen eikä ansainnut erinäistä huomiota.

Sieltä saavuimme pitkän etsinnän jälkeen *Diakonissa-laitokselle*, joka on Kaiserswerthin päälaitoksen haaraosasto. Omituiselta ja miellyttävältä tuntui hiljaisuus ja rauha, joka siellä vallitsi kaikkialla, kun juuri olimme tulleet pauhuisesta ja meluisesta katuelämästä. Laitoksessa on oma suuri, mukava ja kaunis kartano sievine puutarhoineen, jossa sitrunna- ja pomeranssipuita ja palmuja kasvaa. Tässä laitoksessa on ainoastaan "pensionaatti" ja "orpohuone"; "sairashuonetta" ei ole. "Sisaria" on kahdeksan, kaikki oppineita Kaiserswerthissä ja kotoisin Saksasta. Johtajatar valitti, että työllä ei yleensä ollut niin hyvää menestystä, kuin oli toivottu ja oli ollut syytä toivoa. Sen oikeata syytä hän ei sanonut varmaan tietävänsä, mutta luuli siksi paraastaan sitä asianhaaraa, että kaupungissa oli niin monta muutakin, muiden kirkkokuntain perustamaa, saman laatuista armeliaisuuslaitosta.

Smyrnassakin oli muinoin kukoistava kristitty seurakunta, koskapa Herra apostolillansa Johanneksella kirjoitutti sen enkelille seuraavat sanat: "Näitä sanoo ensimmäinen ja viimeinen, joka oli kuollut ja elää: Minä tiedän sinun tekos ja vaivas ja köyhytes (mutta sinä olet rikas), ja niiden pilkan, jotka heitäsä juutalaisiksi sanovat ja eivät olekaan, vaan ovat saatanan joukko. Älä sinä niitä ensinkään pelkää, kuin sinun kärsimän pitää! Katso, perkele on muutamia teistä heittävä vankeuteen, kiusattaa; ja teillä pitää oleman vaivaa kymmenen päivää. Ole uskollinen kuolemaan asti, niin minä sinulle elämän kruunun annan. Jolla korva on, se kuulkaan, mitä Henki seurakunnille sanoo! Joka voittaa, ei se toisella kuoleamalla vahingoiteta." Tässä seurakunnassa oli suuri kirkko-isä Polykarpus (kuoli marttyyrikuoleman v. 167) kerran piispana ja vaikutti sen vaurastukseksi ja kasvamiseksi hengen ja voiman todistuksella. Kerrotaan hänen olevan siellä haudattuna, vaikka nyt ei enää tiedetä, missä paikassa hänen hautakumpunsa on, koska kaupungissa on sen ajan jälkeen tapahtunut monta muutosta ja hävitystä. Tämän seurakunnan kynttiläjalkaa tosin ei ole kokonansa syösty pois sijaltansa, mutta totinen jumalanpelko ja elävä kristillisuus lienee kuitenkin hyvin vähäinen tässä paikassa. Kerrottiin meille, että siellä myöskin on saksalais-protestanttinen seurakunta, jossa on noin 70 jäsentä ja oma pappi, joka kuitenkin oli meidän siellä ollessamme poissa matkalla. Omaa kirkkoa seurakunnalla ei ole, vaan täytyy sen pitää jumalanpalveluksiansa yhdessä hollantilaisten ja ranskalaisten kanssa heidän jumalanpalvelushuoneessaan. Protestanttisessa jumalanpalveluksessa meillä ei tänä sunnuntaina ollut tilaisuutta käydä.

Ennen kuin lopetan kertomukseni tästä kaupungista, mainittakoon vielä omituisuutena lakkaamaton ammunta, joka alkoi jo lauantai-yönä. Joka taholta kuului paukahtelemista yhtenä. Kaikkialla tarjoeltiin kävelijöille paperipusseissa joitakin laitoksia, joita saattoi heittää kadulle tai seinään, jolloin ne aikalailla paukahtivat. Sitä leikittelivät kaikki, mutta varsinkin pikku pojat. Se näytti olevan useimpien pääsiäisiloa, vaikka se vieraalle olikin hyvin vierasta ja vastenmielistä. Muuten juhla oli jotenkin saman kaltainen, kuin viikon muut päivät.

K:lo 2 nostettiin taas ankkuri ja "Diana", levättyään 1 1/2 vuorokautta, läksi uusia vaiheita ja toiveita kohti. Vähän ennen illan tuloa laskettelimme *Mileetoksen* ohitse, jossa Paavali piti edellä jo mainitun jäähyväispuheensa Efesoksen seurakunnan vanhimmille. Seuraavana aamuna jo aamupäivällä matkasimme *Kios- ja Samos*-saarten ohitse, jotka myös ovat oikein kauniit ja tarjoavat matkustavaiselle vaihetusta. Matkan päästä näkyi yksinäinen *Patmos*-saari, joka meille ei ollut merkillinen kauneutensa tähden — sitä noilla paljailta kallioilla ei ole —, vaan siitä, että se opetuslapsi, jota Herra rakasti, apostoli Johannes, oli tässä saarella yksinäisyydessä maanpakolaisena viettänyt vuosikausia ja nähnyt ne merkilliset näyt kristillisen kirkon kehityksestä ja lopputarkoituksesta, jotka hän on kirjoittanut

muistiin Ilmestyskirjaan. Saarien ja luotojen ohitse jatkui matka yhä, kunnes viimein iltapäivällä saavuimme *Rodokseen*, jossa laiva taas seisoj muutamia tunteja. Koska päivä oli kaunis ja vanha Johanniitti-kaupunki raunioineen, keskiaikaisine linnoineen, varustuksineen ja muureineen tuntui houkuttelevalta, päätimme lähteä sinne. Seuraamme oli tullut lisäksi eräs diakonissa Smyrnasta, joka aikoi Beyrothiin. Kaupunki, vaikka erinomaisessa paikassa meren rannalla, tekee surettavan vaikutuksen hävityksen tähden, joka sitä on kohdannut. Kapeat, säännöttömät kadut, jotka pikemmin näyttävät vain kylän kujilta, ovat muistoina sen vanhuudesta. Suuri ihmisjoukko oli kokoutunut satamaan; suuri varovaisuus oli tarpeen säilyäkseen taskuvarkailta, joiden sanottiin tällä saarella olevan erittäin harjautuneet ammattiinsa. Tunkeilevampaa väkeä tuskin lienee muualla tavattavana. Nähtyään muukalaisen tunkeutuvat kaikki oppaiksi, tietysti maksusta. Yksin pienet pojatkin juoksevat jäljestä, pyytävät "yhden frankin" ja tarjoutuvat oppaiksi. Varsinkin oli meillä paljo vastuksia erästä keski-ikäisestä, jotenkin kevytpukuisesta miehestä, joka ihan väkisin tuppautui oppaaksi. Vaikka hänelle ilmoitimme, että hänen apuansa emme tarvitse, astuskeli hän kuitenkin edellämme, kertoen sotkuisella Ranskan ja Saksan kielellä, mitä omituista tiesi mistäkin paikasta. Matkakumppanini koettivat vuorotellen sanoa hänelle niin voimakkaasti ja jyrkästi, kuin osasivat, sekä ranskaksi että saksaksi, että hänen oli ihan turha kuluttaa aikaansa meidän tähtemme. Mutta turhaan; mies ei ollut kuulevinaankaan heidän sanojansa. Koetettuaan kaikkia keinoja sanoivat kumppanini, tietysti leikillä, minulle: "entä jos sinä koettaisit puhutella häntä suomeksi; ehkä hän menisi matkoihinsa!" Antamatta itseäni useammin tuohon pyydellä menin miehen luo ja sanoin jyrkästi: "Mitä tahdotte meistä; menkää matkoihinne!" Mies katsoi vähän kummastellen ja kysyvästi minuun, kääntyi pois ja sanaakaan sanomatta meni tiehensä matkakumppanieni suureksi huviksi. Luultavasti hän ei koskaan ennen ollut kuullut sanaakaan sellaista kieltä. Matkakumppanejani se tästä lähtien usein huvitti; he ihmettelivät Suomen kielen voimaa ja, milloin vastuksia sattui, toivoivat he Suomen kielestä pelastusta. Yksin sanatkin kiintyivät niin heidän mieleensä, että luultavasti muistavat ne koko ikänsä. — Ilta oli sitte kirkas ja lauhkea; kauan yötäkin istuimme kannella, laulellen isänmaallisia lauluja kukin omalla kielellään, ihaellen ihmeen kaunista tähtitaivasta, joka meillä oli yllämme kaikessa komeudessaan ja majesteettiudessaan. Varsinkin rakastettava "maantuomarimme" väsymättä viritti laulun toisensa perästä, vaikka ei ollutkaan varsinainen laulaja. Laulukirja, jonka hän oli ottanut kotoa mukaansa, useinkin johdatteli hänelle mieleen isänmaallisia säveliä.

Seuraava päivä, jolloin laskettelimme *Kyprosta* kohti, oli sateinen ja myrskyinen, jonka tähden enimmäkseen matkustajat voivat pahoin ja pysyivät hyteissään. Korkeina vieriskelivät Välimeren laineet, joiden poikitse "Diana" raskaasti ponnisteli yhä eteen päin määrättyä levähdyspaikkaa kohti. Aamulla 16 päivänä lähestyimme Kyprosta, jossa laiva pysähtyi *Limaso*-kaupungin edustalle. Sieltä tuli paljo matkustavaisia laivaan, jotka kuitenkin sitte jäivät saman saaren toiseen satamaan, *Larnaca*-kaupunkiin. Tämä saari ei ole kirkon vanhimmassa historiassa muuten merkillinen, kuin että apostoli Paavali lähetysmatkoillaan oleskeli täälläkin ja että Justus oli täältä kotoisin (Ap. T. 4:37.) Saari lienee kauneudelta ja hedelmällisyydeltä muiden vertainen ja kuuluu nykyään Englannille, joka näkyi siitäkin, että parikymmentä englantilaista punanuttuista ja valkolakkista sotamiestä nousi *Limassol'ista* laivaan. Tänäkin päivänä satoi vähän, ja laivan ollessa *Larnacan* edustalla kulki päällitsemme ankara ukkonen, jolloin vähän aikaa satoi aika rankasti.

Nyt käännettiin laivan keula suoraan *Beyrothia*, erästä Syrian rantakaupunkia kohti, jonka edustalle pysähdyimme seuraavana aamuna. Me olimme siis itse "pyhän maan" ovella, jonne päin jo matkalla olimme niin monesti ikävöiden katselleet. Taas oli ryhdyttävä tinkimään venemiesten kanssa, joita melkoinen pauhaava ja huuteleva joukko tuota pikaa kokoutui ympärillemme. Oli se oikea huutokauppa siitä, kuka heistä veisi meidät huokeimmasta maalle ja toisi takaisin laivalle. Palkkio määrättiin, me sanoimme jäähyväiset muutamille tutuille, jotka aikoivat jäädä tässä maalle, ja reippaat miehet veivät meidät kauniiseen kaupunkiin, jossa matkakumppanini on muistiin kirjoittanut seuraavat sanat, jotka kauniisti ja sattuvasti lausuvat totuuden (Sanomal. Finland n:o 148 v. 1890):

"Miten lumoavasti meitä siellä viehätti, jopa oikein huumasi Itämaa rehevine rikkauksineen! Mikä ihmeellinen puutarha tuolla ylhäällä, saksalaisen 'Johanniitti-hospitaalin', muhkean rakennuksen ympärillä; miten komeita palmuja, öljypuita — kuka niitä kaikkia voi luetellakaan, näitä itämaiden kalliita kasveja! Meidän täytyi yhtyä diakonissan mielipiteeseen, hänen, joka meitä opasti tässä ihanassa puutarhassa, että Beyroth olisi myöskin luettava pyhään maahan, koska Herra varmaan oli vaeltanut myöskin tällä Libanonin siunatulla rinteellä, mennessään Tyroksen ja Sidonin maan ääriin" (Mark. 7:24.) Beyroth'issa ihanan Välimeren rannalla, mitä kauneimmassa seudussa, on noin 100,000 asujanta, muhammettilaisia, roomalais- ja kreikkalais-katoolilaisia, maraniitteja ja vähäinen joukko protestantteja. Se on rikas kaupunki ja harjoittaa suurta kauppaa; kaikenlaisia itä- ja länsimaiden tuotteita kokoutuu sinne ja menee pian kaupaksi. Asujanten luku, joka muutamia vuosia sitte oli 120,000, on vähennyt, mistä syystä, lienee vaikea tietää.

Täällä heti tultuamme tutustuimme saksalaiseen hammaslääkäriin Gl:iin, joka oli asunut siellä kolmattakymmentä vuotta. Hänestä meille oli sekä meno- että paluumatkalla suurta apua, jota paitsi

saimme häneltä nauttia viehättävintä ystävyyttä. Hän vei meidät maatilallensa, joka oli Libanonin juurella. Sillä huvimatalla saimme jo joksikin osaksi nähdä ihmeen ihanaa luontoa ja rehevää kasvirikkautta, jonka Luoja on suonut tälle seudulle. Kaikki oli viehättävää, tunsipa melkein joutuvansa vallan huumauksiin.

Vaihettelevasti vietetyn päivän jälkeen palasimme höyrylaivaan, joka levätyään muutamia tunteja nosti ankkurinsa ja lähti *Jaffaan*. Lähtiessä moni ennusti, että maalle pääsy Jaffassa oli tuleva vaikeaksi seuraavana aamuna, koska tuuli kiihtyi yhä enemmän ja taivas, joka oli enimmäkseen koko matkan ollut kirkkaana, muuttui synkän näköiseksi. Välimeren laineet hyökkäilivät "Dianaamme" vastaan yhä suuremmalla voimalla; laivan heilumiset tuntuivat monesti varsin vastenmielisiltä, mutta yhä kuitenkin vähitellen lähenimme "luvatun maan" ranta. Yöllä matkustimme *Haifan* ohitse, joka on ihmeellisen, majesteettillisen *Karmelin* juurella, jolla vuorella profeetta kerran koko Israelin edessä toimitti merkillisen uhrin kuningas Achabin aikana (1 Kun. 18.) Jo aikaisin aamun koitteessa oli *Saronin* lakeus silmäimme edessä. Aurinko nousi kirkkaana ja lämpöisenä idän taivaalle ja tuuli heikkeni, mitä selvemmin "luvatun maan" piirteet alkoivat näkyä. Aikaisimmasta aamusta asti seisoi ylhäällä kannella tähytellen lakkaamatta sitä maata, jota nähdäksemme olimme antautuneet pitkän matkan vaivoin ja puutteihin. Alkoipa odotus tuntua pitkältäkin; olisimme suoneet, että "Diana" olisi vähän jouduttanut vauhtiansa, mutta se pysyi yhtä levollisena, kuin tähänkin asti. Viimein ilmestyi näkyviin kaupunki, jonka arvasimme *Jaffaksi* eli muinaiseksi *Jopeksi*. Sen edustalle pysähtyi laiva k:lo 9 aamulla. Jo paljon ennen, kuin ankkuri laskettiin, kokoutui ympärille lukematon joukko veneitä, soutajina kirkuvia, huutavia ja pauhaavia, mustanruskeita, valkoisia tai mustia miehiä jotenkin keveässä puvussa, matkustavaisten "kiusanhenkiä." Siihen olimme jo vähän tottuneet Konstantinopolissa, Smyrnassa ja Beyrothissa. Uskomattoman notkeasti ja tottuneesti kiipesivät he apinain tavalla joka taholta laivan sivuja pitkin ylös kannelle, ja ennen, kuin oikein ehti tointuakaan, olivat ne jo ympärillä. Niille, jotka eivät ennen ole käyneet itämailla, on elämä siellä vähän outo, se kun ihan kokonaan eroaa Euroopan elämästä. Tuntui, kuin olisi yht'äkkiä joutunut toiseen maailmaan. Euroopassa laivat tavallisesti pysähtyvät satamoihin ja matkustavaiset saavat kaikessa mukavuudessa jonkun tai muutamien, edes jotenkin hiljaisten kantajain avulla lähteä mihin tahtovat. Mutta itämailla on ihan toisin. Jaffassa olisi ihan mahdollonkin päästä satamaan, sitä kun ei olekaan, vaan ranta vielä lisäksi on täpö täynnä salakareja. Matkustajan täytyy sen tähden aina tinkiä näiden venemiesten kanssa, sillä mitään taksaa heillä ei ole ja tavallisesti he vaativat hyvinkin suurta maksua tuosta rantaan viennin vaivastaan. Kaikki tuo on hyvin ikävää. Ja yhä ikävämpää se vielä on tunkeilemisen tähden, jota nuo sivistymättömät, raa'at ihmiset osoittavat koko käytöksessään. Sill'aikaa, kuin jonkun kanssa tingitään maksusta, koettavat jo toiset väkiste kiskoa käsiinsä matkakapineita. Usein tuossa kinassa täytyy käyttää käsivoimiakin, sillä sanat eivät aina tee toivottua, riittävää vaikutusta. Matkustavaisen ympärillä on usein kymmenkuntakin miestä, jotka kaikki koettavat saada ansiota. Ja vaikka viimein onnistuuakin sopia määrätystä maksusta, niin hyvin harvoin tai tuskin koskaan he kuitenkaan siihen tyytyvät rantaan päästyä, vaan vaativat aina jotakuta markkaa enemmän ja koettavat väkivallalla ja hellittämättömyydellä pakottaa matkustavaista maksamaan. Tässä, niinkuin paljossa muussakin, tulee selvään ilmi itämainen epärehellisyys, joka näyttää olevan syvälle juurtunut kansan luonteeseen. Sellaisessa tapauksessa pitää matkustajan pysyä ihan tyynenä ja maksaa sovittu summa sekä olla muka ihan ymmärtämättä kiusanhenkensä tarkoitusta ja ryhtymättä enää mihinkään puheluun. Kyllä hän viimein menee tiehensä tyhjennettyään tosin ensin koko varastonsa julmimpia ja raa'impia haukkumasanoin, joita matkustavaisen tietysti täytyy vain kärsivällisesti kuunnella. Eiväthän ne ihmisparat tiedä parempaa. Ennemmin kuin ruveta vihassa haukkumaan takaisin, on varsinkin kristityn velvollisuus tuntea sääliä näitä ruumiilliseen ja hengelliseen viheliäisyyteen syvälle vaipuneita olentoja kohtaan.

Me antauduimme tavaroinemme erään venemiehen, neekerin, haltuun, joka oli yli koko maailman tunnetun englantilaisen asiamiehen Cookin lähettiläitä; siten, näet, pääsimme paraiten kaikista vastuksista, vaikka saimmekin maksaa vähän runsaammin. Muutaman minuutin päästä jo olimme tällä erittäin vaaralliseksi kuvaillulla matkalla luotojen ja salakarien välitse rantaan. Vaarallinen se matka tosiaan onkin, koska siellä kaikkialla on kiviä ja kareja, joihin vene voi myrskysäällä ja aaltojen pauhatessa helposti tarttua kiinni sekä pahimmassa tapauksessa kaatua ja auttamattomasti joutua hukkaan. Yksi väylä siinä vain on, jota myöten vene voi päästä onnellisesti perille. Meille kävi matka hyvin, koska myrsky oli tyntynyt ja aaltojen pauhu hiljennyt. Voimakkaat miehet vetelivät reippaasti muutamia kertoja airoilla, niin me jo olimme kaikkien vaarojen ohitse tyynessä rannassa, jossa asiamiehen käskyläinen otti vastaan meidät sekä tavarammekin niin hyvin, että meidän ei tarvinnut edes avata matkalaukkujammekaan tullimiehille. Luultavasti hän pisti muutamia piastereja tullimiehen käteen ja siten oli siitä selvitty, sillä piastereilla niistä herroista itämailla helpoimmin pääsee. Antamatta rahaa on vaikea päästä mihinkään, vaikka ei olisikaan mitään kiellettyä. Jos sitä ei heti itsestään huomata tai ei tahdota antaa, niin he pyytävät, ja jos ei pidetä lukua heidän ensi pyynnöstään, kertoelevat he sitä lakkaamatta, kunnes saavat hyvityksensä. Vaan jos annetaan heille vaikkapa vähänkin, niin hän tullaamatta kuljettaa mitä hyvänsä, mikäli kunkin omatunto sallii. Tämä kaikki tavallansa osoittaa kansan huonoa siveyskantaa ja vielä enemmän alamaisiansa hirveästi turmelevan

hallituksen, joka antaa rankaisematta sellaista tapahtua. Mutta mitä puhunkaan siveydestä ja hallituksesta? Laista, siveydestä, oikeudesta, hallituksesta ei tiedetä paljoakaan "Ottomanin" valtakunnassa. Monta päivää sitte olimme jo saaneet siitä kylliksi kokemusta.

Konstantinopolissa saamamme turkkilaiset passit täytyi näyttää ennen, kuin saimme astua "pyhän maan" alueelle. Ohimennen mainittakoon, että tätä passia täytyi sittemminkin tuon tuostakin tarkastuttaa ja siitä maksaa palkkiota virkamiehille. Kaikessa rauhassa saimme sitte kävellä kapeita, likaisia katuja kesäauringon paahteessa asiamiehen palvelijain opastuksella. Huomiomme kiintyi varsinkin kirkuviin, likaisiin, repaleisiin ihmisiin, kaikenlaisiin itämaiden kauppatavaroihin, laihoihin kameeleihin, aaseihin, aasinajajiin y.m. Itämaiden tavallinen pauhuinen elämä vallitsi kaikkialla. Asiamiehen palvelija saattoi meidät saksalaisen siirtolan majataloon ja isäntä valmisti siellä meille yksinkertaisen, maukkaan aamiaisen — ensimmäisen aamiaistemme "pyhässä maassa" — meidän odotellessamme matkatavaroitamme. Tuntuipa oikein suloiselta levähdys tässä majatalossa, jossa puhtaus ja hiljaisuus vallitsi, kun juuri olimme tulleet meluavan, likaisen ihmisjoukon keskeltä.

Mielemme kuitenkin paloi *Jerusalemiin*. Sen tähden kysyimmekin heti isännältä, millä tavalla paraiten ja niin pian kuin mahdollista pääsisimme sinne. Meidän onneksemme hellä juuri sattumalta oli saksalainen *Hahn*, asuva Jerusalemissa ja kuuluva "templarilahkoon"; hän oli juuri tuonut kyytiä Jaffaan ja aikoi nyt lähteä paluumatkalle. Sopimus hänen kanssansa saatiin pian tehdyksi ilman mitään vaikeuksia; hän sitoutui viemään meidät perille jo samana päivänä. Klo 12 ajoi hän vaununsa, kolme hevosta edessä, majatalon rappusten eteen, me nousimme niihin, vaikka näyttivätkin perin yksinkertaisilta, ja nyt alkoi kymmentuntinen ajo matkan perille, *Jerusalemiin*. Tasaisesti vierivät vaunut erinomaisen hyvää tietä myöten, jonka molemmilla puolin kasvoi lukematon joukko viljeltyjä, kukoistukseensa paraillaan puhkeavia kaktuskasveja. Minua kummastutti, että niin paljo viljeltiin noita kaktuksia, jotka eivät näöltään suinkaan ole kauniit, vaan päin vastoin rumentavat muuten kauniita tietä, mutta vanha *Hahn* selitti niiden tekevän hyviä hedelmiä, viikunia, joita syödään, ja sitä paitsi olevan pitkien, terävien piikkiensä tähden mainiona puutarhan aitana. Tuosta seikasta minulla ei ollut tähän asti vähintäkään tietoa. Jaffassa, joka on rakennettu amfiteatterin muotoon, on paljon pomeransi-, sitruuna- ja muita hedelmäpuu-tarhoja. Ilman-ala tässä Välimeren rannalla on erittäin sovelias hedelmäpuiden viljelykselle. Pomeranssit olivat juuri nyt kypsiä ja myöskenneltiin niitä tavattoman huokeasta hinnasta. Piasterilla (= 21 1/2 Suomen pennillä) voitiin saada 40 suurta, mehukasta pomeranssia.

Ennen olin lukenut ja kuullut tien Jaffan ja Jerusalemin välillä olevan huonoimpia maailmassa, niin että sitä tuskin voi matkustaa muuten, kuin kameelilla, aasilla tai hevosella ratsastaen ja ainoastaan hyvin vaivaloisesti vaunuilla. Tämän tähden minä vähän pelkäsin, mitenkä jaksaisin istua kymmenen tuntia vaunuissa, kun jo ennestäänkin pitkä ja väsyttävä matka oli paljon rasittanut voimia. Tämä pelko oli kuitenkin ihan turha, koska tie oli sileä ja tasainen, kuin lattia, mitä oivallisin viertotie, tehty pari vuotta sitte. Kuumuus, joka keskipäivän hetkinä k:lo 12-3 on oikein paahtava, tuntui meistä hyvin tuskalliselta, mutta pahin vastus oli kuitenkin miljoonista kärpäsistä, joita kokoutui vaunuihimme, niin että meillä oli aika työ suojellessa kasvojamme ja käsiämme.

Vähän matkan päässä kaupungista alkoi *Saronin lakeus*, jonka erittäin kauneita lempikukkia mainitaan raamatussakin. Muun muassa vertaa ylkä Salomon "Korkeassa veisussa" morsiantansa Saronin kukkaiseen sanoen: "Minä olen Saronin kukkainen, kukoistus laaksossa. Niinkuin ruusu orjantappuroissa, niin on minun armaani tytärten seassa" (K. v. 2:1, 2.) Jesus pitäessään voimallista saarnaansa elämän suruista, joiden ihmiset niin usein antavat mieltänsä raskauttaa (Luuk. 12:27), ottaa esimerkiksi "kukkaiset kedolla" ja kehoittaa ihmisiä katsomaan niitä, ihmettelemään ja iloitsemaan niiden kauneudesta. Paha kyllä oli lempikukkien kukoistus-aika päättynyt jo pari, kolme viikkoa sitte, jonka tähden emme saaneet nähdä niiden kauneutta. Profeetta Herran käskystä ennustaessaan Judan kansan onnettomuutta, turmiota ja hävitystä vertaa sitä Saronin kuivaan, tasaiseen ketoon (Jes. 33:9; 65:10.) Kuivat kuin kanervakankaat ovat Saronin tasangot tähän asti olleetkin, mutta ne alkavat taas kukoistaa. Molemmilla puolin tasaista tietä, jota ajoimme, oli nyt valtavia vainioita, joissa nisu juuri tähän aikaan aikoi puhjeta tähkälle. Vuodenaika oli siis kasvillisuuteen nähden edistynyt niin pitkälle, kuin kotimaassa Heinäkuussa. Siellä täällä näkyi myöskin maanviljelijöitä kyntämässä härjillä, jotka "olivat ikeen alla." Suureksi kummastukseemme näimme erään miehen kyntävän myöskin kameelilla, jota tavallisesti käytetään kuormain kantajana. Ensi kerran elämässäni näin juutalaisen maata viljelemässä. Näillä seuduin, kuten muutamissa muissakin paikoin "pyhässä maassa," on joitakuuta n.s. "juutalais-siirtoloita", joissa juutalaisia kasvatetaan maanviljelijöiksi.

Noin tunnin matkan päässä Jaffasta on vasemmalla puolen *Lud* eli *Lyd*, joka lienee muinainen *Lydda*, jossa apostoli Pietarin kerrotaan parantaneen *Eneaksen* ja oleskelleen silloin, kun opetuslapset lähettivät kaksi miestä pyytämään häntä tulemaan Joppeen, jossa hän sitte herätti *Tabitan* kuolleista ja näki merkillisen näkynsä parkkari Simonin huoneen katolla, josta hänelle selvisi, että evankeliumin saarna ei ollut aiottu yksistään juutalaisille, vaan myöskin pakanoille (Ap. T. 9:38 seur. ja 10 luk.) Lähellä on pieni kylä, nimeltä *Dedshan*, s.o. "Dagonin temppeli", viimeinen muistomerkki filistealaisten

historiasta, muistuttavana sitä aikaa, jolloin he veivät pois Jumalan arkin ja asettivat sen Dagon-jumalansa viereen hänen temppeliinsä (1 Sam. 5:2 seur.). Sen lähellä ovat myöskin *Gazan* ja *Aschdodin* palatsit, jotka muistuttavat niitä kohdannutta hävityksen kauhistusta, niin kuin profeetta Amos on niitä ennustanut vuosituhansia sitte. Gazassahan vahvoista ruumiinvoimistaan tuttu Simson, joka oli 20 vuotta ollut tuomarina Israelissa, kukisti Dagonin temppelin haudaten sen raunioihin itsensä ja filistealaiset, kun hänet sokeana vietiin sinne soittamaan suureen Dagonin uhrijuhlaan (Tuom. 16 l.). Melkein joka hetki tulee siis tällä tiellä näkyviin paikkoja, joita mainitaan raamatussa. Niissä nyt kuitenkin on ainoastaan huononpäiväisiä arabialaiskyliä tai pelkkiä raunioita. Kaikki osottaa, miten Israelin maa on hävitetty ja autioksi tehty, miten Jumalan tuomio ja kirous sitä raskaasti painaa.

Kahden tunnin matkan päässä Jaffasta on kylä *Ramleh*, johon ensi kerran pysähdyimme lepuuttamaan ja juottamaan hevosia. Se lienee ollut muhkea kaupunki, ennenkuin ristiretkeläiset sen valloittivat. Nyt se ei enää ansaitse huomiota muusta syystä, kuin siitä, että se on sama paikka, kuin raamatussa mainittu *Arimatia*. Sen tähden se veti puoleensa erittäin meidänkin huomiotamme. Sen ympäristö on kaikkialla sangen hedelmällinen ja monin paikoin hyvästi viljelty. Lähitienoilla näimme kaikkialla suuria lammask- ja vuohilaumoja, joita paimenet käyttelivät laitumilla. Monella vuorenrinteellä oli niitä sadoittain. Kun katselin näitä laumoja, joissa lampaat ja vuohet olivat sekaisin, muistui elävästi mieleeni Kristuksen vertaus viimeisestä tuomiosta (Math. 25 l.). Minulle oli kerrottu, vai lienenkö jostakin matkakertomuksesta lukenut, että lampaat Palestiinassa ovat valkoisia ja vuohet mustia, jonka tähden nyt tarkastelin näitä laumoja ja tulin siihen käsitykseen, että usein kyllä on niinkin, mutta ei aina; sillä olipa siellä myöskin mustanpilkullisia lampaita ja valkeanpilkullisia vuohia. Minun vielä katsellessani näitä laumoja ja paimenten käytöstä tuli sisällisen silmäni edessä ihan selväksi Jesuksen vertaus hyvästä paimenesta ja hänen lampaistaan (Joh. 10 l.). Paimen astuu edeltä, kutsuu lampaitaan monella, hyvin erilaisella ja varsin omituisella äänellä, joita lampaat tuntevat ja seuraavat paimentansa. Ne äänet ovat sellaiset, että kukaan ei voi niitä matkia: Vieras, olkoonpa hän niihin kuinka hyvänsä tottunut, ei saa houkutelluksi lampaita pois hänen luotansa. Lampaat aina tuntevat oman paimenensa äänen. Usein ottaa paimen pikku lampaita syliinsä tai myöskin suurempia olallensa. Paimenen ja lammasten suhde näyttää olevan hyvin tuttava ja ystävällinen.

Ramleh eli Arimatia on pyhässä raamatussa mainittu hurskaan *Samuelin* vanhempien *Elkanan* ja Hannan asuinpaikaksi. Siellä siis syntyi Samuel, jota Hanna oli niin ahkerasti ja sydämestänsä rukoillut Herralta, josta hän sitte niin sydämestänsä Herraa kiitti (1 Sam. 1 ja 2 l.), ja jonka hän sittemmin vei *Silon* temppeliin ja pyhitti siellä Herralle koko hänen iäksensä. Samuel oli sitte, kuten tietty, Israelin jaloimpia tuomareja, joka teki oikeutta kansan kesken siihen aikaan, kun Israelilla ei vielä ollut kuningasta. — Ramleh'issa asui myöskin se "rikas mies", Josef, joka Nikodemuksen kanssa rohkeni, Jesuksen häpeällisen kuoleman jälkeen ristinpuussa maailman syntein tähden, kunniallisesti haudata hänen ruumiinsa. Rikkaalla Josefilla luultavasti oli, kuten monella muullakin rikkaalla ja ylhäisellä henkilöllä, oma hautapaikka pyhän Jerusalem-kaupungin lähellä. Hän oli valmistanut sen itseään varten, hakkuuttanut sen kallioon, ja toivoi saavansa siinä kerran levätä viimeistä untansa. Taikka hänellä kenties oli, paitsi maatilaansa Arimatiassa (Ramlehissa), myöskin huvila Jerusalemin muurien lähellä ja sen vieressä hautakumpu. Siihen aikaan oli hyvin tavallista, että rikkailla oli sellaisia huiloita ja niiden vierellä hautapaikat, joihin perheen jäsenet kuoltua laskettiin. Siitä voi vielä nytkin saada vakuutuksen, jos katselee muinaisia hautoja, joita on koko joukko lähellä Jerusalemiä. Sellaiset hautapaikat välttämättä vielä tänäänkin vetävät puoleensa matkustavaisten huomiota, koska niitä katsellen voidaan saada jotenkin selvä kuva Jesuksen hautauksesta. Seuraavassa luvussa, jossa tulee puhetta Jerusalemistä ja sen ympäristöstä, aion tarkemmin kertoa niiden laadun. Kun hautapaikka oli asunnon vieressä, se alinomaa siinä muistutti tämän elämän katoavaisuutta ja pysymättömyyttä. Niin Josefillekin, kun hän näki kukkain taimivan, kasvavan ja taas lakastuvan oman hautansa kummulla. "Ihminen on eläissänsä niinkuin ruoho; hän kukoistaa, niinkuin kukkainen kedolla. Koska tuuli käy sen päällitse, niin ei hän enää kestä, eikä hänen sijansa tunne häntä ensinkään. Mutta Herran armo pysyy ijankaikkisesta ijankaikkiseen, hänen pelkääväistensä päälle" (Ps. 103:15-17). Varmaan muistuttivat viereisellä haudalla kasvavat kukat hänelle lakkaamatta näitä sanoja ja vaikuttivat, että hän odotti Jumalan valtakunnan täydellisyyttä. Kun Herra Jesus, jota hän rakasti, kuoli ristinpuussa, antoi Josef hänelle oman hautansa ja ennustus (Jes. 53 l.) siten toteutui.

Lähellä Ramleh'ia tavataan useimmiten joukottain "spitaalisia", näitä viheliäisiä, jotka ovat parantumattomia sairaita, hyljättyinä ja erotettuina kaikista omaisistaan, jätettyinä omaan viheliäisyyteensä, köyhyyteensä ja kurjuuteensa, ja joista Jesus vaeltaessansa maan päällä paransi monta. He tavallisesti myöskin nyt, kuten Jesuksen aikana, seisovat etäämpänä ja rukoilevat käheällä, läpitunkevalla äänellään almuja ohikulkevilta, näytellen hirveästi typistyneitä jäseniään ja huutaen "lepro." Minä en heitä vielä nähnyt täällä, sillä kuumuudesta väsyksissä jäin minä kylään levähtämään. Mutta matkakumppanini käydessään tornissa, joka on vähän matkan päässä ja lienee pystytetty jonkun arabialaisen pyhimyksen muistoksi, ja josta on lavea näköala yli koko seudun, sanoi nähneensä kaksi spitaalista ja antaneensa heille "bachschisch" (lahjaa).

Ramleh'issa viivymme ainoastaan noin tuntikauden; olihan vielä samana päivänä ehdittävä Jerusalemiin. Ajettuamme vähän matkaa saavuimme *Ajalon'in laaksoon*, joka on vuorensolan edustalla ennen kuin päästään Juudan vuoristoon. Monesti olin minä raamatusta lukenut merkillisen kertomuksen, kuinka aurinko seiso i alallansa Gibeonissa ja kuu Ajalonin laaksossa, Israelin sotiessa Josuan johdolla *Amorealaisia* vastaan (Jos. 10:12, 14). Epäuskon sankarit ja Jumalan hylkääjät (ateistit), jotka eivät voi tahi eivät tahdo käsittää Jumalan kaikkivaltaa, vaan koettavat mitata Jumalan voimaa ja olemusta oman inhimillisen lyhytnäköisyytensä mittakepillä, usein pilkkaavat ja nauravat tätä kertomusta, jossa kaikkivaltiaan Jumalan voima yli luonnon, samoin kuin hänen armonsakin, ilmestyy niin suurena ja ihanana. Kun ystävällinen Hahn vanhus meille huusi, että me nyt olimme Ajalonin laaksossa, katselin minä tarkkaavasti ja kunnioittavasti paikkaa, saadakseni sen kuvan oikein pysyväiseksi mieleeni ja muistiini. Josuan kirjan kertomus herätti minussa kunnioitusta tätä paikkaa kohtaan; olihan Herra siinä tehnyt mitä suurimman ihmetyön. Laakso on avara ja nykyään varsin hedelmällinen; noin puoli tuntia kului sitä ajaessa.

Tasanko loppui ja seutu muuttui vuoriseksi. Niin sanotut *Juudan vuoret* alkoivat; niiden rinteitä, jotka monin paikoin ovat hyvinkin jyrkät, ajoimme sitte ylös alas. Mutta miten paljaita ja metsättömiä ne olivat! Ainoastaan siellä täällä näkyi joku öljypuu; yksin ruohonkin olivat lukemattomat lammas- ja vuohilaumat syöneet. Muuta ei näkynyt kuin hiekkaa ja pikku kiviä. Seutu oli myöskin hyvin autio, joten se teki minuun ihan toisenlaisen vaikutuksen, kuin olin odottanut. Siellä täällä kukkuloilla oli turkkilaisten vahtimajoja. Viljelyksen merkkejä näkyi harvoin. Vasemmalla puolen oli kaksi pikkukylää "*El Rubab*" ja "*Latrun*", kuten ajuri niiden nimet ilmoitti. Viimemainitusta sanottiin olleen kotoisin sen katuvaisten ryövärin, joka ristiinnaulittiin yhdessä Jesuksen kanssa. Päästyämme niiden ohitse ajoimme sitte vielä *Amoas*-kylän ohi, jota muutamata luulevat entiseksi *Emaukseksi*, jonne kaksi opetuslasta meni Jesuksen ylösnousemispäivänä, kuten Luukkas kertoo 24:ssä luvussaan. Mutta hyvin luultavasti siinä luulossa ei ole mitään perää, koska matka Jerusalemissa siihen kylään on paljon pitempi, enin 60 vakomittaa eli n.s. Sabbatin matka.

Jo alkoi aurinko lähetä laskuansa (se menee maille vähän jälkeen 1/2 7:n) ja pimeä tulla, jonka tähden emme enää voineet tarkkaan nähdä seuraavia merkillisiä paikkoja, niin kuin *Kirjat-Fearimia* ja *Ain-Rarimia*, joista viimemainituksa kylässä kerrotaan *Johannes Kastajan* syntyneen, joten se siis oli ollut hurskaan *Sakariaan* ja *Elisabetin* asuinpaikka. Se oli oikealla puolen tiestä.

Levähdettyämme vähän aikaa pienessä kestikievarissa, joka oli tien varrella, jatkoimme matkaa määräpaikkaamme kohti. Taivas oli kirkas ja lukemattomat loistavain kynttiläin kaltaiset tähdet valaisivat sitä lumoavalla loisteellaan. Äänetön hiljaisuus vallitsi ympärillämme ja omituinen hämärä kaikkialla koko luonnossa. Sellainen hiljaisuus ja hämärä herättävät aina omituisia ajatuksia risteilemään mielessä. Mekin vaivuimme kokonaan ajatuksiimme, joita muu ei keskeyttänyt, kuin silloin tällöin vanhan Hahnin yksityiset sanat. Siellä täällä näkyi tulia välkkyvän ikkunoista, joita ei ole monta arabialaisissa kylissä. Usein niitä ei ole ollenkaan noissa savimajoissa. Tavallisesti näyttävät kylät hyvin viheliäisiltä, kuten ne todella ovatkin. Matkan päästä katsoen on sellainen kylä, kuin savikasa, pikku reikiä siellä täällä, joista auringon valo niukalti pääsee sisään. Meidän ajatustemme pääesineenä oli se ihmeellinen tosiasia, että me olimme jonkun tunnin päästä saapuvat Jerusalemiin. Yhä korkeammalle kävi matka hiljakseen. Kaupunkihan on noin 3,000 jalan korkeudessa meren pinnasta lukien.

Kun kello jo lähestyi yhdeksää ja me olimme päässeet eräälle mäelle, huusi vanha Hahn, kääntynyt erästä tien polvikkeesta, ihan yht'äkkiä: "kas, tuossa on Jerusalem!" Tulia näkyi monista ikkunoista välkkyvän. Tuntui kuin olisimme heränneet jostakin horrostilasta, johon olimme väsymyksestä vaipuneet, ja sanaa sanomatta me hattua nostaen tervehdimme paikkaa, johon liittyy niin paljo sekä iloisia että suruisia muistoja. Jerusalem oli siis edessämme ja muutaman minutin päästä pysähtyivät vaunut *Jaffan portille*. Kaupunkiin ei voi eikä saa ajaa vaunuilla, sillä kadut muurien sisällä ovat senlaatuiset, että niitä myöten on ajoneuvoilla mahdoton päästä. Monin paikoin ovat ne niin kapeat, että levittäen kätensä ulottuu seinään kummallekin puolen, ehkäpä jostakin paikasta vieläkin kapeammat. Usein ne sitä paitsi ovat kivitetyt loiviksi rappusiksi tai käytäviksi. Ratsain tai jalkaisin käy liikkuminen kaupungissa, mutta ei ajaen. Matkakalut sentähden nostettiin kahden arabialaisen kantajan selkään, jotka läksivät hitaasti astumaan pitkin pimeitä, likaisia katuja majapaikkaamme kohti. Montakin kantajaa tunkeutui taas ympärillemme, kaikki etsien ansiota ja koettaen melkein väkisin kiskoa itselleen meidän tavaroitamme, jonka tähden meidän taaskin täytyi käyttää käsivoimaa ja kovia sanoja, ennen kuin pääsimme heistä eroon. Seuratessamme kantajiamme, jotka olivat erittäin omituisessa puvussa, heillä kun näet oli yllä pitkä paita ja sen päällä venäläisen niinimaton kaltainen, pitkä viitta, johon oli leikattu reiät päätä ja käsiä varten ja joka aikoinaan ehkä lienee ollut hyvinkin kirjava, kaunis ja siisti, mutta josta nyt oli jäljellä ainoastaan likaisia repaleita, ajattelin ainakin minä vähän peljäten tätä arveluttavaa matkaa vieraassa kaupungissa ja senlaisten miesten seurassa, joiden kieltä emme ymmärtäneet sanaakaan. Saattoivathan he viedä meitä mihin hyvänsä. Kaikki pelko oli kuitenkin turha, sillä kymmenen minuutin päästä seisoi rappusten edessä, joiden päällä me lampun valossa näimme "Johanniittiritarien" tutun ristin ja siitä tiesimme, että olimme oikein perillä. Nyt enää

vain soittaa kelloa, niin ovi aukesi ja meidät ystävällisesti otti vastaan "Johanniittein vierasmajan" "hoitaja", vanha Bayer, joka sujuvalla Saksan kielellä toivotti meille tervetuloa. Vielä kerran oli meillä pieni kiista kantajain kanssa. Vaikka olimmekin sopineet maksusta, vaativat he nyt moninkertaisesti. Ukko Bayer, kun tunsi maan olot, pelasti kuitenkin hyvin pian meidät siitä pulasta. Siispä olimme päässeet rauhaan. Tuntui oikein suloiselta tieto, että nyt olimme matkamme ensimmäisessä määräpäässä, matkustettuumme yöt päivät kaksi viikkoa. Illallinen teen ja bayerilaisoluen kanssa vahvasti väsyneitä voimiamme. Kello lähestyi kymmentä, jonka tähden kävimme levolle, nukkumaan ensi yötä Jerusalemissa. Tuntui tavattoman suloiselta riisuutua kahden viikon päästä vaatteistaan, käydä pelotta levolle ja oikoa väsyneitä jäseniään kunnollisessa vuoteessa, jota emme olleet saaneet tehdä koko matkalla aina siitä asti, kuin läksimme kotoa. Iloisella mielellä kiitin minä Jumalaa, joka oli niin ihmeellisesti auttanut meitä kaikissa vaaroissa ja vastuksissa aina tähän asti. Hän oli kuullut minun rukoukseni ja suojellut oikealla kädellään sekä osottanut voimaansa heikkoudessa.

II.

Jerusalem ympäristöineen.

Edellä on matka kotoa Jerusalemiin ollut esitykseni aineena. Nyt koetan tehdä niin tarkan kuvan kuin mahdollista tästä merkillisestä kaupungista ja sen avarasta ympäristöstä. Se kuitenkin käy monin puolin hyvin vaikeaksi, koska aine on niin rikas, että tuskin tietää, mistä alkaa ja mihin lopettaa. Jerusalemlahan on, kuten kaikille tietty, se keskus, jota kohti kaikkein itämaille matkustavaisten ajatukset paraastaan kääntyvät. Sehän on se paikka, johon Vapahtajamme Jesuksen Kristuksen maallisen vaelluksen suurimmat ja tärkeimmät tapaukset lähimmin liittyvät. Ja kukapa voisikaan täydellisesti kuvata niitä tapauksia, kuka piirtää täydellistä kuvaa niistä ja siitä paikasta, jossa ne ovat tapahtuneet. Matkakertomukselta ei sitä voida kohtuudella vaatiakaan, koska matkustaja tavallisesti kertoo, mitä hän itse on omin silmin nähnyt ja tarkkaavasti huomannut. Eikä kenenkään ole mahdollista nähdä kaikkea, ei huomata kaikkea. Vaikeinta tähän paikkaan nähden on se, että kukaan ei ihan varmaan tiedä, ovatko kaikki paikat, joita näytellään matkustavaisille, oikeita eli niitä, joissa raamatulliset suuret asiat Kerran tapahtuivat. Täytyy aina muistaa, että sitä Jerusalemiä, joka oli Jesuksen aikana, ei enää ole olemassa. Kaupungille ja temppelille kävi niin, kuin Jesus oli ennustanut: "He (viholliset) eivät jätä sinussa kiveä kiven päälle, ettes sinun etsikko aikaa tuntenut" (Luuk. 19:44). Kauheasti kohtasi Jumalan rangaistus tätä kaupunkia ja sen temppeliä Jumalan vanhurskauden todistukseksi jälkimailmalle. Matkustavaisen täytyy siis aina pitää hyvästi mielessään, että varmasti ei tiedetä, onko mitään muuta jäljellä, kuin maa, jota Jesus kerran astui pyhillä jaloillaan, kun hän suurina juhlina oleskeli tässä kaupungissa ja veriyhkänä kävi raskasta ja vaivaloista tietänsä ristille.

Vaikka kuvaukseni siis tuleekin hyvin vaillinaiseksi, niin kerron kuitenkin kaikki, mitä näin ja mitä kokemuksia sain. Ja seuraan tässä matkalla tekemiäni päiväkirjamuistiinpanoja.

Huhtikuun 19 päivän aamu koitti; auringon kirkas paiste ennusti ihanaa päivää. Ei yhtään pilveä näkynyt sinisellä, ihanalla, läpikuultavalla taivaalla. Raitista aamu-ilmaa tulvi avatusta ikkunasta sisään virkistämään sydäntä ja mieltä. Yö oli ollut rauhallinen ja lepo suloinen. Matkasta väsyneet voimat olivat palanneet. Kello oli vasta 6, kun nousimme vuoteiltamme. Itämaille noustaan, näet, tavallisesti hyvin aikaisin; sillä muuten tuskin ehdittäisiin tehdä tehtäviä, koska kuumuus päivällä on niin rasittava, että silloin oikeastaan ei käy tekeminen mitään. Omituiselta tuntui herääminen ensi kertaa tässä kaupungissa, jonne niin monesti ennen olin ajatuksissani siirtynyt ja josta olin niin paljon lukenut ja saarnannut. Olivathan siellä tapahtuneet asiat niin usein olleet ajatusteni esineinä. Sydämmessäni heränneet kysymykset olivat nyt kerrankin saavat vastauksensa. Missä on se ja se paikka: missä Golgata, missä Getsemane, missä Öljymäki, missä — — — missä — — —? Minkä näköiset ne paikat ovat? Ovatko ne ollenkaan niitten kuvien kaltaiset, jotka niistä oli mielessäni muodostunut? Tällaiset kysymykset heti herätessäni valtasivat mieleni kokonaan.

Meidän suuri, kaksi-ikkunainen makuuhuoneemme, jossa, kuten majatalon hoitaja kertoi, Saksan keisarivainaja Fredrik I oli perintöruhtinaana Jerusalemissa ollessaan asunut, oli niin sovelias, että, kun noustuaan vuoteelta katsoi ulos ikkunasta, oli edessä temppelipaikka, Öljymäki ja sen juurella Getsemane Kidronin laakson tuolla puolen. Katsellessani näitä paikkoja aamu-auringon kirkkaassa valossa luulin niiden olevan ihan lähellä, muutaman sadan askeleen päässä. Ilman kirkkauden ja läpinäkyvyyden tähden näyttävät matkat niin lyhyiltä; yksin etäisetkin, monen peninkulman päässä olevat paikat ovat ikään kuin ihan lähellä.

Aamiaisen jälkeen, joka syötiin k:lo 7:n ajoissa, läksimme katselemaan kaupunkia ja kansan elämää. Emme olleet vielä tehneet mitään varsinaista "ohjelmaa" siksi päiväksi, vaan tahtoimme ainoastaan yleensä vähän tutustua kaupunkiin. Sen tähden astuskelimme katuja edes takaisin. Sillä kävelyllä heti selvisi, että tässä kaupungissa ei mikään pyhyys vallinnut, vaikka sitä ammoisina aikoina onkin sanottu "pyhäksi kaupungiksi." Sen pyhyys on jo aikaa sitte kadonnut; sen alaa sotkevat pakanain jalat; sen päällä lepää Jumalan vihan tuomio raskaana ja hirmuisena. Tavallinen itämainen kansan-elämä, johon jo matkalla olimme tottuneet, vallitsi kaikkialla: ihmisiä omituisissa, tavallisesti hyvin kuluneissa puvuissa, usein ihan repaleissa, joskus puolialastominakin, jotka puhuivat meidän korvillemme varsin merkillistä kieltä (Arabian kieltä, jossa on paljon karkeita kurkkuaäniä), kirkuivat, pauhasivat ja sysivät toisiaan, sekä suuri joukko kerjäläisiä, jotka, nähtyään jonkun parempipukuisen, jo etäältä huusivat korviin-koskevalla äänellä "chavadja, chavadja", joka merkitsee: herra, herra, eli "seigneur, seigneur", "bachschisch, bachschisch" (= lahjaa, juomarahaa). Useimmiten ovat ne niin tunkeilevia, että on mahdoton päästä heistä eroon antamatta ropoa, vaikka koettaisikin kiiruhtaa astuntaansa. Jos ei muu auta, heittäytyvät he maahan astujan eteen, näyttävät typistyneitä jäseniään j.n.e. Kerjääminen näyttää kukoistavan tässä kaupungissa suuremmassa määrässä, kuin missään muualla, ehkäpä enimmäkseen siitä syystä, että saanti usein on varsin hyvä, koska siellä aina on paljon muukalaisia mihin vuodenaikaan hyvänsä, mutta varsinkin suurien juhlien aikoina. Muuten on katujen molemmin puolin kaikenlaisia myymälöitä, avonaisia vajoja, joissa on kaupan sekä itä- että länsimaiden tavaroita, työpajoja, joissa käsityöläiset kaikkein näkyvissä tekevät tavaroitansa, ruokapaikkoja ja kahviloita, joihin voi pysähtyä katselemaan, miten ruuan ja juoman laittaminen tapahtuu. Sitä paitsi makaa siellä täällä auringon paahteessa koiria, joista enimmillä ei ole isäntää ollenkaan; kameeleja, aaseja, hevosia, lampaita ja vuohia kävelee joukottain. Elämä kaduilla on siis niin kirjava, kuin suinkin mahdollista. Kadut ovat likaiset ja kapeat sekä monin paikoin kivitetyt oikeiksi rappusiksi. Sitä paitsi on niissä monin paikoin päällä holvikatto pitkät matkat: ihmiset ovat rakennelleet asuntojansa katujen päälle joko tilan puutteesta tai muusta syystä. Rakennukset ovat vanhoja, ulkonäöltä huononpäiväisiä, tehtyjä jonkinlaisista auringon paisteesta kuivatuista tiileistä ja savesta. Useimmissa on itämaiseen tapaan tasakatto, jolla voi nauttia lepoa. Siellä täällä näkyy myöskin pieniä parvekkeita. Kaupungin sisäosa näyttää hyvin ahtaalta ja ummehtuneelta. Ympäri on 12 metriä (40 jalkaa) korkea muuri ja siinä 34 tornia. Muurissa on oikeastaan 7 porttia, joista kuitenkin nykyään ainoastaan 5 on auki: *Jaffan portti*, *Damaskoksen*, *Stefan'in*, *Sion'in* ja *Miftportti*. Niissä seisoo yöt päivät joku tai joitakuuta unisia turkkilaisia sotamiehiä vartioimassa, en tiedä mitä. Kuudetta porttia oltiin juuri avaamassa, mutta siitä ei vielä ollut pääsyä.

Kävellessämme kaupungilla saimme selville, että se ei tee mitään miellyttävää vaikutusta rakennustapansa, katujensa, eikä kansansakaan puolesta, joka liikkuu edestakaisin näillä kaduilla sekasotkussa, jossa tottumattoman muukalaisen on vaikea selvittää tai päästä eteen päin. Sen tähden tuntee sisällistä ahdistusta ja mielellään palaa pois kävelyiltä, ikävöiden päästä näkemään niitä historiallisia muistoja, joita tässä kaupungissa on.

Katseltuamme muutamia tunteja kaupunkia ja kansan elämää päätimme mennä Saksan konsulin luo pyytämään häneltä pääsylapaa "*Omar'in moskeaan*." Ilman konsulin lupaa ei, näet, kukaan kristitty saa astua tähän muhammettilaisten pyhään paikkaan, eikä oli hyvä suojeluksetta mennä sinne, koska siellä voi joutua hengen vaaraan. Tästä pantakoon tähän muutamia huomautuksia Jerusalemissa asuvan historioitsijan ja rakennusneuvoksen K. Schickin toimittamasta kirjasta, jotka on muistettava käydessä tässä temppelissä, joka arvoltaan lienee toinen järjestyksessä lähinnä Mekan *Kaba*-temppeliä, jota koko muhammettilainen maailma tunnustaa ensimmäiseksi. Herra Schick sanoo: "Aikaisemmin, kun juutalaisten temppeli vielä oli tässä paikassa, ei kellään muilla, kuin juutalaisilla ollut oikeutta käydä sen sisällä. Kun sittemmin, sen jälkeen, kun roomalaiset valloittivat Jerusalemin, pakanallinen jumalanpalvelus pantiin toimeen siinä paikassa, oli juutalaisilla vielä silloin tällöin lupa lähestyä paikkaa, ja samoin oli silloinkin, kuin kristityt siellä vallitsivat. Mutta siitä asti, kun muhammettilaiset Saladin'in jälkeen hallitsivat temppeliä, on muiden uskokuntalaisten melkein mahdoton sinne päästä, ja mahdollinen on pääsy ainoastaan erityisestä suosituksesta. Valepuvussa ovat muutamat päässeet sinne, mutta ei se kuitenkaan ole aina onnistunut oikein hyvin. Vuonna 1506 meni eräs maroniitti temppeliin saraseenilaisen puvussa, mutta hänen petoksensa huomattiin ja hänen täytyi kääntyä islamin uskoon. Vuonna 1539 meni kreikkalainen piispa, erääseen hyvään ystävään ja tuttuun luottaen, turkkilaisten saattamana sisään, mutta uskottomat turkkilaiset pettivät hänet ja vaativat häntä kääntymään islamin uskoon, ja, kun hän ei tahtonut luopua omasta uskostaan, surmattiin hänet. On muitakin samankaltaisia tapauksia. Vuonna 1822 sai englantilainen Vaudeville sultaanilta luvan mennä yksinään *Haram'iin* (moskean turkkilainen nimi) ja hän on kertonut siitä arvokkaita tietoja. Eräälle ameriikkalaiselle se sitä vastoin ei onnistunut. Hänkin oli saanut valtiollisten ansioittensa tähden sultaanilta 'firman'in', (lupakirjan); mutta kun hän sitä näytti Jerusalemissa, sanoi 'mufti': 'teillä on valta ja vapaus sultaanin käskystä mennä temppeliin, jos tahdotte, mutta poistulosta ei 'firmanissa' sanota mitään. Sen tähden on minun neuvoni: jääkää sinne koko iäkäsenne tahi älkää ollenkaan menkö sisälle.' Ameriikkalainen katsoi viimemainittua ehtoa edullisemmaksi ja samoin sittemmin Ragusan herttua, kuningas Ludvig XIII:n lähettiläs, jättäen saamansa lupakirjan käyttämättä. Vuonna 1827 meni eräs englantilainen kolme

kertaa sisään valepuvussa; mutta kolmannella kerralla tuli petos ilmi ja hänet lyötiin puolikuoliaaksi. Vartia pelasti hänet kuolemasta ja 3,000 piasterin lunnasta pääsi hän hengissä ulos. Vuonna 1845 joutui englantilainen lääkäri Macgowen, kun häntä vietiin sairaan luo, astumaan muutamia askeleita tempelin alalle ja sai siitä selkäänsä; ja ahdistaja sai teostaan rangaistuksen sijasta sulttaanilta palkinnon. Krimin sodan jälkeen on asia kuitenkin muuttunut ja vapaus tässä kohden on nyt paljon suurempi. Muutamia vuosia sitte saatiin käydä moskeassa 20 frankin tai 1 Englannin punnan pääsymaksusta; mutta nyt ei tarvitse enää maksaa enempää, kuin 2 frankkia, jotka annetaan poislähteissä vartioivalla 'medjidille'."

Konsuli lupasi samana päivänä k:lo 2 lähettää meille "chavassinsa" (oppaan) ja yhden sotamiehen saattamaan meitä moskeaan. Koska meillä vielä oli kylliksi aikaa, päätimme tällä välin käydä "*syrialaisessa orpohuoneessa*" eli lasten-kasvatustaloksessa, joka on noin puolen tunnin matkan päässä kaupungista. Tämä laitos on tuttu myöskin meillä Suomessa ja moni on täältäkin vapaaehtoisesti antanut roponsa sen työn kannatukseksi. Muutamia vuosia sitte kävi ruotsalainen pappi Hagberg, joka oli Ruotsissa tämän laitoksen asiamiehenä, Suomessa selittämässä esitelmillä kirkoissa ja muissa paikoin yleisölle laitoksen ja sen työn tarkoitusta. Hänen kuoltuaan on pastori H. Wegelius ollut laitoksen asiamiehenä Suomessa. Tällä laitoksella on paljo ystäviä useimmissa Euroopan maissa, ja se ansaitseekin kaikkea kannatusta sekä hyvän tarkoituksensa että erinomaisen johdon tähden, joka tulee ilmi kaikkialla. Sen tähden mekin ohjasimme kävelymme sinne, sillä tuntui kuin olisimme lähteneet tervehtimään tuttuja, jotka työskentelevät saman asian hyväksi kuin mekin. Sitä paitsi toinenkin syy saattoi meitä niin pian kuin mahdollista käymään siellä. Eräs laitoksen ja sen työn ystävä Suomessa, joka tahtoi pysyä tuntemattomana, oli ystävä R:n myötä lähettänyt suurenlaisen rahalahjan omin käsin sinne vietäväksi. Schneller ukko, laitoksen 70 vuoden ikäinen johtaja, toivotti meitä sydämmellisesti tervetulleiksi etäisestä pohjolasta. Hän on nyt vanhuutensa tähden antanut osan työstään pojallensa, joka "inspehtoorin" nimellä hoitaa ulkotoimia ja antaa kasvateille opetusta muutamissa aineissa. Me emme nyt kuitenkaan aikoneet tällä kertaa ottaa tarkempaa selkoa itse laitoksesta, johon meillä ei ollut kylliksi aikaakaan. Sen tähden erosimme sydämmellisen ystävällisistä isännistä ja lupasimme palata toiste tarkemmin tutustumaan laitokseen, jonka ulkonainen puhtaus ja järjestys olivat tehneet meihin hyvän vaikutuksen. Tuonnempana vielä kerran käänän lukijaini huomiota tähän laitokseen, esittäen siitä minkä mitäkin, joka toivottavasti miellyttää ja herättää hyväntahtoisuutta tätä laitosta kohtaan. — Me palasimme kaupunkiin, jossa Johanniittein vierasmajan ystävällisellä isännällä oli meille päivällinen valmiina.

Kellon lyötyä kaksi ja meidän vielä istuessamme pöydässä ilmestyi ovelle mies hyvin kirjavassa ja perin omituisessa puvussa, sapeli vyöllä ja monta koristusta rinnassa; hyvin huonolla Saksan kielellä selitti hän olevansa pyydetty "chavassi." Sotamies, samoin aseissa, seisoi ulkona meitä odotellen. Viisimiehininen seura siis läksi astumaan "temppelevuorta", Morian kukkulaa kohden. Kulkumme kävi suureksi osaksi pitkin "*Via dolorosaa*" (tuskien tietä), kuten erään kadun nimi on, jota Jesuksen sanotaan astuneen *Pontius Pilatuksen* palatsista Golgatalle, kun hänet oli tuomittu ristiin naulittavaksi. Tämä katu on epäilemättä kaupungin merkillisimpiä paikkoja. Monta eri nimeä, joita on mustalla värillä piirretty kadun varsille rakennusten seiniin, ilmoittaa eri kohtia tästä Jesuksen käynnistä kuolemaan. Onko tämä tie oikea ja onko tarinassa yhtäkään totta, on mahdoton varmaan saada selville niin monen vuosisadan päästä. Ainoastaan se voidaan varmuudella olettaa, että jostakin sen kadun paikoilta Jesus on kulkenut sitä tuskaista matkaansa. Jo nimikin herättää omituisia tunteita kristityn sydämmessä. Ensimmäisen pitkänperjantain aamun tapaukset tulevat ajatuksissa eläviksi, nuo ijäisesti joka ihmiselle tärkeät tapaukset. Oli ihan kuin silmäin edessä kokoontuneena se raivoisa, verenhimoinen ihmisjoukko, joka kiihkeästi tahtoi saada lempeän ja hiljaisen Vapahtajan surmatuksi, hänen, joka teuraaksi vietävän karitsan tavalla ääneti kantoi ristiänsä, jonka alla hän kuitenkin väsymyksestä vaipui maahan. Hengen silmillä näkee vaimot, jotka luonnollisesta säälisestä häntä kohtaan vuodattivat kyyneleitä; niin tuntuupa, kuin kuulisi hänen sanovan heille ja kaikille lempeällä, läpituokevalla äänellään viimeisen varoituksen ja tuomion sanat: "Jerusalem tyttäret, älkääät minua itkekö, vaan itkekääät itse teitäne ja teidän lapsianne. Sillä katso päivät tulevat, joina he sanovat: autuaat ovat ne hedelmättömät ja ne kohdut, jotka eivät synnyttäneet, ja ne nisät, jotka eivät imettäneet. Silloin he rupeavat sanomaan vuorille: langetkaat meidän päällemme! ja kukkuloille: peittäkääät meitä! sillä jos he nämät tekevät tuoreessa puussa, mitä sitte kuivassa tapahtuu?" Tämä tapaus oli ainakin minun silmäini edessä ihan elävänä, hiljaa kävellessämme keskipäivän auringon paahtavassa helteessä muinaista "tempelin paikkaa" kohti.

Astuttuamme muutamia minuutteja käännyimme oikealle ja saavuimme siten määräpaikkaan. Siinä meillä siis oli edessämme *Morian vuori*, se vuori, johon niin monta muistoa omaisuuden kansan elämästä liittyy. Siellähän oli *Salomonin* rakentama temppele, "Herran kunnian maja", kerran seisonut; siellähän oli vanhan Jerusalemin hengellinen keskus, temppele, juhllallisena ja majesteettillisena ylennetty kohti taivasta. koko vanhan liiton laki ja ennustus olivat kerran hämärässä muinaisuudessa keskistyneet tähän, Herran sanan ja neuvon mukaan rakennettuun temppeleihin. Vaikka tiedemiehillä ja tutkijoilla onkin ollut eriäviä ajatuksia monesta muusta tärkeästä paikasta, niin tästä paikasta ovat kuitenkin mielipiteet olleet jotenkin yhteen käyvät. Sen tähden on kyllä hyvä syy olettaa, että Israelin temppele

kerran seisoi juuri siinä paikassa, jossa Omarin moskea nyt on. — Me nousimme hitaasti tämän eittämättä kaikin puolin juhlallisen paikan rappusia ylös. Piha on avara, kauneilla, sileillä kivillä laskettu, nelikulmainen, suorakulmion muotoinen ala. Jo itse paikkakin vaikuttaa tulijaan mahtavasti. Näköala on laaja joka taholle, mutta varsinkin Kidronin laakson tuonpuoliselle Öljymäelle eli siis itäänpäin. Hämmästyksissäni ja ihmetyksissäni katselin ympärilläni juhlallisen tunteen vallassa kokonaan. Monta lausetta tästä paikasta, jotka olen lukenut pyhästä raamatusta, johtui mieleen sinä hetkenä, kuin seisoin Morian vuorella. Minä ajattelin itsekseni: "merkillisen paikan oli Herra valinnut 'kunniansa asunnoksi' vanhan liiton aikana; tuskinpa olisi mikään muu paikka niin hyvin soveltunut siihen tarkoitukseen." Tässähän temppelellä seisoi niin vapaana, juhlallisena ja majesteettillisena kaikkein nähtävänä ja ihaeltavana. Eipä ollutkaan ihme, että Israelin kansan jäsenet niin suuresti rakastivat ja ihailivat tätä paikkaa ja ikävöivät nähdä sitä ja temppelellä ottaa osaa jumalanpalvelukseen, jonka juhlallisuudesta nyt ei enää voida saada mitään oikeaa käsitystä. Varsinkin on psalmien veisaaja-kuningas monin sanoin ylistänyt sekä paikkaa ja temppelellä että jumalanpalvelusta. Niinpä esimerkiksi: "Herra, minä rakastan sinun huonees asuinsijaa ja sitä sijaa, jossa sinun kunnias asuu" (Ps. 26:8.), "Suuri on Herra ja sangen kiitettävä meidän Jumalamme kaupungissa, hänen pyhällä vuorellansa. Jumala, me odotamme sinun hyvyyttäsi sinun temppelelläsi" (Ps. 48:2, 10.) Kuin Israelin lapsi oli kaukana poissa maastansa, kaupungin ja temppelellä läheltä, niin hän sanomattomasti ikävöitsi kerran taas päästä sinne. Tämän ikävänkin on psalmien veisaaja pukenut sanoiksi: "Koska minä näitä muistelen, niin minä vuodatan ulos minun sydämmeni itsessäni; sillä minä menisin mielelläni joukon kanssa ja vaeltaisin heidän kanssansa Jumalan huoneeseen, ihastuksella ja kiitoksella sen joukon seassa, jotka juhlaa pitävät. Lähetä valkeutes ja totuutes minua saattamaan ja tuomaan sinun pyhän vuores tykö ja sinun asumises tykö. Ja minä kävisin sisälle Jumalan alttarin tykö, sen Jumalan tykö, joka minun iloni ja riemuni on, ja kiittäisin sinua kanteleilla, Jumala, minun Jumalani" (Ps. 42:5; 43:3, 4.) Temppelellä ja temppelellä oli israelilaisen kunnia ja kerskaus. Sen tähden psalmien veisaaja paneekin hänen suuhunsa nämä sanat: "Sionin vuori on kauniilla paikalla, koko maan ilo, pohjan puolella suuren kuninkaan kaupunki. Menkää Sionin ympäri ja piirittäkää häntä, lukekaa hänen torninsa. Turvatkaa hänen muurinsa, vahvistakaat hänen salinsa, että te sitä juttelisitte tulevaisille sukukunnille" (Ps. 48:3, 13, 14.) Temppelellä ja Jerusalemiä ei israelilainen voinut koskaan unhottaa, ei edes pahimpinaakaan ahdistuksen ja vastoinkäymisen aikoina. "Jos minä unohdan sinut, Jerusalem, niin olkoon minun oikea käteni unohdettu. Tarttukoon minun kieleni suuni lakeen, ell'en minä sinua muista, ell'en minä tee Jerusalemiä minun ylimmäiseksi ilokseni" (Ps. 137:5, 6.) Niin veisasi israelilainen Babelin vankeudessakin ja ikävöitsi aikaa, jolloin saisi luvan palata Jerusalemiin.

Ennen menoamme moskeaan, joka on tämän juhlallisen paikan toisessa päässä, seisoi muutaman minuutin n.s. "kultaisen portin" luona, josta on paras näköala Öljymäelle päin, Josafatin laakson tuolle puolen, jossa Kidronin oja juoksee. Tästä alas laaksoon on muuri huimaavan korkea ja jyrkkä. Laakson syvyys on laskettu 150 jalaksi. Mahdollisesti kyllä evankelistan kertomus Jesuksen kiusauksesta tarkoittaa juuri tätä paikkaa, koskapa sanotaan perkeleen vieneen hänet pyhään kaupunkiin temppelellä harjalle ja kehottaneen häntä uhkarohkeasti heittäytymään siitä alas (Mat. 4:5, 6.) Muurin ulkopuolella juuri tällä kohdalla on laakson rinteessä suuri muhammettilaisten hautausmaa, jossa hyvin suuri joukko hautakiviä muistuttaa, että se paikka on muhammettilaisillekin rakas. He tahtovat tulla sinne haudatuksi, tämän laakson rinteeseen, muurin viereen, jonka päällä suuri temppelellä on. Muhammettilaisten kesken on tästä paikasta ja sen suuresta merkityksestä tarina, että juuri siellä on viimeinen tuomio tapahtuva. Minulle kerrottiin tämä tarina siten, että, kun viimeinen päivä tulee, silloin Kristus istuu tuomioistuimellansa Öljymäellä ja Muhammed moskean puolella laaksosta. Heidän välillään on silta, kapea kuin hiuskarva, ja sitä myöten täytyy kaikkein ihmisten astua. Niillä, jotka ovat olleet hyvät s.o. uskolliset Allah'in (jumalan) palvelijat, ja täyttäneet kaikki käskyt ja määräykset on suojelus-enkelinsä, jotka varjelevat heitä putoamasta kapealta sillalta, niin että he onnellisesti pääsevät sitä myöten ylös paratiisiin. Mutta pahoilla ei ole suojelus-enkelejä, jonka tähden heidän auttamattomasti täytyy pudota syvyyteen.

Mutta paikka ei ole rakas ainoastaan muhammettilaisille, vaan myöskin juutalaisille vielä tänäkin päivänä. Sitä todistaa laakson toisella puolella vastapäätä, Öljymäen juurella oleva juutalaisten hautausmaa, jossa myöskin näkyy hautapatsas toisensa vieressä. Juutalaisetkin tahtovat saada viimeisen leposijansa niin lähelle kuin mahdollista pyhää kaupunkia Jerusalemiä. Kerrotaan monen varakkaan juutalaisen jo eläesssänsä ostavan sieltä itselleen hautapaikan ja antavan omaisilleen määräyksen itsensä sinne hautaamisesta. Juudan kansa odottaa myöskin tuomion tapahtuvan juuri tässä laaksossa. Se heidän odotuksensa luultavasti perustuu muun muassa seuraavaan ennustukseen pyhässä raamatussa: "Sillä katso, niinä päivinä ja sillä ajalla, koska minä Juudan ja Jerusalemin vankeuden palautan, tahdon minä koota kaikki pakanat ja viedä heitä alas Josafatin laaksoon ja tahdon siellä heidän kanssansa riidellä minun kansani ja minun perimiseni Israelin tähden, jonka he pakanain sekaan hajottivat" (Joel. 3:1, 2.) Laaksossa muuten nykyään kasvaa tiheä öljypuumetsä, hyvin virkistävä matkustavaiselle, joka etäämpänä näkee ainoastaan paljaita, ruohottomia, kivisiä hiekkavuoria ja mäkiä.

Tempppelin paikka on siis jällellä, mutta tempPELLI, Israelin tempPELLI, on poissa. Sille kävi niin kuin Jesus oli ennustanut, että siihen ei jäänyt kiveä kiven päälle, koska Jerusalemin asujamet eivät etsikko-aikaansa tunteneet, vaan paatuivat sydämissänsä yhä enemmän, kunnes synnin mitta tuli täydeksi. Silloin alkoivat Jumalan vanhurskaan tuomion seuraukset näkyä. Ei edes ihana tempPELLIKÄÄN säilynyt, koska siinäkin pidettiin jumalatonta menoa. Jo profeetta Hesekiel aikanaan kirjoittaa, mitä kauhistusta harjoitettiin ihan tämän Jumalan tempppelin vieressä ja mitä epäjumalanpalvelusta yksin "Israelin huoneen vanhimmatkin" pitivät salassa, sanoen: "Ei Herra näe meitä, Herra on maan hyljännyt." (Jes. 8:12.) Epäjumalanpalvelus ja kauhistus kasvoivat sitte lakkaamatta eri muodoissa. Ja vaikka Herra tuon tuostakin lähetti rangaistuksia, paatui kansa kuitenkin ja poikkesi pois Herran teiltä. Jesus aikansa lausui temppeleistä nämä muistettavat sanat, jotka ilmoittavat, minkälainen elämä siinä vallitsi: "Kirjoitettu on: minun huoneeni pitää rukoushuoneeksi kutsuttaman, mutta te olette sen tehneet ryövärittäen luolaksi" (Mat. 21:13.) Jumalattomuuden hirvein hedelmä oli kuitenkin "vanhurskaan", "kunnian Herran" ristiinnaulitseminen. Tästä julmasta rikoksesta ja monesta muusta törkeästä synnistä täytyi tulla rangaistus, eikä se kauan viipynytäkään. Joitakuuta vuosikymmeniä ainoastaan ehti kulua siitä, kun "Pyhän" veri tuli tämän kansan ja sen lasten päälle, niin kaupunki ja tempPELLI jo hävitettiin. Silloin hätä ja kauhu olivat niin suuret, että historioitsija ei tiedä kertoa mitään sen vertaista. TempPELLI hävitettiin tulella, jonka roomalainen sotamies siihen heitti. Historioitsija Josefus, joka itse näki tämän hävityksen, on siitä kirjoittanut seuraavat sanat: "Kun tulipatsas nousi taivasta kohti, näytti kuin olisi koko vuori, koko kaupunki perustuksia myöden palanut, ja kuitenkin oli tulen hävitys vähäinen verivirtoihin nähden. Tätä katsellessaan moni, joilta nälkä oli suun sulkenut, avasi sen valittamaan. Valituksiin, joita kuului temppeleistä, vastasi valitus kaikuna kaupungista; niiden välillä kajahteli legioonain julma sotahuuto, niin että Perean vuoret kammottavasti kumahtelivat. Hiljaisempina hetkinä kuului liekkien räiskettä ja kuolevaisten tuskaisia huokauksia ja viimeisiä hengenvetoja, jotka äänet sitte taas hämmentyivät uusiin valituksen purkauksiin. Nyt ei enää ketään säästetty. Vanhukset ja lapset, miehet ja naiset, papit ja kansa, armoa pyytävät ja vastarintaa tekevät, kaikki surmattiin. Tuhansia kuoli liekkeihin" ("Juut. Sota" VI, 4, 5.) Tuomio alkoi Jumalan huoneessa varoittavaksi muistutukseksi kaikille ajoille, että Herra on vanhurskas eikä anna itseään pilkata.

Seisoessamme tässä tempppelin edustalla, jossa historioitsijan sanain mukaan kerran tulvi niin hirveitä verivirtoja ja onnettomain valitushuutoja kaikui, täytyi minun tunnustaa, että kylmä väristys kävi läpi koko ruumiini. Pitempään ajatteluun ei kuitenkaan ollut aikaa, sillä "chavassi" ja sotamies jo malttamattomina odottivat meitä muhammettilaiseen moskeaan, jonka oven edessä me jo melkein olimmekin. Niin kauan me kuitenkin vielä viivyimme, että pikimmiten ehdimme katsahtaa tämän tempppelin ulkomuotoa. Näöltään se ei suinkaan ole vanhan liiton tempppelin muotoinen, sen, joka on kuvattuna vanhan testamentin pyhissä kirjoissa ja josta näimme mallin rakennusneuvos K. Schickin luona. Ei, päin vastoin on rakennusmuoto byzantiinilais-kristillinen, jollaista jo olin nähnyt Konstantinopolissa, varsinkin Hagia Sofian moskeassa. Keskikupu, muodoltaan kuin alassuun käännetty pata ja väriltään pikimusta, on suuri ja majesteettillinen; seinät ovat hyvästi hakatuista kivistä. Luullaan, että Abd el Melik on rakentanut tämän moskean noin vuonna 688, eikä suinkaan Omar, vaikka sillä on hänen nimensä. Ja nyt astumme sisään. Oven eli sisäänkäytävän vieressä, joka on suurenmoinen, seisoo vartioita, kädessä päällyskengiä tai tohveleja, jotka meidän täytyy vetää jalkaamme, ett'emme saastuttaisi tempPELLIÄ. [Muhammettilaiset itse tavallisesti käyttävät päällyskengiä, jotka he riisuvat moskeaan menessään; taikka menevät he sinne myöskin paljain jaloin. Tavallisesti on vartijoilla koko joukko laadultaan hyvinkin huonoja kenkiä, joita he juomarahasta antavat muukalaisten käytettäväksi. Ne sidotaan nauhoilla jalkoihin.] Sisään astuessa kiintyy heti huomioon salaperäinen puolihämärä, joka tietysti viehättää enempää ihmisiä. Seinissä on kaikkialla mosaikkiteoksia, marmorina, kultaa j.n.e. Kalleudet häikäsevät silmää kaikkialla. Keskellä tempPELLIÄ on pylväs-aitaus aika suuren, epätasaisen kallion ympärillä, joka tavallisesti on verhottuna vihreällä esiripulla, että syrjäiset eivät saa nähdä eikä koskea sitä. Esirippu oli nyt poissa, en tiedä, mistä syystä. Muutamia luulevat kalliota juuri siksi paikaksi, jossa Israeli muinainen uhrialttari oli. Onko siinä luulossa mitään perää lienee nyt enää vaikea saada todistetuksi. Pyhässä raamatussa kuitenkin ei mainita mitään kalliota tempppelin sisällä. Mutta merkillistä kuitenkin on kaikissa tapauksissa, miten se kallio on tullut juuri siihen paikkaan, jossa täytyy olettaa tempppelin kerran olleen. Että kallio on muhammettilaisista kallis ja suuressa arvossa, minun tuskin tarvitsee huomauttaakaan. Hiljaa astuskelimme täällä ympäri hienoja, kalliita mattoja myöten, joilla koko lattia on peitetty. "Chavassimme", hyvin puhelias mies, keskeytti usein ajatuksiamme huudahtamalla kovalla äänellä saksaksi: "vanha kivi" tai "mosaikki." Eipä hän juuri osannutkaan paljon enempää saksaa, vaikka koetti paraan kykynsä mukaan käyttää hyväkseen pientä sanavarastoansa. Hän oli puhuvinaan saksaa, mutta sanat olivat luultavasti arabialaisia, joihin hän vain pani saksalaiset päätteet. Hullunkurisempaa sekasotkua minä en ole koskaan kuullut. Molemmat matkakumppanini, jotka olivat synnynnäisiä saksalaisia, ymmärsivät siitä hyvin vähän; minä perehtymättömänä Saksan kieleen, tietysti vielä vähemmän. Hänestä meillä siis ei ollu suurta apua ottaessamme selkoa tämän paikan merkillisyyksistä. Matkakäsikirjaimme avulla saimme selvittäytyä. Paitsi mainittua kalliota kiintyi huomioon saarnatuoli, josta eräinä aikoina myöskin opetetaan muhammettilaista uskonoppia, ja maanalainen käytävä sekä siitä reikä ylös päin, josta Muhammedin kerrotaan nousseen taivaaseen. Että muhammettilaiset myöskin uskovat tätä tarinaa, tarvitsee tuskin mainitakaan. Joka uskonnossa on

salaisoppinsa, ja tämä kuuluu muhammettilaisuuteen. On monta muutakin varsin omituista ja hullunkurista kertomusta, mutta en huoli niissä viipyä. — Päämoskeasta lähdettyämme menimme n.s. "Aksa-moskeaan", joka on ihan entisen temppelepihan ulkolaidan vieressä ja alkuaan on ollut kristittyjen basilika (kirkko). Näytettiin meille vielä entistä Betesdan lammikkoa, joka nykyään ei ole muuta, kuin hiekkahauta. Tästä lammikosta, johon niin likeisesti liittyy yksi Jesuksen suuri ihmetyö, se, josta Johannes kertoo evankeliumissaan (5:1-9), on Amerikan konsuli Jerusalemissa Henry Gilman antanut seuraavan kertomuksen, joka lienee huomioon otettava, koska se perustuu tutkimuksiin tällä alalla. Hän kirjoittaa:

Merkillisimmistä löydöistä vanhassa kaupungissa vuoden 1890 kuluessa on Betesdan lammikon löytö kaikkein tärkein ja huomattavin. Kuten tietty on "Birket Israel" nimistä paikkaa viime aikoina luultu Betesdan paikaksi, mutta algierilaisten munkkien kaivelemiset ristiretkeläiskirkon St. Annan takana (idän puolella, lähellä Stefanin porttia) ovat vähitellen kääntäneet yleisen mielipiteen viime mainitun paikan puolelle. Tätä luuloa vahvisti vielä sekin, että löytyi kallioon hakattu, vettä sisältävä reikä, joka ulottui kolmen päällekkäin olevan rakennuksen jäännösten lävitse. Sitten on kaivamalla saatu näkyviin jäännökset kahdesta holvirivistä, viidestä holvikaaresta kummassakin, joista alempi kivi oli vedessä. Munkkien tarkkaa työtä on vielä palkinnut sekin, että äskettäin löytyi toinen vesipaikka äsken mainitun länsipuolella, joka kaikki soveltuu yhteen niiden Betesdan kuvausten kanssa, joita ovat tehneet jo niin aikaisin, kuin neljännellä vuosisadalla kirkko-isät sekä kristityt pyhiinvaeltajat ja kirjailijat. Äsken löydettyjen ja Johanneksen evankeliumissa (5:2) mainittujen holvikaarien luvun yhtäpitävyys ei voi olla herättämättä huomiota.

Kallioon hakatut portaat johtavat alas veteen. Vanhan kristillisen kirkon rauniot peittävät koko paikkaa. Ylemmän holvirivin jäännökset ulottuvat veden yläpuolella suorakulmaisesti pohjoisseinästä kirkon alaiseen kryptaan (kammioon) ja kuori voidaan vielä selvään erottaa itäpäässä, vaikka rappeutuneena. Kun otettiin pois sora ja roju viidennestä holvikaaresta kuorien länsipuolelta, tuli näkyviin paras kaikista näistä löydöistä, jäännöksiä seinämaalauksesta. Se löytö tapahtui viime pääsiäisen edellä eli noin 18 p:nä Huhtikuuta. Tämä maalaus kuvaa enkeliä astumassa alas veteen seoittamaan sitä; veden seoitusta kuvaavat soveliaat, öljyvihreän väriset ristikkäis- ja aaltoviivat, joita on varjosteltu mustalla, ja jotka enemmän muistuttavat egyptiläistä kuvakirjoitusta, kuin uus-aikaista taidetta ja ympäröivät enkelinkuvaa joka taholla. Enkelin oikea käsi on luultavasti ollut ylösnostettuna, mutta se on sitten tarkkaan pois pyyhitty arvattavasti muhammettilaisten toimesta, kuten heillä muinoin oli tapana tehdä mahtavuutensa aikoina. Samoin on käynyt myös enkelin kasvoille. Pään ympäri maalattu pomeranssikeltainen seppäle on vielä jäljellä, ainoastaan vähän vahingoittuneena. Veden rajaa näyttää osottavan leveä punainen viiva, joka on maalauksen rajana ja suorakulmion muotoisena ulottuu veteen, ehkä kuvaten porrasta tai holvikaaren perustusta.

Tämän viidennen kaaren itäpuolella on jäännöksiä toisesta samoin seinään maalatusta kuvasta, jonka luullaan olleen Vapahtajan kuva. Nähtävästi tahallaan pois raavitun pään ympärillä on vielä jäljellä osa seppeleestä ja maalauksen ulkonurkassa alhaalla näkyy vähä sinistä pukua. Vahinko, että nämä seinämaalaukset, joiden värit löytäessä olivat hyvin kirkaat, ovat sitte paljon vaalenneet, niin että sininen nyt näyttää himmeältä tuhkaharmaalta. Punainen ja keltainen väri ovat kuitenkin säilyneet vähän paremmin.

Löydöt voidaan lyhyesti sovittaa yhteen näin:

Ensin on raunioita peittävä sora, jolle on rakennettu enemmän tai vähemmän uus-aikaisia turkkilaisia huoneita; sen alla on ensinnä pieni kirkko kuorineen ja tämän alla krypta (kammio) viisine holvikaarineen, joissa maalaukset ovat; ja neljänneksi ja viimeiseksi on kaiken tämän alla itse vesipaikka, hakattu lujaan kallioon, ja sen viidessä holvikaareissa on muuraus hyvästi säilynyt. Historiallisten ja muiden todistusten nojalla minä en vähintäkään epäile, että tämä viime mainittu on oikea "Betesdan lammikko."

Vielä näytettiin meille Pilatuksen palatsia y.m. Me kuitenkin jo olimme hyvin väsyksissä kaikkein näiden merkillisyyksien katselemisesta, kun kuumuuskin sitä paitsi oli erittäin rasittava. Sen tähden jätimme koko tämän rakennusryhmän ja palasimme rauhalliseen Johanniittein vierasmajaan, ja ilta vietettiin puhellen ja hengellisiä lauluja veisaten, joita eräs matkustavaisista säesti harmoniumilla. Auringon lasketessa alkoi muhammettilaisten suuri, kuukauden pituinen paasto, n.s. "*ramadan*." Kovalla ampumisella ilmoitettiin tämän paasto-ajan alku. Sen kestäessä sitte on hiljaista päivillä, mutta hirmuista mellastusta öillä, jolloin muhammettilainen oikeastaan saa tyydyttää vatsansa ja suunsa vaatimuksia. Näin päättyi ensimmäinen päivämme Jerusalemissa.

Seuraava päivä oli sunnuntai. Jo hyvin aikaisin aamulla herätti meidät suloisesta yöunestamme sekä roomalais- että kreikkalais-katoolisten kirkonkellojen helinä. Kello ei vielä ollut viittäkään, kuin ne alkoivat soida meille kyllin tutulla tavallaan. Tämä soittokin ensi päivän juhlallisuutta ja muistutti pakanain keskellä Herran päivää. Aikaisimmasta aamusta asti oli päivä taas erinomaisen kirkas ja koko

luonto virkisti meitä. Ensinnä kääntyi katse taaskin Öljymäelle ja Getsemaneen, joissa näytti ihmeellinen sabbatin hiljaisuus vallitsevan. Lyhyen aamurukouksen jälkeen laskeuduimme alakertaan, jossa vierasmajan ruoka- ja seurustelusali on, ja ystävä v. R. istahti harmoniumin eteen ja alkoi soittaa J. Meyfartin tuttua ylevää virttä, joka on N:o 500 uudessa ruotsalaisessa virsikirjassammekin. Harvoin olen niin täydestä sydämmestä veisannut tätä virttä kuin nyt. Juhlallisina ylenivät sen säveleet kohti taivasta. Vallitsihan mielessämme se ihmeellinen tieto, että nyt saimme viettää sunnuntaimme, Jesuksen ylösnousemisen ihanan muistopäivän, siinä kaupungissa, jossa tämä käsittämätön tapaus kerran oli tapahtunut, vaikkapa siitä jo olikin kulunut vuosisatoja. Sitte istuimme kukin, kädessä uusi testamentti, ja syvennyimme sen jumalallisiin salaisuuksiin, ammentaen siitä janoaville sieluillemme ijankaikkisen elämän vettä.

Aika kului nopeasti ja kello lähestyi yhdeksää, jolloin jumalanpalvelus oli alkava saksalaisessa kirkossa. Ystävällisen isäntämme seurassa astuimme kirkkoon pitkin jo jonkin verran tuttuja katuja, joilla tavallinen jokapäiväinen elämä vallitsi. Muhammettilaiset eivät yleensä vietä pyhäpäiväänsä samoin kuin me kristityt. Ja heidän lepopäivänsä onkin perjantaina. Luonnollisesti he silloin tavallisesti menevät hetkiseksi moskeaan, mutta muuten on päivä muiden kaltainen. Tämä oli kuitenkin nyt päivillä vähän hiljaisempi siitä syystä, että, kuten mainittu, paasto oli alkanut edellisenä iltana auringon laskiessa ja että he koko paaston aikana eivät saa syödä, ei juoda eikä poltella auringon ylhäällä ollessa. Yöllä sitä vastoin, kun aurinkoa ei näy, saavat he mielin määrin tehdä sitä kaikkea. Sen tähden ovatkin yöt tähän aikaan meluisemmat, kuin päivät, koska muhammettilaiset päivillä tavallisesti nyt makaavat tai muutoin istuvat hiljaa ja puoliunissaan ilman työtä. Kaikki siis olikin meidän matkallamme jotenkin äänetöntä ja hiljaista. Saksalainen kirkko on keskellä vanhan suuren katooolilaisen kirkon raunioita. Ihan lähellä "pyhän haudan kirkkoa", siinä jotenkin keskellä kaupunkia. Se on hyvin pieni, synkkä ja epämukava, mutta saimme kuulla, että oli aikomus piakkoin rakentaa uusi kirkko, johon jo oli valmiit piirukset ja tarpeellinen paikka lahjoitettuna ihan nykyisen kirkon vieressä sekä riittävä rakennusrahasto. Seurakunta ei ollut suuri; ainoastaan noin 50 henkilöä oli kokoontunut jumalanpalvelukseen. Sanomattoman suloiselta tuntui olla taas yhdessä Jumalan seurakunnan kanssa, rukoilla, tunnustaa syntinsä, veisata virsiä, kuulla sanaa ja saada Herran siunaus. Se virkisti sydäntä ja mieltä, kuin sade, joka kostuttaa kuivaa maata. Apulainen B. saarnasi, hyvin pontevasti teroittaen mieliimme sanan voiman tärkeyttä. Pastori S., joka hoitaa Jerusalemin saksalaista seurakuntaa, oli matkustanut Jaffaan "diaspora-seurakuntaan", joka on sama kuin meillä kappeli, päästämään tämänvuotista rippikoulunuorisoa Herran ehtoolliselle.

Jumalanpalveluksen jälkeen menimme "*pyhän haudan kirkkoon*", joka on ihan saksalaisen kirkon vieressä ja jonka ovet nyt olivat auki matkustaville. Sen asema ei suinkaan ole valtaava, se on hyvin ahtaassa paikassa, rakennusten ja vanhain raunioiden välissä. Sen edustalla on pieni, säännötön tori, jossa suuri joukko kauppiaita oleskelee, tarjoellen ohikäyville kaikenlaisia pikku tavaroita, jotka varsinkin soveltuvat kreikkalais- ja roomalais-katooolilaisille pyhiinvaeltajille. Oli siinä kaikenlaisia rinnalla kannettavia ristejä, monenlaisesta puusta tehtyjä helminauhoja, Jordan'in kiviä, jumalan kuvia y.m.s. Mutta koska me emme olleet "pyhiinvaeltajia", emmekä myöskään kuuluneet kreikkalaiseen eikä roomalaiseen uskoon ja koska niistä tavaroista enimmäkseen olivat jotenkin kalliit, astuimme ostamatta ohitse, toivoen saavamme vielä muualtakin ostella muistoksi sellaisia ja ehkäpä paljon huokeammasta. Paitsi näitä kaikenlaisia kauppiaita oli siellä myöskin suuri joukko kerjäläisiä, joista moni näytti raajarikolta ja ontuvalta, ja jotka jo edellä mainitulla surkealla äänellä kiihkeästi anoivat almua. Ja juuri kirkon edessä heillä lieneekin hyvä saalis, koska kirkosta lähtiessä luultavasti monenkin sydän on heltynyt lempeäksi ja anteliaaksi. Astuessamme kerjäläisjoukon saattamana kirkon ovelle kohtasimme siinä muutamia munkkeja ja "pyhiinvaeltajia", jotka jo olivat toimittaneet jumalanpalveluksensa ja nyt iloisen näköisinä palasivat "pyhästä paikasta."

Meillä oli siis edessämme toinen Jerusalem'in merkillisistä paikoista. Edellisenä päivänä olimme seisoneet vanhan liiton, lain ja lupauksen liiton kukkulalla, Morian vuorella, joka ei ole kaukana. Nyt taas seisomme uuden liiton kukkulalla, jota Jesus kerran kasteli verellään silloin, kun valmisti armon ja totuuden liiton ijankaikkisiksi ajoiksi. Siinähan sanotaan olevan Golgatan mäki, jonka lähellä Jesuksen hauta oli pyhän raamatun todistuksen mukaan. Se oli entisen, sittemmin hävitetyn Jerusalemin muurien ulkopuolella; nyt se on keskellä nykyistä Jerusalemiä. Samoin kuin monesta muulta pyhän maan paikasta, on tästäkin tutkijain kesken ollut ja on vieläkin eri mieliä. Enimmäkseen ovat mielipiteet käyneet kahteen eri suuntaan. Muutamat luulevat, että Golgata oikeastaan on n.s. "*Jeremiaksen kunnas*", joka on Damaskus-portin edessä ja siis myöskin nykyisen Jerusalemin muurien ulkopuolella. Toiset, nykyisimmät tutkijat, joista mainittakoon rakennusneuvos K. Schick, joka on asunut Jerusalemissa 43 vuotta ja utterasti tutkinut näitä asioita sekä tehnyt paljon arvokkaita kaavojakin vanhasta Jerusalemistä, ovat tulleet siihen vakuutukseen, että "pyhän haudan kirkko" on oikeassa paikassa. Minun ei luonnollisista syistä sovellu virkkaa sanaakaan asiasta, ei tähän eikä toiseen suuntaan, vaikka kirkon nykyinen paikka minun tunteelleni oli hyvin vieras. Minähän olin mielikuvituksen avulla tehnyt vallan toisen kuvan Golgatasta ja haudasta, joka "oli kallioon hakattu"; mutta olkoon se sinänsä. Tutkijain vakuutuksen mukaan on siis Golgatan mäki edessämme; kirkon ovet

ovat juuri auki ja meillä siitä on tilaisuus astua sisään tarkemmin katselemaan tätä merkillistä, joka kristityn sydämmelle kallista paikkaa, jossa "kunnian Herra" kerran sanomattomissa tuskissa antoi henkensä taitelussa pimeyden voimia vastaan, kun hän kantoi maailman syntivelkaa ja joi vihan kalkin viimeiseen pisaraan asti; jossa kerran aurinko pimeni, kuoleman synkkä varjo peitti maan, kallio halkesi ja haudat aukenivat; jossa hän lepäsi haudan hiljaisessa kätkössä ja kolmantena päivänä nousi ylös kuolleista. Miten elävinä ja voimakkaina olivat nyt sieluni silmäin edessä kaikki nämä tapaukset, joista olin niin monesti ennen lukenut ja esittänyt seurakunnalle! Minä aloin niitä uudestaan muistella ja ne kuvautuivat eteeni niin selvinä, kuin olisivat ne juuri nyt tapahtuneet.

"Pyhän haudan kirkko" on kaunis, muhkea rakennus tai oikeammin ryhmä merkillisiä rakennuksia, jotka välttämättä vetävät puoleensa matkustavaisen huomiota. Siinä on ensinnäkin kaunis "*kupoolikirkko*", jonka päällä muhkea, musta kupu lepää, oikea mestariteos raudasta, jonka kustannukset Venäjän keisari Alexander II ja Ranskan keisari Napoleon III suorittivat Krimin sodan jälkeen ja jonka eri osat ovat tehdyt Euroopassa ranskalaisten ja saksalaisten rakennusmestarien johdolla ja sitte kuljetetut laivoilla Jaffaan sekä sieltä kameeleilla Jerusalemiin. Sitä paitsi on siinä kaksi muuta suurta kirkkoa ja niissä koko joukko pienempiä kappeleja eri uskokunnille. Katoolilaisilla, kreikkalaisilla, venäläisillä, armenialaisilla, koptilaisilla, abessinialaisilla on kaikilla eri osansa tässä kirkkoryhmässä ja kaikkiin niihin on eri ovet rakennuksen sisältä, jonne ulkoa on ainoastaan yksi pääportti. Moni kirkkokunta on siten koettanut saada itselleen osan tästä pyhästä paikasta ja kaikki ne pitävät omaisuuttansa suuressa kunniaissa. Kaikki myöskin koettavat kilvan koristella kappelejansa. Sen tähden on siellä runsaasti kultaa, hopeaa, maalauksia, taideteoksia y.m. Oikein täytyy hämmästyä ja kummastua nähdessään kaikkea sitä rikkautta ja komeutta, kuin sisään astuessa leviää silmäin eteen. Ainakin mitä tähän paikkaan koskee, voidaan sanoa, että uhraavaisuus on ollut ja on suuri eri uskokuntiin kuuluvilla kristityillä. Itse ulkofasaadi ei ole erittäin merkillinen, vaan tekee kuitenkin suurenmoisen vaikutuksen. Kaksi mahtavaa göötiläistä portaalia (pääovea) pilareineen on todistuksena ristiretkien ajalta. Jo niissäkin on koko joukko koristuksia ja maalauksia; siihen nähden ei ole mitään säästetty. Etehisestä astuttua näkyy ensinnä suuri, suorakulmion muotoinen kivi, joka makaa keskellä lattiaa. Kalliita lamppuja riippuu sen päällä, levittäen sille salaperäistä väkettä. Se on n.s. "*voitelus-kivi*", jolla Jesuksen pyhän ruumiin sanotaan maanseen voideltaessa ennen hautaan panoa. "Pyhiinvaeltaja", tultuaan kiven luo, lankee tavallisesti polvilleen hartaasti ja liikutettuna suutelee sitä ollen lujasti vakuutettu, että on huulillaan koskenut samaa kiveä, jolla hänen Herransa kerran on levännyt. Kun sitte etehisestä, jossa tämä kivi on, nousta oikealle päin ylös rappusista, jossa on noin 18 porrasta, tullaan n.s. *Golgata'lle*, siis siihen paikkaan, jossa Jesus naulittiin ristiin kahden ryövärin keskelle ja jossa hän, kestätyään ankaran taistelun pimeyden voimia vastaan, pilkattuna ja häväistynä kallisti päänsä ja antoi ylönsä henkensä. Matkustavaiselle näytetään maasta niitä reikiäkin, joissa Jesuksen ja ryövärien ristit muka ovat seisoneet; näytetäänpä kalliissa myöskin rakoa, joka syntyi maan järityksestä Jesuksen kuollessa ristillä. Se on ympäröity leveällä hopeavanteella merkiksi, että "pyhiinvaeltajat" ja muut helpommin löytäisivät sen. Vapahtajan viime hetkien tapahtumia koetetaan siis tässä tehdä ilminäkyviksi katsojille. Kaikki tämä, johon huomiota käännetään, kuitenkin enemmän vain seoittaa mieltä, kuin siinä herättää juhlallisia tunteita. Ken on lukenut ja vakavasti tutkinut evankeelista historiaa, hän on tehnyt itselleen ihan toisenlaisen kuvan tästä paikasta, ja tuskinpa vain kukaan saanee ajatuksissaan syntynyttä kuvaa ja tätä paikkaa mihinkään sopusointuun keskenään. Suuri joukko kalliita lamppuja levittää salaperäistä valoaan tähän hiljaiseen paikkaan.

Me laskeudumme alas samoja rappusia, kuin nousimme n.s. Golgatalle, astumme voitelus-kiven ohitse ja menemme suoraa päätä suureen pääkirkkoon. Se on jotenkin avara ja hyvin korkea, pyöreä rakennus ("rotunda"), jota moni on verrannut Rooman "panteoniin." Paitsi suunnattoman suurta joukkoa kalliita lamppuja, valaisevat sitä myöskin ikkunat korkeassa kuvussa. Yltäympäri seiniä on pylväitä ja keskellä pieni kappeli mustasta marmorista, jonka sisällä on se paikka, jota oikeastaan sanotaan "*Jesuksen haudaksi*." Astuessamme kirkkoon näimme kappelin edessä muutamia hartaita munkkeja ja "pyhiinvaeltajia", jotka kyynelsilmin kumartuivat syvälle alas suutelemaan lattiakiviä. Koko heidän käytöksessään näkyi syvintä kunnioitusta tätä pyhää paikkaa kohtaan, jonka edessä he odottelivat pääsyä kaikkein pyhimpään, itse hautaan. Ensin tullaan n.s. "*enkeli-kappeliin*", jonka laattialla on se kivi, jonka päällä istuen enkeli ilmoitti Jesuksen ylösnousemisen. Luolan eli haudan ulkopuoli on koristettu parvekkeilla ja karniiseilla, veistoksilla ja pikku pylväillä. Oven eteen on asetettu 4 erittäin kaunistekoista, korkeaa lamppua ja oven päällä riippuu 14 pientä, hienotekoista hopealamppua. Näistä monista lamppuista leviää lumoavaa, hämärää valoa tähän salaperäiseen paikkaan. Hautaan astutaan hyvin kapeasta ja matalasta aukosta, joka aina on avoinna kävijöille. Koko sisus on verhottu valkoisella marmorilla, niin että nyt ei enää oikeastaan voi saada varmaa vakuutusta, onko tässä kohden alkuaan ollut hauta kalliissa. Luola on ainoastaan 7 jalkaa pitkä, joten sinne siis yht'aikaa mahtuu ainoastaan kaksi tai kolme henkeä katselemaan. Oikealla puolen on se paikka, johon tarinan mukaan Jesuksen ruumis laskettiin ulkonevalle kallion särmälle. Tämäkin penkki eli kallioporras on verhottu valkoisella marmorilla. Suuri joukko kulta- ja hopealamppuja palaa sisällä ainaaan. Tuntemattomat kristityt, varsinkin itäisistä ja katoolisista maista, pitävät itseään sanomattoman onnellisina, jos kerrankin saavat täällä laskeutua polvilleen ja toimittaa hartauttansa. Harvoin, tuskinpa koskaan on paikka ihan tyhjänä

hartaista ihmisistä.

Paitsi näitä paikkoja mainittakoon vielä maan-alainen *Helenan kirkko* eli, niinkuin sitä myöskin nimitetään, "kirkko, josta oikea risti löytyi." Siihen laskeudutaan lyhyitä rappusia myöten. Se on koristuksiltaan paljon yksinkertaisempi, kuin muut ja näyttää hyvin vanhan-aikaiselta. Tarinan mukaan juuri sieltä löysi kuuluisan keisari Konstantinus Suuren äiti Helena oikean ristin, jonka juutalaiset olivat heittäneet samoin kun molempain ryövärein ristitkin syvään kaivoon.

Yleensä on mahdoton täydellisesti esittää tai kuvata "pyhän haudan kirkkoa" eri osineen. Jos lukijani joskus ovat käyneet kreikkalais-katoolisessa tai roomalais-katoolisessa kirkossa, voivat he itse sen mukaan summita tästäkin kuvan, joka jonkin verran vastaa todellisuutta. Ahdistusta tuntuu protestanttisen kristityn mielessä hänen palatessaan "pyhän haudan kirkosta"; siellä on niin paljon, joka on ihan vastoin yksinkertaista raamatullista kertomusta Jesuksen haudasta, joka oli hakattu kallioon, että mielelläänkin jättää tämän kirkon kaikkine kalleuksineen ja koristuksineen. Niin tuntui ainakin minusta. Pyhän raamatun yksinkertainen kertomus on paljon arvokkaampi, kun kaikki se kulta, hopea, y.m., joka on uhrattu tähän paikkaan monen vuosisadan kuluessa. Tosin on helppo ymmärtää syyt, jotka ovat herättäneet tämän uhraamis- ja koristamishalun; mutta kuitenkin olisin tässä paikassa, jonne olin sydämmestäni ikävöinyt kerran päästä, toivonut tapaavani enemmän yksinkertaisuutta, enemmän tosiraamatullista. "Ihminen näkee sen, mitä silmäin edessä on; mutta Jumala katsoo sydämmeen. Herran silmä katsoo uskoa." Niin ajattelin minä sydämmessäni. Häntä eivät miellytä ulkonaiset koristukset, kulta, hopea eikä komeus; vaan missä hän näkee sydämmen, joka on koristeltu uskolla ja rakkaudella, sinne hän tahtoo tulla vieraaksi. Siellä on Jesuksen oikea hauta, oikea lepopaikka.

Monta tuntia olimme viiptyneet kirkossa ja palasimme asuntoomme ihan väsyksissä ruumiin ja sielun ponnistuksista. Iltapäivällä teimme retken kaupungin lähistöön muutamien saksalaisten ystävien seurassa, joita jo olimme ehtineet hankkia.

Ennen kuin ryhdyn kuvailemaan ympäristöä, tahdon kuitenkin saattaa lukijani *Valitusmuurille eli Itkupaikkaan*, johon juutalaiset joka perjantai kokoutuvat suremaan muinaisen kaupungin ja temppelin hävitystä ja omaa onnettomuuttansa ja tottelemattomuuttansa sekä rukoilemaan Jehovaa tulemaan avuksi jälleen rakentamaan Jerusalemin muureja. — Oli perjantai 25 p. Huhtikuuta, kun menimme tähän merkilliseen paikkaan, jota Jerusalemiin tulleiden matkustavaisten ei pidä jättää näkemättä. Vaikea meidän oli oppaatta löytää tuota paikkaa, joka on äärimmäisenä nykyisen temppelipaikan vasemmassa laidassa, lähellä *Miftporttia*. Kauan etsittyämme ja kyselyämme saavuimme sinne viimein. Paikka ei itsessään ole merkillinen, mitenkään huomattava eikä puoleensa vetävä. Ei siinä näy mitään muuta, kuin muuri, joka nykyään osana kuuluu siihen suureen muuriin, joka tukee temppelipaikkaa, jolla Omarin moskea sijaitsee ja vieressä on ahdas sola, johon saattaa mahtua muutamia kymmeniä ihmisiä. Juutalaiset luulevat tätä muurin osaa jäännökseksi sen vanhan, rakkaan temppelin muurista, joka kerran oli heidän ylpeytensä, ja tosin se osa näyttääkin vähän vanhemmalta, kuin muu muuri. Mutta onko siinä luulossa mitään perää, on nyt enää niin monen vuosisadan jälkeen vaikea, jopa mahdotonkin ratkaista. Kuitenkin pysyvät juutalaiset lujina siinä uskossaan ja toimittavat siellä yli koko vuoden joka perjantai tavallisella hartaudella rukoushetkensä. Kuinka kanan he ovat niin tehneet, lienee vaikea sanoa; mutta kyllä se tapa johtunee ikivanhasta muinaiskertomuksesta, joka tämän kansan keskuudessa liikkuu. Tullessamme perille tapasimme siellä noin 40 juutalaista, miehet pitkissä viitoissaan ja naiset valkoisissa vaatteissa, vanhoja ja nuoria sekaisin, useimmilla kädessä kirja, jota he ahkerasti lukivat puoliääneen. Kirjoissa näytti olevan psalmit hebrean kielellä. Heidän näkönsä ja viitteensä hartaushetken aikana kiinnittivät huomiomme. Muutamat rabbinit, jotka on helppo tuntea heidän omituisista viitoistaan ja karvalakeistaan, olivat utterimmat rukouksensa toimittamisessa. Monella oli silmät kyynelissä, huulet valituksessa ja koko muoto suruisena. Ei epäilemistäkään, että he toimittivat rukoustansa täydellä todella ja hartaudella. Sittemmin saimme kuulla, kun ihmettelimme, mitenkä he voivat itkeä yli koko vuoden, että juutalaiset tavallisesti keskuudestaan valitsevat tätä tarkoitusta varten sellaisia henkilöitä, joiden on helppo vuodattaa kyyneliä. Rukoustoimitus tapahtui seisoalla siten, että rukoilija, luettuaan muutamia sanoja, löi moneen kertaan päätänsä muuriin, luki taas muutamia sanoja, löi taas päätänsä muuriin ja koetti käsin syleillä rakasta paikkaa. Muuten myöskin näkyivät he lakkaamatta heiluttelevan ruumistaan kummallekin puolelle. Koko joukossa oli alituista liikettä, toinen tuli, toinen läksi. Yhtenään kuului hiljaista myrinää tästä rukoilevaisesta joukosta, joka toimittaa hartauttansa auringon laskuun asti. Vertaamalla heitä muurahaispesään voitaneen saada jotenkin oikea kuva juutalaisista Valitusmuurin tykönä. Surettavan vaikutuksen teki katsojaan tämä jumalanpalvelus, tämä itkeminen ja valittaminen, johon ei tule mitään vastausta taivaasta ennen, kuin Juudan kansa todella kääntyy Herran tykö ja tunnustaa Jesuksen Nazaretistä Messiakseksensa ja Vapahtajaksensa. Että Israel on kirouksen tuomion alla ja soaistuna sen tähden, että se hylkäsi ja ristiinnaulitsi "kunnian Herran", siltä minusta taaskin tuntui katsellessani tätä joukkoa, joka itki ja valitti kaupungin ja temppelin kukistusta ja omaa onnettomuuttansa. Itsestään heräsi sydämmessäni kysymys: *Milloin* otetaan tuomio pois tältä kansalta? *milloin* se palaa Herran tykö? *milloin* tulee Israel vapahdetuksi? *milloin* sen silmät aukenevat? Vastaus viipty ehkäpä vielä

vuosisatoja; vaan että niin on tapahtuva, sitä ei voi epäillä kukaan, joka uskoo Jumalan sanan totuuden.

Me olemme nyt kävelleet ympäri kaupungin merkillisillä paikoilla ja siirtyneet aikoihin, jotka ovat aikaa sitte kadonneet, ja mieleemme on muistunut tapauksia, jotka todistavat Jumalan vanhurskautta ja rakkautta. Ja nyt siirtykäämme kaupungista ulos ympäristöön, etsimään sieltäkin vanhurskauden, rakkauden ja armon jälkiä. Alkakaamme vaelluksemme pitkin *Via dolorosa'a* (tuskien tietä), jota myöten tarinan mukaan kallis Vapahtajamme on käynyt Pilatuksen palatsista Golgatalle ja jossa mustat kirjaimet huoneiden seinissä kertovat meille eri kohtauksia tästä vaelluksesta, luultavasti tarkoittaen evankeelisen historian eri kohtia. Katu on monimutkainen ja sen varrella on monta huomattavaa paikkaa, esim. *Ecce homo-kappeli*, *Beronikan kuva* y.m., joiden luo emme kuitenkaan pysähdy, vaan kiiruhdamme ulos kaupungista. Katu päättyy *Stefanin porttiin*, joka on kaupungin itämuurissa. Siitä lähtiessä voidaan valita kaksikin tietä, joista toinen on jyrkkä ja kivinen, toinen vähän tasaisempi ja loiva. Kumpikin vie *Josafatin* laaksoon, jossa *Kidronin* oja juoksee. Ojan poikki, joka kuivana vuodenaikana on kuivillaan, on silta. Tie viepi sitte Öljymäen juurelle, jossa se taas haarautuu. Stefanin portin vuori on jatkoa temppelevuoresta. Käännätköönnpä kummalle hyvänsä tielle, niin aina tavallisesi kokoutuu ympärille joukko kerjäläisiä, jotka istuvat tien varrella, odotellen muukalaisia, joiden täytyy kulkea tästä, jos tahtovat päästä äskenmainittuihin paikkoihin. Enimmät näistä kerjäläisistä ovat raajarikkoja, jotka sauvojen ja keppien avulla laahaavat viheliäistä ruumistansa. Siinä on sokeita, ontuvia, spitaalisia, y.m., oikea viheliäisyyden ja tuskan kuva. Kaikki näyttelevät viallisia jäseniään ja huutavat kaikkein onnettomimmalla äänellä: "Bachschisch, chavadja bachschisch!" Ja ne, jotka eivät voi liikkua, työntävät sauvallaan esiin astian, johon almua sopii panna. Rynnäkö heidän puoleltaan on niin ankara, että kovasydämmisimmänkin täytyy heltyä antamaan joku "megalik" (pieni turkkilainen raha, noin 4 pennin arvoinen). Nyt johduin ajattelemaan tapausta Jerikon luona, kun Jesus vaelsi viimeistä kertaa Jerusalemiin ja sokea Bartimeus istui tien varrella, kerjäten almua ohi kulkevilta, kuten Luukas kertoo evankeliumissaan (18:35-43).

Mutta jätämme nämä repaleiset vaivaiset, annettuamme heille jotakin ja siten osotettuamme edes vähän sääliä heidän viheliäisyyttänsä kohtaan ja jatkamme kävelyämme Kidronin ojan poikki vuoren juurelle, joka on mainitun laakson toisella puolen. Siinä on *Getsemane*, jonka mainitseminen herättää joka kristityssä pyhimpiä ja rakkaimpia muistoja ja syvimpiä tunteita ja ajatuksia. — Oli iltpäivä 24 p:nä Huhtikuuta, kun matkakumppanini ja minä ensi kerran saavuimme tähän meille niin tuttuun ja kuitenkin vielä näkemättömään paikkaan, jonka ohitse olimme jo edellisenä sunnuntaina ratsastaneet palatessamme Betaniasta. *Yrttitarha*, kuten sitä nimitetään evankeelisessa historiassa, on heti oikealla puolella, kun kaupungista päin tullaan Öljymäelle. Se on nykyään suorakulmion muotoinen ala, ympärillä sangen korkea savimuuri. Sisälle pääsee hyvin kapeasta ja matalasta portista, joka on tehty muurin itäosaan. Sisään astuessa johduin ehdottomasti kysymään: "Tämäkö tosiaankin on Getsemanen yrttitarha, joka minun ajatuksissani on muodostunut ihan toisen näköiseksi." Itse ala on nyt hyvin pieni; puiden luku on vähäinen: ainoastaan joitakuuta öljypuita ja kahdeksan suurta sypressiä, joiden sanotaan olevan ikivanhat, jopa aina Jesuksen ajoilta asti. Paitsi näitä on vielä keskellä aitausta erittäin ihana, fransiskaanimunkkien hyvästi hoitelema kukkatarha, jossa kasvaa mitä kauneimpia ruusuja, leukoijia, hyasintteja y.m. Meidänkin siellä käydessämme oli eräs puvustaan helposti tunnettava fransiskaanimunkki kastelemassa kukkia, joiden ihanaa, huumaavaa tuoksua oli hiljainen, viileä iltailma täynnä. Työhönsä näytti munkki olevan hyvin tyytyväinen; hän oli siellä kukastossa, kuin isä lastensa keskellä. Muurin sisäseinässä on monta n.s. katoolilaista asemaa eli komeroa, joihin sovitetut veistokuvat esittävät eri kohtia Vapahtajamme elämästä ja varsinkin hänen viime hetkistään. Italian kielisistä päällekirjoituksista voidaan aavistaa kuvien merkitystä. Näiden asemien eli komeroitten edessä toimittavat hurskaat katoolilaiset hartauttansa tässä hiljaisessa paikassa, johon kalleimpia muistoja liittyy. Sanomaton hiljaisuus vallitsi siellä sekä nyt että muinakin kertoina, kuin siellä kävimme. Olimme jättäneet taaksemme meluisen kaupungin viheliäisyyksineen ja siivottomuuksineen ja astuneet paikkaan, jossa hiljaisuus vallitsee kaikkialla. Ihmeellinen, selittämätön tunne valtasi minutkin tässä paikassa. Tuntui vastustamatonta vetoa laskeutumaan polvilleni ja avaamaan sydämmeni rukouksessa Herralle. Huomaamatta ja ihan hiljaa tottelinkin tätä vetoa ja heittäydyin maahan täällä, jossa Herra Jesus kerran makasi kasvoillaan maassa ja kostutti sitä pyhällä ja kalliilla verellään. Kauan, aina pimeään tuloon asti olimme täällä, milloin kävelen, milloin levähtämässä istuen jollakin kivellä. Hiljainen kunnioitus, ijäisyyden esimaku ja autuaallinen rauha täyttivät mieleemme. Sellaiset hetket ovat tosiaan sielun juhlahetkiä. Ajatuksissani muistelin niiden tapausten eri vaiheita, jotka kerran olivat täällä tapahtuneet pimeänä yönä, jolloin Elämän ruhtinas, Jumalan ja ihmisten Välimies oli siellä opetuslapsineen. Opetuslapset makasivat portin luona sill'aikaa, kuin Vapahtaja kilvoitteli hirmuisen taistelunsa pimeyden ruhtinasta vastaan, kantaen sen tuomion ja kirouksen, joka oli synnin katkera seuraus. Täällä, tässä hiljaisessa yrttitarhassa, joka hänen aikanaan luultavasti oli paljon suurempi ja metsäisempi, käyskenteli hän edes takaisin pimeinä hetkinä. Puut hänen ympärillään olivat ainoana sen tuskan ja hädän näkijöinä, joka ahdisti hänen pyhää sieluansa; ainoastaan ne kuuntelivat äänettömässä osanottavaisuudessaan valituksia, rukoushuutoja: "Isä, jos sinä tahdot, niin ota pois minulta tämä kalkki; kuitenkin ei minun tahtoni, mutta Sinun olkoon!", jotka sanat taistelun aikana tunkeutuivat kuuluviin hänen pyhiltä huuliltansa. Tässä ahdisti häntä pimeyden ruhtinas koko voimallaan ja

kiihkollaan. Kuoleman voima ja valta tahtoi täällä kokonaan kukistaa hänet, joka oli tullut tuomaan elämää ja katoomattomuutta synnin ja kuoleman vangeille. Täällä täytyi hänen alkaa juoda katkeraa "vihän kalkkia", jonka hän sitte tyhjensi pohjaan asti, tätä kalkkia, jonka sisällyksenä oli meidän syntiemme kirous. Pimeys vallitsi ympärillä, pimeys peitti hänen sielunsa, kun hän syntisten sijasta makasi täällä synnin raskaan taakan alla ja oppi kuuliaisuutta kärsimisen kautta (Hebr. 5:8). Mutta viimein välkähti valo ijankaikkisuuden maailmasta, taivaallisen Isän helmoista. Pojan, joka täällä yksinään sotki viinakuurnaun, ja Isän keskinäinen yhteys oli tosin hajota, ja se tuntui hirmuiselta; mutta ei se kuitenkaan hajonnut. Poika sai lohdutusta Isältä. Isän lähettämä enkeli sitä hänelle toi juuri tässä paikassa. Vahvistuneena nousi hän uljaasti ja meni taas portille, jossa hänen opetuslapsensa olivat pimeyden ja murheen voimasta nukkuneet. Tie, kärsimisen, ristin ja kuoleman tie, jota hän sittemmin oli vaeltava, oli hänelle nyt selvillä. Hänen sanansa opetuslapsille: "Jo nyt kyllä on, se hetki on tullut; katso ihmisen poika annetaan ylön syntisten käsiin; nouskaat, käykäämme! katso, joka minun pettää, se lähestyy!" ne sanat ilmoittivat selvään, että hän täydellisesti tiesi, mitä hänelle oli tulossa. Hän tiesi, että ainoastaan hänen uhrinsa Golgatalla oli saava aikaan Jumalan ja syntisten välillä sovinnon, joka oli välttämätön, jos syntein anteeksi saamisen, elämän ja autuuden piti tuleman syntisten osaksi.

Ja hän kantoi sen uhrin vapaatahtoisesta sydämestä ja sulosta rakkaudesta, tietäen, että Isä sitä vaati häneltä, joka oli ottanut sovittaakseen syntisten asian.

Oltuamme nyt Getsemanessa ja tutkisteltuamme mielessämme näitä yleviä ja syvällisiä muistoja, palatkaamme hiljaa kaupunkiin. Pimeä on jo tullut; aurinko ei enää luo kultasäteitään kaupunkiin eikä tempeliin; kävely siis tapahtuu tuossa omituisessa hämärässä, joka peittää kaupungin ja maan. Vieno tuuli suhisee öljypuiden latvoissa. Enimmät kerjäläiset ovat jo poistuneet tavallisilta paikoiltaan; ainoastaan jokunen on vielä siellä täällä, ehkä muistaen meidän menomme yrttitarhaan ja odottaen meiltä vielä paluumatkallakin ropoa. Paimenet ajavat lammas- ja vuohilaumojansa kotiin meidän edellämme. Me astumme niiden jäljestä sisään Stefanin portilta ja saamme kävellessämme monta opettavaista havaintoa paimenen ja lammasten keskinäisestä suhteesta.

Tässä yhteydessä pyydän lukijaa seuraamaan meitä *Öljymäelle*, joka nousee noin 400 jalan korkeuteen Josafatin laakson itäpuolella ja on merkillisimpiä paikkoja evankeelisessa historiassa. On lauantai 26 p. Huhtikuuta. Vuoren ympäri olimme jo kerran ratsastaneet ja usein olimme ikkunastamme katselleet sitä, mutta sen päällä emme olleet vielä käyneet. Rinne on jotenkin jyrkkä ja sen tähden tarvitaankin melkoisesti voimia sinne noustessa, varsinkin lämpöisenä ja auringonpaisteisena kesäpäivänä, jolloin lämpömittari näyttää varjossa noin 28 ast. R. (= 35 ast. C.). Yli koko vuoren kasvaa kauniita tiheälehtisiä öljypuita, vaikka ei niin runsaasti, kuin ajatuksissani olin kuvitellut. Päin vastoin niiden vähälukuisuus tekee ilmi selväksi sen totuuden, että metsänhaaskaus on kohdannut vuotta. Sehän on saanut nimensä juuri niistä puista. Hyvin luultavasti siellä muinoin kasvoi varsin tiheäkin öljypuumetsä, joka monissa Jerusalemia ja sen ympäristöä kohdanneissa hävityksissä on suurimmaksi osaksi haaskaantunut. — Vuorelle voidaan nousta kahtakin tietä, jotka molemmat vievät samoilta perille. Me valitsemme oikean puolisen, joka lähtee melkein Getsemanen portilta ylös päin eikä ole niin jyrkkä kuin toinen, joka menee suoraan ylös vuoren huipulle. Ensimmäinen rakennus, jonka tapaamme tämän tien varrella ja johon astumme sisään, on *Getsemanen kirkko* oikeallapuolen. Se on venäläisten oma, eikä siinä ole mitään muuta erittäin merkillistä, kuin joitakuuta kauniita maalauksia, joista Werestschagin'in taulu, kuvaava vaimoja, jotka aikaisin pääsiäisaamuna menivät Kristuksen haudalle, ansaitsee suurinta huomiota. Kirkossa palveleva vahtimestari tahtoi välttämättä meitä kirjoittamaan nimemme ja kotopaikkamme vieraskirjaan. Ja kuu täytimme hänen tahtonsa, oli hän heti valmis huomauttamaan, että mehän olimme venäläisiä, koska olimme kotoisin Suomesta, vaikka ei kumpikaan meistä osannut venettä muuta, kuin jonkun sanan. Mitään eroa suomalaisten ja venäläisten välillä ei hän näyttänyt tietävän, ei käsittävän; eikähän tuo ole niin kummallistakaan.

Astuttuamme vähän matkaa edelleen oli samalla puolen tietä toinen kirkko, nimeltä *Pater noster* (Isä meidän.) Sen on rakentanut vuonna 1868 rikas ruhtinaallinen ranskalainen vaimo, Latour d'Auvergne, joka siten on tahtonut koristaa tätä paikkaa, jossa joka jalansija on Herran Jesuksen pyhittämä hänen vaellus-aikanansa maan päällä. Syynä, miksi hän kappelille antoi mainitun nimen, on eräs muinaiskertomus, joka sanoo Jesuksen juuri siinä paikassa opettaneen opetuslapsillensa *Isä meidän* rukouksen. 32 eri kielellä on tämä rukous kirjoitettu marmorilevyihin, jotka on sijoitettu kirkon seiniin ylt'ympäri. Olipa siinä myöskin Ruotsin ja Norjan kielillä luettavana tämä ihana rukous, joka on kaikille ja kaikkina aikoina ollut ja on vastakin oleva mallirukouksena. Rakasta Suomen kieltä ei kuitenkaan ollut tuossa suuressakaan joukossa; mutta kukapa suuressa maailmassa ajattelisikaan Suomen kansaa ja sen kieltä, jota vähän päälle 2 miljoonaa ihmistä puhuu.

Mitä ylemmäksi ehdimme vuorelle, vielä muutamien viheliäisten tölliien ohitse, joiden luona kerjäläivät lapset meitä ahdistavat, sitä suuremnoisemmaksi laajenee näköala joka taholle.

Matkamies tietysti ei tyydy ennen, kuin pääsee ylös ihan vuoren huipulle asti, josta n.s. *taivaaseen astumisen torni* vielä ylenee melkoisen korkealle. Muinaistarina sijoittaa Jesuksen taivaaseen astumisen

siihen paikkaan, jossa tämä torni on. Tornista on mitä suurenmoisinkin näköala. *Juudan vuoret* lännessä, *Moabitein vuoret* ja *Kuollut meri* kaakossa, *Betlehem* ympäristöineen etelässä j.n.e. ovat kuin elävänä kuvatauluna silmäin edessä, mainitsemattakaan Jerusalemiä ympäristöineen, joka on tuossa juuri alla. Öljymäelle näyttää kaupunki suurenmoiselta ja lumoavalta. Vasta sieltä katsoen voi oikeastaan arvata, miten mahtava asema tällä Juudan pääkaupungilla on ollut ja vielä on.

Vastustamattomasti muistuu mieleen monta kohtaa evankeelisesta historiasta, kun seisoo Öljymäellä ja katselee avaraa ympäristöä. Tähän paikkaan liittyy kalliita ja opettavaisia muistoja, jotka ovat varoitukseksi ja lohdutukseksi kristityille kaikkina aikoina. Kerran Herra Jesus lihansa päivinä istui, opetuslapset ympärillensä, tällä vuorella ja sanoi, katsahtaen kaupunkiin ja temppeliin, jotka uhoittelevina ja ylpeinä olivat kaikessa loistossaan hänen edessään: "Ettekö te kaikkia näitä näe? Totisesti sanon minä teille: ei pidä tässä jätettävän kiveä kiven päälle, jota ei maahan jaoteta" (Mat. 24:2.) Ja niin kuin hän silloin sanoi, niin on ihan sanain mukaan tapahtunutkin. Toisen kerran hän ratsastaessaan tämän vuoren ylitse, edellä ja jäljessä opetuslapset ja paljo kansaa, pysähtyi hetkiseksi sen kukkulalle ja katsoi kaupunkia ja temppeliä kaikkine ihanuuksineen, ja katso, "Hän itki sitä ja sanoi: jos sinäkin tietäisit, niin sinä ajattelisit tosin tällä sinun ajallasi, mitä sinun rauhaasi sopisi, mutta nyt ovat ne kätkeyt sinun silmäisi edestä. Sillä niiden päivän pitää tuleman sinun ylitsesi, että sinun vihollisesi skantsaavat sinun ja ympäri piirittävät sinun ja ahdistavat sinua joka kulmalta. Ja maahan tasoittavat sinut ja sinun lapsesi, jotka sinussa ovat, ja eivät jätä sinussa kiveä kiven päälle, ettes sinun etsikkosi aikaa tuntenut" (Luuk. 19:41-44.) Uskottomuus ehkä nauroi Jesuksen aikana näitä sanoja, näitä uhkauksia, joiden toteutuminen näytti olevan kerrassaan mahdollista. Mutta uskottomuuden nopea pilkkanauru katosi ja ylpeä ääni vaikenä, kun vihollisen sotajoukko seiso i kaupunkiin edessä, kun se ryntäsi sisään ja kuin tuli riehui ihanassa, muhkeassa temppelissä Morian vuorella. Kiveä ei jätetty kiven päälle, niin ihan sanain mukaan toteutui ennustus. Tällä vuorella seistessä muistuu se ehdottomasti mieleen, ja Jumalan totuus sekä hänen tuomioidensa ja tekojensa oikeus on elävänä silmäin edessä. Hyvä olisi, jos nykyaikaiset uskottomuuden sankarit kerrankin avaisivat silmänsä näkemään tätä Jumalan sanan totuutta ja punnitsisivat historian voimakasta todistusta. Mutta heistä voidaan ja täytyykin sanoa samoin, kuin silloisen Jerusalemin asujamista: "Ne ovat kätkeyt heidän silmänsä edestä." Näkevin silmin he eivät tahdo nähdä, kuulevin korvin ei kuulla totuuden sanaa eikä käsittää sydämmellään, vaan rientävät omaan kadotukseensa.

Se tapaus, joka Öljymäellä seistessä kuitenkin mahtavimmasti nousee esiin muistojen joukosta, on epäilemättä Kristuksen taivaaseen astuminen, joka tapahtui 40:tenä päivänä hänen ylösnousemisensa jälkeen. Evankeelinen historia kuvaa meille tämän tapauksen kaikessa yksinkertaisuudessaan ja kauneudessaan. Luukkaan mukaan tapahtui taivaaseen astuminen sillä puolella vuorta, joka on Betaniaan päin, eli siis sen itäpuolella. Hän kertoo siitä evankeliumissaan näin: "Hän (Jesus) vei heidät (opetuslapset) ulos hamaan Betaniaan ja nosti kätensä ja siunasi heitä. Ja se tapahtui, koska hän heitä siunannut oli, erkani hän heistä ja meni ylös taivaaseen" (24:50, 51.) Apostolein teoissa hän taas antaa seuraavan kuvauksen: "Koska he siis kokoontuneet olivat, kysyivät he häneltä, sanoen: Herra, tällä ajallako Israelille valtakunnan jälleen rakennat? Mutta hän sanoi heille: ei teidän tule tietää aikaa eli hetkeä, jotka Isä on hänen voimaansa pannut. Vaan teidän pitää saaman pyhän hengen voima, joka on tuleva teidän päällemme, ja teidän pitää minun todistajani oleman sekä Jerusalemissa että koko Judeassa ja Samariassa ja sitte maailman ääreen. Ja kuin hän nämä sanonut oli, otettiin hän ylös heidän nähtensä, ja pilvi vei hänen ylös heidän silmänsä edestä. Ja kuin he katselivat taivaaseen hänen mennessänsä, katso, heidän tykönänsä seiso i kaksi miestä valkeissa vaatteissa, jotka myös sanoivat: Galilean miehet, mitä te seisotte ja katsotte taivaaseen? Tämä Jesus, joka teiltä otettiin ylös taivaaseen, on niin tuleva, kuin te hänen taivaaseen menevänkin näitte" (Ap. L. 1:6-11.) Tämä taivaaseen astuminen on niin sanoaksemme Jesuksen elämän ja toiminnan kruunu. Sen muisteleminen antaa ihmiselle uskoa, toivoa ja rakkautta ja tulee suuremmaksi hyödyksi ja siunaukseksi itsekullekin. Hän meni ylös omistamaan sitä valtakuntaa, joka on oleva ijankaikkinen valtakunta, jossa hän on ijankaikkisesti vallitseva. Hän on ijankaikkinen kuningas ijankaikkisessa valtakunnassa. Tällä vuorella siis kerran kruunattiin Vapahtajamme ijankaikkiseksi kuninkaaksi ijankaikkiseen valtakuntaan, joka on kerran käsittävä koko maailman, näkyväisen ja näkymättömän. Hänen valtikkansa alle, jolla on voima ja väkevyys, pitää kaikkein taipuman, niiden, jotka taivaassa, maan päällä ja maan alla ovat, niin kuin sanotaankin: "Jumala on hänen myös korottanut ja antanut hänelle nimen, joka kaikkia nimiä suurin on, että Jesuksen nimeen pitää kaikki polvet heittänsä kumartaman, jotka taivaassa ja maan päällä ja maan alla ovat, ja kaikki kielet pitää tunnustaman, että Jesus Kristus on Herra, Isän Jumalan kunniaksi" (Fil. 2:9-11.) Sellaisia muistoja raamatullisesta kertomuksesta liikkuu ihan varmaan jokaisen totisen kristityn mielessä, hänen seisossaan tällä korkealla, ympäristöä vallitsevalla paikalla. Ja mitä enemmän hän syventyy tutkistelemaan näitä ihania aineita, sitä juhlallisemmaksi ja vakavammaksi käy hänen mielensä. Tuntuu pa siltä, kuin ijankaikkisen kuninkaan läsnäolo joinkin määrin valtaisi ja ijankaikkisuuden voimat siirtäisivät viheliäisen, syntiin langenneen ihmisen keskelle taivaallisia rikkauksia, joiden perilliseksi ja kanssaperilliseksi Herra Jesus on hänet asettanut. Tuntui vaikealta jättää taivaaseen astumisen torni ihanoine näköaloineen. Mutta voimme sen tehdä siinä varmuudessa, että Herra Jesus, joka on mennyt taivaaseen ja istunut valtaistuimellensa majesteetin oikealle

kädelle korkeudessa, täyttää kaikki ja on läsnä kaikkialla, missä hyvänsä hänen nimeänsä avuksi huudetaan.

Palatessamme tornista poikkesimme venäläiseen "pyhiinvaeltaja-majaan", joka on juuri tornin takana. Siellä vartija teki meille hyvää, virkistävää limonaadia vedestä, sokurista ja sitruunasta, joka laitos näissä kuumissa maissa on hyvin tavallinen, suosittu ja virkistävä juoma väsyneelle matkamiehelle. Meidän istuessamme ja juodessamme limonaadiamme ja vähän levähtäessämme astui suureen juhlasaliin aika suuri joukko venäläisiä pyhiinvaeltajia, yksinkertaisia miehiä ja vaimoja, pappinsa johdolla, joka tavallisessa, kaikille tutussa, pitkässä viitassaan näytti oikein juhlalliselta. Ystävällisesti he tervehtivät meitä Venäjän kielellä. Ja mekin osasimme sitä sen verran, että voimme vastata heidän tervehdykseensä samalla kielellä, jopa myöskin kysyä heiltä, miten he voivat, johon he erittäin iloisesti vastasivat ystävällisen "hyvin" sanansa. Ystävällisen kohtelumme rohkaisemana alkoi yksinkertainen pyhiinvaeltaja-joukko laulaa hyvin juhlallista ja liikuttavaa venäläistä hengellistä laulua, niin että meidän käyntimme Öllymäellä siten päättyi yksinkertaiseen jumalanpalvelukseen, vaikka emme voineetkaan ymmärtää laulun sanoja.

Öllymäeltä teemme nyt pikku retken *Betaniaan*, koska koko vaellus täällä on kävelyä pyhillä seuduilla, ja mainittu paikka on juuri Öllymäen kaakkoisrinteellä. Kylä ei nyt enää ole mitenkään merkittävä, koska siinä on ainoastaan kupukattoisia, huononpäiväisiä savimajoja ja raunioita, joissa beduiineja asuu kurjuudessaan, köyhyydessään ja viheliäisyydessään. Muiden muassa asuu siellä kuuluisa beduiiniruhtinas "*Abu Dis*", jonka tehtävänä on matkustavaisten suojeleminen matkalla Mar-Sabaan, Kuolleelle merelle, Jordanille ja Jerikoon. Kun näkee nuo savesta kokoonkyhäytyt, ulkomuodolta perin vastenmieliset pesät, joiden edessä tavallisesti tapaa repaleisia miehiä ja vaimoja sekä suuret joukot puolialastomia kerjääviä lapsia, on hyvin vaikeaa, jopa mahdotontakin kuvitella tätä siksi pieneksi viehättäväksi kyläksi, jossa Martta, Maria ja Lazarus asuivat, ja jossa Jesus Jerusalemissa käydessään niin usein viivähteli. Varmaan se muinoin oli hyvin viehättävänä vuoren rinteellä öljypuiden ja kukkatarhojen keskellä. Mutta, ah, miten viheliäisen kurjilta sen savimajat nyt näyttävät! Sen nimi on nykyään El-Azarije, joka muistuttaa Lazarusta, koska El-Azir on Lazarus-nimen arabialainen muoto. Juuri tämä nykyinen nimi muistuttaa matkamiehelle, mitä suurta tässä pikku kylässä kerran tapahtui. Matkustavaiselle näytetään kivikumpua, jossa sanotaan olevan sen haudan, jossa Lazarus makasi kuolleen neljä päivää, kunnes Jesus herätti hänet. Onko tässä ilmoituksessa oikeata perää, lienee nykyään mahdotonta saada selville. Ei se ainakaan näytä juuri todenperäiseltä, koska tämä kivikumpu on enemmän kellariholvin, kuin haudan näköinen. Mutta kaikissa tapauksissa on haudan täytyntä olla jossain tämän paikan lähellä. — Itse kylä viehättää matkustavaista sen tähden, että evankeelinen historia valaisee sitä niin suloisesti ja lumoavasti. Tämä paikka oli Judeassa Vapahtajalle saman arvoinen, kuin Kapernaum Genezaretin järven rannalla Galileassa. Hän siellä usein hiljaisuudessa lepäsi rakasten ystäviensä luona, joita hellin rakkaus liitti Häneen, kuten Häntäkin heihin. Viime mainittua todistaa muun muassa kertomukset Johanneksen evankeliumin 11:ssä ja 12:ssa luvussa. Matkamies lukee mielellään nämä luvut tässä pikku kylässä käydessään, koska hän siten huomaa, kuinka sydämmöllisesti Herra on rakastanut ja rakastaa omiansa, ja siitä johtuu Marian ja Martan tavalla myöskin puolestansa rakastamaan Herraa sekä tulee vakuutetuksi, että Herrassa Jeesuksessa Kristuksessa on kuoleman voittava voima.

El-Azarijen ympärillä on nykyään jotenkin hyvästi viljeltyjä peltoja, jotka ilahuttavat silmää ja haihduttavat autiuden tunteen, jota tämä paikka muuten herättää. Tie kylästä takaisin Jerusalemiin (noin 3/4 tunnin matka) kulkee Öllymäen etelärinteiden ohitse, Josafatin laakson vieritse. Sen varrella näytetään paikkaa, jossa Jesus kirosi hedelmättömän viikunapuun (Mat. 21:17-19), ja vähän matkan päässä sitä edempänä puuta, johon Judas Iskariot'in sanotaan hirttäytyneen. Lähellä kaupunkia on vasemmalla puolen tietä huono pikku kylä *Siloah*, jo edellämäin mainittu hautausmaat ja *Absalom'in hautaus*. Tästä 40 jalkaa korkeasta, nelikulmaisesta rakennuksesta mainittakoon ohi mennessä, että juutalaiset astuessaan sen ohitse ovat aina valmiit heittelemään siihen kiviä, osottaen siten inhoansa siinä makaavan miehen muistoa kohtaan. Oikealle puolelle jää Getsemane, ja Kidronin ojan poikki saavumme Stefanin portista takaisin kaupunkiin.

Lähtekäämme vieläkin ulos kaupungista, mutta valitkaamme toinen tie, joka lähtee Damaskoksen portilta pohjoista kohti. Heti sen ulkopuolella näemme n.s. *Jeremiaksen kukkulan*, jossa on jotain muutakin huomattavaa, kuin vaan vuoreen muodostuneet omituiset luolat. Tarina kertoo Jeremiaksen asuneen jossakin näistä luolista ja siellä kirjoittaneen ja laulaneen nuo valitusvirtensä, joissa hän ankarasti ruoskii kansan syntejä ja neuvoo synnintunnustukseen ja parannukseen. Toiset ovat luulleet Golgatan oikeastaan olleen tällä mäellä, joka on nykyisen kaupunginmuurin ulkopuolella.

Muutamain askelten päässä Jeremiaksen kukkulasta on n.s. *juutalaisten kaupungin-osa*, pitkä rivi kohtuullisen suuria, enimmäkseen yksinkertaisia rakennuksia: maahan muuttaneiden juutalaisten asuntoja. Enin osa juutalaisista asuu, näet, kaupungin ulkopuolella. He näyttävät jonkin verran kammoavan kaupungin sisustaa, joka on pakanain hallussa. Sekä ulko- että sisäpuolelta näytävät nämä asunnot hyvin siistiltä, joka osottaa juutalaisten pitävän parempaa huolta puhtaudesta ja siisteydestä,

kuin kaupungissa asuvaisten arabialaisten ja turkkilaisten. Juutalaisia sanotaan nyt uusimpain tietojen mukaan olevan noin 20,000. Suuren ahdingon ja monen vainon tähden, jotka Euroopassa ovat tätä kansaa kohdanneet, on viime vuosina yhä enempi juutalaisia siirtynyt Jerusalemiin, eikä ainoastaan sinne, vaan myöskin muihin pyhän maan paikkoihin.

Juutalaisten kaupungin-osan vieressä länsipuolella on n.s. armenialaisten kaupungin-osa, jossa muhkea kirkko vetää puoleensa matkustavaisen huomiota. Se on pyhitetty vanhemmalle Jakobille, joka kuoli marttyyrikuoleman Jerusalemissa vuonna 45 j.Kr.

Katseltuamme näitä juutalais- ja armenialais-asuntoja jatkamme vaellustamme pohjoiseen päin suurta karavaanitietä pitkin, joka vie Nablukseen eli entiseen Sikem'iin. Astuskeltuamme noin neljännestunnin saavuimme suurien *kuningashautain* luo, jotka ovat oikealla puolen tietä. Ne ovat kokonaan vuoreen hakattuja suuren suuria hautakammioita, joiden täytyy jokaisessa herättää mitä suurinta huomiota. Katsoja pääsee niihin suurenmoisia leveitä kiviportaita myöten, joiden askeleet ovat harvinaisen mukavat. Portailta astutaan esipihaan pienestä, kapeasta ja matalasta portista. Esipihasta päästään itse hautakammioihin kolmesta eri ovesta, joissa suuret kivet ovat saranoissa liikkuvina osina. Itse hautakammioiden seinissä on hakatuissa koloissa sivuilla yksi, kaksi tai kolme sijaa eli penkkiä vainajien ruumiita varten. Kaikki on vielä hyvästi säilynyt, jonka tähden siellä käydessään saakin mitä selvimmän kuvan siitä, millä tavalla muinoin näillä seuduin haudattiin kuolleita. Minkä aikaisia nämä haudat ovat ja mistä israelilaiset saivat niiden mallin, on mahdoton tietää. Mutta varmaan niiden synty ulottunee hyvin kauas taakse päin.

Jos sitte astumme edelleen luodetta kohti, tapaamme lukemattoman joukon vanhoja hautoja, jotka ovat muodostetut seuraavalla tavalla. Ensinnä on vuoreen hakattu ja holvattu etehinen, johon päästään hyvin matalasta ja kapeasta ovesta; se on tavallisesti suljettu kivellä, joka vieritetään auaistessa ulos. Etehiseen mennessä täytyy useimmiten kulkea ryömimällä, joka ei ole niinkään helppoa sellaiselle, kuin ei ole oppinut nöyryyttämään itseänsä. Tässä esihuoneessa oli tavallisesti kivi, jolla ruumis makasi palsamoimis-ajan. Sivuilla ovat itse hautaluolat vuoreen hakattuina, joihin ruumis siirrettiin palsamoimisen jälkeen. Kun se oli asetettu tähän sisäluolaan, muurattiin tavallisesti luolan suu ainiaaksi kiinni. Haudoissa on enempi tai vähempi näitä ruumiskomeroita perheen suuruuden mukaan. Lähellä hautaa on useimmiten myöskin säiliö, johon sadevesi sai kokoontua. Hautojen ja säiliöiden asemasta voimme päättää lähellä olleen myöskin jonkun huvilan tai asunnon. Sellaisia huviloita oli arvattavasti suuri joukko lähellä Jerusalemiä, sillä varsinkin rikkaat juutalaiset tahtoivat tietysti asua niin lähellä pyhää kaupunkia kuin mahdollista ja toivoivat tulla kerran sinne haudatuiksi, kun heidän vaellusaikansa päättyi. Hyvin luultavasti oli Arimatian Josefilla, joka oli rikas mies ja omisti Arimatian maatilan eli nykyisen Ramleh'in, myöskin huvila lähellä Jerusalemiä ja sen vieressä kallioon hakattuna hauta, jonka hän antoi Jesukselle. Hyvin luultavaa on myöskin, että Jesuksen ruumista ei oltu vielä ehditty sulkea varsinaiseen hautakomeroon, vaan että se vielä oli etehisessä, koska palsamoiminen ei vielä ollut tehtynä. Etehisin ulko-oven eteen oli "suuri kivi vieritetty", joka huolestutti niitä vaimoja, jotka pääsiäis-aamuna riensivät haudalle ennen auringon nousemista.

Noin kahden tunnin matkan päässä Jerusalemiä on vielä yksi hauta, *Nebi Samvil* (Samuel'in hauta) muinaisessa Mizpassa, jossa matkustavaiset myöskin tavallisesti käyvät, enimmäkseen kuitenkin vain lavean näköalan tähden. Tämä hauta on luoteeseen päin kaupungista, Juudan-vuorten korkeimmassa paikassa, noin 3,000 jalkaa meren pintaa ylempänä. Nousu sinne on hyvin vaivaloinen ja paluumatka vielä vaivaloisempi. Tällä retkellä vasta saa oikein kokea, mitä merkitsee ratsastaminen raivaamattomalla, kivisellä, kammottavan vaarallisella tiellä, jossa täytyy peljätä ratsun kompastuvan millä askeleella hyvänsä. Suurta vaivaa kuitenkin runsaasti palkitsevat mitä avarimmat näköalat, joita tällä kukkulalla on joka taholla. Raamatullisia paikkoja, niinkuin Gibeä, Ain, Betel j.n.e. sekä Öllymäki, joka meidän täällä ollessamme välkyi varsin omituisessa, ihanassa, sinipunervassa valossa, näkyy tänne ihan selvään. Muutamia beduiiniperheitä asuu täällä hyvin yksinkertaisissa majoissa keskellä raunioita. He olivat hyvin ystävällisiä ja tarjoutuivat katsomaan hevosiämme sekä saattamaan meitä hautapaikalle. — Paitsi ihanoita, avaroita näköaloja on tällä paikalla myöskin se viehätys, että sitä mainitaan pyhässä historiassa ja että se kerran oli merkillinen paikka hänen tähtensä, jonka luullaan olevan siellä haudattuna. Samuelhan oli Israelin suurimpia tuomareita sekä uskollinen ja hurskas Herran palvelija, jonka muistoa eivät mitkään huonot teot himmennä. Tässä ei ole oikea paikka esittää hänen historiaansa ja merkitystensä Israelissa, vaikka se olisikin monin puolin hyvin opettavainen ja vaikka hänen elämässään runsaasti olisi kaikille soveliaita esikuvia.

Moni luulee tätä paikkaa oikeaksi *Emaukseksi*, jonne kaksi opetuslasta astui Jesuksen ylösnousemispäivänä, silloin kun Vapahtaja tiellä yhtyi heihin, selitti heille kirjoitukset ja teki heidän sydämensä palaviksi, jäi heidän luoksensa ja leivän siunaamisella ja murtamisella ilmoitti itsensä ylösnousseksi (Luuk. 24:13-35). Matka Jerusalemiä tähän paikkaan on jotenkin niin pitkä, kuin evankeelisessa kertomuksessa mainitaan, nimittäin 60 vakomittaa (runsaasti yhden peninkulman) eli sabbatin matka. Syötyämme kallion alla kuohuvan, raittiin lähteen vierellä eväitämme ja juotuamme viiniä lähdeveden seassa, vaivaloisesta ratsastuksesta väsyneiden voimiemme virkistykseksi, läksimme

auringon lasketessa paluumatkalle, joka oli vielä vaivaloisempi, koska hämärä tuli ennen kuin ehdimme kaupunkiin. Inspehtori Schneller'in, joka ystävällisesti oli lähtenyt oppaaksi tälle retkelle, oli paluumatkalla käydä hyvin huonosti, hän kun yritti hevosineen vierähtämään alas korkeasta jyrkänteestä. Jumalan kaikkivaltiaan avulla hän kuitenkin pelastui ihan vahingotta; ainoastaan säikähdys vavistutti häntä ja meitä, jotka sen näimme voimatta auttaa häntä hiukkaistakaan.

Jos vielä mainitsen *Venäläisten* kaupungin-osan kaupungin länsipuolella ja *Moses Montefioren valkoisen turvakodin* kaakon puolella, Hinnom'in laakson tuolla puolen, toivon lukijaini saaneen edes jotakin korvausta, että ovat seuranneet meitä kävelyillämme tässä monin puolin merkillisessä kaupungissa ja sen ympäristössä.

Mutta erehtyisinpä suuresti, jos en puhuisi mitään siitä hyväntekeväisyys-työstä, jota tässä kaupungissa ja sen ympäristössä harjotetaan, varsinkin mitä tulee Jumalan valtakuntaan ja sen levittämiseen maan päällä. Siihen on minulla sitä suurempi syy, kun meillä Jerusalemissa ollessamme oli onni ja ilo päästä pappein keskustelukokoukseen, jossa, paitsi kolmea saksalaista protestanttista pappia, jotka nykyään täällä työskentelevät, myöskin oli läsnä pastori B. Kairosta ja pastori F. Beyrothista ja jonka neuvotteluissa saimme selon uskonnollisista oloista ja työskentelystä Jumalan valtakunnan hyväksi tässä maassa. Tässä kokouksessa, johon meitä erittäin ystävällisesti kutsuttiin osallisiksi ja joka kesti useita päiviä, käsiteltiin monta varsin miellyttävää ja opettavaa asiaa sekä esitelmissä että keskustellen. Kaikki kokouksen jäsenet olivat hyvin innostuneet suuresta tulevaisuudesta, jonka he katsoivat lähetystyölle koittavan tässä maassa. Että jotkut lausuvat monta meistä liiankin hyvätoiveista mielipidettä tuhatvuotisesta valtakunnasta, on selitettävää siitä, että hehän täällä juuri työskentelevät siinä paikassa, joka monen mielestä on tuleva mainitun valtakunnan keskukseksi. Kuitenkin teki sydämmellemme hyvää kuulla lausuntoja, joissa oli niin paljon toivoa ja uskallusta; ne säilyvät minulla aina elävinä muistossa ja kiitollisena muistelen näiden rakasten veljien seuraa ja harrasta työskentelyä Jumalan valtakunnan asioissa. Täten lausun heille myöskin julkisesti sydämmeni sisällisen kiitollisuuden, vaikkapa he kielen tähden eivät saisikaan siitä tietoa.

Pyhässä maassa asuu kolmen eri uskon tunnustajia: muhammettilaisia, juutalaisia ja kristittyjä. Kun Arabialaiset vuonna 638 j.Kr. kulkivat läpi tämän maan, pakottivat he tulella ja miekalla asujamat kääntymään uuteen uskoon. Nykyiset Muhammedin uskolaiset ovat siis niiden jälkeläisiä, jotka kuuluivat vanhaan itämaiseen kirkkoon. — Juutalaiset taas ovat suurimmaksi osaksi tänne viime vuosikymmeninä siirtyneitä eri maista ja heidän lukunsa kasvaa yhä kasvamistaan. Merkit näyttävät viittaavan, että tämä kansa alkaa yhä runsaammin kokoutua isäinsä maahan. Heidänkin keskuudessaan tuntuu nykyaikoina vallitsevan jokin keskistymis-ikävä. Ehkäpä siinä lienee jokin alku raamatullisten ennustusten toteutumiseen lähimmässä tulevaisuudessa, mikäli ne koskevat tätä kansaa, joka on niin monta vuosisataa ollut hajoiteltuna kaikkiin maihin ja halveksittuna, pilkattuna ja vainottuna. — Täckäläiset kristityt ovat alkuaan kaikki kuuluneet kreikkalaiseen kirkkoon ja vielä nykyäänkin ovat suurimmaksi osaksi sen jäseniä.

Kaikki nämä kolmen uskon tunnustajat erittäin suuresti tarvitsivat evankeelisen lähetystyön apua, koska he eivät tunne totista Jumalaa eikä Jesusta Kristusta, vaan vaeltavat pakanain tavoissa. Mutta valitettavasti on Turkin hallitus ankaroilla asetuksilla tehnyt erittäin vaikeaksi sen työn muhammettilaisten keskuudessa, jopa melkein mahdottomaksikin. Sen tähden lähetystyötä väsymättömällä innolla tehdään paraastaan kreikkalais-oikeauskoisen kirkon ja juutalaisten keskuudessa.

Jos katsahdamme tähän suureen Jumalan valtakunnan työhön, niin huomaamme, että juutalaislähetyksellä on aivan eri haara itsekseen. Tämä työ vaatii työmiehiltänsä aivan erityistä työtapaa. Sen tähden siihen yksinomaan käytetäänkin sitä varten erittäin kasvatettuja miehiä, joille on opetettu tähän toimintaan soveltuva työtapaa, ja he täällä, kuten yleensä muuallakin, toimivat erillään muista lähetystyön haaroista. Juutalaislähetyksellä on monta asemaa: *Jerusalemissa* 20,000:n, *Jaffassa* 6,000:n, *Safed'issa* noin 10,000:n ja *Tiberiaksessa* 6,000:n juutalaisen keskellä. Lähetystyötä pitävät yllä paraastaan englantilaiset ja skotlantilaiset ja sen pää-johto onkin Englannissa ja Skotlannissa. Tämän hyvin lavean lähetystyön keskuspaikkana on Jerusalem. Siellä on erittäin sitä tarkoitusta varten rakennettu kirkko, Sionin kirkko, jossa yksi pääpappi ja kaksi apupappia toimivat. Sitä paitsi on sairashuone omine lääkäreineen, n.s. *Inquirer house* ja teollisuus-huone. Jos joku nuori juutalainen minkä puutteen pakosta hyvänsä kääntyy juutalaislähetyksen puoleen pyytäen päästä kristillisen kirkon jäseneksi, neuvotaan hänet "inquirer houseen", jossa hänen aikomustansa ja vilpittömyyttänsä tarkkaan tutkitaan pitempi tai lyhempi aika. Tämä "inquirer-house", näyttää siis olevan jonkinlainen *proselyyttikoti*, sellainen kuin on muun muassa Tukholmassakin. Kenen huomataan vakavasti ja vilpittömästi tarkoittavan tosikäntymistä, hän saa kauemmin viipyä laitoksessa, oppia siellä jotakin käsityötä, kuulla saarnaa Kristuksesta ja nauttia opetusta. Kolmen vuoden kuluessa pitää hänen päättää, ottaako vastaan kasteen. Antamatta kasta itseänsä hyvin moni luopuu laitoksesta, palaa uskoveljiensä luo jatkamaan sääntötöntä elämäänsä ilman mitään varsinaista elintehtävää, ja ainoastaan vähäinen osa ilmoittautuu saamaan kasteen opetusta ja tulee kastetuksi. Tämä surettava kokemus saadaan täälläkin tämän

kansan keskuudessa, joka vielä vaeltaa Mooseksen peite silmillänsä.

Samaa tarkoitusta varten on vielä kaksi lasten-kasvatustilaa, toinen poikia ja toinen tyttöjä varten, työhuone vaimoja varten, jossa köyhät juutalaisvaimot saavat työtä ja ansiota sekä saattavat kuulla Jumalan sanaa.

Hedelmät tästä suurenmoisesta työstä, joka pystyssä pysymisekseen vuosittain tarvitsee hyvin suuret summat, ovat vielä täällä, kuten kaikkiallakin, vähäiset siihen nähden, mitä siitä on toivottu. Näyttää siltä, kuin Herran aika ei vielä olisi tullut. Syynä tähän vähäiseen menestykseen näyttää, sen lisäksi, että Juutalaisilla on kuurot korvat evankeliumia kohtaan, olevan vielä erittäin se seikka, että kristillistä lähetystyötä oikein säännöllisesti vastustetaan. Jott'ei vanhemmat lähettäisi lapsiansa kristillisiin laitoksiin, on Pariisissa oleva *Alliance israelite* (Israelilainen yhdistys) perustanut sitä varten lastenkodon, jossa sekä annetaan kouluopetusta että myöskin opetetaan johonkin elintoimeen, siten vastustaakseen kristinuskon mahdollista vaikutusta. Pariisilainen *Rothschild* pitää täällä uskoveljilleen yllä koulua ja kaunista äskenrakennettua sairashuonetta. Äskettäin on myöskin eräs juutalainen Mayer alkanut vaikutuksensa, jonka määrättyä tehtävänä on estää kristillistä lähetystyötä juutalaisten keskuudessa. Mutta sittekin kastetaan joka vuosi muutamia juutalaisia, joten tämänkin kansan jäseniä tulee liitetyksi evankeeliseen kirkkoon. Herran työ edistyy kaikesta vastustuksesta huolimatta vaikkapa hitaastikin ja monia koetuksia kokien.

Muut lähetyspyrinnöt tarkoittavat yleensä ainoastaan *kreikkalaisen kirkon* jäseniä, s.o. sen kirkon, jonka kirkkokielenä on kreikka. Syynä, minkä tähden lähetystyö on käännetty tälle alalle, on se selvä kokemus, että tämä kirkko sairastaa sekä päänsä että jäseniensä puolesta kuoleman tautia ja luultavasti ennemmin tai myöhemmin hajoaa. Kreikkalais-katoolisen kirkon päämiehenä on Jerusalemin patriarkka, joka on Turkin sulttaanin ylipäämiehyiden alainen ja jolla on apunansa synodi. Jos tämä patriarkka synoodinensa vilpittömästi koettaisi parantaa kirkkoansa, toimittaa seurakunnille uskollisia paimenia, suojella pahenuksilta, pitää kuria ja järjestystä, varsinkin kouluissa ja luostareissa, niin äskeinen lausunto ei olisi paikallaan. Mutta patriarkan sanotaan elävän yhtenä riidassa synoodinsa kanssa ja riitojen syinä lienevät yksityis-asiat ja edut. Runsaita koulun ja kirkon apurahoja käytetään ihan toisiin tarkoituksiin, ja kansa parka vaeltaa tietänsä ilman totuuden valoa, ilman oppia ja ilman vähintäkään aavistusta, mitä Kristuksen seuraaminen merkitsee. Munkit ja papit ovat enimmäkseen taitamattomia, siveettömiä ja ahneita, katsovat omaa parastansa ja mukavuuttansa ja palvelevat ehkä kirkkoa, mutta ei Jumalaa. Niin surettavan kerrotaan tilan olevan tässä kirkossa, jonka tähden evankeelinen lähetyslaitos paraastaan työskenteleekin sen jäsenten keskuudessa.

Paitsi kreikkalaista kirkkoa on täällä myöskin elinvoimainen haara vahasta itämaisestä kirkosta, nimittäin *venäläinen kirkko*. Sekin tietää sisaruskirkossa vallitsevan tilan ja käyttää vaikutustansa sen suojelemiseksi perikadosta. Nämähän uskonopillisesti ovatkin samalla pohjalla. Venäläinen kirkko on osottanut ja yhä osottaa suurta toimi-intoa. Se perustelee luostareja, kirkkoja, pyhiinvaeltaja-majoja ja kouluja nuorisolle, johon kaikkeen käytetään suunnattomat summat rahaa.

Varsinaiset lähetystointa harjottavat kirkot ovat kuitenkin *roomalais-katoolinen* ja *protestanttinen*. Roomalais-katoolisella kirkolla on lähetystyössään kreikkalais-kristittyjen keskuudessa ollut monta edullista asianhaaraa, joita sen on menestyksestään kiittäminen, nimittäin: 1) uskonkäsityksen ja ulkonaisten menojen, sekä muodon että sisällyksen, likeinen sukulaisuus tämän ja kreikkalaisen kirkon välillä, 2) runsaat rahavarat, 3) suuri joukko työvoimia, jotka tällä kirkolla on käytettävänä, ja 4) koko lähetystyön mainio johto.

Roomalais-katoolinen kirkko Palestiinassa on, päin vastoin kuin kreikkalainen, hyvästi järjestetty, varakas ja mahtava; sillä on, kuten kreikkalaisellakin kirkolla, oma neitsyt Mariansa siunauksineen ja suuri joukko pyhimyksiä tarjota avuksi viheliäisille syntisille heidän hädässään; sillä on pyhä messu, jota voidaan kuunnella mitään ajattelematta, mutta josta kuitenkin kirkon lupauksen mukaan saadaan siunausta; sillä on ulkonaiset työt, joilla voidaan ansaita autuutta, omat kaavat, joita ulkonaisesti noudattamalla saavutetaan Jumalan suosio. Tämän kaiken tähden saatettaisiin luulla, että pitäisihän kreikkalais-kristittyjen suuremminkin määrin kääntyä tähän kirkkoon, kuin tosiaan tapahtuu. Ei sellainen kääntyminen yleensä kuitenkaan tapahdu ilman mitään ulkonaista, pakottavaa tarvetta. Usein roomalais-katooliset suorastaan rahalahjoillakin houkuttelevat kirkkoonsa uusia jäseniä; ja rahan ohella käyttävät he tähän tarkoitukseen, kuten muuallakin, missä tämä kirkko työskentelee pyrintöjensä eteen, sairashoitoa laupeuden-sisarten ja nunnain kautta, apua luonnon-antimissa, maksutonta lääkettä ja lääkäriapua y.m.s. Tämä kirkko työskentelee ulkonaisilla keinoilla eikä pidä niin suurta lukua sisällisistä asioista sielun vapahduksesta, Kristuksen saarnaamisesta.

Kaikessa tässä on roomalais-katoolisen kirkon vaikutus, kuten meille kerrottiin, hyvästi järjestetty. Työnjohtajana on patriarkka, tavallisesti italialainen mies. Koko joukko ulkomaisia ja sikäläistä pappeja, munkkeja ja nunnia, opettajia ja opettajattaria on hänen käskyläisinänsä. Jo ammoisina aikoina ovat fransiskaanit omistaneet sikäläisen työalan. Heihin ovat jesuiitit yhtyneet, ja täytyy tunnustaa, että

työtä on heidän toimestaan tehty johdonmukaisemmin ja pontevammin. Vuosi vuodelta on yhä suurempi joukko nunnia, sairaanhoito- ja koulusisaria tullut lisäksi, jonka tähden ei ole vähintäkään puutetta työvoimista.

Antaakseni jotain kuvaa roomalais-katoolisen kirkon toiminnan kehityksestä luettelen ne eri laitokset, jotka on rakennettu ympäri maata. Itse Jerusalemissa on tällä kirkolla suuri *patriarkan palatsi kirkkoineen* ja sitä paitsi: *fransiskaani-luostari, Josefin sisarien luostari, Salvator-luostari, Pyhän Ludvig'in luostari* ja *Sionin sisarien luostari*. Sitte on vielä seuraavat pyhiinvaeltajain majatalot: *Casa nuova, ranskalainen pyhiinvaeltaja-huone, saksalainen pyhiinvaeltaja-huone, itävaltalainen pyhiinvaeltaja-huone*, ja seuraavat kirkot: osa *pyhän haudan kirkosta, Annan kirkko, fransiskaani-kirkko, Sionin sisarten kirkko*. Vielä on mainittava: monta jokapäiväistä koulua, kouluveljien seminaari, Sionin sisarten tyttöin-kasvatuslaitos, pappisseminaari, poika-lastenkoto, Pater Steinin tyttöin-kasvatuslaitos, Pater Steinin poikain-kasvatuslaitos, vanhan patriarkan tyttökoulu. — Jerusalemin ulkopuolella on tällä kirkolla kouluja ja luostareja enimmäkseen kirkkojen yhteydessä; niinpä *Öljymäellä* nunna-luostari "Pater noster" kirkkoineen, *saksalaissiirtolan* vieressä Betlehem'in tien varrella nunna-luostari, Betlehem'issä fransiskaani-luostari, karmeliitti-luostari, veljesluostari, laupeuden sisarten luostari ja sairashuone, sairashuone *Tantur'issa*, äsken rakennettu koulu, Don-Bellon'in suuri lastenkoto, josta on haaraosastoja *Ain'issa, Antasch'issa* ja *Bet Dechmâl'issa*, luostari pappisseminaareineen *Betschalassa, Ain-Karim'issa* kaksi luostaria tyttöin-kasvatuslaitoksineen ja kirkkoineen, *Emauksessa* fransiskaani-luostari kappeleineen, *Latrun'issa* fransiskaani-luostari, *Jaffassa* fransiskaani-luostari ja nunna-luostari sairashuoneineen ja kirkkoineen, *Gazassa* fransiskaani-luostari, *Nablukessa* fransiskaani-luostari, *Tabor'illa* fransiskaani-luostari, jonka kirkko on *Nain'issa, Tiberiaksessa* fransiskaani-luostari kappeleineen, *Kafr Kannassa* (= Galilean Kaanaassa) fransiskaani-luostari, *Nazaret'issa* fransiskaani-luostari, nunna-luostari suurine tyttöin-kasvatuslaitoksineen ja pyhiinvaeltaja-huone, *Haifassa* nunna-luostari ja *Karmel'illa* fransiskaani-luostari.

Jos tutkimme, mitä roomalais-katoolinen kirkko on saanut aikaan suurenmoisella, hyvin järjestetyllä ja hyvin johdetulla lähetystoimellaan, niin täytyy kyllä myöntää jotain hedelmää kasvaneenkin suurista ponnistuksista, joita työhön on pantu. Betlehem'issä lienevät tulokset suurimmat, koskapa sen noin 9,000 asujamesta, jotka alkuaan olivat kreikkalais-kristittyjä, enemmän kuin puolet on kääntynyt roomalais-katooliseen uskoon. Siellä onkin tehty suurimmat ponnistukset. Jerusalemissa eivät hedelmät ole niin näkyvät, vaikka seurakunta onkin yhä enemmän lisäytynyt. Roomalais-katoolinen kirkko, sanottakoon mitä hyvänsä, on tässä maassa paljon merkittävänä voimana. Sen lähetystoimi näkyy kehittyvän yhtenä, ainakin ulkonaisesti, vaikka tämän kirkon jäsenet yhä enemmän lyövätkin laimin sisällistä puolta, elämää Jumalan Pojan uskossa.

Jo ennen, kuin roomalais-katoolinen kirkko alkoi vakavasti harjottaa lähetystointa, laittoi *evankeelinen lähetys* tähän maahan miehiänsä. Alun siihen teki englantilaisen kirkon lähetysseura, jonka hallussa vieläkin on päätoimi evankeeliseen suuntaan tällä alalla. Tämä lähetystoimi kuuluu Englannin valtiokirkon yhteyteen ja on alistanut työnsä sen asettaman piispan valvottavaksi. *Piispa Aleksander'in* johdolla ensin ja sitte laajalta kuuluisan piispa *Gobat'in* johdolla kukoisti tämä työ. Nyt on työn johtajana *Rev. Blyth*, joka sitä ennen oli arkkidiakoonina Indiassa. Hänellä sanotaan valitettavasti olevan katoolilaisuuteen taipuva käsitys hengellisestä eli pappissäädystä ja hän näkyy arvelematta voivan käydä kreikkalaisissa jumalanpalveluksissa pyhän haudan kirkossa, olla osallisena kreikkalais-katoolisissa juhlasaatoissa ja kiirastuorstaina nauttia pyhän haudan kirkossa pyhää ehtoollista kreikkalais-katooliseen tapaan. Nämä johtajan mielipiteet ovat suuresti vaikuttaneet itse lähetystoimen asemaankin, hyvinkö vai pahoin, arvostelkoot muut.

Church Missionary Society'illa, joksi tämä lähetys itseään nimittää, on kuusi pääasemaa: *Jaffassa, Jerusalem'issa, Nablukessa, Nazaret'issa, Gazassa* ja *Galt'issa* Jordan'in itäpuolella. Lähetysten sihteerinä on *Rev. L. Hall*, joka asuu Jaffassa. Hänen suoranaisesti johdettavanaan on pieni Jaffan seurakunta sekä Ramleh'in, Lyddan, Abud'in ja Haifan asemat, johon seurakuntaan yhteensä kuuluu noin 400 jäsentä. Tärkeimpänä työalana näillä asemilla, kuten yleensä koko protestanttisessa lähetyksessä tässä maassa, pidetään koulua, jossa on noin 350 oppilasta. Apunaan työssä on herra Hall'illa monta opettajaa ja yksi palestiinalainen pappi, joka saarnaa Jaffan seurakunnassa. Sitä paitsi on seurakunnalla yksi sairashuone ja yksi tyttöin kasvatuslaitos. — Toinen pääasema on Jerusalemissa ja siihen kuuluvia ala-asemia on *Bet-Sakur'issa* etelässä ja *Ramallah'issa*, joissa on eurooppalainen lähetysaarnaaja. *Bir-Set'issä, Dschifuassa* ja *Tajibessa* pohjoisessa, joissa on noin 300 sielua. Näillä on koillispuolella ulkona kaupungista kaunis kirkko, jossa kolme pappia (kaksi eurooppalaista ja yksi palestiinalainen) palvelee. Kirkon yhteydessä on päiväkoulu ja poikain-kasvatuslaitos (Gobatin koulu, noin 50 oppilasta) opettajaseminaarineen; viimeainitun johtajana on Basel'in lähetys-opiston läpikäynyt *Rev. Johs Zeller*, joka sitä paitsi on arabialaisen kirkon pappina. Valitettavasti on tämäkin seurakunta pieni eikä näytä viime vuonna kasvaneen. Kouluopetus ja kasvatus näyttää olleen tärkeimpänä toimialana. — Kolmannella pääasemalla Nablukessa on jo monta vuotta oleskellut uutterra *lähetysaarnaaja Fallscheer* perheineen. Hänellä on hoidettavana paitsi omaa seurakuntaansa, jolla on

eri kirkko, myöskin monta ala-asemaa: *Rafidia*, *Nusfedschbil*, *Bed emrin* ja *Afar*, joissa arabialaisia opettajia työskentelee. Roomalais-katooililaiset ovat tehneet tälle työlle paljon haittaa. Mutta kuitenkin on Fallscheer'in onnistunut Jumalan avulla pitää koossa seurakuntaansa ja palvella näitä ihmisiä evankeliumin saarnalla. — Nazaret'issä työskentelee Rev. Wolters, jonka hoidettavana on noin 300 seurakuntalaista hajallaan siellä täällä eri paikoissa. Hänellä on Nazaret'issa eri kirkko ja apuna arabialainen opettaja. Hänen seurakuntaansa kuuluu viisi päiväkouluja ja suuri tyttöin-kasvatuslaitos. — *Galt'issa* on palestiinalainen pappi sekä opettaja ja lääkäri pienen seurakunnan hoitajina, ja *Gazassa* työskentelee Rev. Huber.

Tästä näkyy, että Church Missionary Society harjottaa melkoisen suurta lähetystointia. Täytyy vain valittaa, että sen pyrinnot ovat viime vuosikymmeninä antaneet vähemmän hedelmää, kuin aikaisemmin, ainakin mitä tulee seurakuntalaisten lukuun. Kasvavan nuorison keskuudessa on työ kuitenkin jatkunut ilman erinäisiä vaikeuksia. Ja on syytä odottaa ja toivoa, että Jumalan sanan siemen, jota on kylvetty ja kylvetään nuorten sydämiin, on aikansa kantava hedelmää.

Katsahtakaamme vielä *Saksan evankeeliseen lähetykseen*, jolla myöskin on täällä työvainio. Sen alku oli hyvin vähäinen, mutta Jumalan siunauksen kautta on se yhä enemmän kehittynyt. Jo ensi alusta on se ottanut päätehtäväkseen nuorison kasvatuksen. Ja siinä se epäilemättä on osannutkin oikeaan, sillä itämailla täytyy kansassa ensin herättää uskonnollisen elämän harrastusta, ennen kuin mitään voidaan saada aikaan. Ja tämä herätys voi helpoimmin tapahtua nuorisossa, joka yleensä helpommin ottaa vastaan vaikutuksia ulkoa päin. Jos lapset saavat pysyä vanhempiensa tykönä ja kotoisten parissa, vaipuvat he samaan välinpitämättömyyteen ja penseyteen, joka yleensä on tämän kansan tuntomerkinä uskonnollisiin asioihin nähden. Sen tähden on näille lapsille tehtävä samoin kuin taimille: otettava ne pois alkuperäisestä paikastaan ja istutettava uuteen, niille erittäin valmistettuun maahan. Työ täytyy alkaa ihan alusta. Sen tähden on tämä lähetys perustanut laitoksia, joissa opetusta ja kasvatusta harjotetaan ihan evankeelisten periaatteiden mukaan. Vakavat evankeeliset perheet, joissa lapsia kasvatetaan kurituksessa ja Herran nuhteessa, olisivat tässä kyllä suuremmaksi hyödyksi, mutta mistäpä löytää sellaisia perheitä tässä maassa? Lähetyksen täytyy sen tähden tyytyä laitoksiin, jotka joinkin määrin korvaavat perheitä.

Tällä lähetyksellä on toistaiseksi kaksi sellaista suurempaa laitosta: *Syrialainen lastenkoto* ja *Talitha-kumi*, edellinen poikia, toinen tyttöjä varten. Betlehem'issä oli ennen vielä kolmaskin kasvatuslaitos, vaan se lopetti vaikutuksensa vähän seitsemättä vuotta sitte, mistä syystä, en tiedä.

Syrialainen lastenkoto alkoi vaikutuksensa vuonna 1860, jolloin Syriassa oli suuri vaino kristittyjä vastaan, joka juuri antoi aihetta sen perustamiseen. *Schneller'in* nimi liittyi eroamattomasti tähän laitokseen, koska hän on uhrannut miehuutensa voiman ja vanhuutensa kokemuksen sen hyväksi. Vanha Schneller, joka vielä elää ja on 70 vuoden iässäänkin vielä varsin hyvissä voimissa, on saanut nähdä laitoksensa kukoistavan ja kantavan siunausta tuottavia hedelmiä. Johtajana hoitaa hän vieläkin koko laitosta. Hänen poikansa, käytyään Sveitsissä Grischonan ja Arnoldin pappisseminaarit, on ottanut täällä inspektorin toimen ja uhraa väsymättömän innokkaana kaikki voimansa laitoksen parhaaksi. Laitokseen otetaan 130-150 lasta, jotka saavat 2:sta 18:teen vuoteen asti olla laitoksessa ja oppia sisälukua, kirjoitusta, luvunlaskua, uskontoa, y.m. Sekä käsitöitä, puutarhanhoitoa, maanviljelystä ja monenlaista käsityöammattia. Tätä varten on laitoksessa koulu, jossa opetetaan uskontoa tärkeimpänä aineena ja muita koulu-aineita. Täytettyään 14 vuotta saavat lapset oppia kuka mitäkin käsityötä oman eri taipumuksensa mukaan. Sitä varten on paja, kirjapaino, savenvalimo ja nikkarin, suutarin, räätälin työhuoneita y.m., jopa sokeitakin varten eri työhuone, jossa he tekevät köysiä, koreja y.m.s. Kaikki oli meidän siellä käydessämme paraassa järjestyksessä; ei voi olla ihmettelemättä kykyä, joka johtajalla täytyy olla, saadakseen tätä kaikkea aikaan. Laitosta pidetään yllä vapaatahtoisilla lahjoilla, joita kootaan eri maista noin 60,000 markkaa vuodessa. Useimmat lapset ovat turvattomia, jotka muuten jäisivät ihan ilman hoitoa ja vaipuisivat siveelliseen ja uskonnolliseen kurjuuteen. Laiskuus, valhe ja epärehellisyys ovat pääpiirteinä kansan luonteessa, josta tämä lapsijoukko on koottu. Senpä tähden tarvitaan suuria ponnistuksia ohjatessa heitä utteruuteen, totuuteen ja rehellisyyteen. Hetket, jotka vietimme syrialaisessa lastenkodossa rakastettavain, ystävällisten ihmisten seurassa, jotka olivat oppineet uhraamaan ja rakastamaan niin suuresti, olivat meille suloiset ja opettavaiset.

Talitha-kumi, joka on noin 20 minuutin matkan päässä luoteeseen päin Jerusalemissa, työskentelee samaa tarkoitusta varten ja samalla tavalla tyttöjen, kuin äsken mainittu laitos poikien hyväksi. Sitä johtavat Kaiserswerthissä oppineet diakonissat, jotka samalla ovat täällä opettajinakin. Laitoksessa on tilaa 100-120 oppilaalle; meidän käydessämme oli siellä 114 tyttöä. Sitäkin pidetään yllä paraastaan vapaatahtoisilla lahjoilla. Nykyään on siellä 7 diakonissaa, rakastettavia ihmisiä, jotka ystävällisimmästi ottivat meitä vastaan. Tuntui mielessäni sangen omituiselta mennessä tähän laitokseen ja nähdessä näitä mustia ja vaskiruskeita lastenkasvoja. Meidän astuessamme erääseen luokahuoneeseen, jossa par'aikaa oli kielitunti, antoi opettajatar-diakonissa lasten veisata virren. Silmäni kyyneltyi ja mieleeni johtuivat psalmistan sanat: "Nuorten lasten ja imeväisten suusta perustit sinä voiman vihollistesi tähden" (Ps. 8:3). Jumalan kiitoksen ja ylistyksen kuuleminen pakanuuden ja kurjuuden keskellä tekee

vaikutuksen, joka ei helposti haihdu. Rukoilevalla mielellä ja sydämmestä toivottaen, että Herra siunaisi tätä laitosta, jossa kaikki teki niin hyvän vaikutuksen, jätimme sen ystävällisine "sisarineen".

Vielä mainittakoon pieni *diakonissalaitos* itse Jerusalemin kaupungissa, jossa myöskin Kaiserswerthin diakonissat työskentelevät rakkaudella ja uhraavaisuudella, sekä *spitaalisten sairashuone*, jota veljesseurakunnan perustamaa laitosta pidetään yllä paraastaan Englannista tulevilla varoilla. Äskenmainittu laitos on kolmen neljännestunnin matkan päässä kaupungista kaakkoon päin. Portin päällä, josta astutaan sisään on suurilla kirjaimilla sanat "Jesus hilfe" (Jesus auttakoon). Syystä kyllä ne sanat ovatkin siinä; niissä on lyhyesti mutta voimakkaasti lausuttuna laitoksen asujanten koko hätä ja surkuteltava tila, josta Hän, ainoastaan Hän voi auttaa. Nämä asujamet ovat mahdottomat parantaa millään maallisella lääketaidolla. Laitoksessa on tilaa 80 sairaalle, miehille ja naisille. Meidän käydessämme siellä oli ainoastaan 20 sairasta. Johtaja Müller, ystävällinen, keski-ikäinen mies, sanoi vapaatahoista apua tulevan riittävästi laitoksen ylläpidoksi. Hän vei meitä katsomaan sairaita, joita oli kumpaakin sukupuolta. He näyttivät kurjuudessaan niin surkuteltavilta, että sitä on mahdoton kuvata: kaikki puolin rumentuneita äärettömiin asti. He voivat elää jopa kolmattakymmentäkin vuotta sen jälkeen, kuin tauti tulee näkyviin. He tuntevat tuskaa taudistaan ainoastaan silloin, kuin on hyvin kylmä tai hyvin lämmin, vaan muuten heillä ei kovia tuskia liene. Lukemattomat lääkärit ovat koettaneet tutkia tämän taudin luonnetta ja keksiä sitä vastaan parannuskeinoa, mutta näihin asti turhaan; se ei huoli mistään ihmisten lääketaidosta. Tuskin sitä voidaan edes lievittääkään lääkkeillä. Se näyttäytyy siten, että joku jäsen, esim. sormi tai osa nenästä, murenee pois. Eikä tauti ole ainoastaan ruumiillinen, vaan jäytää se myöskin sielunlahjoja. Ne, jotka sairastavat tätä hirmuista tautia, tylsistyvät ymmärrykseltäänkin. Näimme siellä muiden muassa 14-vuotisen pojan, jonka Herra Müller sanoi ymmärrykseltä olevan ainoastaan 4-vuotisen lapsen kaltaisen. Ja kaikki muutkin näyttivät ihan tylsämielisiltä. Omituista näissä spitaalisissa on kuitenkin, että he voivat käsittää Jumalan sanaa, evankeliumia ja uskoa Jesukseen Kristukseen, vaikka he muuten ovat kykenemättömät ottamaan vastaan opetusta. Siitä taaskin näkyy, mitenkä Jumalan henki voi vaikuttaa ja miten hänen tiensä ovat käsittämättömät kaikille ihmisille. Nykyään vallalla oleva spitaalitauti ei ole samaa lajia, kuin tavallisin Jesuksen aikana. Joskus tosin tavataan vieläkin sellaista spitaalitautia, mutta kuitenkin harvoin. Tarttuvaisuuteen nähden on viimeksi mainittu pahempi kuin ensin mainittu, mutta yhtä parantumattomat ne kumpikin ovat. — Raskaalla mielellä lähtee matkustavainen tästä laitoksesta, viheliäisten asunnosta, jossa ihmisrakkaus koettaa, Jumalan kiitos, lievittää tuskaa ja vastustaa synnin kammottavia seurauksia.

Jos vielä mainitsen, että myöskin *Betlehem'issä* ja *Hebron'issa* ynnä niiden haara-osastoissa tehdään lähetystyötä ja että siten muutamia satoja sieluja on koottu sen sanan ympärille, joka "on luja ja voi opettaa", olen täten piirtänyt niin tarkan kuvan kuin mahdollista protestanttisesta lähetystyöstä pyhässä maassa. — Yleensä täytyy puolueettoman tarkastajan tunnustaa, että tässä pienessä maassa tehdään paljo työtä Jumalan valtakunnan levittämiseksi. Mutta suuri on pimeyskin; katseltavan kuvan varjokohdat ovat synkät ja hirvittävät. Sieltä täältä pilkistaa valoa ja on syytä toivoa sen leviävän yhä enemmän. Yhtä mustaa kohtaa lähetystyössä en voi jättää huomauttamatta: että, näet, näyttään tahtovan kilvoitella huonoa kilpailua tälläkin alalla, jonka pitäisi kaikille olla rakkauden ja rauhan työ. Eivätkä sitä tee yksistään lahkot, vaan myöskin eri kirkot suureksi vahingoksi omalle ja Jumalan valtakunnan edistymiselle. Sen tähden en voi olla tätä esitystäni päättämättä rukouksella, että Herra antaisi omillensa enemmän rakkautta, enemmän suvaitsevaisuutta, enemmän rauhaa ja sopua. Jospa he, jotka työskentelevät Herran asian puolesta, aina muistaisivat Jesuksen sanat hänen ylimmäispapillisessa rukouksessaan: "En minä ainoastaan heidän edestänsä (opetuslasten) rukoile, vaan myös niiden edestä, jotka heidän sanansa kautta uskovat minun päälleni; että he kaikki yhtä olisivat, niin kuin sinä Isä minussa olet ja minä Sinussa, että hekin meissä niin yhtä olisivat, että maailma uskoisi Sinun minua lähettäneeksi" (Joh. 17:20, 21).

III.

Betlehem'iin, Mar-Sabaan, Kuolleelle merelle ja Jordan'ille.

Olemme viipyneet nyt hetkisen Jerusalemissa ja sen lähistössä sekä muistuttaneet mieleemme joitakuita kohtia sen entisyydestä ja nykyisyydestä. Kaikkia pyhiä muistoja, jotka liittyvät tähän paikkaan, ei ole helppo kerrassaan lausua; täydellistä kuvaa on mahdoton piirtää. Jokaisen jalansijan sitä alaa, jossa muinainen Jerusalemin kerran oli, on Vapahtaja pyhittänyt maallisen vaelluksensa aikana. — Tähän kaupunkiin ja lähistöön pysähtyminen ei kuitenkaan tyydyttäisi ketään täällä matkustajaa. Joka on nähnyt ainoastaan Jerusalemin, tuntee vielä hyvin vähän "pyhää maata." Sen tähden

kiiruhdamme tutustumaan muihinkin paikkoihin ja valitsemme sitä varten ensin etelään päin vievän tien.

Jo ensi päivänä Jerusalemiin tulomme jälkeen teimme sopimuksen erään synnyltään hollantilaisen dragomaanin (oppaan) *Williams'in* kanssa, että hän opastaisi meitä matkalla, jonka aioimme tehdä *Betlehem'iin*, *Mar-Saban luostariin*, *Kuolleele merelle*, *Jordan'ille* ja *Jerikoon*. Matka oli määrätty kestäväksi kolme päivää, ja pyydän nyt arvoisia lukijoita seuraamaan meitä.

Maanantai-aamuna, 21 p:nä Huhtikuuta, nousi aurinko ihanan kauniina tummansiniselle, läpinäkyvälle taivaalle. Jo sen ensi säteistä voi arvata päivän tulevan hyvin lämpöiseksi ja kuumuuden ehkä rasittavaksikin. Tämä päivä oli määrätty lähtöpäiväksi Jerusalemista. Sen tähden nousimmekin hyvin aikaisin valmistautumaan matkalle. Koska tämä nyt oli ensimmäinen matkustuksemme "pyhässä maassa", sallittakoon minun tässä vähän tarkemmin selittää, miten oikeastaan matkustetaan tässä maassa ja yleensä itämailla.

Voidaan valita joko ratsastus tai astuminen. Vaunujen tai muiden ajopelien käyttämisestä ei voi olla puhettakaan, koska ei mitään ajoteitä ole ja maa lisäksi on vielä hyvin kivinen. Liikkeestä on syntynyt pikku polkuja, joita myöten matkustavainen saa neuvotella eteen päin miten paraiten voi. Ratsastukseen voidaan käyttää kameelia, aasia tai hevosta; mutta tavallisesti valitaan viimemainittu, koska sen ulkomuoto on viehättävämpi ja sen kulku paljon mieluisempi ratsastajalle, kuin kameelin. Kameelilla ratsastamisen tekee perin vastenmieliseksi tuo rasittava hypitys, jonka sen astunta vaikuttaa. Heikot henkilöt voivat kameelin seljässä tulla merikipeiksikin samoin, kuin myrskyssä kiikkuvalla laivalla. Aasi ei ole yhtä kestäväinen pitkillä matkoilla, kuin hevoinen, jota paitsi se tavallisesti on laiska. Hevosia on suuri varasto sellaisissa paikoissa, kuin esim. Jerusalemissa, joten harvoin joudutaan pulaan. Ne ovat hyvästi harjotettuja, niin että ratsastukseen tottumatonkin voi turvallisesti istahtaa satulaan ja ihmeekseen huomata, miten hyvästi ratsastus onnistuu.

Juuri k:lo 8 olivat ratsumme satuloituina Johanniittein majatalon portaiden edessä odottamassa lähtöä. Matkueeseen kuuluivat ystävät von R. ja H., allekirjoittanut, dragomaani Williams, beduiini Ahmed Muhammed ja noin 14-vuotinen arabialaispoika Abid. Neljä miestä istui satulassa, beduiini, jota tavallisesti sanottiin Hamediksi, astui jalkaisin, ja poika lähetettiin aasin kanssa, joka kantoi meidän vähäiä matkatavaroitamme, suorinta tietä Mar-Saban luostariin, jonne meidän oli määrä saapua iltapäivällä. Dragomaanilla oli omituinen päähine: kirjava huivi käärittynä pään ympäri, hyvin samankaltainen, kuin beduiinit käyttävät; varalla oli hänellä varsin kaunis kaksipiippuinen pyssy ja omaisan mukana kolme revolveria sekä suuri joukko patrooneja. Beduiini Hamedilla oli yllä kevyt ja yksinkertainen pitkä paita, vyöllä vyö, jalassa sandaalit ja päässä tavallinen beduiinin päähine: pään ympäri kierretty huivi, joka oli kolmeen kertaan sidottu kameelinkarvaisella nauhalla; hänelläkin oli pyssy ja kaksi revolveria. Saattajamme näyttivät siis hyvin sotaisilta. Sitä sanottiin välttämättömäksi sen tähden, että juuri näillä seuduilla, Kuolleen meren lähietäisyydellä, vaarallisimmat beduiinit oleskelevat. Nämä beduiinit ovat aavikon asujamia, jotka muuttelevat paikasta paikkaan, etsien paraimpia lautumia lammas- ja vuohilaumoilleen, joista he elävät. Heillä ei ole mitään vakinaisia asuntoja, vaan oleskelevat he kuljeteltavissa teltoissa. Heitä sanotaan monestikin hyvin vaarallisiksi matkustavaisille, jonka tähden täytyy, voidakseen turvallisesti matkustaa, hankkia mukaansa joku beduiini, *Abu-Dis'in* lähettiläs, rosvopäällikön, joka asuu Betaniassa eli El-Azarjessa. Omituiselta tuntuu, että täytyy hankkia mukaansa rosvo, beduiini, ollakseen turvassa rosvoilta. Sellainen on kuitenkin maan tapa, josta ei liene hyvä poiketa, jos tahtoo välttää vaaraa. Meidän beduiinimme ei suinkaan ollut ryöstönhaluinen, vaan päin vastoin hyväluontoisin mies, hyvin kiitollinen kaikkein vähimmästäkin suosiosta, kuin hänelle osotettiin, ja valmis tottelemaan meidän vähintäkin viittaustamme. Kaikin tavoin koetti hän meitä palvella, poimi kukkia, piti hevosia, nosteli meitä alas satulasta y.m. Selvään näkyi kaikesta, että hän ei ollut ensi kertaa vierasten parissa.

Näin varustautuneina tuli meidän nyt lähteä matkalle, joka oli meille ihan uusi. Me olimme tähän asti matkustaneet rautatiellä, höyrylaivoilla ja vaunuilla; nyt täytyi ratsastaa. Sitä jaloa taitoa olimme tosin jo eilispäivän iltapuolella koettaneet koko kolme tuntia ja siitä huvituksesta hyvin väsyneet; mutta nyt oli kolmena päivänä kunakin ratsastettava monta peninkulmaa paahtavassa kuumuudessa. Kuitenkin täytti sydämiämme uskalluksella se suloinen toivo, että saisimme nähdä ja läheltä katsella uusia, vaikka tosin kirjoista tuttuja pyhän maan seutuja ja paikkoja.

Ensinnä kävi matkamme *Betlehem'iin*, johon niin likeisesti liittyy monta kristitylle jo aikaisemmasta lapsuudesta asti pyhää muistoa.

Kun kaikki oli järjestyksessä ja me istuimme satulassa, ratsastimme ulos Jaffan portista, jossa muutamia turkkilaisia sotamiehiä unisina ja unteloina poltteli sikaariansa. Tuntuipa oikein suloiselta päästä aamuhetkenä pois hällisevästä ja likaisesta kaupungista hengittämään raitista aamu-ilmaa. Senpä tähden matkakumppanini tuota pikaa aloittivatkin saksalaisen hengellisen laulun iloisen mielialansa osoitteeksi. Kaikki muistutti mieleeni matkoja, joita Israel muinoin teki tähän kaupunkiin ja

sieltä pois kulki suurissa joukoissa ja virkistäen mieltänsä pyhillä virsillä Jumalan kunniaksi, joista muutamia on vieläkin tallella psalmtarissa. Matka kävi linnan ohitse, joka jäi vasemmalle puolen, rinnettä alas *Hinnom'in laaksoon*, jossa n.s. *Sultaanin puro* juoksee, ja sen vieritse tämän hyvin syvän laakson poikki. Tässä lienee se paikka, jota raamatussa sanotaan *Gehennaksi* ja jossa Jesuksen aikana poltettiin kaikki lika, jonka tähden siellä paloi ainainen tuli, jota Jesus vertasi "helvetin" tuleen. Kummallakin puolen tietä, jota ratsastimme edelleen, on tuuheita lehtipuita, varsinkin öljypuita, jotka antoivat mieluista varjoa paahtavassa kuumuudessa. Tämä puoli Jerusalemin lähistöä ei suinkaan näytä autiolta, vaan päin vastoin tekee matkustavaiseen miellyttävän vaikutuksen. Oikealle puolen jää Mooses Montefioren turvakoti, valkoinen rakennusryhmä, joka matkan päästä näyttää sangen sievältä.

Jerusalemin ja Betlehemin välillä on yksi niistä kolmesta kunnollisesta, vaunuilla kuljettavasta tiestä, kuin nykyään on "pyhässä maassa", muut kaksi ovat Jaffasta Jerusalemiin ja Haifasta Nazaret'in. Me, kuten jo mainittiin, olimme kuitenkin valinneet ratsastuksen Betlehemin matkalle. Alkumatkasta emme kulkeneetkaan maantietä, vaan ratsastimme n.s. *Temppelisiirtolan* kautta, jossa eräällä Saksasta tulleella lahkolla "*templareilla*", joiden päämiehenä on eräs Hofmann, on noin 30 kaunista rakennusta kukka- ja puutarhoineen, jotka kaikki osottavat heidän olevan toimeliasta, siistiä ja uutteraa väkeä. — Siten ratsastimme laulellen ja iloisella mielellä rakennuksen ohitse toisensa perästä, kunnes saavuimme kukkulan juurelle, jonka päällä on luostari *Mar-Elias*. Se on kauvas-näkyvällä paikalla ja vetää puoleensa matkustavaisen huomiota. Luostari jää vasemmalle puolen tietä. Sen kerrotaan olevan siinä paikassa, jonne mahtava parannussaarnaaja Elias vanhan liiton aikana pakeni julman Isebel'in vihaa ja jossa Herran enkeli ruokki häntä, kun hän oli väsymyksestä ja nälästä nääntymässä (1 Kor. 6:19.) Vuorelta, jossa luostari sijaitsee, on avara näköala. Taakse, pohjan puolelle, on jäänyt Jerusalem ympäristöineen, josta *Nebi Samvil*, Samuelin hauta, näkyy tänne korkeuteen; idässä näkyy Juudan erämaa jylhine, paljaine vuorineen ja laaksoineen; etäältä pilkottaa Kuolleen meren mustansininen vesipinta ja sen takaa Moab'in maan vuoret. Edessä, etelän puolella, kohoaa Betlehem valkoisine rakennuksineen ja vihreine pengermineen, jotka näkyvät öljypuiden tuuhean lehdistön lävitse. Kaikki yhdessä vaikuttaa, että ratsastus ei tunnu niin vaivaloiselta eikä kuumuuskaan niin rasittavalta. Ympäristö ja matkan tarkoitus täyttävät sydämmen ja ajatukset niin kokonaan, että vaiva ja väsymys ovat unhotuksissa.

Noin puolen tunnin matkan päässä Mar-Eliaksesta on kuuluisa pyhiinvaellus-paikka, jota sekä kristityt ja juutalaiset että muhammedilaiset pitävät kunniaissa. Kaikkein näiden uskokuntien jäseniä vaeltelee sinne. Siellä on oikealla puolen tietä vanha, pieni rakennus, jonka valkoinen väri jo on harmaantunut vanhuudesta. Kaarikatto sen päällä muistuttaa itämaista rakennustapaa. Se on rakennettu Israelin kantaäidin *Rakel'in* muistoksi, jonka haudan luullaan olevan siinä; sen tähden sanotaankin sitä rakennusta Rakel'in haudaksi. Tässä johtuu matkustavaisen mieleen ajat, jotka ovat jo ammin kuluneet, ja hän muistaa kertomuksen 1 Mos. 35 luvussa, jonka 19 värsyssä sanotaan: "Niin kuoli Rakel, ja hän haudattiin Efratin tien viereen, se on Betlehem." Hänen kuolemansa tapahtui silloin, kun hänelle oli syntynyt nuorin poika Benjamin. "Ja Jakob pani patsaan hänen hautansa päälle; tämä on Rakelin haudan patsas hamaan tähän päivään asti." Tämä paikka on erityisessä kunniaissa juutalaisten kesken, jotka käyvät siellä jonkun kerran kuukaudessa itkemässä. Muina aikoina on rakennus tavallisesti suljettuna, mutta avataan niiksi ajoiksi. — Johtuu mieleen myöskin toinen raamatunpaikka, Mat. 2:18, jossa sanotaan: "Raamassa on ääni kuulunut, suuni valitus, itku ja iso parku; Rakel itkee lapsiansa ja ei tahtonut itseänsä antaa lohdutettaa, ett'eivät he ole." Tämä lausunto oli seuraus suuresta lasten murhasta, jonka Herodes pani Betlehemin seuduilla toimeen kohta Jesuksen syntymän jälkeen, saadakseen, jos mahdollista, pienen Jesuslapsenkin surmatuksi. — Koko tällä matkalla tulee epäilemättä myöskin muistiin aikaisimmassa lapsuudessa luettu, yksinkertainen, mutta ihanan kaunis kertomus tietäjain matkasta merkillisen tähden johdolla Betlehemiin kunnioittamaan äsken syntynyttä juutalaisten kuningasta, jonka syntymä heille oli huomautettu ilmestyksen kautta (Mat. 2.)

Pyhä historia levittää siis omituista valoa yli tämän seudun. Matkustavainen mielellään viivähtääkin näissä muistoissa, jotka, mitä kauemmin niitä tarkastelee, sitä miellyttävämpinä avautuvat sielun silmään eteen. Iloisella mielellä saapuu hän Betlehemiin, johon paikkaan liittyy suloisimpia, pyhimpiä muistoja. Niin oli ainakin meillä koko matkan, joka kesti ainoastaan noin kaksi tuntia. Tien pituus on siis penikulman paikoilla.

Vähän jälkeen kello 10:n saavuimme perille kaupungin luo, joka on korkealla mäellä, ympärillä reheviä vainioita sekä puu- ja kukkatarhoja. Jo ensi katsauksella täytyy myöntää, että tämä kaupunki on viehättävimpiä kaikista "pyhän maan" paikoista. Itse asema ja rikas kasvullisuus kaikkialla ympärillä tekevät, että kaupungin ulkomuoto niin viehättää. Sen tähden olikin sisään ratsastaessa mielessämme mitä iloisimpia toiveita; mutta heti portilta sisään päästyä haihtuivat kaikki luulokuvat. Itämainen kurjuus tuli täälläkin heti näkyviin. Siivoton likaisuus vallitsee kaikkialla Betleheminkin ahtailla kaduilla. Tässä kaupungissa, jonka valkoisiksi rapatut huoneet enimmäkseen ovat yksikerroksiset, sanotaan olevan lähes 9,000 asujanta, kaikki kristittyjä, suurimmaksi osaksi kreikkalais- tai roomalais-katoolilaisia. Ainoastaan muutamia satoja protestantteja on, ja heillä oma kokoushuone, mutta ei tällä

kertaa omaa sielunpaimenta, koska se, joka heillä oli viimeksi ollut, oli noin vuosi sitte kutsuttu Kölniin Saksanmaalle.

Me laskeuduimme ratsuiltamme maahan lähellä *Syntymäkirkkoa*, saadaksemme niin pian kuin mahdollista nähdä sen merkillisyydet. Tämä kirkkohan tietysti on se paikka, joka paraiten vetää puoleensa matkustavaista. Heti kokoutui ympärillemme tunkeileva lapsijoukko, poikia ja nuoria miehiä, jotka kaikki myöskentelevät meille teoksiansa, paraastaan öljyvuusta ja perlemosta tehtyjä. Heillä näytti olevan tavaton kyky kaupitella niitä, enimmäkseen arvottomia tavaroita, ja pyytää niistä moninkertaista hintaa. Mistä he ensin pysyivät koko frankkia kappaleelta, myötiin sitte kuitenkin neljänneestä osasta ja vähemmästäkin. Niin tunkeilevia he olivat, että meidän täytyi väkisin pelastautua heidän käsistään ja rientää kirkkoon, jonka ovi muuten olisi kohta suljettu. Se ovi on hyvin matala ja kapea, ja muutenkin on koko sisäänkäytävä hyvin yksinkertainen. Meille kerrottiin, että ovi on tehty niin ahtaaksi sen tähden, että ei kukaan voisi ratsastaen päästä sisään saastuttamaan temppeleitä. Luultavasti voisi sellaista tapahtuakin tässä maassa, jossa tuskin on mitään järjestyksen pitoa. — Astukaamme kirkkoon! Ensi silmäyksellä huomaamme sen ikivanhaksi basilikaksi, jonka rakennusmuoto on ehkä 4:ltä vuosisadalta. Siinä on viisi laivaa. Sivulaivat ovat isoilla pilareilla erotetut pääläivästä ja kuori rumalla kivimuurilla muusta kirkosta. Pilarein muodosta voidaan aavistaa niiden kerran olleen jonkun pakanallisen temppelein koristuksina. Koko sisus ei vaikuta vähääkään suurenmoisesti. Jäännöksiä mosaikkimaalauksista, joissa on ollut kuvattuina tapauksia raamatusta ja kirkkohistoriasta, on muistoina kirkon muinaisesta kauneudesta. Mainitun muurin takaa alkaa roomalais-katoolisen kirkon omistusoikeus. Fransiskaani-munkki tuli luoksemme, vahakynttilöitä kädessä, joita hän sytytti ja antoi yhden kullekin meistä, että siten tulisi valaistuksi sen paikan pimeys, johon pyrimme. Meidän oli näet astuttava alas kapeita, pimeitä rappusia siihen paikkaan, jossa Jesuksen luullaan syntyneen. Se on vaja, lattia kivistä, keskellä suuri, kallis hopeatähti osottamassa suurta tapausta. Ainiaan palavat kalliit lamput valaisevat luolan, niin että näkee lukea kultakirjaimiset sanat: "*Hic de virgine natus est Christus*" (tässä Kristus syntyi neitseestä.) Ihan sen paikan vastapäätä näytetään seimeä, johon Jesus laskettiin kapaloihin käärittynä. Muiden merkillisyyksien joukossa näytetään kammiota, jossa pyhä Hieronymus (k. 30 p. Syysk. v. 420) lepää y.m. — Toisessa kirkossa, joka on näiden takana ja yleensä paljon yksinkertaisempi ja sievempi, veti huomiotamme puoleensa saarnatuoli, joka oli koristettu kaikkein kauneimmilla, katoolilaisen munkin tekemillä öljyvuuleikkauksilla. Ne kuvaavat kohtauksia Jesuksen aikaisimmasta elämästä.

Käytyämme Syntymäkirkossa kävimme myöskin pienemmässä katoolilaisessa kappelissa, joka on lähellä. Siitä kerrottiin meille, että se on rakennettu erääseen paikkaan, jossa neitsyt Maria — katoolilaisen tarinan mukaan — imetti Jesus-lastaa ja johon pisara maitoa putosi maahan. Ei sen ulko-eikä sisäpuolella ole mitään huomioon pantavaa. Katoolilainen nunna myöskenteli siellä n.s. "maitokiviä", jotakin valkeaa kiveä, joita hedelmättömät vaimot ostavat ja kantavat tenhokaluina. Tuo ei meitä viehättänyt; me läksimme pois, inhoten epäpyhyyttä, joka ulkonaisesti koristautuu kristillisyydellä, Palatessamme pitkin kapeita, likaisia katuja, kerjääviä lapsia kaikkialla ympärillämme, astuimme koulun ohitse, josta juuri tuli ulos suuri joukko poikalapsia kaksittain opettajansa kanssa, joka ystävällisesti tervehti meitä. Puhtaus ja järjestys näyttivät vallitsevan siinä joukossa. Lapset olivat iloisia, terveitä ja hyvään kuriin totutettuja, joten he tekivät meihin erittäin hyvän vaikutuksen.

Ostettuaamme muutamia pikku kaluja eräältä kauppiaalta, joka, merkillistä kyllä, puhui vähän saksaa, jota oli oppinut matkoillaan Euroopassa, söimme aamiaista tai päivällistä, miksikä sitä sanon, avonaisessa ravintolassa, joka monin puolin oli oikea siivottomuuden mallikuva. Se oli juuri sen säännöttömän torin laidassa, joka on Syntymäkirkon edessä. Dragomaani oli hyvin matalalle pöydälle, ehkäpä ainoalle, kuin koko ravintolassa oli, latonut kaikki, mitä oli meitä varten tuonut Jerusalemissa: muutamia paistettuja kyyhkysiä, paistetun kanan, kylmiä, kovaksi keitettyjä munia y.m. Sekä suuren appelsiinin kullekin jälkiruuaksi. Lasi Betlehem'in viiniä täytyi tietysti myöskin olla ruokavarain joukossa. Aterioimistamme katselemassa oli suuri parvi kaupungin nuorisoa, jota se näytti erittäin huvittavan, jos saa päättää alinomaisesta naurusta, jolla he lyhentelivät ruokailuamme.

Ennen kuin lähdemme Betlehemiä, täytyy minun johtaa mieleen suuret muistot, jotka tässä paikassa aina kajastavat matkustavaisen edessä ja vastustamattomalla voimalla tulevat esiin levähtäessä. — Jo lapsuuden aikana iloisen joulujuhlan päivinä sekä köyhässä että rikkaassa kodissa, kun joulukuusen kynttilät on sytytetty, on jokainen ajatuksissaan siirtynyt Betlehemin talliin seimen luo ja hengessä katsellut pikku lasta, Jumalan poikaa, joka tässä kaupungissa otti ihmisluonnon, tuli veljeksemme, ihmislapseksi, antamaan meille sitä sanomattoman suurta oikeutta, että me tulemme Jumalan lapsiksi. Kuvat, jotka olemme itsellemme luoneet, ovat aivan kirkkaat ja puhtaat, niin ihanteelliset ja suloiset. Näiden unikuvien muistot valtaavat tässä paikassa epäilemättä jokaisen matkustavaisen. Tosin on totta, että todellisuus ei edes sinne päinkään vastaa mielikuvia; mutta kaikissa tapauksissa voidaan iloita, että on kerrankin oltu siinä paikassa, jossa suuri, koko maailmaa muodosteleva tapaus tapahtui. Historialla on tässä hiljaisessa ja vähäisessä Judean kaupungissa ollut niin sanoaksemme käännekohta, joka kajasti jo vanhan testamentin ennustajille ja pukeutui täksi ennustukseksi: "Ja sinä Betlehem Efrata, joka

vähäinen olet Juudan tuhanten seassa, sinusta on minulle se tuleva, joka Israelissa on hallitsija oleva, jonka uloskäymys on ollut alusta ja ijankaikkisuudesta" (Mika 5:1.)

Tänne kerran vaelsivat tietäjät itäiseltä maalta monen puutteen ja vaaran lävitse osottamaan kuninkaallista kunnioitusta Jesukselle Kristukselle. Raamatullisten henkilöiden: *Saulin ja Davidin, Jeremiaksen, Rakelin ja Ruthin* nimet liittyvät eroamattomasti tähän paikkaan. Kukapa kristitty ei Betlehemissä käydessään elävästi muistaisi kaikkia näitä ja heidän elämänsä työtä Jumalan armon taloudessa! Sen tähden tämän nyt yksinkertaisen ja monin puolin huononpäiväisen kaupungin kuva kiintyykin haihtumattomasti mieleen ja muistoon.

Rasittavassa puolipäivän helteessä heti k:lo 1:n jälkeen läksimme Betlehemistä, koska vielä oli noin 3 tunnin matka Mar-Saban luostariin, johon aioimme pysähtyä seuraavaksi yöksi. Matka alas vuoren rinnettä, jonka päällä Betlehem on, kävi ensin kauniiden hedelmäpuistojen ja kukkatarhojen välitse. Sieviä vainioitakin oli ympärillämme ja niiden rehevä kasvullisuus osotti maanlaadun voimaa. Kaikki teki hyvän vaikutuksen, ja hiljaisen nautintorikkaan hetken meille siten valmisti kesän täyteen kauneuteen pukeutunut luonto. Matkakumppaneissani näkyi elävän erittäin suuri halu koota muistoksi kukkia, joista kauneimmat kasvoivat korkealla pengermällä tien varrella. Hyväluontoinen "Hamed" koetti tavallaan olla siinä apuna. Tässä kukkain poiminnassa hukkui toht. H:lta keppinsä, kun hän sillä koetti urkkia kukkia pengermältä.

Noin 1/4 tunnin matkan päässä kaupungista levisi silmäimme eteen ruohoketo, jota dragomaani sanoi siksi paikaksi, jossa paimenet kaitsivat laumaansa sinä merkillisenä yönä, kuin Jesus syntyi Davidin kaupungissa, joksi Betlehemiä myöskin sanottiin. Sen evankeelis-historiallisen tapauksen muisto levitti taas omituista, ihanaa valoa yli tämän paikan. Siinähan siis olivat enkelit ja taivaan sotajoukko kerran liidelleet ilmassa. Lukemattomia öitä olivat paimenet sitä ennen vartioineet siellä laumaansa odotellen auringon nousua, jolloin heidän vaarallinen ja vaivaloinen työnsä loppui, eikä mikään merkillinen tapaus ollut heidän rauhaansa keskeyttänyt. Heidä kenties oli silloin tällöin säilyttänyt jonkun pedon kiljunta, joka uhkasi heidän laumaansa; mutta sitte oli taas kaikki hiljaista ja rauhallista. Mutta tänä yönä keskeytti hiljaisuutta taivaallinen ilmestys. Enkeli tuli alas ja julisti heille: "Älkää peljätkö, sillä katso, minä ilmoitan teille suuren ilon, joka tuleva on kaikelle kansalle: teille on tänä päivänä syntynyt Vapahtaja, joka on Kristus, Herra, Davidin kaupungissa. Ja tämä on teille merkiksi: Te löydätte lapsen kapaloituna makaavan seimessä. Ja kohta oli enkelin kanssa suuri taivaallisen sotaväen joukko, jotka kiittivät Jumalata ja sanoivat Kunnia olkoon Jumalalle korkeudessa, ja maassa rauha, ja ihmisille hyvä tahto!" (Luuk. 2.) Tämä paikka on siis muistorikkaimpia, ja se välttämättä vetää puoleensa matkustajan koko huomion. — Johtuipa meille tässä mieleen myöskin pieni paimenpoika David, jonka profeetta Samuel voiteli Israelin kuninkaaksi. Ehkä oli hänkin kaitsessaan isänsä lampaita monesti käyskennellyt juuri tässä paikassa, vieden lampaita viheriöille laitumille, joita täällä oli runsaasti.

Seutu, jota sitte ratsastimme, tuli, mitä edemmäs ehdimme, sitä paljaammaksi, jylhemmäksi ja vuorisemmaksi. Rinteet olivat hyvin jyrkät, niin että meidän täytyi aina välistä laskeutua ratsuillamme maahan, ett'emme syöksyisi noihin syvyksiin. Tällä tiellä tapasimme ensin muutamia paimenia, jotka olivat puetut valkoiisiin lammashahkoihin, karvapuoli ulospäin, ja näyttivät hyvin vastenmielisiltä ja hirvittävilä pitkin pyssyineen, joita he kantoivat olkapäillänsä. Heidän lammashahkoiensa käyskentelivät siellä jyrkillä vuoren rinteillä, jotka olivat suurimmaksi osaksi paljaat. Laidun ei suinkaan ollut runsas, ainoastaan sieltä täältä saattoivat elukat ehkä löytää jonkun ruohonkorren tai pienen puuntaimen. Täällä me myöskin ensi kerran koko matkallamme tapasimme beduiineja, jotka olivat pystyttäneet leirinsä juuri meidän kuljettavamme tien varrelle. Heidän telttansa olivat mustista, repaleisista kangaskappaleista, jotka seipäille sovitettuina häilyivät ilmassa. Ehkä ne sentään voivat hiukan suojella auringon paahteelta sekä sadeaikaan sateelta. Elukoita oli syömässä siellä täällä leirin lähellä. Näiden ihmisten elämä näytti olevan täydellistä luonnon elämää. Kaikki perheen jäsenet asuivat yhdessä, niin sanoaksemme saman katon alla, eläinten kanssa täydellisimmässä rauhassa, sovussa ja ystävyydessä. Köyhyys, kurjuus ja lika näyttivät vallitsevan noissa n.s. teltoissa. Miehillä, vaimoilla ja suuremmilla lapsilla oli yllään rikkinäisiä vaatteita, juuri sen verta, että ruumis paraiksi peittyi, mutta pienemmät lapset olivat ja elivät paratiisin puvussa ja viattomuudessa. — Usein ovat nämä aavikon asujamet hyvin pahat, häijyt ja vihamieliset matkustaville muukalaisille, jonka tähden täytyy olla varoillaan heidän hyökkäyksiänsä vastaan. Tavallisesti he vaativat matkustavaisilta lunnaiksi rahaa ja, jos eivät saa niin suurta summaa, kuin vaativat, ryöstävät heidät niin puhtaiksi, että eivät jätä edes vaatteitakaan ylle, niin että matkustavainen saa sitte paratiisin puvussa etsiä apua sivistyneiltä ihmisiltä. Henkeä he tavallisissa oloissa harvoin riistävät uhreiltansa. Prof. Orelli kertoo "pyhän maan" esityksessään tapauksen, joka saakoon tässä tilaa sen valaistukseksi, mitä edellä on sanottu. — Eräs saksalainen pappi läksi matkustelemaan tässä maassa. Köyhyytensä tähden hän ei voinut hankkia itselleen dragomaania eikä suojelusta, vaan astuskeli hän ihan yksinään, laukku seljässä. Jerikon seuduilla hyökkäsivät hänen päällensä beduiinit, riistivät häneltä kaikki, yksin välttämättömimmät vaatteetkin, niin että hän oli tyhjä kuin taivaan lintu. Jäätään ilman matkarahoja ja vaatteita istahti hän kivelle ja alkoi rohkeasti ja iloisesti veisata kovalla äänellä virttä uskonsa vahvistukseksi, Usko Herraan

Jesukseen antoi hänelle rohkeutta ylistää tässäkin surkuteltavassa tilassaan Jumalaa. Beduiinit siitä niin oudostuivat, että luulivat häntä mielipuoleksi ja antoivat hänelle takaisin kaikki, mitä olivat ryöstäneet. Muhammedin uskonto ja yleinen tapa kieltävät näet ottamasta hullulta mitään, pidetäänpä aivan syntinäkin hullun loukkaamista.

Ne beduiinit, jotka tapasimme tässä leirissä, olivat vastoin luuloa hyvin ystävälliset, vastasivat tervehdyksemme *nhrâk sa'id* (= hyvää päivää) ystävällisesti *nharak mbârak* ja toivat meille juoda likaista vuohenmaitoa, luultavasti parasta, kuin heillä oli. Se oli tosin hyvin hapanta ja likaisimmassa läkkiastiassa, kuin ajatella voi; mutta meidän kuitenkin täytyi sitä nauttia, vaikkapa vastenmielisestikin, ja antaa bachschisch; sillä ei olisi muuten asiat olleet hyvin.

Tie tuli yhä vaivaloisemmaksi ja seutu jylhemmäksi. Usein täytyi meidän laskeutua alas taluttamaan hevosiamme suitsista, koska olisi ollut vaarallista ratsastaa alas jyrkistä rinteistä kammottavien syvyyksien vieritse, jotka ammittivat vastaamme. Yksi ainoakin hevosen harha-askel olisi voinut syöstä sekä ratsun että ratsastajan alas pohjattomuuteen. Aurinko alkoi lähestyä laskuansa, varjot pitenivät yhä enemmän. Kun olimme tottumattomat ratsastajat, kävi jo väsymyksen hyvin tuntuvaksi. Kolmetuntisen ratsastuksen jälkeen näimme jo eräältä kukkulalta *Mar-Saban* kaksi karkeatekoista tornia ja luostaria ympäröivän muurin. Jäännösmatka, joka onneksi ei ollut pitkä, oli vaivaloisiin. — Viimein kuitenkin pääsimme perille; dragomaani kolkutti porttia, ja karkeaa ääntä kuului takaa vastaukseksi. Luultavasti se ääni tiedusti, kuka tai kutka nyt pyrkivät luostarin pyhään ja rauhallisten muurien sisälle. Lyhyen keskustelun jälkeen, josta me, sitä kieltä taitamattomina, emme ymmärtäneet sanaakaan, avattiin lukko, saranat narisivat raskaan portin auetessa ja me astuimme rauhoitetulle alalle. Kun munkki sai tarkastaneeksi Jerusalemin patriarkan meille antaman lupakirjan ja hevoset olivat jätetyt hoitajiensa huostaan, saimme ruveta laskeutumaan rappusia, joissa oli 150 porrasta, alas luostarin pihaan. Olimme siis päässeet ihmisasunnoille tässä jylhässä, autiossa erämaassa. Mutta ah, miten omituinen, ihmeellinen tämä ihmisasunto tässä yksinäisessä seudussa oli! Mitään sellaista en ollut vielä koskaan ennen nähnyt, enkä ollut voinut sitä kuvitellakaan. Munkki saattoi meidät vierashuoneeseen, joka oli toisessa siipirakennuksessa suuri, yksinkertainen huone, keskellä lattiaa pitkä pöytä ja kolmella puolen pitkin seinää pitkät rivit sohvia. Niillä oli tyyntyjä, joita sopi yöllä käyttää pään-aluksena. Väsymyströkin ensi päivän ratsastuksesta ei käy sanoin kuvaaminenkaan. Hetkiseksi ojentauduimme noille houkutteleville sohville, joilla luultavasti monikin "pyhiinvaeltaja" ennen meitä oli levännyt, edes hiukan virkistämään uupuneita voimiamme. Eipä lepo kuitenkaan pitkä ollut, sillä vielä ennen auringon laskua oli tarkemmin katseltava tätä merkillistä luostaria.

Luostari on *Juudan erämaan* (korven) synkimmässä, jylhimmässä osassa, säännöttömäin vuorien keskellä, erillään kaikista muista ihmis-asunnoista. Omituisesti, suurenmoisesti vaikuttaa se katselijaan. Kalliojoukot nousevat huimaavaan korkeuteen Kidronin laaksosta, noin 6-800 jalkaa ylähälle, ja vuoren huipulla on kallioon kiinnitettynä luostarin muuri, "kuin kukka varren päässä." Kirkot ja muut rakennukset ovat mestarillisimmalla tavalla sovitellut kiinni näihin paljain kallioihin. Luostarin vieritse juoksee puro, jonka sanottiin sadeaikaan olevan hyvin virtava, mutta jossa nyt ei ollut yksistään vettä. Kun sen toisella puolen, jonne meitä auringon laskiessa munkki opasti kaikenmoisten salaovien ja käytävien kautta, katselee itse luostaria, näyttää se varsin linnoitukselta. Ja sinä se on ollutkin sekä myöskin monta vuosisataa turvapaikkana pyhiinvaeltajaille. Usein ovat vihamieliset beduiinit hyökkäelleet sitä vastaan; usein on sodan pauhu seoitunut hurskasten munkkien rukouksiin ja ylistysvirsiin. Kävellessämme kopeissa, joista moni on enemmän vuorenluolan, kuin tavallisen huoneen kaltainen, näytettiin meille kuvia sotatapauksista, joissa munkit olivat käsikahakassa villien laumojen kanssa, uhraamassa henkensä ja verensä. Eräässä tuollaisessa luolassa on asunut pyhä *Saba*, josta luostari on saanut nimensä. Tarina kertoo hänen ensin täytyneen taistella luolan isännyydestä leijonan kanssa, jonka toverina hän sitte monta vuotta eli aivan hyvässä sovussa ja rauhassa. Täällä muuten usein kuuluu shakaalein, hyeenain ja muiden petojen ulvontaa yht'aikaa kellojen helinän ja rukous- ja veisuuäänen kanssa.

Luostarin historia johtaa kauas taa päin. Muutamia piirteitä siitä pantakoon tähän. Pihassa seisoo yksinäinen palmu, jonka latva nytkin nuokkui hiljaisessa iltatuulella. Sen palmun on Saba omin käsin istuttanut, ja sen tähden sitä pidetään pyhänä. Siitä munkit mielellään kertoilevat ja siten helposti johtuvat itse luostarin perustajaan. *Saba* oli erakko (eremiitti), syntynyt v. 439 j.Kr. Kappadokiassa, josta hän vaelsi Palestiinaan. Matkalla häntä eivät Galilean viljavat, hymyilevät kedot pysäyttäneet, ei Samarian hedelmälliset laaksot, vaan hän kulki yhä edelleen jylhään Judeaan ja etsi sieltä yksinäisimmän, autioimman seudun, juuri sen paikan, jossa luostari nyt on. Ja hän viihtyi hyvin siinä paikassa, josta kaikki kasvullisuus oli kuollut kokonaan, noissa kallionkoloissa ja luopääsemättömissä rotkoissa, petojen keskellä, joiden hirvittävä ääni seoitui hänen rukouksiinsa ja virsiinsä. Kauan ei hän kuitenkaan ollut yksin synkässä olinpaikassaan; hänen pyhytensä maine levisi laajasti joka taholle ja houkutteli hänen luoksensa 3-400 erakkoa, jotka rakensivat itselleen majoja Kidronin laakson viereisten vuorten rinteille. He oleksivat hänen ympärillään, kuin lapset isänsä ympärillä, ja osottivat hänelle lapsellista kunnioitusta. Hän rakensi luostarin sen luolan päälle, jonka hän oli valinnut asunnokseen,

teki luostarinsäännöt, istutti palmun, siunasi opetuslapsensa ja läksi pois 95 vuoden iässä v. 534. Siinä hänen historiansa.

Nykyään tämä kreikkalaiselle kirkolle kuuluva luostari ei ole suuri: siellä on nykyänsä ainoastaan 50 munkkia, joista se, joka meitä palveli, osasi muutamia sanoja venettä. Yksinäisen asemansa tähden pidetään luostaria jonkinlaisena rangaistuslaitoksena; sinne lähetetään sellaisia munkkeja, jotka jollakin tavalla ovat rikkoneet luostarisääntöjä vastaan tai muuten olleet kovakorvaiset. Illan suussa tulivat he ulos kopeistansa ja näyttivät erittäin unteloilta ja välinpitämättömiltä. Syrjäinen, laiska elämä oli painanut leimansa koko heidän olemukseensa. Ikävä ja köyhyys kajasti heidän kasvoistaan, jotka ruumiillisesti kyllä osottivat hyvää vointia. — Meidän palatessamme kävelyiltä luostarissa ja sen ympäristössä oli eräällä hurskaalla isällä koko kauppatavara-varastonsa levitettyä pihalle; hän kaiketi toivoi saavansa meistä hyvätkin ostajat. Oli siinä karkeatekoisia keppejä, helminauhoja, jumalankuvia, y.m. Ainoastaan "maantuomari", jolta keppi hukkuu kukkain urkinnassa Betlehemin luona, ryhtyi kaupan tekoon hänen kanssansa ja sai uuden kepin.

Kun astuimme jälleen vierashuoneeseen, oli dragomaanilla jo valmiina meidän illallisemme, joka väsymyksen ja uupumuksen tähden ei kuitenkaan maistunut juuri ollenkaan. Ainoastaan teellä oli menekkiä; sitä nautimme runsaasti. Lepo oli mieluisempi; mutta sitäkin usein häiritsi kissain parunta ja muu melu. Ehkäpä väsymyksen ja liika ponnistus osaltansa pitivät unta kaukana. Aikaisin, jo ennen auringon nousua, olimme siis jo kaikki jalkeella ja matkalle varustautumassa, koska matkan vaikein ja pisin osa oli suoritettava sinä päivänä. Kuluipa kuitenkin kappale aikaa ennen, kuin kaikki oli valmiina. Itä hohti purppuran karvaisena ja ilma oli kirkas ja vilpoinen, kun me noin k:lo 5 läksimme tästä merkillisestä luostarista, käytyämme vielä ennen lähtöä luostarin kirkossa, jossa muutamat munkit pitivät jumalanpalvelusta jo niinkin aikaisena aamuhetkenä. Samoja korkeita, epämukavia rappusia, joita eilis-iltana olimme tänne laskeutuneet, astuimme taas ylös. Pitkä avain avasi meille taas raskaan, suuren portin ja me olimme omassa vapaudessamme. Kaikkiällä vallitsi autiuden hiljaisuus tässä erämaan seudussa; silloin tällöin vain keskeytti sitä kirkonkellon läppäys, joka kuului pitkät matkat meidän poistuessamme luostarista. Tie kulki ensin pitkin Kidronin laakson rinnettä, johon toiselta puolelta säännöttömät, kammottavat pengermät näkyivät. Sitte edelleen vuoria ylös ja alas; välistä ajoimme ratsastaen, väliin taas astuskelimme, milloin vuori oli niin kivinen ja jyrkkä, että emme uskaltaneet emmekä raskineet istua satulassa. Varsinkin tällä tiellä huomasin, miten metsättömät ja ruohottomat, miten perin paljaat nämä vuoret ja laaksot tosiaan ovat. Täällä saa matkustaa tuntikausia, näkemättä mitään muuta, kuin kiviä, vuoria, hiekkaa ja somerta. Usein ovat vuoren muodot erittäin omituiset. Muutamain paikoin näyttää ihan, kuin olisi jonkun yhtenäisen periaatteen mukaan tehty kauneita hiekka-aloja tien varrelle. Palattuani matkalta kyselin moneltakin, olivatko nuo vuoret ja laaksot aina olleet yhtä metsättömät ja ruohottomat vai olivatko ne viime aikoina, aikaisemmin tai myöhemmin, tulleet niin paljaksi, ja mistähän syistä. Minulle vastattiin puita ennen olleen, jopa suuria metsiäkin, vaan aikain kuluessa on ne haaskattu. Että nyt ei siellä kasva mitään uutta metsää, johtuu siitä, että lukemattomat siellä käyskentelevät vuohilaumat syövät ja pureksivat pilalle kaikki nuoret puun taimet. — Hyvin harvoissa paikoissa Judeassa, enimmäkseen vain ihmisasuntojen ja yleisten laitosten ympärillä näkyy kasvavia puita ja vihreyttä. Muuten on kaikki ihan paljasta ja hävitetyin näköistä. Turkin hallitus vaatii, kuten meille kerrottiin, suuren veron joka puusta, kuin istutetaan; sen tähden ihmisillä on niin vähä halua uhrata siihen aikaa ja vaivaa. Mikä viheliäinen hallitus! ja mikä onneton maa, jonka täytyy kuulua sellaisen hallituksen alle! Mikä surkuteltava kansa, jonka täytyy elää sellaisen hallituksen alaisena! Niin kauan, kuin olot pysyvät sellaisina, kuin nyt ovat, pysy maa kolkkona ja autiona, vaikka se muuten voisi monin puolin olla yrttitarhana, koskapa maanlaatua sanotaan hyväksi ja hedelmälliseksi, ja kansa pysyy tietämättömyydessä ja kurjuudessa.

Ripeästi kävi matka yhä edelleen Juudan erämaahan, jossa David kerran vihollistensa vainoomana harhaili yksikseen ja hyljättynä. Varmaan hän on syvästi tuntenut näiden jylhän seutujen synkän autiuden, jonne ainoastaan muutamia hänen lähimpiä ystäviään tuli lohduttamaan häntä. Sydämmensä tunteet, mielialansa on hän julki lausunut seuraavissa sanoissa: "Jumala! Sinä olet minun Jumalani! Varhain minä sinua etsin; sinua minun sieluni janoo, minun lihani halaa sinua karkeassa ja kuivassa maassa, joka vedetön on. Niin kuin minä näin sinun pyhässä, katsellakseni sinun voimaas ja kunniatas; sillä sinun laupeutes on parempi, kuin elämä; minun huuleni pitää sinua kiittämän. Niin minä tahdon kunnioittaa sinua minun elin-aikanani ja minun käteni nostaa ylös sinun nimees. Niin kuin lihavuudella ja rasvalla pitää minun sieluni ravittaman, ja minun suuni pitää kiittämän iloisilla huulilla. Koska minä vuoteeseeni lasken, niin minä muistan sinua; koska minä herään, niin minä puhun sinusta. Sillä sinä olet minun apuni, ja sinun siipes varjon alla minä kerskaan. Minun sieluni riippuu sinussa; sinun oikea kätes minun tukee. Mutta he etsivät kadottaaksensa minun sieluni; teidän täytyy maan ala mennä. Heidän pitää miekkaan lankeeman, ketuille osaksi tuleman. Mutta kuninkaan pitää iloitseman Jumalassa. Joka hänen kauttansa vannoo, se kunnioitetaan; sillä valhettelijain suu pitää tukittaman" (Ps. 63). Niin hän harppuansa soinnutteli ja veisasi kiitosvirtensä Jumalan kunniaksi luottavasti ja uskossa rohkeasti.

Ei ainoatakaan ihmistä tullut meitä vastaan; ei ainoatakaan ihmisasuntoa näkynyt keskeyttämässä matkan yksitoikkoisuutta pitkinä hetkinä. Kaksi tuntia sujui ratsastus varsin ripeästi, kun arabialaispoikanen *Abid*, joka oli edellisenä päivänä lähetetty suoraa päätä Mar-Sabaan, nyt matkusti yhdessä meidän kanssamme pikku aasillansa ja ahkeraan kiirehti hevostia sekä lauleli perin omituisia laulujaan, kaikki nenä-äänellä. Vihdoin alkoi näkyä Kuolleen meren peilikirkas tummansininen pinta. Nähdessämme meren ajattelimme: "Sillä ei tie olekaan niin pitkä, kuin dragomaani on sanonut; tuossahan tuo vesi on ihan lähellä." Se näyttikin olevan ihan tuossa jalkain juuressa. Me kiiruhdimme hevostia; mutta yhäpä se meri näkyi pysyvän yhtä kaukana tai yhtä lähellä, kummin vain haluttaa sanoa. Vasemmalla puolen tietä, korkealla vuoren päällä, näkyi kiviä eli raunioita. Dragomaani sanoi sen olevan *Neby Musa* (Mooseksen hauta), muhammettilaisten pyhiinvaelluspaikka, joita eivät sido mitkään raamatulliset tiedot. *Nebo*, jolla Mooseksen hauta on, jonka paikkaa ei kuitenkaan kukaan tiedä, on Moabinmaan vuoristossa ja siis Kuolleen meren itäpuolella, vaan tämä äskeinen paikkahan oli sen länsipuolella.

Meidän ratsastettuumme viidettä tuntia rasittavassa kuumuudessa, sillä päivä oli erittäin paahteinen, ja näitä huonoja vaivaloisia teitä, aukesi eteemme yht'äkkiä Jordan'in laakso, ja meri näytti olevan hyvin lähellä. Me kiiruhdimme ratsujamme, päästäksemme niin pian kuin mahdollista rantaan; mutta olipa siinä matkaa ajaa vielä koko tunti ennen, kuin olimme perillä. Täällä taaskin pettyi silmä matkan pituudesta. Jordan'in laakson reunaan päästyä kysyi ystävä R., kauanko minä luulin kuluvan aikaa tuonne meren rantaan ratsastaessa. Minä sanoin: "no, 10 minuuttia", ja luulin panneeni siinä aikaa oikein runsaasti. R. puolestaan arvasi kuluvan vähintään 20 minuuttia. Kumpikin meistä pettyi — sillä matkalla kului koko tunti. — Ensi katsauksella näyttää meri varsin viehättävältä. Matkan päästä katsoen näyttää se alppijärveltä, sen kun on ympärillä korkeat rannat. Jordan'in lakeus, jonka *Lot* muinoin valitsi asuinpaikakseen, oli, kuten raamatusta näkyy, silloin hyvin hedelmällinen, vaan nyt siellä kasvaa ainoastaan orjantappurapensaita, joiden terävät piikit ovat tuuman pituisia. Vanha tarina kertoo, että Jesuksen orjantappurakuunu oli tehty näiden orjantappurain oksista. Niiden välitse ratsastaminen ei suinkaan ollut mieluista. Pitkät piikit tunkeutuivat vaatteiden lävitse ja ihossa tuntui polttavaa pakotusta. — Viimeinen loppupätkä ajaa lennätettiin täyttä laukkaa, sillä hevoset veden näöstä itsestään tulivat kiihkeiksi. Nekin ikävöivät raikasta vettä virkistyksekseen. Mutta rantaan päästyä tuntui ikään kuin kylmä väristys käyvän läpi heidän ruumiinsa ja inhoten ne kääntyivät pois. — Me sitä vastoin ilolla hyppäsimme alas satulasta ja riisuuduimme nopeasti, toivoen saavamme uinnista virkistystä. Vesi oli näöltään kirkasta ja houkuttelevaa, väriltään tummansinistä, mutta liian lämmintä virkistykseksi sellaisessa rasittavassa kuumuudessa. Pohja näkyi monen kyynärän syvyydestä ja oli kaunein, kuin ajatella voi: hienoa hiekkaa ja pikku kiviä. Kuolleen meren vedestä olin aina kuullut ja lukenut, että se on niin raskasta, että kannattaa hyvästi ihmistä, joten siihen ei voi upota. Tietysti piti nyt heti koettaa, oliko se totta, ja suureksi kummastukseksi ihan niin olikin. Minä en painunut veden alle, asetuinpa miten hyvänsä. Suurta vaaraa ei tuossa uinnissa ollut, kuin että silmät voivat helposti vahingoittua vähäksi ajaksi. Piti tarkkaan varoa, että vettä ei päässyt hiukkaistakaan silmiin, koska se tuotti kovaa kipua, jopa sokasikin hetkiseksi. Toinen matkakumppanini, ystävällinen, iloinen "maantuomari", ryhtyi sukelluskoetuksiin, mutta sai siinä vettä molempiin silmiinsä, tunsu heti polttavaa kipua eikä nähnyt kymmeneen minuuttiin mitään. Sen tähden ei hän omin neuvoin osannutkaan rantaan, vaan läksi uimaan ulos päin, kunnes minä ehdin auttamaan häntä pois vedestä. Minullekin pääsi hiukka vettä oikeaan silmään ja kovasti sitäkin kirveli.

Toinen tämän veden mainittava ominaisuus on, että uimasta noustua tuntuu ruumis kuin öljyllä voidellulta. Mahdoton ihan oli saada ihoa kuivaksi, koettipa sitä hangata kuinka hyvänsä. Minulla oli sitä varten mukana pyyhkeitä, mutta ei niistä apua. Vaatteet tarttuivat kiinni ruumiiseen, ja hyvin tuntui olo tukalalta. Ikävällä sen tähden odottelimmekin toista uintia puhtaammassa ja suloisemmassa Jordan'in vedessä, jonne ratsastus oli kestävä 1 1/2 tuntia.

Itse Kuollut meri on syvimmällä kaikista meristä ja järvistä, kuin tunnetaan maan päällä. Genezaretin järvi on 650 jalkaa alempana Välimeren pintaa, mutta Kuollut meri 1,316 jalkaa. Sen tähden on Kuolleen meren seuduilla aina hyvin lämmin. Vesi on siinä myöskin hyvin syvä. On siinä tavattu aina 1227:kin jalan syvyisiä kohtia. — Jerusalemita suoraan Kuolleele merelle on ainoastaan 5 tai 6 tunnin matka, ja Jerusalemi on 3684 jalkaa korkeammalla sitä. Kuolleesta merestä ei vedellä ole mitään pois pääsyä; haihtumisen täytyy siis olla hyvin suuri. Ilmaa myöskin luullaan sen haihtumisen tähden yleensä vaaralliseksi ja tuottaakin se matkustavaisille usein kuumetta. Tavallisesti on vedenpinta ihan peilityni, koska tuulen ei ole helppo saada raskasta vettä liikkeelle. Hiukan se vain värehti meidän siellä käydessämme. Rannat eivät ole rumat: itäpuolella Moabinmaan vuoret ja länsipuolella Juudan vuoret. Tavallisesti luullaan, että tämän merkillisen meren lähellä ei ole eikä voi olla mitään elämää, että esim. lintu ei voi hengissä lentää sen poikki. Se luulo ei kuitenkaan ole yhtä pitävä totuuden kanssa. Rannoilla kasvaa, kuten jo mainitsin, orjantappura-pensaita ja vähä ruohoakin, ja ilmassa veden päällä näin tullessamme kaksi suurta lintua lentävän ihan vahingotta. Pieni hieta- ja kivikkosaari on lähellä luoteisranta. Ei mitään elämää voi kuitenkaan olla itse vedessä sen merkillisen suolan, asfaltin ja tulikiven sekaisuuden tähden. Sen tähden sillä syystä kyllä on nimenä Kuollut meri.

Tämän meren rannalla jokainen raamattua uskova kristitty tietysti muistaa Jumalan vanhurskaan tuomion, joka kohtasi Sodomaa ja Gomorraa niiden syntien tähden. Siitä kerrotaan 1 Moos. 13 luvussa. Tutkijat ovat yksimieliset, että niiden synnin pesäin muinaisella paikalla on nyt juuri tämä meri. Matkustavainen mielellään poistuu Kuolleen meren luota ja kiiruhtaa Jordan-virrälle, joka välkkyi pohjoisen puolella ja merkillistä kyllä, juoksee Kuolleeseen mereen. — Kulku sinne kävi pitkin avaraa tasankoa, jossa siellä täällä näkyy Kuolleen meren läheisyyden merkkejä: kerroksittain suolaa ja keltaista tulikiveä. Mitä likemmäksi Jordania pääsimme, sitä vaihtelevammaksi muuttui kasvimaailma. Jäljelle oli jo jäämässä autius ja kuolema, joka yleensä vallitsee Juudan erämaassa ja Kuolleen meren rannoilla. Kohta olimme pääsevät Jordanin varsilla kasvavain puiden ja pensasten varjoon, suojaan keskipäivän auringon polttavalta paahteelta, joka jo olikin riistää meiltä aivan viimeisetkin voimat. Sieltä, joen virrasta olimme saavat hyvää, virkistävää vettä juoda: siellä oli uinti ainiaan muistettavassa joessa puhdistava ruumiimme Kuolleen meren öljystä! Ne ajatukset, se ikävä pitivät meitä yllä, vaikka väsymys jo tulikin hyvin tuntuvaksi. Vielä vähä ponnistusta, niin pianhan olimme perillä. Ratsummekin näyttivät ymmärtäneen sydämmemme toivon; ne riensivät yhä nopeammin. Nekin ikävöivät raikasvetiselle virrälle, jonne kohta saavuimme.

Kasvot ilosta loistavina laskeuduimme alas satulasta kohisevan virran rannalle ja asetuimme muutamain puiden varjoon; pajuja, etelämaan haapoja ja tamariskeja (mannapuita) siinä oli suojanamme. Se paikka puineen ja runsaine kasvullisuuksineen oli oikea kosteikko erämaassa. Kello oli vähän päälle 12:n, siispä päivä juuri kuumimmillaan. Heti kiiruhdimme riisuutumaan, päästöksemme niin pian kuin mahdollista veteen. Joen juoksu on hyvin virtava ja vuolas, vaikka sen leveys ei olekaan suuri, ainoastaan noin 200 jalkaa. Vesi ei ole kirkasta, vaan päin vastoin vähän sameaa ja kellertävää. Sillä vedellä on liu'entava voima. Toisena rantana on jyrkkä kallioseinä, ja koko luonto näyttää itäpuolella olevan jylhempi, kuin länsipuolella. Harvoin on uinti ollut virkistävämpi, mutta harvoinpa se on ollutkaan niin perin tarpeellinen, kuin juuri tällä kertaa. Ikävä oli nousta ollenkaan pois vedestä, kun uinti polttavassa paahteessa tuntui niin sanomattoman suloiselta. "Maantuomarilla" oli hyvä halu uida virran poikki, mutta jätti hän kuitenkin tekemättä tuon koetuksen, joka on monelta uhkarohkealta englantilaiselta riistänyt hengen.

Meidän uidessamme laitteli dragomaani suuren puun varjoon yksinkertaisen atriamme: paraastaan kylmää lintupaistia ja kovaksi keitettyjä munia, joka ruoka ainakin minusta maistui oikein hyvältä taivasalla vihreässä ruohossa. Elävästi johtui siinä mieleeni Davidin 23:s psalmi, jossa sanotaan, että "Herra valmistaa pöydän, vie virvoittavan veden tykö ja kaitsee (ruokkii) viheriäisessä niitussa." Syötyä lepäsimme pari tuntia, ja hyvää olisi uni tehnytkin, mutta sitä häiritsivät miljoonat kärpäset, joita oli kokoutunut ympärillemme kiusaamaan meitä kaikin tavoin. Ystävä R. nyt vuorostaan oli huonovointinen ja alakuloinen, ehkäpä kuumuudesta ja kovista ponnistuksista; mutta virkistyi sentään illaksi.

Istuessamme tässä kuohuvan joen varrella tuuhean puun alla muistui mieleeni ne suuret tapaukset, jotka pyhässä historiassa mainitaan tämän joen yhteydessä. Mooseksen seuraajan Josuan johdolla menivät israelilaiset sen yli omistamaan luvattua maata. Se ylimeno tapahtui Jerikon kohdalla, jossa mekin juuri nyt olimme. Siitä on seuraava kertomus Josuan kirjassa (3:14-17): "Koko kansa läksi majoistansa menemään Jordanin ylitse, ja papit kantoivat liiton arkkia kansan edellä, ja koska arkin kantajat tulivat Jordaniin ja pappein, arkin kantajain, jalat kastuivat veden syrjään — ja Jordan oli täynnä partaaseen saakka kaiken elon-ajan, — niin seisoi se vesi, joka ylimmäiseltä puolen juoksee, koottuna yhdessä läjässä, sangen kaukana Abamin kaupungin puolessa, joka on Zartanin tykönä; mutta se vesi, joka juoksi alas korven mereen, nimittäin Suolaiseen mereen, väheni ja juoksi pois; niin meni kansa ylitse Jerikota kohden. Ja papit, jotka kantoivat Herran liiton arkkia, seisoiivat kuivan päällä, asetetut Jordan'in keskellä, ja koko Israel kävi kuivan päällä sen lävitse, siihen asti, että kaikki kansa tuli Jordan'in ylitse." Sittemmin mainitaan kaksikin tämän joen ylimenoa ihmeellisellä tavalla, nim. profeettain *Eliaan* ja *Elisan* (2 Kun. 2:8, 14). Syrian kuninkaan sodanpäämies *Naeman* puhdistui spitaaliansa, kun peseytyi seitsemän kertaa Jordan'in vedessä (2 Kun. 5:14), ja sinne pudonnut kirves nousi prof. Elisan sanan mukaan veden päälle (2 Kun. 6:6). Joen rannoilla oleskeli suuri parannussaarnaaja, Jesuksen edelläkävijä, *Johannes Kastaja* ja kastoi sen vedessä parannuksen kasteella niitä, jotka tunnustivat syntinsä. Sen aalloissa Vapahtajakin kastettiin, kun hän tuli Galileasta ja pyysi Johannesta kastamaan, jolloin Isä puhui auenneesta taivaasta, ja Pyhä Henki tuli alas hänen päällensä kyyhkysen muodossa (Mat. 3). Tämän viimemainitun tapauksen muistoa viettävät joka vuosi tuhannet "pyhiinvaeltajat" siten, että määräpäivänä käyvät turkkilaisten vartijain saattamana joella, juovat sen vettä, uivat siinä ja palaavat Jerusalemiin. — Moni matkustavainen ottaa mukaansa Jordanin vettä ja kuljettaa sitä ilmanpitävästi suljetuissa läkkiastioissa kotiinsa, käytettäväksi lasten kasteessa. Monessa keisarillisessa ja kuninkaallisessa perheessä lapset tavallisesti kastetaan Jordanin vedellä. Molemmat matkakumppanini ottivat myöskin itselleen kumpikin pullollisen vettä, joka sitte Jerusalemissa keitettiin ja pantiin läkipulloihin otettavaksi kotiin muistoksi Jordan'illa käynnistä.

Kun kuumien aika oli kulunut, alkoi dragomaani kiirehtiä lähtemään, koska meillä vielä oli noin kahden tunnin matka seuraavaan yöpaikkaamme *Jerikoon*. Tie kävi nyt suoraan länteen, poikki Jordanin

lakeuden, joka on lähes peninkulman levyinen ja 1,300 jalkaa alempana merenpintaa, rajoina 1,000 tai 1,300 jalan korkuisia vuoria. Vielä oli lämmin oikein rasittava. Alussa meillä oli vähä suojaa varjostavista puista; mutta etäämpänä olimme aivan alttiina auringon säteille, jotka melkein pystysuoraan paahtoivat meitä. Ei tuntunut edes pientäkään tuulenhenkäystä virkistämässä, sillä sattumalta oli aivan tyyni. Tällä lyhyelläkin matkalla, kun väsymys, kuumuus ja jano vaivasivat minua sanomattomasti, opin joksikin osaksi paremmin ymmärtämään monenkin raamatunsanan syvällistä merkitystä. Jesus sanoo: "Kuka ikänä juottaa yhden näistä vähimmistä kylmällä vesipikarilla ainoastaan, opetuslapsen nimellä, totisesti sanon minä teille, ei hänen pidä palkata oleman" (Mat. 10:42; Mark. 9:41). Kylmällä vesipikarilla ei ole kovinkaan suurta arvoa, varsinkaan meidän pohjoismaalaisten mielestä, jotka emme juuri tiedä mitään oikeasta kuumuudesta emmekä janosta; mutta etelän hehkuvaassa ilmassa, jossa kuumuus rasittaa niin, että suulaki kuivaa ja kieli tarttuu siihen kiinni, on kylmä vesi arvaamattoman kallis lahja. — Herra luvattessaan profeettain Mikan ja Sakariaksen kantta Israelille maallista onnea, puhuu näin: "Jokaisen pitää viinapuunsa ja viikunapuunsa alla pelkäämättä asuman. Silloin, sanoo Herra Sebaot, kukin kutsuu kumppaninsa viinapuunsa ja viikunapuunsa ala" (Mika 4:4; Sak. 3:10). Viinapuun ja viikunapuun vilpoisessa varjossa oli Israel omassa maassaan saava nauttia siunauksen hedelmiä, auringon paahtamatta ja vaivaamatta heitä. — Matkalla näimme siellä täällä syrjemmässä luostareja, jotka muistuttivat, miten näissäkin seuduissa tehdään työtä Jumalan valtakunnan levittämiseksi.

Nykyinen *Jeriko*, köyhä, viheliäinen, likainen kylä, nimeltä *Erika* eli *Riha*, ei ensi silmäyksellä näyttänyt viehättävältä eikä puoleensa vetävältä. Ensinnä huomasimme muutamia viheliäistä, varvuista ja savesta tehtyjä töllejä, joissa asuu beduiineja. Monta heitä tuli, meidän lähestyessämme kylää, vastaan repaleisissa pukimissa, kantaen ruukkuja tai muuta tavaraa maan tavan mukaan päällellänsä. Köyhyys ja kurjuus näyttivät heidän keskensä vallitsevan. Päästyämme lähemmäksi näimme kylässä muutamia parempiakin rakennuksia, joista mainittakoon kreikkalais-katoolinen luostarirakennus. Sen ympärillä on erittäin ihana puutarha, jossa paitsi monenlaisia kukkia kasvaa myöskin muutamia palmuja muistuttamassa *Palmukaupunki*-nimeä, joka Jerikolla muinoin myöskin oli. Me saimme yösjän vanhanpuoliselta kristityltä vaimolta, jolla täällä oli kaksi kaunista kartanoa, ympärillä puutarha, johon satoja lintuja kokoutui illoin ja aamuin pitämään laulajaisia, joiden vertaista en ollut koskaan ennen kuullut. Ympäröivässä luonnossa vallitsi muutenkin kaikkialla elämä ja liike koko yön. Monenmoisesti vaihdellen kaikui laulu tuossa rehevässä puutarhassa, jonka kukat täyttivät huumaavalla tuoksullaan koko ilman. — Hyvin kuumun päivän jälkeen oli ilta ja yö verraten vilpoinen, kuten yleensä tavallista noilla seuduin. Sellaisissa suurissa lämmön vaihdoksissa täytyy olla hyvin varovainen puvussa, jos tahtoo säilyä vilustumiselta ja kuumeelta, johon hyvin helposti voi sairastua. — Vaikka nyt olimmekin perin uuvuksissa tavattoman pitkästä ratsastuksesta, joka oli kestänyt vähintään yhdeksän tuntia, sekä omituisista uinneista ja kuumuudesta, joka oli tavallista enemmän voivuttanut meitä, oli tämä ilta kuitenkin suloisimpia hetkiä koko matkallamme. Syötyämme illallisen, jonka dragomaani oli meille laittanut miellyttävään vierashuoneeseen, istuimme siellä kauan viettämässä erään merkillisen päivän muistoa ystävä R:n elämässä. Syödessä hän näet ilmoitti, että se oli hänen syntymäpäivänsä, ja että oli tietysti vietettävä ilolla. Onnen malja juotiin Jerikon viinillä, jota tilattiin pullo. Juhlapuheen piti iloinen, leikillinen "maantuomari" monella eri kielellä, eikä siitä suinkaan puuttunut ainetta. Olivathan koko ympäristö ja sen erikoiset olot aivan sopivat saattamaan meitä kaikkia runollisimmalle mielelle. Täytyi runollisen Suomen kielenkin kaikua seurassamme. Tietysti oli se puhe minun pidettävä. Ilossa kului koko ilta; väsyksissämmekin oli meidän vaikea erota ja käydä levolle kokoamaan voimia seuraavan päivän ponnistuksiin. Iloisina ja kiitollisina Jumalalle, joka oli armollisesti auttanut meitä voittamaan kaikki vaikeudet ja pitänyt meitä terveinä, kävimme vuoteelle nukahtamaan muutamia tunteja.

Mutta en huoli jättää kertomatta niitä muistoja pyhästä historiasta, jotka taas täällä kohoavat uskovaisen raamatunlukijan mieleen. Jerikokin on sellainen paikka, johon likeisesti liittyy merkillisiä tapauksia. Ne kuitenkin tarkoittavat sitä Jerikoa, joka jo ammuin on rauennut raunioiksi, jotka ovat noin puolen tunnin matkan päässä siitä kylästä, jossa yötä vietimme. Muinainen Jeriko oli ensimmäinen kaupunki, kuin Israel Josuan johdolla voitti Kaanaanmaassa. Sen muurit kukistuivat ihmeen kautta; koko kaupunki hävitettiin; ei mitään muuta säästetty, kuin Rahab ja hänen huoneensa. Siitä, joka tahtoi jälleen rakentaa tämän kaupungin, lausuttiin tämä kirous: "Kirottu olkoon se mies Herran edessä, joka nousee ja rakentaa tämän Jerikon kaupungin! Koska hän laskee siihen perustuksen, niin kadottakoon esikoisensa, ja koska hän rakentaa sen portit, kadottakoon nuorimman poikansa!" (Jos. 6:26.) Tämä kirous kohtasi monen sadan vuoden päästä Ahabin aikana Hiel nimistä miestä, joka oli kotoisin *Beth-Elistä* ja yritti rakentamaan kaupunkia (1 Kun. 16:34.) sen lähelle näkyy kuitenkin jo sitä ennen syntyneen uutisasutus (Tuom. 3:13), jolla oli sama nimi Jeriko eli myöskin *Palmukaupunki* luultavasti sen johdosta, että siellä runsaasti kasvoi palmuja. Silläkin oli kukoistus-aikansa. Muun muassa oli siellä profeettakoulu, jota johtivat suuret miehet Elia ja Elisa (2 Kun. 2.) Kaupungin kaivon karvaan veden muutti prof. Elia ihmeen kautta makeaksi. Tämä kaupunki oli sen kedon (nummen) laidassa, jolla kaldealaisten sotajoukko tavoitti Jerusalemita pakenevan kuningas Zedekian, hajotti koko hänen sotajoukkonsa, otti hänet itsensä vangiksi ja vei Babelin kuninkaan luo (2 Kun. 25:5, 6.) Vankeuden jälkeen asettui siihen asujamia (Esra 3:34; Neh. 7:36), ja Jerikon miehet "autoivat Jerusalemin muurien

rakennustyössä" (Neh. 3:2.) Syrialainen Bakides linnoitti kaupungin (1 Matt. 9:50), joka sittemmin näyttää joutuneen ryöstetyksi ja hävitetyksi. Sen historia ulottuu kuitenkin Kristuksen aikaan asti ja vielä myöhemmäksikin. Evankeelisessa historiassa mainitaan myöskin Jerikon nimeä moniaita kertoja. Viimeisellä matkallansa Jerusalemiin paransi Jesus sen lähellä kaksi sokeata (Mat. 20:30.) Siellä hän oli publikaani Sakeuksen vieraana (Luuk. 19:1-10.) — Roomalaisten vallan aikana oli Jeriko erään toparkian pääkaupunkina ja Vespasianus kävi siellä vähän ennen lähtönsä pyhästä maasta (Josefus, Juut. Sota, III: 3, 5; IV: 8, 1, 9, 1; V: 2, 3). Kun Titus hävitti Jerusalemin (v. 70), tuli Jerikokin hävitetyksi, mutta sittemmin rakennettiin se jälleen. Sen jälkeen mainitaan Jerikoa hyvin harvoin, ja jo 7:n vuosisadan lopulla lienee se tullut viimeisen kerran hävitetyksi. Ristiretkien aikana mainitaan sen läheisillä hedelmällisillä vainioilla kasvatetun sokuriruokoja.

Keskiviikkona 23 p. Huhtik., joka oli retkemme kolmas ja viimeinen päivä, heräsimme taas hyvin aikaisin. Niin kuin tähän asti ennen, oli nytkin taivas kirkas ja päivä uhkasi tulla hyvin kuumaksi. Piti siis saada kuuden tunnin matka Jerikosta Jerusalemiin kuljetuksi ennen päivän kuuminta aikaa, joka on k:lo 12 ja 3 välillä. Sen tähden läksimme liikkeelle jo k:lo 5 aamusella. Iloinen "maantuomari", joka aina oli valmis laulelemaan ja laskemaan leikkiä, oli maannut huonosti ja valitteli pahoinvointia. Tiellä kuitenkin selvisi, ett'ei tuo tauti ollut vaarallista laatua, sillä hän vähitellen virkosi sen verran, että saattoi silloin tällöin koettaa kilparatsastustakin meidän kanssamme, milloin vain tien laatu sitä salli. Tämä tie muuten on kolkoimpia. Sitä viittaa myöskin ihan selvään evankeelisen historian kertomus laupiaasta samarialaisesta (Luuk. 10), joka aivan välttämättä johtuu mieleen, ratsastaessa näitä autioita seutuja. Jesuksen aikoina oli matka Jerusalemiin Jerikoon hyvin vaarallinen, koska sillä helposti voi joutua ryövärein käsiin. Niiden oli vallan mukava piileskellä noissa pimeissä kammottavissa vuorenrotkoissa, joita on molemmin puolin tiestä ja jotka eivät suinkaan miellytä matkustajaa. Vielä nykyäänkin katsotaan tätä matkaa monin tavoin vaaralliseksi muukalaiselle; rosvojen päällekkarkaukset eivät ole mitään harvinaisia tapahtumia. "Pyhiinvaeltajat", jotka juuri tätä tietä vaeltavat Jordanille, kulkevatkin sen tähden suurissa joukoissa ja vartijain saattamina. Me tapasimme matkallamme monta joukkoa venäläisiä pyhiinvaeltajia, jotka laulaen palasivat Jordanilta, jossa olivat uineet, ja josta heillä arvattavasti oli paljo pyhiä muistokaluja muassa. Kun minä tervehdin heitä venäjäksi ja kysyin, miten he voivat, vastasivat he tervehdykseeni iloisesti. Eräälle herralle, joka venäläisen papin seurassa ratsasti aasilla, oli vähällä käydä hyvin huonosti, kun aasi juuri syvän rotkon partaalla rajustui ja heitti herran pois seljästään. Onnellisemmin se kuitenkin kävi, kuin ensin näytti, sillä hän sai vain kovan täräyksen ja muutamia mitättömiä raamuja.

Neljä pitkää tuntia ratsastimme hiljakseen tätä autiota tietä, joka ei voi herättää montakaan raamatullista muistoa matkustavaisen mieleen. Ainoastaan yksi tässä mainittakoon, Krith'in oja, joka jäi oikealle puolen meistä. Tämä oja on tuttu prof. Eliaan historiasta. Hänen, mahtavan miehen, jolle Herra oli antanut tavattoman suuret lahjat, täytyi oleskella tässä kolkossa seudussa ja elää sillä leivällä ja lihalla, jota karneet aamuin illoin toivat hänelle, sekä puron vedellä (1 Kun. 17). — Päivä oli hyvin lämmin ja rasittava kuumuus saattoi halajamaan lepoa ja virvoitusta. Sitä saimme nauttia n.s. *apostolein kaivolla*, jossa suloista vilvastuttavaa limonaadia ja suojaa avonaisessa majapaikassa oli tarjoaa matkamiehille. Lähteellä eli kaivolla, jonka vesi juoksee kalliosta, lienee nimensä siitä, että Jesuksen apostolien arvellaan hyvin luultavasti juoneen siitä jollakin tai joillakuilla vaelluksillaan. Meidän istuessamme yksinkertaisessa majapaikassa ja nauttiessamme silloista limonaadiamme kokoutui sinne yhä useampia matkustavaisia, jotka olivat joko paluumatkalla Jerikosta tai menossa sinne. Apostolein kaivo näytti olevan tavallinen levähdyspaikka, johon kaikki mielellään pysähtyivät virkistymään.

Me emme saattaneet kauan levähtää, kun halusimme niin pian kuin mahdollista päästä Jerusalemiin. Tien loppuosa, jonka muistettavat paikat olen jo edellä maininnut, kävi Betanian (El-Azarijen), Getsemanen, Öljymäen ohitse ja Kidronin ojan poikki ja oli hyvin vaivaloinen. Voimat tuntuivat olevan ainakin minulta ihan lopussa. Paahtava aurinko oli korkeimmillaan, kun ratsastimme sisään kaupungin portista kiitollisina Jumalalle, joka oli auttanut meitä niin hyvin päättämään ensimmäisen matkamme "pyhässä maassa." Minä olin niin väsyksissä, että en oikein tiennyt, miten päästä alas satulasta. Täytyi kuitenkin päästä. Minä irroitin oikean jalkani jalustimesta, nostin sen hiljaa ratsuni lautasten ylitse, päästin sitte irti vasemmankin jalkani, pidin molemmin käsin kiinni satulasta ja luistin niin varovasti alas, kuin olisin ollut lasista. Koko ruumista pakotti ja vihavoitti; olipa vähä kuumettakin. Ystävällinen majatalon isäntä koetteli valtimotani ja sanoi rohkaisten: "Iltapäivän ja yhden yön lepo parantaa Teidät kokonaan; ei mitään vaaraa." Niin kävikin. Seuraavana aamuna olin ihan terve. Ikävä kyllä, meidän täytyi samana päivänä, kuin palasimme tältä matkalta, erota iloisesta kunnan "maantuomaristamme", joka läksi Egyptin ja Ateenan kautta paluumatkalle kotiin. Kahdesta yksissäolon viikosta jäi hänestä meille katoamaton muisto. Monesti me perästäkin päin hänestä puhelimme ja suurella kaipauksella muistelimme häntä.

IV.

Jerusalemista Tiberiakseen.

Oleskelimme kaikkiaan kymmenen päivää Jerusalemissa, jossa olimme ehtineet hankkia ja saada monta ystävää, ja jossa meillä oli ollut monta mieluista hetkeä muistellessa siellä kerran tapahtuneita, ainiaan unhottumattomia tapauksia. Täytyypä tunnustaa, että se aika tavallaan oli liian lyhyt; mutta tarkkaan käyttäen sitä saatoimme sentään edes joinkin määrin oppia tuntemaan pääkohdat ja pääasiat tästä merkillisestä paikasta. Koska vuodenaika, joka tosin tänä vuonna oli erittäin suotuisa, ei sallinut kauemmin viipyä, päätimme lähteä 30 p:nä Huhtikuuta maitse Damaskukseen. Sitä varten olimme jo edellisellä viikolla tehneet sopimuksen ja todistajilla vahvistetun välikirjan dragomaani Williams'in kanssa, joka oli ollut saattajanamme matkalla Betlehemiin, Mar-Sabaan, Kuolleelle merelle, Jordanille ja Jerikoon; hän suostui rupeamaan saattajaksemme tällekin matkalle, jonka oli arvattu kestävän 11 päivää. Määräpäivänä, joka oli keskiviikko, kävimme aamupäivällä vielä hyvästeillä muutamien ystävien luona, ostelimme minkä mitäkin, kirjoitimme kirjeitä omaisille kotimaahan y.m., y.m. Vielä viimeisen kerran kävimme "pyhän haudan kirkossa", hyvästelemässä sen paikan, joka olikin meille tullut oikein rakkaaksi; vielä kerran astuskelimme sen monia sokkeloita, oikein juurruttaaksemme mieleen koko sen merkillisen rakennuksen. Silloinkin oli se melkein työpö tyhjä; ainoastaan muutamat pyhiinvaeltajat siellä juuri paraillaan laskeutuivat hyvin kunnioittavasti ja hartaasti polvilleen ja suutelivat pyhän haudan edessä olevaa kiveä. Olivatpa tunteei omituisen risteilevät, kun taas läksin ja nyt ainiaaksi tästä paikasta. — Viime kerran söimme sitte päivällistä ystävällisen isäntä Bayerin luona, ollaksemme valmiit pitkälle, vaivalloiselle ja vaaralliselle matkalle. Määrähetkenä seisoivat kolme satuloitua ja yksi satuloimaton hepo Johanniittein vierasmajan rappusten edessä odottamassa. Satulattoman hevosen selkään ladottiin ja nuoritettiin kiinni matkakapineet, jotka olivat vähän lisäytyneet ostoksista täältä Jerusalemissa. Mekin olimme jo rappusilla valmiina nousemaan satulaan, mutta dragomaani Williams'ia ei näkynyt. Hetkikautisen odotuksen päästä selvisi meille, että hän ei ollut varsin tarkka ajasta, joka asia meitä alkoi vähän huolettua, ja monesti se pelko sitte matkalla huomattiinkin oikeaksi. Levottomina, kun häntä ei ruvennutkaan näkymään, aloimme jo ajatella, että hän ehkä ihan viime hetkenä pettää meidät, hän kun jo etukäteen oli saanut puolen sovitusta summasta. Koko dragomaanijoukko on yleensä tuttu petollisuudesta, valheellisyydestä ja säännöllisyyden puutteesta. Heidän ammattinsa näyttää painaneen heihin jonkinlaisen leiman tavallisimmista sen kansan synneistä, jonka keskuudessa he ainiaan oleskelevat. Ja ystävämme Williams oli aivan ammattiveljiensä kaltainen. Viimein hän kuitenkin tuli täysin tajuavana suuren arvokkaisuutensa, ja pyytämättä vähintäkään anteeksi viipymistensä kysyi hän, oimmeko valmiit lähtemään, vaikka hän ihan selvään näki meidän jo odottelevan häntä. Kolmen neljänneksen viivähdyksen jälkeen olimme sitte kaikki viimein valmiina ja pudistimme viimeisen kerran ystävällisen majatalonisäännön Bayerin kättä jäähyväisiksi ja sydämmestämme kiitimme häntä kaikesta vaivastaan sekä ystävällisyydestään, jota hän oli osottanut meille koko oloaikanaamme hänen kattonsa alla. Ajatus, että luultavasti emme koskaan enää tässä elämässä saa nähdä toisiamme, teki eron tavallista vakavammaksi. Toisessa elämässä jälleen näkemisen toivo oli sentään tässäkin tilaisuudessa elävänä mielessäni. Olihan hänellä sama usko ja toivo, kuin meidänkin sydämmissämme eli; hänhän eli myöskin kanssakäymisessä saman Herran Jesuksen Kristuksen kanssa, jonka kanssa mekin joka päivä seurustelemme. Siispä, vaikka paikan rajat nyt erottavatkin meitä, olemme kuitenkin hengessä toistemme yhteydessä. Hän toivotti sydämmestään ja kyynelsilmin meille onnea ja Jumalan siunausta matkalle. Jo sitä ennen olimme itse huoneessamme langenneet polvillemme Herran, kaikkivaltiaan ja laupiaan Isän, eteen ja palavassa rukouksessa avanneet sydämmemme hänelle ja anoneet suojelusta, apua ja armoa tuleviksi päiviksi, joiden arvaamattomia vaiheita vähän peljäten läksimme kokemaan.

Damaskus-portille astuimme jalkaisin, koska ei ole varsin hauska ratsastaa alas viettävää katua suuressa ihmistungoksessa. Kun portilla nousin satulaan, ojensi arabialainen mies, jonka oma hevonen oikeastaan oli, jalustimesta kiinni pitäen minulle kätensä jäähyväisiksi ja sanoi jotakin, jota minä tosin en ymmärtänyt, vaan josta kuitenkin selvään huomasin, että hän sydämmestään toivotti meille Jumalan siunausta pitkälle ja monin puolin vaivalloiselle matkallemme. Sitte ratsastimme hiljakseen eteen päin: ensin dragomaani pyssyineen, revolverineen ja patrooneineen, hänen jäljestään ystävä v. R., sitte minä ja viimeksi "mukari", jonka asia oli hoitaa hevosia ja kuljettaa meidän tavaroitamme. Päivä oli kirkas ja lämmin, vaikka pahin kuumuus oli ohitse, kun kello oli jo 3 iltapuolella. Monesti vielä kääntyivät silmämme taa päin katselemaan muistorikasta kaupunkia, jossa olimme viettäneet viime päivät ja josta olimme saaneet niin paljon muistoja, jotka luultavasti eivät koskaan hälvene.

Tie kävi suoraan pohjoista kohti ja oli erittäin kivinen ja vaikeakulkuinen. Kysymys, johon en ollut vielä saanut vastausta: mistä kaikki tuo kiven paljous on tullut, joka kaikkialla peittää maata, nousi taas itsestään mieleeni. Että tämä maa on kerran ollut viljeltyä, jopa hyvästikin, ehkäpä kuin kaunein puutarha, koskapa niin paljo ihmisiä voi siellä elää, se on ilmi selvä; vaan että se nyt on enimmäks

paikoissa kivien, hiekan ja soran vallassa, sitä ei voitane muuksi selittää kuin Jumalan kiroukseksi, joka raskaasti painaa maata ja kansaa, joka sitä ennen vallitsi, vaan sittemmin veti päällensä Jumalan vihan. — Vasemmalle puolen tiestä jäi "*Syrialainen orpohuone*" majesteettillisine tornineen, jossa olimme viettäneet niin monta suloista hetkeä ystävällisten ihmisten seurassa. Samoin jäi vasemmalle *Mizpa Samvil*, jossa olimme eräänä iltapäivänä käyneet. Oikealle puolen jäivät *Öljymäki* ja *Getsemane*. Noin tunnin kuluttua, jonka ajan olimme vielä nähneet "taivaaseen astumisen tornin" Öljymäeltä milloin missäkin valossa, oli oikealla puolellamme *Gibea*, jota ei kuitenkaan juuri näkynyt. Sepä johti taas ajatukset raamattuun ja varsinkin siihen aikaan, jolloin Israel, Jumalan kansa, sai ensimmäisen kuninkaansa. Gibea oli aikoinaan Benjamin'in sukukunnan kaupunkeja (Tuom. 19:14; Hos. 5:8). Siinä syntyi Saul, jonka suuri Samuel voiteli Israelin ensimmäiseksi kuninkaaksi; se oli myöskin hänen hallituskautunkinansa (1 Sam. 10:26; 15:34; 23:19). Tämän kaupungin asujamet antoivat kerran muille sukukunnille aihetta hävityssotaan Benjamin'ia vastaan, jolloin tämä kaupunki poltettiin poroksi (Tuom. 19:20). Siinä oli myöskin temppeli (1 Sam. 10:5; 2 Sam. 21:6). Gibea nimeen siis liittyy suuria muistoja Israelin historiasta. Nykyään on se ainoastaan pienoinen kylä, kuten niin moni muukin ennen tärkeä paikka "pyhässä maassa." — Heti sen jälkeen näkyi *Er Ram* eli muinainen *Rama-Benjamin*, joka sijaitsee kauniilla paikalla korkealla kunnaalla ja oli muinoin rajavarustus (1 Kun. 15:17), mutta nykyään samoin kuin Gibeaakin pieni, mitätön kylä, jossa köyhyys ja kurjuus vallitsee. Muuten ovat näköalat näillä seuduilla hyvin avaroita, ja laskevan auringon valossa esiintyvät ihanoina monivivahtavan valonheijastuksen tähden, joka melkein jokaisessa silmänräpäyksessä vaihteli.

Ratsastettuamme noin kolme tuntia huonoa kivistä tietä myöten, jolla hevosiemme oli hyvin vaikea päästä eteen päin, saavuimme *El-Bireh'in* edustalle, joka lienee muinainen Beeroth (kaivot), Benjamin'in sukukuntaan kuuluva kaupunki (Jos. 9:17; 18:25; 2 Sam. 4:2; 23:37). Se sijaitsee tien oikealla puolella olevalla kunnaalla, josta avara näköala aukenee katsojan silmien eteen yli Juudan vuorten ja ympäröivän seudun. Täältä voimme vielä selvästi nähdä osia Jerusalemissa, kuten esim. Öljymäen, missä "taivaaseen astumisen tornin" huippu muistuttaa matkailijaa pyhän kaupungin läheisyydestä. Paikka on vähäinen kylä, missä on muutamia savihökkeliä, eikä se missään suhteessa eroa muista arabialaisista kylistä.

Vaikka se on vain kolmen tunnin matkalla Jerusalemissa, pidetään hyvin todenmukaisena, että Jesuksen vanhemmat, palatessaan pääsiäisjuhlasta Jerusalemissa 12:sta vuotiaan Jesuksen kanssa, jäivät tähän yöksi. Kerrotaan, että Juutalaiset tavallisesti matkoilla ollessaan, välttääksensä liiallista rasitusta, ensi päivänä kulkivat vain vähemmän osan matkasta. Sillä tavoin totuttiin vähitellen matkan vaikeuksiin ja vaivoihin. Ja vielä tänäkin päivänä noudatetaan päänsiiallisesti samaa tapaa, josta matkailijalle on se suuri hyöty, ett'ei hän heti väsy eikä työlästy matkaan, joka näillä seuduilla tuottaa useita vaikeuksia. Muistellesani jo mainittua kertomusta Vapahtajan aikaisimmasta nuoruudesta heräsi minussa uusia ajatuksia. Minusta oli kuin ihmeellinen pyhyys olisi levinnyt yli seudun, jota ijankaikkisen Jumalan ainokaisen Pojan pyhät jalat olivat kosketelleet. Olin hengessä näkevinäni tuon pojan, puhtaana ja pyhänä, matkalla vanhempiensa kanssa pyhään, suurista ja jaloista muistoista rikkaaseen kaupunkiin ja sieltä takasin. Tutkimukseni esineenä oli luonnollisesti Luuk. 2 luku, kun me hiljaa mieltäpäin ratsastimme ylös ja alas näitä kunnaita. Usein on matkustavilla vieläkin tapana viipyä *El-Bireh'in* kylässä yötä, erittäinkin jos on teltta mukana. Me olimme kuitenkin jo päättäneet viettää yömmen eräällä toisessa paikassa, jonne oli kahden tunnin matka. Pelkäsimme näet ratsastuksen seuraavana päivänä liiaksi rasittavan, jos mieli pyrkiä aina Nablukseen saakka, kuten aikomuksemme oli. Riensimme sen vuoksi eteen päin kivisellä polulla, sillä alkoi jo hämärtää. Aurinko oli jo k:lo kuuden jälkeen laskeumaisillaan ja ratsastaminen pimeässä näillä seuduilla ei ole ainoastaan vaarallista, vaan myöskin vaivaloisempaa kuin päivällä. Mahdolliset päällekkäykset ja teitten kurjuus tekevät sen niin vaaralliseksi, eikä pimeässä ole helppo välttää teitten epätasaisuuksia, joka seikka suuresti enentää matkan vaivoja. Vasemmalle kädelle jäi *Ramallah'in* kylä, minne opas tahtoi meitä yöksi jäämään, uskotellen sen olevan meille paljon edullisempaa, kuin yön vieton Djifnassa, minne olimme päättäneet mennä. Ennen kuin pääsimme viimeksi mainittuun paikkaan, kuljimme vielä erään raamatusta mainitun muistorikkaan paikan *Beth-Elin* ohi, joka jäi vasemmalle puolen tietä. Kartassa ei tällä enää ole nimenä Beth-El, vaan *Betin*. Syyttä eivät ajatukseni hetkistä viihdy tapauksissa, mitkä niin läheisesti liittyvät tähän paikkaan, joka raamatusta on saanut hyvin etevän sijan. Betin eli Beth-El on sangen korkealla seudulla, jota useat laaksot ympäröivät. Kaikkialla rajoittavat näköalaa vuoret. Etelässä eivät ne kumminkaan ole korkeammat kuin, että Omar-moskean korkeudelta Jerusalemissa voi nähdä paikan. Muinainen Beth-El on raunioina, muistuttaen meitä vain sen entisestä merkityksestä. Paikalla oli merkitystä entis-aikoina asemansa ja lähteittensä sekä senkin vuoksi, että Israelin esi-isät siellä usein oleskelivat. Pyhä raamattu todistaa selvästi, että uskonsankari *Abraham* siellä sangen usein kävi karjaansa juottamassa. Rehevät laaksot ja vesirikkaat lähteet olivat varmaankin houkutelleet suurta patriarkkaa siellä viipymään. Siellä, Herran huoneessa, hiljaisuudessa seurusteli hän varmaankin Jumalan kanssa. Todenmukaisesti Herra myöskin tässä paikassa ilmestyi hänelle ja vahvasti häntä uskossa, jossa hän yhä enemmän ja enemmän kehittyi ja tuli siten kaikkein sekä vanhan että uuden liiton uskovaisten isäksi.

Mutta erittäinkin patriarkka *Jakobin* historiasta on paikka tunnettu. Kun tämä mies, joka isältänsä Isakilta oli perinnöksi saanut lupauksen tulevasta Messiaksesta, oli tehnyt suuren synnin, puhunut valhetta ja pettänyt isänsä, ja hänen sen vuoksi täytyi paeta kodistansa veljensä Esaun vihaamana, vietti hän yönsä tässä paikassa, "kun aurinko oli laskenut." Unessa näki hän tikapuut, jotka ulottuivat maasta taivaaseen saakka; tikapuilla liikkuvat Jumalan enkelit ylös ja alas, Herra itse seiso i ylinnä ja sanoi: "Minä olen Herra, Abrahamin, sinun isäs, Jumala, ja Isakin Jumala: tämän maan, jonka päällä sinä makaat, annan minä sinulle ja sinun siemenelles. Ja sinun siemenes on oleva niin kuin maan tomu, ja sinun pitää leviämän länteen ja itään, pohjoiseen ja etelään päin. Ja sinussa ja sinun siemenessä pitää kaikki sukukunnat maan päällä siunatuiksi tuleman. Ja katso minä olen sinun kanssas, ja varjelen sinua, kuhunkas ikänä joudut ja saatan sinun jälleen tälle maalle; sillä en minä hyljää sinua siihen asti, että minä kaikki teen, mitä minä olen sinulle puhunut." Herättyänsä täytyi Jakobin tunnustaa: "Totisesti on Herra tässä paikassa, enkä minä sitä tiennyt." Äkillinen pelko valtasi hänet, herännyt omantunnon ääni soi hänen sydämessään, tehdyn rikoksen paino tuntui nyt niin raskaalta ja hengessä näki hän Herran pyhyyden. Kaikki tuo saattoi hänet huudahtamaan: "Kuinka peljättävä on tämä paikka! ei tässä muu ole, kuin Jumalan huone ja taivaan ovi." Pois lähtiessään pyhitti hän kiven muistopatsaaksi ja kutsui sen paikan Beth-El'iksi. (1 Moos. 28.)

Enemmän kuin kolmekymmentä vuotta oli Jakob viettänyt vaiherikasta elämää, ennen kuin hän taas saapui samalle paikalle. Kun hän ensi kerran tuli sinne, oli hän yksinäinen pakolainen ja tuns i itsensä kaikkien hylkäämäksi, mutta toisella kerralla oli hänellä mukanaan vaimoja, lapsia, suuri joukko palvelijoita ja karjaa. Jumala oli täyttänyt lupauksensa, siunannut häntä runsaasti ja varjellut elämän vaikeuksissa. Täällä hautasi hän, kuten 1 Moos. 35 kertoo, Deboran, Rebekan imettäjän erään tammen alle, jonka hän kutsui "kyynelten taimeksi." Täälläkin ilmestyi Jumala ja antoi hänelle toistamiseen nimeksi Israel, täällä hän myöskin rakensi lupauksensa mukaan alttarin Jumalalle.

Vielä mainittakoon jotakin, joka välttämättä kuuluu kertomukseemme Beth-El'istä. Kuten tiedämme, jakaantui Salomon kuoleman jälkeen Jumalan omaisuuden kansa kahteen valtakuntaan: Juudan ja Israelin. Tämän jaon kautta sai Beth-El suuren merkityksen rajalinnoituksena molempien valtakuntien välillä. Sitä paitsi pidettiin sitä paikkaa pyhänä. Israelin kuningas, Jerobeam, rakensi sinne alttarin, valmisti kultaisen vasikan ja vietteli kansan uhraamaan tuolle epäjumalalle, vierottaen sen siten pois elävästä Jumalasta. Hän tahtoi estää kansaa menemästä Jerusalemiin uhraamaan Israelin liiton Jumalalle. Eräänä päivänä pani hän toimeen suuren uhrijuhlan Beth-El'in vasikan kunniaksi. Juuri kun Jerobeam seiso i alttarin vieressä, aikoen sytyttää uhria, tuli eräs Jumalan mies Juudasta. "Ja hän huusi alttaria vastaan Herran sanan kautta ja sanoi: alttari, alttari! Näin sanoo Herra: katso, Davidin huoneelle on syntyvä poika, Josia nimeltä: hän on uhraava sinun päällä korkeuden pappia, jotka sinun päällä suitsuttavat, ja on polttava ihmisen luita sinun päällä. Ja hän antoi sinä päivänä ihmeen ja sanoi: Tämä on se ihme, jonka Herra on puhunut: katso, alttarin pitää halkeeman, ja tuhka, joka on sen päällä, pitää hajoitettaman." Kuningas vihastuen profeetan sanoista ojensi kätensä ja käski vangitsemaan hänet. Mutta ojennettu käsi kuivettui eikä hän sitä enää voinut vetää takasin. Jumalan tuomio oli kohdannut häntä, joka aikoi koskea Jumalan silmäterään. Se todisti liiton-Jumalan voimasta ja vanhurskaudesta. Ainoastaan Jumalan miehen rukousten kautta tuli käsi jälleen terveeksi. Se taas todisti liiton-Jumalan armosta ja laupeudesta. Alttarille ja tuhkalle kävi, kuten Jumalan mies oli ennustanut (1 Kun. 12:26-33. 13:1-6. 2 Kun. 23:15, 16, 20.) Itse linnoitus ja alttari ovat nyt raunioina ja eläimet käyvät siellä laiumella; kaikki muistuttaa jälkimaailmalle, kuinka ihmistyöt ovat katoovaisia. Ainoastaan se, mitä Herra tekee ja puhuu, pysyy ijankaikkisesti, ainoastaan Hänen teoillansa on ijankaikkisuuden luonto.

Jos vielä muistamme, että Israelin suuri profeetta Elia, josta vasta enemmän, viimeisellä matkallaan Jordanille (2 Kun. 2:23) kulki yli tuon korkean seudun, missä Beth-El sijaisi, läpi sitä ympäröivien laaksojen, olemme mieleemme johdattaneet pääasiat siitä, mitä pyhä raamattu kertoo Beth-El'istä ja sen merkityksestä. Kulkiessaan noilla pyhillä seuduilla herää matkailijassa syvä tarve muistella tapahtumia, jotka ovat vaikuttaneet Jumalan kansan elämään. Sen kautta helpottuvat matkan vaikeudet ja katoomatoin kuva seuduista jääpi muistiin; Jumalan kaikkivalta, vanhurskaus ja laupeus vaikuttavat sen kautta niin valtavasti mielialaan, ettemme koskaan elämässä sitä unhot.

Äänettöminä riensimme eteen päin, jätimme Beth-Elin muistoi neen suorittaaksemme sen päivän matkamäärän. Aurinko laskeutui ja iltarusko levitteli yli vuoriseudun punertavaa hohdettaan, joka loi esineisiin omituisen lumousvoiman. Lukemattomissa vivahduksissa vaihtelivat värit auringon viimeisten säteitten valaistessa vain korkeimpia paikkoja ympärillämme. Päivän loiste heikkoni heikkonemistaan, kunnes kuun ja tähtien kelmeä valo sen viimein voitti. Lopuksi valaisi tuona hiljaisena iltahetkenä vaan kuu polkuamme ja ympäristö näytti meistä niin ihmeellisen juhlalliselta ja omituiselta. Lukemattomat tähdet kirjailivat taivaankantta ja lisäsivät pilkkinällään seudun ihanuutta. Kuta lähemmäksi tulimme kylää, sitä tiheämmässä näkyi molemmin puolin kivistä tietä viljeltyjä peltoja ja puita, mikä seikka oli todistuksena asukasten uutteruudesta ja vireydestä. Ratsastaessamme alas vuoren rinnettä näimme kaukana siellä täällä valo ja tuikkavan; siellä asui ihmisiä ja valmistivat luultavasti illallistaan

päästäkseen sitten levolle. Pyhässä maassa asukkailla on, näet, tapana mennä aikaiseen levolle ja nousta varhain aamulla työhön. Lähellä kylää kuulumme vasemmalla puolella tietä pienen puron lorisevan, joka teki minuun kummallisen vaikutuksen tuona hiljaisena iltahetkenä. Mieleeni juohtui kotimaa kohisevine koskineen, lirisevine puroineen, joita matkustaja siellä kaikkialla kohtaa. Tultuamme ensimmäiseen asuntoon, joka oli harvinaisen suuri, meni opas sisään kysymään yösijaa, mutta se olikin autiona. Se kuului kauvempana kylässä olevaan luostariin, joka siellä omisti vieläkin suuremman rakennuksen. Suuntasimme matkamme sinne varmasti toivoen edes siellä saavamme suojaa yöksi, joka alkoi tuntua niin kostealta ja kolkolta. Ovathan luostarit niin hyvin Palestiinassa kuin muuallakin maailmassa yleensä tunnetut vieraanvaraisuudesta. Mutta turhaan pyysimme yösijaa, ei edes ovea avattu vieraille, ainoastaan eräs munkki eli palvelija avasi akkunan ja lausui äreästi muutamia meille käsittämättömiä sanoja. Vaikea on tietää syytä tällaiseen tyylyteen. Kenties vaikutti siihen se seikka, että me olimme protestantteja, mutta luostari oli katoolilainen. Opas ja mukari menivät kylään hakeakseen yösijaa muualla; me sillä välin istuimme luostarin portailla ihanassa kuutamossa ihmetellen tähtitaivasta. Yön viettäminen taivasalla ei tuntunutkaan niin kamalalta, kuten voisi luulla. Mieli, ajatus oli kiintynyt suurenmoiseen luontoon, joka meitä ympäröitsi. "Yksi yö taivasalla tuossa ihanassa luvatussa maassa, mitäpä se! Ottihan Mob kiven pään-alaisekseen ja nukkui rauhallisesti hätävaraisella vuoteellaan; Jumala ja Jumalan enkelit häntä suojelivat. Voipihan meillekin käydä samalla tavalla." Niin ajattelin ainakin minä, sydämmeni täytti pyhät ajatukset ja muistot. Ne pian keskeytti kumminkin oppaan tuttu ääni: hän oli saanut meille yösijan erään likellä asuvan arabialaisen luona. Tämä ystävällinen mies oli luvannut majoittaa meidät niin mukavasti kuin mahdollista. Seurasimme opasta ja pian olimme ensi kerran arabialaisessa tuvassa, joka eurooppalaiselle ja erittäinkin sivistyneelle sellaiselle näyttää hyvin omituiselta. Tutustaakseni lukijaa asuntoihin näissä kylissä, joihin matkailija itämailla joutuu, koetan antaa jonkinlaisen kuvauksen arabialaisen tuvasta. Siihen johti suuri ovi kartanon puolelta, missä oli kaikellaista likaa, joista ohi töin tuskin voi kulkea. Tuvassa oli kolme akkuna-aukkoa ilman lasia, sillä ne suljettiin yöksi ja päivälläkin, kun aurinko kovin paahtoi, puisilla luukuilla. Lattia oli savesta, kuten seinätkin ja katto, joka usein on kupulakinen tai tasanen. Mitään, jota huonekaluksi voisi kutsua, ei tuvassa ole, ei ainoata tuolia, ei sänkyä, sohvaa, pöytää eli muuta sellaista. Uunista ei tietysti voi olla puhuttakaan, onhan se tarpeetoin tässä ilman-alassa, missä sadeaika korvaa talven. Lattialle levitetään tavallisesti olki- eli korsimatto, jonka päällä syödään ja levätään yö. Iltasilla valaistaan tupa jonkinlaisella öljylampulla tai kynttilällä, jos sellaista löytyy, monessa tapauksessa istutaan pimeässä, — ruvetaan nukkumaan, kun päivä on laskenut, päivän valjetessa noustaen ylös ja mennään työhön. Köyhemmillä on vain yksi tupa, minne paitsi ihmistä myöskin eläimet ja välttämättömät tarviskalut sijoitetaan. Rikkaammilla on vähintäänkin kaksi tupaa, toisessa asuu talonväki, toisessa palvelijat (orjat), eläimet y.m. Meidän yömajassamme, jonka omisti eräs rikkaampi mies, oli kaksi tupaa, joista parempi annettiin meidän käytettäväksemme. Paitsi tavallista olki- eli ruohomattoa toi emäntä tupaan suuren joukon kauniita tyynyjä ja useita patjoja ja peitteitä, tehdäksensä olomme niin mukavaksi kuin mahdollista. Kaikki todisti omistajan varallisuutta. Hyvästi olisimmekin toimeen tulleet, kun vain turkkilaisten, arabialaisten ja muitten itämaalaisten tavoin olisimme oppineet istumaan jalat ristissä alla tai maan asukasten tavoin tottuneet noihin monenlaisiin veren-imijöihin, jotka nyt verrattomalla raatelemishalulla, kävivät kimppuumme. Mutta näissä suhteissa puuttui meiltä vielä alkuperusteetkin, jonka vuoksi yömajamme mukavuuden kannalta katsoen ei ollut liioin kehuttava. Istuimiksi asetimme useampia tyynyjä päällekkäin ja koetimme sillä tavoin toimeen tulla, kunnes veren-imijät alkoivat ilmoittaa läsnäoloansa. Illallisen söimme lattialla, ja mukana olevalla veitsellä ja kahvelilla koitimme sitä saada suuhumme niin sievästi kuin mahdollista. Maan asukkaat käyttävät siihen tarkoitukseen tavallisesti sormiansa ja tekevät he sen varmaankin yhtä taitavasti, kuin me syömme veitsellä ja kahvelilla. Isäntä ja emäntä katselivat käytöstämme hämmästyneinä, kenties surkutellen taitamattomuuttamme; luultavasti ei heillä usein ollut sellaisia vieraita. Muitten sivistyneitten ihmisten tavoin pitivät he velvollisuutenaan istua kanssamme tuntikaudet. Otsallaan oli emännällä jonkinlainen diadeemi (pääside), johon kuului kaikellaisia koristeita, ja rinnoillaan kantoi hän joukon erilaisia kauniita esineitä. Tämäkin vahvisti meidän luuloamme, että he olivat hyvin varakkaita ja että me vierailimme kylän rikkainten ja enin sivistyneitten ihmisten luona. Emmekä tässä luulossamme ollenkaan pettyneet, kuten jälkeen päin saimme kuulla. Kun tarjosin isännälle ja emännälle tupakkaa, oli ystävyyden liitto solmittu heidän ja kutsumattomien vierasten välillä. Todistukseksi siitä kannettiin sisään vielä useampia tyynyjä, peitteitä ja patjoja, tahdottiin tehdä yön vieroitusta vielä mukavammaksi. Mutta silloinpa lisääntyi myöskin veren-imijöitten luku ja pian olimme kokonaan heidän vallassaan. Sillä aikaa kantoi mukari sisään kaikki matkavehkeet, satulat y.m. hevoset jätti hän kuitenkin ulkopuolelle. — Jonkun aikaa tulkin avulla keskusteltuamme kohteliaan talonväen kanssa, jonka vilkasta huomiota ja osan-ottoa meidän oli onnistunut herättää, aloimme valmistautua levolle tuolle pehmoiselle, patjoista, peitteistä ja tyynyistä rikkaalle vuoteelle. Ensiksi ripotimme kumminkin vuoteellemme hyönteismyrkkyä, jota ystäväni R. oli runsaasti ottanut mukaansa. Tällä keinolla taisteli ystäväni R. matkalla aina väsymättä veren-imijöitä vastaan. Kaikesta huolimatta eivät hyönteiset kumminkaan suoneet rauhaa ratsastuksesta ja vaivoista väsyneille ruumiillemme. Noin puoleksi tunniksi poistuivat ne luotamme, peljäten myrkkyä, jota olimme ympärillemme sirotelleet, mutta pianpa ne siihenkin tottuivat ja nyt ei auttanut muu kuin turha taistelu

noita vihollisia vastaan, jotka eivät pitkään aikaan suoneet meille vähääkään rauhaa. Viimein väsymys sai voiton ja me nukuimme hetkiseksi, mutta jo aikaisin, ennen kuin aurinko säteillään ehti valaista seutua, heräsimme rientääksemme taas kohti uusia kohtaloita, näkemään uusia, tuntemattomia seutuja, jolloin uudet tapahtumat, uudet muistot herättävät uusia ajatuksia ja tunteita.

Herättyäni juotui mieleeni, että olihan nyt toukokuun 1 päivä. Heti olin ajatuksissani kotona, mistä en vielä ollut tietoja saanut. Kuinka erilaisissa olosuhteissa olinkaan nyt kuin kotimaassani tänä päivänä. Siellä vaelsivat ylioppilaat valkoiset lakit päässä Alppilaan tai Kaisaniemeen. Oli kuin ylioppilaslaulu olisi soinut korvissani; olin näkevinäni tuon ihmispaljouden: siinä varmaankin monta tuttavaani, jotka nyt seuraten nnorisjoukkoa, vaelsivat tervehtimään kevättä, sanomaan kesää tervetulleeksi. Mutta — ei ollut aikaa heittäytyä näiden mielikuvitusten valtaan; meillä oli suoritettavana vähintäinkin 8 tunnin matka, jos mieli saapua seuraavaan lepopaikkaan. Oli sen vuoksi välttämätöntä lähteä tielle niin aikaiseen kuin mahdollista. Lähteissämme vahvistimme voimiamme kahdella kupilla kakaota ja kahdella keittämättömällä munalla. Ennen kello viittä olimme jo satulalla. Ihana ja viileä aamu-ilma virkisti meitä suuresti ja olimme iloisella mielellä. Lauloimme lauluja Jumalan kunniaksi, kiittäen häntä siitä, että niin ihmeellisesti oli meitä eteen päin auttanut. Puolen tunnin perästä saavuimme erääseen kylään, nimellä Yebrud. Ulkopuolella sitä oli hautauspaikka, jossa kasvoi ääretön joukko valkoisia lempikukkia. Opas kertoi asukasten näillä kukilla ja niiden mehulla parantavan silmätauteja. Kuta edemmäksi tulimme, sitä rikkaammalta näytti kasvullisuus. Kaikkialla oli viljeltyjä ketoja ja kaikenlaisia ihania puita. Kaikki teki meihin erittäin miellyttävän vaikutuksen. Tähän asti olimme matkustaneet läpi kolkkojen, viljattomien, metsättömien seutujen, nyt oli luonto ympärillämme ikään kuin kokonaan muuttunut. Nyt voimme ihmetellä laaksoja, joissa kasvoi toisissa öljy, toisissa viikunapuita. Kaikkialla nautti silmä vihannasta, ihanasta luonnosta. Tie oli tosin monin paikoin kivistä ja epätasaista, usein saimme kulkea jalkaisin ja taluttaa hevosiamme. Kuta pohjoisemmaksi tulimme, sitä rehevämpänä esiintyi kasvullisuus, sitä vihannampana luonto. Täällähän juuri oli raja muinaiselle Efraimin sukukunnalle, josta sanottiin: "Josef on hedelmällisen puun oksa, tuore hedelmäpuu lähteen tykönä, jonka oksat nousevat yli muurin. On kuitenkin hänen joutsensa vahvana pysyvä ja nopsat hänen käsivartensa. Kaikkein väkevimmän kädestä Jakobista, häneltä, Israelin paimenelta ja kalliolta, siis Jumalalta, joka sinua on auttava, siltä kaikkivaltialta, joka sinua on siunaava, tulkoon sinulle taivaan siunaus ylhäältä ja syvyyden siunaus alhaalta, kuin myös nisäin ja kohtuain siunaus. Sinun isäs siunaukset olkoot minun isäni siunauksia voimallisemmat: ne ylettykööt hamaan ijaisten kukkulain ihanuuteen; ne tulkoot Josefin pään yli, Nasirin pääläelle veljeksistä." (1 Moos. 49:22, 24-26). Tuo siunaus ei ole vieläkään täydellisesti hävinnyt, vaan ilmestyy se siellä täällä, joskin kirouksen tuomio vuosisatoja on ikeellään sortanut hänen jälkeläisiänsä, joka sai siunauksen.

Sen jälkeen herätti huomiotamme tuo n.k. "*ryövärrien lähde*" (Ain Haramije), eräs kallioon hakattu lähde vasemmalla puolen tietä. Me pysäydimme hevosemme, sillä ystäväni R. tahtoi maistaa lähteen vettä, jota hän sitten kehuikin erittäin raittiiksi ja hyvänmakuiseksi. Se, joka ei ole matkustanut näillä seuduilla, voipi tuskin mielessään kuvailla, kuinka suloisten vaikutusten alaisena retkeilijä on noina raittiina aamuhetkinä, jolloin ilma on viileänä vielä eikä aurinko ole noussut niin korkealle, että sen säteet tekisivät kuumuuden sietämättömäksi ja rasittavaksi. Joka laaksossa on kätkeyneenä vähäinen maailma. Oi jos ihminen voisi johtaa mieleensä kaikki muinaiset tapahtumat noissa laaksoissa, jos saisi tietää kaiken, mitä on puhuttu noitten lähteitten vieressä, missä omaisuuden kansan jäsenet kauvan, hyvin kauvan sitten juottivat karjaansa! Kaikkialla tarjoovat suuret puut viileää varjoansa väsyneelle matkustajalle, ne ovat kuin ystäviä, joiden vieraanvaraisuuden myöhään unhottaa. Suuret tutut nimet raamatusta juottuvat mieleen, sellaiset kuin Samuel, Debora, Elia y.m. ja heidän elämäntyönsä esiintyy elävänä etehemme. Ne ovat nimiä, jotka maailma mielellään tahtoo unhottaa, mutta elämäntyöt, joihin ne kuuluvat, ovat Jumalan armontaloudessa paljosisältöisiä.

Kappaleen matkaa edempänä sijaitsee muinainen *Silo*, jota nykyään kutsutaan *Selun'iksi*. Se on oikealla puolen tiestä, siis itään päin. Matkustajilla on usein tapana poiketa tähän paikkaan, mutta meistä ei siihen ollut mitään syytä. Sillä voimmehan me muutenkin muistella tämän paikan merkitystä. Se oli aikoinaan Efraim'in sukukunnan hallussa ja oli liiton arkilla ensin paikkansa siellä. Sodassa filistealaisia vastaan sen kumminkin tästä säilöpaikasta anastivat pakanain voittoisat laumat. Todistuksen majassa, joka Josuan ajoista Eli'n aikaan asti oli täällä Silossa, jakoivat Israelin lapset luvatus maan arvalla eri heimokuntien kesken (Jos. 18). Tässä kaupungissa eleli myös pappi Eli, joka kuullessaan, että Jumalan arkkia oli ryöstetty ja hänen molemmat poikansa tapetut, lankesi maahan taakse päin istuimelta ja kuoli (1 Sam. 4). Silon temppeliin vei hurskas kansa pienokaisen äskensyntyneen poikansa Samuelin, pyhittääkseen tämän kaikeksi elin-ajaksi Herralle, joka oli lahjoittanut hänelle lapsen, jota hän niin sydämmellisesti oli rukoillut. Hurskaasta, yksinkertaisesta lapsen sydämmestä lähti tuo hänen rukouksensa, jota vieläkin voimme pitää mallirukouksena (1 Sam. 1, 2). Kun valtakunta jaettiin kahteen osaan, tuli ilo kuulumaan Israelin valtakuntaan (1 Kun. 11:29; 14:2). Se sijaitsee jotenkin ylhäällä vuoriseudussa, mutta ei sanota paikan olevan erittäin kauniin. Muuten onkin se nykyään vaan pieni, vähäpätöinen kylä, jossa asuu arabialaisia ja beduiineja.

Ratsastettuamme herkeämättä neljä tuntia, pysähdyimme tien vieressä olevaan vähäiseen kylään, nimeltä *Lubban*, jossa oli rikasvetinen lähde. Kuumuus ja ratsastus olivat saattaneet hevoistemme aika janoisiksi niin, että ripein askelin syöksyivät lähteelle. Dragomaanimme huomautti, että kylässä matkustajat tavallisesti viiptyvät aterioimassa; tätä varten oli siellä varpukatolla varustettu pieni vaja, jonka lattialla olkimatto oli levitettyä, mitä ei koskaan saa puuttua. Mekin levitimme lattialle matkapeitteemme ja panimme matkatyynyjä pään-alaiseksi nauttiaksemme hetken lepoa, joka olisi ollut hyvinkin tarpeellista tuon rasittavan ratsastuksen jälkeen, johon emme edes olleet vielä oikein tottuneet. Huone olisi ollut hyvinkin sopiva tuohon tarkoitukseen, koska siellä vallitsi miellyttävä viileys; mutta lukemattomat kärpäset, jotka siihen vuoden-aikaan ovat oikeana maanvaivana niillä seuduin, tekivät nukkumisen mahdottomaksi. Ruoka maittoi hyvinkin, vaikk'eivät laitokset täälläkään olleet suurenmoisia eivätkä vaihtelevia. Pysyväisenä ruokalajina matkallamme olivat munat; joskus saimme sentään ostaa kanan tai kyyhkyläisen; ei siis juuri ruokalajia vaihdeltu. Heti k:lo 11 jälkeen suoriuduimme taasen matkalle. Kulku kävi suoraan muinaista Sikem'ia, nykyistä Nablusta kohti. Tien laadusta en voi muuta sanoa kuin, että se on väliin hyvää ja väliin hyvinkin huonoa. Mutta kaikkialla huomaa kasvullisuuden enenevän ja kylienkin luvun kasvavan todistukseksi, että maanlaatu on näillä seuduin parempaa. Kuta enemmän kello lähestyi kahtatoista, sitä sietämättömämmäksi kävi kuumuus. Niin helteisessä ilmassa emme olleet tähän saakka olleetkaan. Päässämmme oli Jerusalemissa ostettu korkkihattu, mutta sittenkin tuntui kärsimättömän lämpöseltä; tuskanhiki vieräi otsalta. Oli vaikeata, mahdotontakin suojata itseään auringon säteiltä, jotka tunkeutuivat polttavina läpi kaiken. Eivät puutkaan voineet suoda meille varjoa, sillä aurinko oli korkeimmillaan ja sen säteet lankesivat melkein pystysuoraan päällemme. Olimme sitä paitse jotenkin lavealla kentällä, jossa ei siis juuri monta puuta ollutkaan. Etäällä näkyi kylä, jonne kulkuamme suuntasimme. Aluksi luulin sen olevan mahdollisesti määräraikkamme, koska korkea vuori, jonka otaksuin olevan Garizim, näytti olevan aivan kylän vieressä. Luulossani erehdyin suuresti; raskaan matkamme perille emme vielä isoon aikaan tosiaan voineet päästä. Lisäksi vaivasi minua kovasti jano, joka näin kuumassa ilman-alassa on vaikeimpia tuskia, joiden rasitettavaksi ihminen voi joutua. Tulin taasen ajatelleeksi Vapahtajan sanoja: "Kuka ikänä juottaa yhden näistä vähimmistä kylmällä vesipikarilla ainoastaan, opetuslapsen nimellä, totisesti sanon minä teille, ei hänen pidä palkata oleman." Eikä meitä ainoastaan janottanut vaan alkoi hirveästi väsyttääkin; jäsenetkin kävivät niin aroiksi, että jo alkoi tuntua ratsastaminen taakalta, vieläpä sietämättömältä taakalta. Useampia kertoja kysyin dragomaanilta, emmekö jo pian saavu edes Jakob'in kaivolle, jonka tiesin olevan vaan hiukan matkaa Nabluksesta. "Pian, pian", kuului aina vastaukseksi, mutta tämä "pian" kesti minusta liian kauan.

Olimme jo sen korkean vuoren juurella, jonka etäältä olimme nähneet, ja dragomaani ilmoitti sen olevan Garizim. Kaksi tietä oli valittavanamme tullaksemme kaupunkiin: toinen kulkee suoraan vuoren yli, toinen taas sen vieritse Jakobin kaivon ohi ja on vähän pitempi edellistä. Luonnollisesti valitsimme jälkimmäisen, koska halusimme nähdä tuon merkillisen kaivon, vähän huoahtaa sen vierellä ja virkistykseksi juoda sen "eloisaa vettä." Mieleemme ja sydämmeemme oli syvästi painuneena tuo kaunis ja opettavainen kertomus Jesuksen keskustelusta Samarian vaimon kanssa Jakob'in kaivolla. Kertomus tuosta heidän kohtauksestaan on ihanimpia evankeelisessa historiassa. Kaivolle kulkiessamme palautinkin muistiini tämän kertomuksen eri kohdat. Varmaankin oli Herra Jesus kulkenut opetuslapsinensa juuri samaa tietä, jota me nyt tulimme, kun hän aikoi Judeasta Galileaan. Saman lavean, polttavan lakeuden poikki, jonka juuri olimme jättäneet, oli hän tullut päivän kuumimpana aikana, nim. k:lo 12, koska sanotaan, että hän "liki kuudetta hetkeä" tuli Jakobin kaivolle. Matkasta väsyneenä istahti hän levähtämään tuon vilvastuttavan, eloisan veden luo. Sillä välin käväisivät opetuslapset läheisessä kaupungissa ostamassa ruokaa. Kun he olivat poissa ja Jesus istui siellä yksinänsä, tuli eräs Samarian vaimo vettä ammentamaan. Jesus alkoi puhella hänen kanssaan. Väsymyksestä välittämättä oli ihmiskunnan Vapahtaja nyt, kuten aina, kun tilaisuus tarjoutui, valmis johtamaan syntisraukkoja autuuden tietoon, antamaan heille ijankaikkisen elämän vettä. "Anna minun juodakseni", sanoi Jesus vaimolle. Mutta vaimopa ei heti täytäkään hänen pyyntöänsä, vaan viitaten siihen vihamielisyyteen, joka vallitsi juutalaisten ja samarialaisten välillä, ja siihen ylenkatseeseen, jolla edelliset kohtelivat jälkimmäisiä, lausui: "Kuinka sinä minulta juoda tahdot, joka olet juutalainen, ja minä olen samarialainen?" Jesus, joka rajattomasti rakastaa ihmisraukkoja, tarjoo nyt vaimolle, joka ei tahdo antaa hänelle edes Jakobin kaivon vettä juoda, elämän vettä s.o. Jumalan armahtavaa armoa, joka yksin sammuttaa sielumme ijankaikkisuuden-janon. Ennen kuin vaimo kumminkin voi tätä vettä juoda, täytyy hänen tuntea janoavansa, tuntea hengellistä janoa. Tätä herättää Jesus paljastamalla hänelle hänen syntinsä ja syvän lankeemuksensa. Hän tuo salatun asian päivän valoon ja osottaa olevansa profeetta, joka voi nähdä peitetytkin synnit. Tämä seikka sekä Vapahtajan puhe tuosta merkillisestä vedestä, joka sammuttaa janon ijankaikkisesti, saivat vaimon vakuutetuksi siitä, että hän oli tekemisissä profeetan kanssa; sen tähden sanookin hän: "Herra, minä näen, että sinä olet profeetta." Ja tämän keksittyään alkaa hän kysellä Jesukselta ylevämpiä asioita; tuo salassa, sydämen syvyydessä uinaileva tarve oli herännyt. Ijankaikkisuuden jano polttaa tätäkin synnin ja hengellisen li'an syvästi haavoittamaa ja tahraamaa sydäntä. Vaimo alkaa puhua rukouksesta, jumalanpalveluksesta, jonka suhteen hän oli erhetyksessä, josta ainoastaan Hän voi päästää, joka oli taivaasta tullut ilmoittamaan Isän pyhää neuvoa ja tahtoa meidän autuudestamme. Hyvä, että hän kääntyi luottaen Jesuksen puoleen, sillä

ainoastaan siten voi hän saada vastauksen ja selvikettä syntisille muuten selviämättömiin, tajuamattomiin kysymyksiin. "Meidän isämme ovat tällä vuorella (Garizim'illa) kumartaneet ja rukoilleet, ja te sanotte: Jerusalemissa on se sija, jossa pitää rukoiltaman." Tällä tavoin esittää hän suoraan, mitä tietää Jumalan palveluksesta, päästäkseen selvemmälle ja saadakseen enemmän tietoja tästä tärkeästä kysymyksestä. Hän saakin. Jesus sanoo: "Vaimo, usko minua: se aika tulee, ettette tällä vuorella ettekä Jerusalemissa Isää rukoile. Ette tiedä, mitä te rukoilette, mutta me tiedämme, mitä me rukoilemme; sillä autuus on juutalaisista. Mutta hetki tulee, ja jo nyt on, että totiset rukoilijat rukoilevat Isää hengessä ja totuudessa; sillä Isä tahtoo myös senkaltaisia, jotka häntä rukoilevat. Jumala on henki, ja jotka häntä rukoilevat, niiden pitää hengessä ja totuudessa häntä rukoileman." Näiden yksinkertaisen ja samalla syvämielisten sanojen johdosta vastaa vaimo "Minä tiedän, että Messias on tuleva, joka kutsutaan Kristus: koska se tulee, niin hän ilmoittaa meille kaikki." Hän tietää siis Messiaksestakin, ja näistä sanoista kentiesi voimme huomata hänen aavistaneen, että mies, jonka kanssa hän puheli, oli juuri tuo Messias, jolta hän odotti tietoja kaikesta, mikä vielä oli salattua ja peitettyä. Samoin kuin salama, joka äkkiarvaamatta kirkastaa synkän pilvitaivaan, paljastaa valollaan esineet, selkenee hänellekin totuus, kun Jesus sanoo: "Minä olen se, joka sinun kanssas puhun." Mutta nyt, kun opetuslapset palasivat kaupungista ruokavaroineen, ei vaimolla enää ollut aikaa viipyä. Hän jätti vesiaastiansa ja kiiruhti kaupunkiin levittämään tietoa tuosta merkillisestä miehestä, jonka hän oli tavannut kaivolla. "Tulkaat katsomaan sitä ihmistä, joka minulle sanoi kaikki, mitä minä tehnyt olen: olleeko hän Kristus?" Suuri joukko kaupunkilaisia noudattikin hänen kehoitustaan ja läksivät katsomaan. Ihmisjoukkoja toisensa perästä kiiruhti Jakobin kaivolle; he eivät menneet kumminkaan juomaan sitä vettä, joka ainoastaan hetkeksi sammuttaa janon, vaan elämän vettä, jota oli niissä sanoissa, jotka tulvivat tuon lähteen luona istuvan miehen suusta. He löysivät lähteen, josta todella eloisaa, oikeata elämän vettä pulppusi. Vielä hämärtäessä istui Jesus kaivolla tuo kuunteleva joukko ympärillään. Jäipä hän pyynnöstä kahdeksikin päiväksi heidän kaupunkiinsa täyttämään Isän tahtoa, joka oli hänet lähettänyt. Ja useat uskoivat häneen vaimon puheen tähden; mutta vielä useammat sen tähden, että he itse kuulivat ja tiesivät, että hän oli totisesti Kristus, maailman Vapahtaja. — Sydän ja ajatukset näihin tapahtumiin suunnattuina me saavuimme perin väsyneinä ja janoisina tuolle kaipaamallemme kaivolle, josta toivoimme virkistäytyvämmä. Toivo petti kumminkin kokonaan, sillä, vaikka kaivo oli 25 metriä (84 jalkaa) syvä, ei siinä kumminkaan ollut vettä. Lähellä sitä tapasimme erään fransiskaani-munkin, joka ystävällisesti tarjoutui opastamaan meitä kaivolle, joka on muutamia askelia tiestä, heti vuoren jyrkänteen alapuolella. Tämä ystävällisyys näytti lähtevän toivosta saada meiltä vähän rahaa palkkioksi. Kaivon yli on rakennettu kurjannäköinen, rikkinäinen pieni kivirakennus, joka kentiesi on aikoinaan ollut jollekulle pyhimykselle pyhitetty.

Kaivo itse on syvemmällä rakennuksen alla. Ystävänä R. astui heti munkin avulla alas, toivoen saavansa sieltä vettä, ja olin minäkin juuri aikeissa ryhtyä tähän vaivaloiseen yritykseen; mutta kun huomasin, ett'ei vettä ollut lainkaan saatavissa, luovuin aikeestani, koska muutenkin voin selvästi nähdä kaivon ympyriäisen aukon. Muutamia pikku kiviä pudottelimme sinne saadaksemme tietää, oliko se syvä. Ja omasta kokemuksestani voin todistaa, että se tosiaan, kuten vaimokin Jesukselle sanoi, on hyvin syvä, koska viipyi useita silmänräpäyksiä, ennen, kuin kuulumme pudottamamme kiven paiskahtavan pohjaa vasten, joka tuntui olevan lujaa kalliota. Heti kaivon ulkopuolella näkee oikealla puolen laveita vainioita, joiden takana voi erottaa kaksi kylää, joista toinen lienee muinainen *Sikar*, nykyinen *Askar*, josta äskettäin mainitsemamme vaimo oli tullut kaivolle vettä noutamaan. Katsellessani näitä kenttiä, joilla nytkin hiljaisen tuulen tuudittama vilja kypsyi leikattavaksi, muistui ehdottomasti mieleeni, että nämät varmaankin olivat ne vainiot, joilla kypsynyt vilja odotti leikkaajia silloin, kun Vapahtaja puhui tässä opetuslapsilleen ja vaimolle. Kenttä muistuttaa myös sitä tapausta, kun Jakob'in pojat paimensivat laumaansa ja myivät veljensä Josef'in, joka sittemmin oleskeli Egyptissä (1 Moos. 37:12-36).

Olimme siis pettyneet odottaessamme saavamme virkistävää vettä. Janon ja ylellisen ponnistuksen väsyttäminä käännymme lähintä kaupunkia kohti, joka oli noin 1/2 tunnin matkan päässä. Emme enää viivytelleet tarkemmin katsellaksemme Josef'in hautaa, joka on muutaman minuutin matkan päässä pohjoiseen Jakob'in kaivosta. Se on vähäinen neliskulmainen valkeaksi sivuttu rakennus, joka muistuttaa muhammettilaista rakennustapaa. Todennäköistä on ja niin oletetaankin, että tämä on sama paikka, johon Josef'in, Jakobin pojan, luut asetettiin, kun Israelin lapset olivat tuoneet ne Egyptistä luvattuun maahan. Kuolinvuoteellaan antoi, näet, Josef Israelin lapsille käskyn: "Jumala on totisesti teitä etsivä, viekää pois minun luuni täältä" (Moos. 50:25). "Ja Josef'in luut, jotka Israelin lapset olivat tuoneet Egyptistä, hautasivat he Sikemiin, siihen pellon kappaleeseen, kuin Jakob osti Hemorin, Sikemin isän, lapsilta sadalla penningillä. Ja se tuli Josef'in lasten perinnöksi" (Jos. 24:32).

Kaupunkiin matkustaessa jää Garizim'in vuori vasemmalle ja Ebal-vuori oikealle. Kaupunki, jonka nykyinen nimi on *Nablus*, muinoin oli se *Sikem*, sijaitsee näiden korkeiden vuorien välillä vesirikkaassa ja hedelmällisessä laaksossa, jossa joka suunnalla on puu- ja hedelmätarhoja silmää viehättämässä. Kun ratsastimme kaupunkiin, kuljimme ensin ohi erään sotilaskasarmin, jonka vieressä ulkopuolella on rikasvetinen lähde. Aioimme ensin kulkea kasarmin puolelta lähdeä, mutta eräs sotilashenkilö tuli

uhkaavin liikkein käskemään meitä ajamaan toista tietä kaupunkiin. Kaupunkiin tulijaan tekevät nuo rehevät öljy-, viikuna-, ja oranssipuutarhat, jotka seppeleen tavoin ympäröivät sitä, oikein hurmaavan vaikutuksen. Joka taholla näkee moskeoita kupukattoineen ja minareetteineen. Moskeoita lienee luvultaan 5. Kaupungin asukasluku noussee noin 13-14 tuhanteen, joiden joukossa on muutamia satoja kristittyjä ja noin 150 samarialaista, jotka ovat jäännöksiä siitä kansasta, joka jo muinoin asui tässä pyhän maan osassa. Muut asujamet ovat muhammettilaisia; löytyypä joitakuuta juutalaisiakin. Kaupunki on myös erään pashan asutopaikkana. Villakauppansa ja silkkitehtaidensa tähden on Nabluksella suuri merkitys: lähinnä Jerusalemiä on se maan sisäosassa olevista tärkein. Vilkkaan kaupan sekä viljavien ja vesirikkaiden lähiseutujen avulla ovat sen asujamet päässeet oikein hyvään varallisuustilaan. Näytti ainakin siltä, kuin köyhyys ei täällä olisi ollut niin silmiinpistävä, kuin monella muulla seudulla. Kokonaista kaksikymmentä lähdettä sanottiin löytyvän kaupungin alueella ja porinaa kuuluikin joka taholta, minne vain kääntyi. Asukkaiden ei siis tarvitse koota sadevettä säiliöihin, kuten Judeassa. Ratsastaessamme englantilaiseen lähetysluoneeseen, jonne Jerusalemissa tapaamamme saksalainen lähetysaarnaaja F. oli kutsunut meitä asumaan, kuljimme ohi hautausmaan, joka sijaitsi kaupungin luoteisessa laidassa. Tämä muistutti meille siitä levosta, johon ne ovat tulleet, jotka ovat Herrassa nukkuneet. Puitten ja yrttitarhain viehättävä tuoksu muistutti elosta ja kukoistuksesta tässä elämässä ja nuo meluavat, reuhaavat ihmisjoukot taas, jotka karsain silmin katselivat meitä, siitä levottomuudesta, joka vallitsee tässä maailmassa. Tuntui tosiaan oikein suloiselta astua lähetysluoneeseen, jonka yksikerroksisessa kivirakennuksessa tšekäläisellä seurakunnalla on kirkkonsakin. Huoneiden sisustus oli yksinkertainen, mutta kauneuden aistia osottava. Saimme taas nähdä pöytiä, tuolia, sohvia ja sänkyjä, niin kuin sivistyneessä Euroopassa. Täällähän olimme saavat rauhassa levätä seuraavana yönä. O, mikä ero edellisen yösjamme ja tämän välillä! Ehdottomasti tulimme tehneeksi vertauksia, vaikka se olikin aivan tarpeetonta. Lähetysaarnaajan rouva, jolle meillä oli mukana kirje hänen mieheltään, joka oli vielä jäänyt Jerusalemiin, otti meidät vastaan oikein harvinaisen ystävällisesti, eikä hän ainoastaan sanoin osottanut ystävällisyyttään, vaan myöskin työssä ja toimessa. Hän tunsu hyvin sikäläiset olosuhteet, vuosikymmeniä kun oli jo elänyt niissä, ja arvasi heti, että jano ja väsymys rasitti meitä. Sen tähden valmisti hän paikalla kylmästä vedestä, sokerista ja sitruunamehusta suloista limonaadia ja tekipä heti vuoteenkin, johon saimme asettua lepäämään. Kaikki sujui häneltä hiljaan ja tynesti, mutta kumminkin huolekkaasti. Hän osottautui tosikristityksi, joka on tottunut palvelemaan muita Herransa tähden.

Hetkisen levähdettyämme lähdimme tarkemmin katselemaan kaupunkia ja sen ympäristöä. Itse kaupungissa ei ole juuri mitään huomattavaa: rakennukset ovat kivistä, kadut ahtaita ja likaisia, kuten tavallista itämailla. Kaikesta huomaa, että runsaasti on sillä jo ikää. Kerta kävellessämme kaupungilla, poikkesimme basaariinkin, joka yleensä on itämaalaisille lempipaikka, mutta Nabluksessa ei kumminkaan ollut suuressa arvossa. Jotenkin kevyesti puettu lapsijoukko ympärillämme pysähdyimme erään basaarissa olevan lähteen reunalle, jossa oli runsaasti vettä. Meidän siinä seisossamme ammensi lähteestä eräs mies vettä nahkasäkkiinsä, sitte tuli toinen, joka kaikkien nähtävissä otti kylvyn ammeessa, vähintäkään välittämättä katselijalaumasta, joka seisoi lähteen vierellä. Kaikki näytti käyvän aivan luonnollisesti: samaa vettä, jota käytettiin ammeessa huuhtelemaan lian ruumiista, samaa vettä vietiin nahkasäkeissä kotiin juomavedeksi. Puhtaudesta ei täällä näytetty muutenkaan juuri suurta huolta pitävän.

Kaupungin ympäristö herättää eloon paljon muistoja muinaisilta ajoilta ja tekee pysyväisen vaikutuksen matkustajaan. *Garizim'in* ja *Ebal'in* vuoret kohoavat jyrkästi taivasta kohti kaupungin molemmin puolin. Molempien nimet pakottavat jokaisen ehdottomasti ajattelemaan aikoja sitten vierineitä tapauksia. Samassa laaksossa, näet, jossa nykyinen Nablus on, sijaitsi muinoin Sikem'in kaupunki. Luokaamme hetkeksi katseemme kaupungin muinaisuuteen, ennen kuin jätämme sen. Raamattu antaa siitä ihmeen selvän kuvan. Paikan historia ulottuu Abraham'in, tuon suuren uskonsankarin, aikoihin saakka. Herran käskystä oli tämä jättänyt Mesopotamian lähteäksensä sille maalle, jonka Herra oli hänelle osottava. Hän vaelsikin "hamaan Sikem'in paikkakuntaan, Moren lakeuteen asti" (1 Moos. 12:6). Siellä näkyi Herra Abraham'ille ja antoi hänelle merkillisen lupauksen: "Sinun siemenelles annan minä tämän maan." Tämän ilmestyksen johdosta rakensi Abraham alttarinkin Herralle.

Sittemmin mainitaan Sikem'ia pyhässä historiassa, kun kerrotaan, että patriarkka Jakob palatessaan maanpaosta Mesopotamiasta "tuli rauhoitettuna siihen kaupungin Sikem, joka on Kanaan maalla, ja sijoitti itsensä kaupungin kohdalle." Hänkin "rakensi sinne alttarin ja rukoili väkevätä Israelin Jumalan nimeä" (1 Moos. 33:18, 20.)

Tärkein tapahtuma Sikem'in historiassa on epäilemättä kumminkin se, josta kerrotaan Moos. 27 ja Josuan kirjan 8:30-34. Edellisessä paikassa kerrotaan, kuinka Herra Mooseksen välityksellä käski, että Israelin kansa, mentyään Jordan'in ylitse pyhään maahan, kokoontuisi juuri tähän laaksoon, ja että puolet sukukunnista nousisi Garizim'in vuorelle ja toinen puoli Ebal'ille. Näillä vuorilla seisoen saisivat he kuulla Herran käskyt ja kiellot ja vahvistaa ne sanoen: amen. Jälkimmäisessä raamatunkohdassa

mainitaan, että "Josua rakensi Herralle, Israelin Jumalalle, alttarin Ebalin vuorella, niin kuin Mooses, Herran palvelija, Israelin lapsille käskenyt oli, niin kuin Mooseksen lakikirjassa kirjoitettu on. Ja he uhrasivat Herralle sen päällä polttouhria ja kiitos-uhria. Ja hän kirjoitti siellä kiviin sen lain muodon, jonka Mooses Israelin lapsille kirjoittanut oli. Ja koko Israel heidän vanhempainsa, päämiestensä ja tuomareinsa kanssa seisoi molemmilta puolin arkin tykönä pappein Leviitain edessä, jotka kantoivat Herran liiton arkkia, niin muukalaiset kuin kotonakin syntyneet, puoli heistä Grifim'in (Garizim'in) vuoren kohdalla ja toinen puoli Ebal'in vuoren kohdalla, niin kuin Mooses, Herran palvelija, käskenyt oli, ensisti siunaamaan Israelin kansaa. Sitte kuulutti hän kaikki lain sanat, siunauksen ja kirouksen, kaiken sen jälkeen, kuin kirjoitettu on lakikirjassa." Tuo hetki mahtoi tosiaan tuntua sanomattoman suurenmoiselta kansasta, joka oli juuri valloittamassa maata, jonka Herra oli luvannut heidän isilleen, heille ja heidän jälkeläisilleen. Molemmista joukoista kajahti yksimielinen "amen", johon kaiku vastasi kummastakin vuoresta, jotka ikään kuin sisarukset toinen toisensa vieressä kohosivat kohti korkeutta. — Sivumennen olkoon tässä mainittuna, että Garizim'in vuorelta (870 metriä korkea), joka on hiukan korkeampi kuin Ebal, on laeva näköala: idässä kohoaa Gilead'in vuori, pohjoisessa Ebal ja Hermon, lännessä pilkottaa Välimeren pinta.

Sikem'in historiasta voisin vielä esittää verisen kertomuksen kuningas Abimelek'istä (Tuom. 9:6) ja mainita jotakin valtakunnan jakamisesta Salomon poikien, Rehabeam'in ja Jerobeam'in välillä (1 Kun. 12), mutta edelläkerrottukin jo riittää huomauttamaan meitä, ett'ei tällä kaupungilla ollut niinkään vähäpätöinen asema siihen aikaan, kuin Israel, Jumalan omaisuudenkansa, sijoittui Kaanaan maahan.

Ohimennen mainitsin jo, että kaupungin nykyisten asukkaiden joukossa on myöskin jätteitä vanhoista samarialaisista. Jokaiselle niillä tienoin matkustavalle ovat ne vielä nytkin merkillisiä ilmiöitä. Heidän historiansa ulottuu kauvas entisiin aikoihin. Koskapa se vaimo, jonka keskusteluista Jesuksen kanssa Jakob'in kaivolla äsken kerroin, kuului niihin, tahdon mainita jotakin heidän alkuperästään ja omituisuuksistaan.

Erityisenä kansana ovat samarialaiset olleet siitä ajasta asti, kun Assyrian kuningas Sargon II (vv. 722-705 e.Kr.) heti valtaistuimelle noustuaan valloitti Samarian ja siirsi suuren joukon muukalaisia sinne. Nämät siirtolaiset lainasivat osaksi maahan jääneiden israelilaisten uskonnon; he sekoittivat kumminkin siihen pakanallisia arveluja, tapoja ja muotoja. Heidän uskontonsa oli siis juutalaisuuden ja pakanuuden sekoitusta; itse kansakin muuttui sekakansaksi, sitten kun maahan muuttaneet siirtolaiset alkoivat solmia avioliittoja alkuasukasten kanssa. "He pelkäsivät Herraa ja palvelivat myös epäjumaliansa pakanain tavan jälkeen, kusta he tulleet olivat." (2 Kun. 17:24, 33.) Heidän keskuudessaan toimi kyllä juutalaisia pappeja, ja nämät opettivat heitä palvelemaan yhtä ainoata Jumalaa, mutta pakanallista epäjumalanpalvelusta ei voitu sittenkään kokonaan karsia pois. He hyväksyivät vaan Mooseksen kirjaa ja muutamia ulkonaisia juutalaisten tapoja. Jumalanpalveluspaikakseen päättivät he Garizim'in vuoren, kuten selvästi huomaa vaimon puheesta Vapahtajalle. Kun juutalaiset palasivat Babel'in vankeudesta, eivät he tahtoneet lainkaan seurustella samarialaisten kanssa, koska he pelkäsivät omaankin uskontoonsa tunkeutuvan jotakin pakanallista ja tahtoivat kaikin mokomin säilyttää itsensä ja jumalanpalveluksensa niin puhtaina ja saastumattomina kuin mahdollista. He asettuivat täydelliselle vastustuskannalle samarialaisten suhteen ja osottivat tämän kantansa jo Jerusalemin temppeleä rakennettaessa. Samarialaiset tarjoutuivat, näet, auttamaan tässä työssä, mutta saivat kieltävän vastauksen. Sanballat'in johdolla koettivat samarialaiset väkivallalla estääkin Jerusalemin muurien tekemistä (noin 440 e.Kr.). Kun ei heidän sallittu yhtyä rakentamaan temppeleä Jerusalemiin, lienevät he juuri tästä syystä rakentaneet Garizim'in vuorelle pyhäkön, jonka sittemmin Johannes Hyrkanus hävitti vuonna 129 e.Kr. Kiivaana pysyi vihamielisyys juutalaisten ja samarialaisten välillä Kristuksen aikoihin asti. Sanaa "samarialainen", käyttivät juutalaiset pilkkanimenä, kuten selvästi näkyy Joh. 8:48. — Huolimatta ankarista vainoomisista ovat samarialaiset kumminkin pysyneet erityisenä uskonnollisena lahkokuntana meidän aikoihimme asti. Vähääkään ei sentään löytyne tämän lahkoon jäseniä muualla kuin Nabluksessa, jossa heillä on oma synagoogansa elijumalanpalvelushuoneensa. He ovat ankaria monoteistejä (yhdenjumalanpalvelijoita) ja kuvainpalveluksen vihaajia, Uskovat hyviä ja pahoja henkiä olevan olemassa, kuolleiden nousevan ylös ja Messiaksen ilmestyvän 6000 vuoden kuluttua maailman luomisesta. Viettävätpä he juutalaisten sabbattia ja muita juutalaisia juhlapäiviä, muiden muassa pääsiäisjuhlaa uhraten pääsiäislampaan Garizim'in vuorella, sitä uhratessa lienevät juhlamenot hyvin omituisia, ja uhraamisenkin sanotaan käyvän niin raamatunmukaisesti kuin mahdollista. Me olisimme kyllä olleet tilaisuudessa näkemään näitä juhlamenoja, jos olisimme viivähtäneet seuraavan päivän Nabluksessa, sillä pääsiäislammas piti teurastettaman juuri saman päivän illalla, jonka aamuna me lähdimme kaupungista matkoihimme. Me emme luulleet voivamme lykätä lähtöämme kokonaista päivää eteen päin, Me tahdoimme viettää levollisina sunnuntain Nazaret'issa, sittemmin kumminkin kaduimme tätä seikkaa, kun huomasimme, että olisimme kyllä erityisittä ponnistuksitta ennättäneet sunnuntai-aamuksi Nazaret'iin. — Mainittakoon samarialaisista vielä, että heillä on myös sakramenttina ympärileikkaaminen ja että heidän keskuudessaan on sallittu naida kahdesti, siinä tapauksessa, ett'ei ensimmäisessä avioliitossa ole ollut lapsia. Ylimmäisen papin virka on perinnöllinen. Heidän huostassaan väitetään olevan viiden

Mooseksen kirjan vanhimman käsikirjoituksen. Professori Orelli mainitsee kirjassaan "pyhässä maassa", että hänen onnistui saada nähdäkin tämä käsikirjoitus.

Tuossa kestiystävällisessä lähetyshuoneessa olimme saaneet levätä yömmе tyyneesti ja nauttineet rauhaa, jota kyllä jo olimme kaivanneetkin. Sen tähden olimmekin erittäin kiitollisia isäntävaellemme, kun seuraavana aamuna k:lo 8 lähdimme matkalle. Sinä päivänä oli meidän vaan 7 tuntia ratsastettava. Olimme jo ratsastaneet noin kaksi tuntia ohi useiden kylien, kuten Râfidian, Savâtan, Bêt Ufênin, Bêt Ilan, ja seudulla, joka enimmiten oli hyvin viljeltyä ja jossa kaikkialla näki runsaasti puita, kun edessämme korkealla kummulla kohousi muinainen pääkaupunki, Samaria, eli nykyinen Sebastije, josta näkee lavealti ympäröiville seuduille. Neljännestunniksi pysähdyimme sinne, oppiaksemme tuntemaan tätä paikkaa, joka historiallisessa suhteessa on tärkeäarvoinen. Nykyään on se vaan pieni kurjannäköinen kylä, jossa elelee noin 300 asukasta. Ne ovat muukalaisia kohtaan hyvin ilkeitä, jonka tähden täytyykin olla varoillaan seurustellessa heidän kanssaan. He myyvät mielellään "vanhanaikuisia" kaluja ja rahoja ja vaativat niistä hyvinkin kalliita hintoja. Mutta varallaan saa hyvin olla, sillä he saattavat pitemmittä mutkitta ryöstääkin matkustajan. Tuo mainitsemani prof. Orelli kertoo eräästä tällaisesta epämiellyttävästä tapahtumasta hänen käydessään kylässä. Me puolestamme emme lainkaan ryhtyneet kauppoihin heidän kanssaan. Mitään muuta mainittavaa ei tässä paikassa ole, kuin ristiretkien aikuisen kristityn Johannes-kirkon jäännökset ja niiden vieressä muhammettilainen moskea. Nykyinen Sebastije ei olekaan aivan samalla paikalla, kuin muinainen Samaria. Kun olimme kulkeneet kylästä vähän matkaa, näimme vasemmalla puolen rivin korkeita pylväitä, jotka selvään osottivat, että muinainen Samaria oli ollut sillä paikalla, siis vuoren huipulla. Pylväiden luku on nykyään 15; ne todistavat vieläkin jälkimaailmalle, että kaupunki, joka tässä uljaili, oli suuri ja mahtava. Muitakin raunioita on täällä herättämässä matkailijan huomiota. Katsellessaan näitä muhkeiden rakennusten ja taideteosten jätteitä juotuu epäilemättä matkustajan mieleen tuo ennustus, jonka profeetta Mika lausui juuri tästä kaupungista: "Minä teen Samarian kiviraunioksi kedolla, joka pannaan viinamäen ympäri, ja vieritän hänen kivensä laaksoon, ja särjen perustukseen asti maahan. Kaikki heidän epäjumalansa pitää rikottaman, ja kaikki heidän paikkansa tulella poltettaman, ja minä hävitän kaikki heidän kuvansa; sillä ne ovat porton palkasta kootut; sen tähden pitää heidän jälleen porton palkaksi tuleman." (Mika 1:6, 7.) Ei kukaan, joka vaan on käynyt sillä vuorella, jolla Samaria on sijainnut, ja hiljalleen astuskellut sen alapuolella olevaan laaksoon, voi kieltää, että tämä ennustus on käynyt sanasta sanaan toteen. Herra on totuutta harrastava sanoissaan, tuomioissaan ja teoissaan; synnin täytyy saada ansaittu palkkansa, kun koston hetki on tullut.

Suuria muistoja liittyy Samarian nimeen; paljon synnin tekojakin saastuttaa sitä. Katsaus kaupungin historiaan saattaa meidät siitä vakuutetuksi.

Kaupungin perustamisesta kerrotaan 1 Kun. 16:23, 24 seuraavaa: "Assan Juudan kuninkaan ensimmäisenä vuonna neljättäkymmentä oli Omri Israelin kuningas kaksitoistakymmentä ajastaikaa, ja hallitsi Tirezassa kuusi ajastaikaa. Hän osti Semeriltä Samarian vuoren kahdella hopeasantnerillä, ja rakensi vuorelle, ja kutsui kaupungin, kun hän rakensi, Semerin, vuoren herran, nimellä Samariaksi." Tuo Omri, joka kaupungin perusti, oli kumminkin jumalaton mies, joka "teki pahaa Herran edessä." Suurenmoisesti, muhkeasti elettiin kaupungissa, ylellisyydellä ei ollut mitään rajoja. Ei missään muualla, kuin tuossa kaupungissa, jonka asemakin oli paljon ihanampi, kuin Jerusalemin, ollut niin paljon tilaisuutta silmäin pyyntöön, lihan himoon ja elämän koreuteen, siellä kun, näet, oli suurenmoisia palatsia ja epäjumalain temppelejä. Sattuvammin, kuin profeetta Jesaia 28:1, ei voi kuvata kaupunkia ja sen elämää. Hän sanoo: "Voi sitä ylpeätä juopuneitten kruunua Efraim'ista (Samariaa), jonka kaunis kunnia on pudonnut kukkainen, joka on ylemmäsillä puolella lihavata laaksoa, jossa he viinasta hoipertelevat." Voimakkaammin ei voi sen häviötä ja kukistusta ennustaa, kuin sama profeetta heti seuraavissa sanoissa: "Katso, väkevä ja voimallinen Herralta, niin kuin raesade, niin kuin vahingollinen tuuli, niin kuin vesimyrsky, joka väkevästi lankee, pitää väkivallalla maahan päästettämän, että juopuneitten ylpiä kruunu Efraim'ista jaloilla tallataan. Ja ne hänen kunniansa kaunistuksen pudonneet kukkaiset, jotka lihavata laaksoa ylemmäsillä puolella ovat, pitää tuleman niin kuin se, joka varhain suvella kypsyy, jonka joku nähtyänsä ja käsillä pidellessänsä syö." Eikä ainoastaan Jesaia vaan profeetat Amos ja Hoseakin ovat lausuneet tästä kaupungista tuomitsevia sanoja, ja heidän sanojensa totuuden todistavat jälkimaailmalle raunioina makaavat kaupungit. Tämän kaupungin historiaan liittyy läheisesti tuon surullisesti kuuluisan Ahab'in, Omrin pojan ja seuraajan, elämäntoimi. Tämä Ahab nai Sidon'issa pakanallisen kuninkaan tyttären, Isebel'in, joka toi mukanaan Israelin kansan keskuuteen Baalinpalveluksen. Tälle epäjumalalle rakennettiin temppeli ja alttari Samariaan (1 Kun. 16:31, 32.) Vaikeata on nyt enään tarkemmin määrätä, missä tämä temppeli sijaitsi.

Monta kertaa piiritettiin tätä kaupunkia. Jo kuningas Ahab'in aikana kokosi Benhadad, Syrian kuningas, kaikki sotaväkensä piirittämään Samariaa, ja häneen yhtyivät kaksineljättäkymmentä kuningasta. Ihmeellisesti pelasti Herra kaupungin kumminkin sillä kerralla. Kukistuksen aika ei ollut silloin vielä tullut (1 Kun. 20.) Tässä kaupungissa oleskeli silloin taas, kun sitä toista kertaa piiritettiin ja kovat ajat koittivat, suuri profeetta Elisa, Elian seuraaja. 2 kun. 6 ja 7 mukaan sai kaupunki silloinkin

kokea Jumalan laupeutta. Lopulta kumminkin, kun synninmitta oli kukullaan, ja Jumalan hyvyyttä, armahtavaisuutta, pitkämielisyyttä ja armoa halveksittiin, koitti kaupungille samoin kuin koko kansallekin häviön päivä. Assyrian kuningas Sargon II valloitti ja hävitti kaupungin vuonna 722 ennen Kristusta. Tosin se sittemmin rakennettiin uudelleen, mutta toisen vuosisadan lopulla e.Kr. hävitti sen perinpohjin Johannes Hyrkanus. Vuonna 63 e.Kr. joutui Samarian maakunta roomalaisten haltuun, ja entisen pääkaupungin linnoitti uudestaan roomalainen sotapäällikkö Gabinius. Keisari Augustus antoi tämän pääkaupungin vuonna 30 e.Kr. lahjaksi Herodes suurelle, joka antajaa kunnioittaakseen kutsui sen Sebastijeksi ja kaunisti komeilla rakennuksilla. Mutta vaikka hän sijoittikin sinne suuren sotajoukon, ei se enää entiseen mahtavuuteensa kohonnut; naapurikaupunki Nablus pääsi, näet, voitolle. Kuudennelle vuosisadalle saakka j.Kr. oli Sebastijessa piispanistuin. Perustivatpa ristiretkeläisetkin näille seuduin hiippakunnan, mutta se ei kumminkaan kauvan pystyssä pysynyt.

Tämän kaupungin historia todistaa siis Jumalan armosta ja laupeudesta, mutta toiselta puolen osoittaa se myös, että ankaria ovat ne tuomiot, joiden alaisiksi synti ja vääritys saattavat. Jumalan sanan totuus esiintyy taas tähänkin paikkaan nähden niin selvänä, ett'ei yhdenkään pitäisi sitä epäillä.

Me jätimme Samarian kukkulan ja ratsastimme eteen päin määrättyä päämäärää kohden. Yhä ihanammaksi muuttui seutu ja runsaammalta näytti kasvillisuus; me saavuimme viljaville paikoille, joissa lähteet ja lorisevat ojat kostuttivat maata. Milloin kuljimme vuorien rinteitä ylös, milloin kulki tiemme alhaalla laaksoissa, joissa vilja tähkämpäisenä aaltoili, jopa joskus hedelmöivänäkin. Siellä täällä näkyi arabialaiskyliä ihanien, rehevien puitten välistä, jotka ympäröivät vuorten rinteitä. Seutu kuului muinoin Efraimin sukukuntaan; patriarkka Jakob'in siunaus lepää vielä jossain määrin siinä. Päästyämme yhdelle näistä vuorista, sitten kun olimme puolentoista tuntia ratsastaneet, näimme etäällä suuren, Hermon'in valkoisen huipun, joka koko komeudessaan näytti olevan aivan lähellä, vaikka me olimme siitä ainakin kolmen päivän matkan päässä. Ilman selkeyden tähden näyttää kaikki olevan hyvin lähellä. Erään Djeba nimisen kylän läheisyydessä pysäytimme hevosemme, siinä kun oli runsasvetinen lähde, josta raikasta vettä viehättävästi kumpueli, ja suuret viikunapuut, joita oli kokonainen metsistö, tarjosivat suloista suojaa paahtavan auringon helteeltä. Paikka oli aivan kuin matkustavaisia varten valmistettu suurus- ja leposijaksi. Vatsan vaatimukset ja väsymys alkoivatkin jo hyvinkin tuntua. Ihanammassa ruokasalissa olen tuskin milloinkaan syönyt, kuin tässä lorisevan lähteen reunalla suuren viikunapuun alla, jonka sakeat oksat antoivat runsaasti siimestä meille kaikille. Ensin tuo hyvänmakuinen kahvi, jota emme juoneet tavallisista pienistä kupeista, vaan suurista läkkimitoista, ja sitten ruoka vahvisti ja virvotti ruumiin ja sielun voimia. Aterioidessamme kokoontui vähitellen ympärillemme joukko pieniä kauniita poikalapsia, jotka tietysti kaikki kerjäsivät "bachschisch." Pojat nauroivat hyvin ivallisesti, kun katselivat meidän syömistapaamme, ja heidän silmäyksensä meidän laitoksiimme ilmaisivat ilman pyytämättäkin, että he toivoivat niistä saavansa vähän maistaa. Hetki sen jälkeen saapui myös muutamia täys'ikäisiä miehiä, ja heidän ohessa vanha vaimo, joka näytteli meille hyvin muodostettua saviastiaansa. Hän kertoi, että samoja saviastioita, joista hän oli tuonut yhden näytteille, kuljetetaan aina Stambul'iin (Konstantinopoliin) asti, jossa hän itsekin sanoi kerran käyneensä. Lipeämpikielistä vaimoa en ole juuri milloinkaan tavannut: puheen ainetta ei häneltä puuttunut silmänräpäyksiksikään koko aikana, kun viivyimme viikunapuun alla. Hänen puhelunsa loppui, niin kuin ennakoitakin voi arvata, kerjäämällä meiltä rahaa. Kerjääminen on helmasynti, josta ei juuri kukaan ole vapaa tässä maassa. Yksin pienet lapsetkin, jotka tuskin vielä osaavat sanoa "isä" ja "äiti", ymmärtävät kerjätä; he kurottavat pienen, likaisen kätensä ja sopertavat, vaikka tosin suurella vaivalla ja epäselvästi, sanan "bachschisch."

Hyvin tarvitsemamme lepoaika oli päättynyt ja me jätimme paikan, vaikk'emme ilman kaipuutta; sillä raikkaan veden juonti ja puitten siimes olivat suuresti virkistäneet meitä ja sulostuttaneet silmiämme ja mieliämme. Ilmielisinä pitkitimme matkaamme näillä ihanilla seuduilla, joilla viljarikkaat pellot todistavat maan olevan voimakasta ja asukkaiden uutteria. Me kuljimme sitten, pysähtymättä sivu monien paikkojen, joista mainittakoon *Dotan*, joka raamatullisessa suhteessa ansaitsee huomiota. Siellähän Herra prof. Elisan pyynnöstä löi syrialaiset sokeudella, näiden ollessa sodassa Samariaa vastaan (2 Kun. 6), ja teki siten uuden ihmeen sekä ilmoitti kaikkivaltansa ja laupeutensa. Samalla paikalla, joka sijaitsee ahtaassa vuorensolassa, tapasi Josef veljensä paimentamassa karjaa, kun hän isänsä käskystä meni heitä katsomaan, ja siellä hänen veljensä myivät hänet ismaililaisille, jotka veivät hänet Egyptiin (1 Moos. 37).

Ennen kuin olimme saapuneet seuraavaan majapaikkaan, alkoivat "dragomaani" ja "mukari" riidellä keskenänsä, kumpanenko kahdesta edessä olevasta tiestä olisi oikea ja suorin. Riita päättyi siten, että dragomaani, jota me seurasimme, ratsasti yhtä ja mukari toista tietä. Ja nyt alkoi kilpailu, kumpanenko heistä ennättäisi ensin kylään. Pian selvisi nyt, samoin kuin monesti ennen ja jälkeen, että mukari, tuo vanha Muhammed, joka lukemattomia kertoja oli kulkenut tätä tietä, oli oikeassa. Vaikk'ei hän luullaksemme sanottavasti rientänyt, saapui hän kylään ennen meitä, jotka kaikin voimin hätyytimme hevosiamme kiirehtimään. Suuresti olimme me kumminkin voitolla siten, että meidän kulkemamme tie meni läpi ihanien maisemien, pitkin miellyttävää laaksoa, jossa avautui näkyviimme monta kaunista

näköalaa ja puutkin tarjosivat runsasta siimestä.

Ollessamme vielä vähän matkan päässä *Djennin'in* kylästä, johon ajoimme seuraavaksi yöksi, huomasimme jo etäältä sellaisia puita, joita emme vielä tähän asti matkallamme olleet nähneet, nim. palmuja sakeine, kummallisine latvoineen. Paikan nimi oli En-Gannim siihen aikaan, kun Israelin lapset omistivat maan. Se kuului Isaskar'in sukukuntaan, ja oli tunnettu suuresta hedelmällisyydestään (Jos. 19:21; 21:29; 1 Moos. 49:15). Että paikka nytkin on hedelmällinen ja sen ohessa vesirikas, huomaa helposti katsellessa ympäristöä, jossa lähteet ja ihanat puutarhat viehättävät matkustajan silmää. Kylässä on noin kolme tuhatta asujanta, joista suurin osa on muhammettilaisia, joilla on ainakin kaksi moskeaa, toinen suurempi ja toinen pienempi.

Illalla, kun aurinko oli laskenut ja täysikuu kelmeällä valollaan valaisi kauniin iltataivaan, menimme lähemmin tarkastamaan paikkaa ja kansan tapoja. Sitä ennen olimme hankkineet itsellemme yösijaksi yksinkertaisen savimajan, joka suuruudeltaan ei voinut vertoja vetää sille huoneelle, joka meillä oli Djifnassa. Iltakävelyllämme kylän likaisilla kujilla olimme tilaisuudessa tarkastamaan kansan käyntiä moskeassa. Kaikki miehet olivat saapuneet kotiin päivän töistä ja valmistautuivat menemään levolle. Mutta sitä ennen piti heidän toimittaa iltarukouksensa moskeassa, joka sijaitsi kylän toisessa syrjässä. Me seurassimme heitä aina moskean sisäänkäytävän luoksi. Sisäänpääsy moskeaan oli meiltä kielletty. Esikartanossa pesivät kaikki itsensä suuressa lähteessä, jonka jälkeen he menivät itse pyhäkköön ja yhdistyivät siellä iltarukoukseen, joka kesti noin kaksikymmentä minuuttia. Iloisina ja laskein keskenänsä leikkiä palasivat he sieltä suurissa joukoissa illalliselle, joka odotti heitä kodissa. Verrattoman ahneesti he syöksyivät ruoan kimppuun: yksikään ei ollut, näet, syönyt eikä juonut, sitten kun aurinko nousi aamusella. Ramadan, muhammettilaisten paaston-aika, joka kestää kokonaisen kuukauden, oli alkanut lauantaina Huhtikuun 19 p:nä k:lo 6 illalla. Silloin ei ole kenenkään lupa syödä, juoda eikä polttaa tupakkaa auringon ollessa taivaalla. Illallinen kesti, niin sanoaksemme, aamuun asti. Yön käyttävät he paaston-aikana tavallisesti samalla tavalla kuin päivän muina kuukausina. Läpi koko yön kuulimme hirmuista metelöimistä, puhetta ja laulua, joka teki sen vaikutuksen, ett'ei meille tullut uni silmään. Paitsi tavallisia veren-imijöitä, oli nyt tullut häiriötä lisäämään tuo metelöiminen, joka teki nukkumisen mahdottomaksi. Mitään pelkoa emme sentään tunteneet, vaikka huoneen ovea ei voitu lukita. Varmuuden vuoksi annoimme tosin dragomaanin, kaikki puolustus-aseet vieressään, maata aivan oven alla; mutta, jos jokin vaara olisi uhannut, olisi hän ollut viimeinen meitä puolustamassa, sillä hän makasi huolimatta kaikista elävistä niin sikeessä kuin kaikkein parhaammassa vuoteessa ainakin. Hän oli varmaankin tottunut näihin yövieraisiin; ne eivät näyttäneet häiritsevän häntä vähintäkään. — Joka vaan pääsee arabialaisen majaan, hänen ei yleensä tarvitse peljätä päällekkarkasta. Arabialaisten kesken on, näet, vieraanvaraisuus hyvin korkeassa arvossa. Vaikkakin olisit joku hänen vihollisistansa, niin, kun sinun vaan on onnistunut päästä hänen kattoonsa alle, pitää hän velvollisuutensa suojella sinua kaikesta vaarasta. Vieraanvaraisuus on syvään juurtunut hänen sydämeensä, se on yksi hänen uskontonsa kauneimmista ohjeista, jota vastaan hyvin harvoin rikotaan. Sen tähden voipikin muukalainen arabialaisen halvan katon suojassa turvallisesti heittäytyä levolle, jos hän vain muuten voipi nauttia sitä.

Lauvantaina 3 p. Toukokuuta lähdimme liikkeelle hyvin aikaisin. Satulaan istuessa oli mieli alakuloinen ja ruumis väsynyt: yö kun oli ollut levoton ja uneton. Ainoa mikä antoi jonkinlaista lohdutusta, oli toivo vielä sinä päivänä päästä *Nazaret'iin*, jossa arvelimme saavamme levähtää ei ainoastaan seuraavan yön, vaan vieläpä koko sunnuntainkin.

Djennin'in kylän jätettyämme saavuimme pian Palestiinan suurimmalle lakeudelle. Kysymykseemme, mikä sen nimi on, saimme dragomaanilta vastaukseksi, että se on *Jesreel'in lakeus* eli, niin kuin maan asukkaat sitä nyt kutsuvat, *Merdsh ibn Amir*. Kutsutaan sitä raamatussa vielä *Esdrelon'iksi* ja *Megiddoksi*. Sitä ympäröivät koillisessa Galilean maakunta, idässä pikku-Hermon ja Gilboan vuoret, joitten takana, Jordanin toisella puolella, häämöttää Gilead'in vuori, lännessä taasen Karmel ja etelässä ja lounaassa Efraim'in vuoriselänne. Ainakin neljä tuntia kuluu lakeuden poikki ratsastaessa. Se on kauttaaltaan hyvin viljavaa. Molemmiin puolin tietä rehottavat vainiot, joilla vilja parhaallaan hedelmöi. Silmämme kohtaa kaikkialla kyliä, joissa asuu toimesta, ahkeraa kansaa. Tähän tasankoon liittyy suuria historiallisia muistoja sekä muinaisilta että uudemmilta ajoilta. Syystä voipi sanoa, että se on ollut Palestiinan tappelukenttä. Se on aikojen vaihdellessa saanut olla sotatantereena, ja siinä on taisteltu monta mainiota taistelua, joissa verta on vuotanut virtanaan.

Jo "tuomarien aikana" mainitaan tätä tasankoa sotatantereena. Siellä asuivat kananealaiset, jotka suurine sotavoimineen ja rautavaunuineen olivat israelilaisten vaarallisia vihollisia. Jos. 17:16 sanotaan: "Kananealaisilla, jotka asuvat maan laaksoissa, on rautavaunut, ja Beth-Sean'in asuvaisilla ja hänen tyttärillänsä, ja Jesreelin laaksossa asuvaisilla." Eräällä näiden kananealaisten kuninkaista, nimeltä Jabin, joka asui Hazor'issa, oli Sissera niminen sotapäällikkö; tämä asui Haroset-Gojim'issa ja vaivasi Israelin lapsia kaksikymmentä vuotta, koska he olivat tehneet pahaa Herran edessä. Debora profetissa, joka silloin oli Israelin tuomarina, määräsi, Herran käskystä, Barak'in kymmenen tuhannen miehen kanssa menemään Tabor'in vuorelle ja sieltä käsin hyökkäämään Sisseraa vastaan. Siinä syntyi tappelu,

verta virtasi, ja Israel voitti taistelussa, jonka jälkeen Debora ja Barak veisasivat Jumalan kunniaksi tuon ihanan kiitosvirren, joka vielä on luettavana Tuomar. K. 5 l.

Sen jälkeen kun israelilaiset olivat voittaneet kananealaiset, tunkeusi kansoja idästä, jotka taas kovasti vaivasivat heitä; midianilaisia ja amalekilaisia ne olivat. Nämä menettelivät niin hurjasti, että hävittivät viljankin, joka kasvoi vainiolla. Niitä viljejä joukkoja vastaan, jotka olivat asettautuneet Jesreelin laaksoon, meni Gideon johtaen valittua joukkoaan ja voitti midianilaiset kovan tappelun jälkeen (Tuom. K. 6, 7 l.). Ja samalla paikalla voitti David amalekilaiset (1 Sam. K. 30 l.) Mainitulla tasangolla voittivat filistealaiset onnettoman Saul kuninkaan. Epätoivoisena asemastaan lopetti mies parka itsensä syöksyen miekkaansa, sitten kun aseenkantaja oli kieltäytynyt pistämästä häntä kuoliaaksi (1 Sam. K. 31.) Siellä kuoli Juudan valtakunnan kuningas Ahasia Jehun pahasti haavoittamana (2 Kuning. 9:27.) Siellä sai myös juutalaisten kuningas Josia kuolin haavan tappelussa farao Neko vastaan. Myöskin roomalaisten ja ristiretkien ajalta tietää historia monesta tappelusta tällä tasangolla. Ja uudemman ajan historia kertoo ranskalaisten Napoleon Bonaparten ja Kleber'in johtamina Huhtik. 16 p. 1799 siellä voittaneen monivertaisesti suuremman turkkilaisen sotajoukon. "Tälle tasangolle ovat siis juutalaiset, pakanat, saraseenit, kristityt ristiretkelijät ja antikristilliset ranskalaiset, egyptiläiset, persialaiset, drusilaiset, turkkilaiset ja arabialaiset, siis sotilaita kaikista taivaan kannen alla asuvista kansoista, asettaneet telttansa ja nähneet sotalippunsa Taborin ja Hermonin kasteen kostuttamina." (Clark).

Tämän tasangon reunalla oli Nabot'in viinitarha, jota julma Isebel niin kovasti halusi, että hän, voidakseen tyydyttää himoaan, tahraasi kätensä Nabotin viattomalla verellä. Siellä oli Ahabin ja Isebelin huvilinna (1 Kuning. 21), jossa Jumalan tuomio hirmuisena kohtasi Isebel'iä tämän ja monen muun julman työn ja epäjumalten palvelemisen tähden (2 Kun. 9.)

Sekä raamattu että historia antaa siis kaikkina aikoina jokaiselle, mutta erittäinkin matkustajalle, aihetta viipymään ajatuksineen tällä tasangolla. Tuntui kummalliselta kulkea juuri niillä paikoilla, missä koko kansojen ja niin monen yksityisen henkilön kohtalo on ratkaistu miekka kädessä, missä Israelin Jumala, Kaikkivaltias, ihmisten vihamielin ja katkerina verta vuodattaessa, on johtanut taistelevien kohtalon. Nykyään on hiljaista tasangolla: ratsastaessamme sen poikki näimme ainoastaan muutamia henkilöitä, jotka joko matkustivat päinvastaiseen suuntaan kuin me tai toimielivät maatöitä. Omituista oli nähdä, miten kivetöntä maa on tällä tasangolla; ja missä paikoin se ei ole viljeltyä, siinä kasvaa korkeata ruohoa. Itse ratsastus kävi joutuun, koska emme lainkaan kohdanneet noita Palestiinassa niin tavallisia vastuksia. Mutta eipä sittenkään tasanko näyttänyt tahtovan ikinä loppua. Pieni-Hermon ja Tabor jäivät oikealle, kun vihdoinkin lähestyimme sen laitaa. Jo loitolla näkyi valkeita kattoja, joiden oppaamme sanoi kuuluvan Nazaret'in taloihin. Sen kaupungin asema on todella omituinen; se on rakennettu vuorelle, eikä sitä kumminkaan matkustajan silmä juuri näe. Ihmeellinen tunne valloitti minut, kun aloimme nousta vuorelle, jolla kaupunki sijaitsee. Ajatukset ja kuvittelut, jotka minulla lapsuuteni ensi hetkistä saakka oli ollut Nazaret'ista, alkoivat käydä yhä selvemmiksi. Nouseminen kävi hitaasti, kun vuori oli niin jyrkkä ja kivinen, että hevostemme oli vaikea suoriutua. Auringon säteet pilvettömältä taivaalta nekin puolestaan vaikuttivat, että väsymys ja jano rupesivat minua kovasti vaivaamaan. Sen tähden hartaasti toivoinkin lepoa ja virvotusta. Kuuma auringon paiste keskellä päivää ja kuuden tunnin ratsastus tekivät koko ruumiin hirveän araksi. Mutta siitä huolimatta oli mieli avoinna ulkoa päin tuleville vaikutuksille. Halumme, kerran saada astua tähän kaupunkiin, oli nyt tyydytetty, eikä vaivojemme palkka ollutkaan vähäinen. Olihan Jesus maan päällä vaeltaessaan niin monta, monta kertaa jaloillaan polkenut tätä samaa vuorta, jota myöten me nyt hitaasti ratsastimme. Itse kaupunki on siveän ja kauniin neitosen kaltainen, joka on jäänyt yksin asumaan. Sen asema korkeiden vuorten keskellä ja kumminkin niin piilossa ihmisten katseilta on valtava. Kaunis, suuremmainen Tabor, jolla tammimetsää kasvaa, kohoo siitä vaan puolentoista tunnin matkan päässä, ikään kuin erakko tasangolla.

Ensimmäinen huolemme kaupunkiin tultua, jossa sanotaan olevan 3 tai 4 tuhatta asukasta, suurimmaksi osaksi kristityitä, oli yömajan hankkiminen. Mutta siinäpä jouduimme pulaan. Olimme toivoneet saavamme asua sikäläisessä fransiskaani-luostarissa, vaan se oli mahdotonta, kun kaikki paikat olivat täynnä englantilaisia ja ranskalaisia pyhiinvaeltajia, joita päivää ennen oli tullut kaupunkiin noin 500.

Päivystäjänä oleva munkki, joka sujuvasti puhui saksaa, otti meidät ystävällisesti vastaan ja vei vierasmajaan, jossa hän varsin kohteliaasti tarjosi meille hyvää viiniä, joka suuresti virkisti meitä; mutta asuntoa hän ei sanonut voivansa antaa meille. Kenties oli syy hänen epäävään käytökseensä meitä kohtaan osaksi siinä, että olimme protestantteja. Kaikki majatalot kaupungissa olivat täpötäynnä. Ensi silmänräpäyksessä arvelimme, pitäisikö vielä samana päivänä ratsastaa Tabor'ille; mutta pelkäsimme, että siellä voisi käydä samalla tavalla, sillä meille kerrottiin, että sinnekin oli saapunut sadottain pyhiinvaeltajia. Ja miten oli siinä tapauksessa käypä pyhälepomme Nazaret'issa, josta jo edeltäkäsinkin niin paljon olimme iloinneet. Vihdoin onnistui meidän saada majaa englantilaisen lähetyssaarnaajan asunnossa, jonka ovet meille ystävällisesti avattiin, vaikka hän itse sillä kertaa oli matkoilla. Iloisina

siitä, ettemme tarvinneet jäädä taivasalle seuraavaksi yöksi ja päiväksi, asettausimme hänen vierashuoneeseensa niin mukavasti, kuin asianhaarat sallivat. Syötyämme yksinkertaisen atrian nautimme hetkisen lepoa, kunnes päivän kuumin aika oli ohi. Jälkeen puolenpäivän teimme pitkän kävelyretken ympäristön vuorille. Länteen päin kaupungista, aivan sen läheisyydessä, kohoaapi eräs jotenkin jyrkkä vuori. Tämän me valitsimme ensimmäisen vaelluksemme päämääräksi emmekä katuneet tätä valintaa, sillä näköalat siitä juuri ovat mitä laajimpia ja kauneimpia koko "pyhässä maassa."

Vuoren kukkulalla oli muutamia puolitekoisia kivirakennuksia; niissä asui eräs mies kolmen tyttärensä kanssa, jotka ystävällisesti tarjosivat meille istuimia ja kukkasia. Mies oli, jos oikein ymmärsimme häntä, kristitty arabialainen, joka oli jäänyt leskeksi ja eli yhdessä kolmen tyttärensä kanssa, jotka näyttivät miellyttäviltä ja ystävällisiltä naisilta. Hän kertoi meille olleensa 20 vuotta kristittyinä ja asettauneensa asumaan tälle kukkulalle, että alati saisi nauttia yksinäisyyttä ja olla piilossa muilta. Aivan luonnollista on, että muukalaisia kumminkin usein on käynyt ja käypi heidän yksinäisessä asunnossaan. Se kai lienee ollut syynä siihen, että kaikilla talon asukkailla oli niin hieno, sujuva käytös, kun vierasvaraisuuden harjottaminen tuli kysymykseen.

Meidän aikamme meni kumminkin enimmästi katsellessa ihanoita, laajoja näköaloja, joiden joukossa Välimeri ja Karmel etunenässä vetivät huomiomme puoleensa. Parin viikon kuluttua näimme täältä taas tuon meren, jolla olimme matkustaneet öit ja päiviä päästäksemme siihen maahan, jossa nyt olimme. Tällä kertaa päilyi sen pinta tyynenä kuin kuvastin. Sieltä näkyi valkeita purjeita ja useita höyrylaivoja, muutamat liikkeessä, toiset ankkuroituina satamassa. Katsellessani tuota tunsin vienon tuulahduksen koti-ikävästä sydämissäni. Auringon säteet loivat lämpöistä valoa, suloisia purppuravivahduksia sen siniselle ulapalle, ja värien vaihtelu oli verrattoman kaunis. Ah, miten monen monta kertaa, ajattelin, lienee Jesus pitkät ajat oleskellessaan tässä hiljaisessa, syrjäisessä kaupungissa Galilean ylängöllä tältä samalta vuorelta katsellut tuota suurta, ihmeen ihanaa merta! Eiköhän Vapahtaja usein liene ajatellut, miten sanansaattajat vastaisuudessa veisivät evankeliumia hänestä, ihmiseksi tulleesta Jumalan Pojasta, tuonne meren takaisiin maihin, kauvas, hyvin kauvas joka maailman ääreen.

Välimeren rantamaalla kohoa Karmel'in vuoriselänne niin mahtavana ja majesteettillisena, että se ehdottomasti vetää puoleensa matkustajan huomion. Ptolemäis'in kaupungin vierellä olevan merenlahdelman eteläsivulta lähtee tämä vuoriselänne, joka aikoinaan oli Asser'in ja Isaskar'in sukukuntien rajana. Sittemmin erotti se Galilean Tyruksen alueesta. Meillä ei ollut tilaisuutta käväistä tällä vuorella, koska sellainen matka olisi vienyt ainakin päivän määrätystä ajastamme. Sen tähden halusimme hartaasti Nazaret'in kukkulalla seisoessamme painaa Karmel'in kuvan mieliimme niin tarkoin kuin mahdollista. Ja vuorta katsellessamme esiintyivät raamatussa kerrotut tapahtumatkin sielun silmien eteen elävinä. Tuona tyynenä iltahetkenä, kun aurinko loi omituisen kirkkaan hohteen vuorille ja laaksoihin, tuntui kuin olisimme eläneet noiden asiain tapahtuessa, jotka ovat yhdistettyinä Karmel'in nimeen. — Jo siitä seikasta, että profeetta Jesaia mainitsee Karmel'in kauneutta yhteydessä Saron'in kanssa (Jes. 35:2), voi päättää, kuinka erinomaisen kaunis tuo vuori mahtoi olla. Sen metsällä peitetyt huiput, joilla seisoessa näki joka taholla viljavia, vesirikkaita laaksoja ja ihania maisemia, tarjosivat paimenillekin reheviä syöttömaita. Paljon oleskeli siellä myös erakoita ja pakolaisia (Amos 9:3; 2 Kun. 2:25). Vielä nytkin kasvaa Karmel'illa siellä täällä sievää metsää, vielä voi se yhä vetää kauneudessa vertoja useimmille pyhän maan paikoille. Korkeudeltaan on se 1750 jalkaa yli merenpinnan. Vuodesta 1826 oli siellä ollut luostari, jonka kaunistaa asemaa suuresti kiitetään; siinä kehutaan myös muukalaisia kohdeltavan erittäin ystävällisesti.

Muistettavin tapahtuma Karmel'in vuorella on se ihme, jonka Herra teki käyttäen välikappaleenaan prof. Eliata, jonka koko elämäkin ja teot olivat läpeensä ihme Jumalan omaisuudenkansan historiassa. 1 Kun. 16, 18 ja 21 kerrotaan, että kaikki Jerobeamin jälkeiset Israelin kuninkaats tekivät pahaa Herran edessä ja palvelivat epäjumalia. Jumalattomimpia niistä oli Ahab, joka otti emännäksensä Gibon'in kuninkaan tyttären, Isebel'in, hyvin viekkaan ja juonikkaan naisen. Ahabin ja Isebelin aikoina alettiin Israelissa palvella Baal'ia. Ei milloinkaan ollut pakanuuden kauhistus niin selvään ilmaantunut, kuin tämän kuninkaan aikana. Israelin Jumalasta ei enää välitetty. Hänen sijaansa asetettiin Baal. Pian kohosi Samariassa alttari ja temppeli tämän kunniaksi ja satakunta pappia uhraili hänelle. Mutta silloin astuu esiin profeetta Elia, tuo Jumalan koulussa kasvatettu ja hyvillä hengen lahjoilla varustettu mies, äkkiä kuin salama synkältä taivaalta. Ja voimakkaasti taistellen kansan epäjumalanpalvelusta vastaan onnistuikin hänen saada jumalaton kuningas kutsumaan kansa ja Baalin papit Karmel'in vuorelle, jossa sitten oli päätettävä, kumpiko oli oikea Jumala: Baaliko vai Abrahamin, Isakin ja Jakobin Jumala, sekä kumpaako Israel tahtoi palvella. "Lähetä siis nyt kokoamaan minun tyköni koko Israel Karmel'in vuorelle, ja neljäsataa viisikymmentä Baal'in profeettaa ja neljäsataa metsistöin profeettaa, jotka syövät Isebel'in pöydältä." Näin käski tuo mahtava profeetta ja uhmailevan kuninkaan täytyi inttamättä totella. Israel ja epäjumalan papit kokoontuivat Karmel'ille. — Vielä nykyäänkin osotetaan matkustajille heidän kokouspaikkansa. Sen nimi on *Mahrata* ja on se koko vuoriselänteen korkeimmalla kohdalla, josta on hyvin laeva näköala joka taholle. — Ankarasti vaatii profeetta kansaa tekemään päätöksensä. "Kuinka

kauvan", sanoo hän, "te onnutte molemmille puolille? Jos Herra on Jumala, niin vaeltakaat hänen jälkeensä, mutta jos Baal, niin vaeltakaat hänen jälkeensä." Mutta kansa vaikenee; se huomaa tehneensä väärin, mutta ei voi asettua vielä Herran puolelle, sillä ei ole rohkeutta tarpeeksi. Silloin tuo Elia esiin erään ehdotuksen: "Minä olen ainoasti jäänyt Herran profeetoista, mutta Baalin profeettoja on neljäsataa viisikymmentä miestä. Niin antakaat nyt meille kaksi kalpea ja antakaat heidän valita toinen ja hakata kappaleiksi, ja pankaan puitten päälle, mutta älkään siihen panko tulta: ja minä otan sen toisen kalpein ja panen myös puitten päälle, ja en pane siihen tulta. Ja huutakaat te teidän jumalainne nimeä, ja minä huudan Herran nimeä: kumpi Jumala vastaa tulen kautta, hän olkoon Jumala." Ja vastaten: "Se on oikein", suostuikin kansa hänen ehdotukseensa. Herran piti siis tulenmerkin kautta luotettavasti todistaa itsestään ja siten saattaa Israelin tekemään ratkaisevan päätöksen.

Uhraaminen alettiin. Baalin papit ottivat kalpein, valmistivat ja huusivat Baalin nimeä huomenesta puolipäivään asti sanoen: "Baal, kuule meitä!" Mutta vastausta ei Baal voinut antaa. Kun jo puolipäivä oli, pilkkasi heitä Elia ja sanoi: "Huutakaat vahvasti; sillä hän oli jumala, hän ajattelee jotakin, eli on jotakin toimittamista, eli on matkalla, eli jos hän makaa, että hän heräisi." Ja he huusivat suurella äänellä ja viileskelivät itseänsä veitsillä; mutta vastausta ei vaan kuulunut. — Kun puolipäivä jo kulunut oli, otti Elia kaksitoista kiveä, rakensi niistä alttarin ja teki kuopan ympäri. Sitten hakkasi hän kalpein kappaleiksi, pani sen puitten päälle ja antoi kaataa vettä, kunnes kuoppakin täyttyi. Sitten rukoili hän: "Herra, Abrahamin, Isakin ja Israelin Jumala! Ilmoita tänäpäpä, että sinä olet Israelin Jumala ja minä sinun palveliasi." Ja heti lankesi Herran tuli ja poltti polttouhrin, puut, kivet ja mullan, ja nuoli veden kuopasta. Kun kaikki kansa näki sen, lankesivat he kasvoillensa ja sanoivat: "Herra on Jumala, Herra on Jumala." Näin oli siis päästy päätökseen. Elia sanoi: "Ottakaat Baalin profeetat kiinni." Pian nämät vangittiinkin ja otettiin sittemmin hengiltä.

Karmel on siis vuori, jossa Herra, kaikkivaltias Jumala, ihmeen kautta saattoi kansansa huomaamaan, että Hän on oikea, totinen Jumala, jota ainoata on palveltava, mutta että muut ovat kuolleita epäjumalia, jotka eivät voi mitään vastausta antaa eivätkä auttaa hädän hetkellä. Kaikkivallan ja armon ihme oli se, minkä hän valitun profeettansa Elian kautta teki. Mutta Hän osotti myös vanhurskauttansa siten, että kaikkien Baalin pappien täytyi pahuutensa palkaksi kärsiä kuolema.

Toinen tapaus, josta on tässä kohden muistutettava, löytyy kirjoitettuna 2 Kun. 4, jossa kerrotaan, että profeetta Elisa, voimallisen Elian seuraaja, oleskeli Karmel'in vuorella, kun eräs sunemilainen vaimo, jonka huoneessa Jumalan mies jonkun aikaa oli asunut, tuli hänen luokseen puhumaan murheestaan. Kuolo oli näet temmannut vaimolta pojan, ja siitä huolissaan tuli hän etsimään lohdutusta, vieläpä pyytämään Elisaa herättämään lapsen kuolleista. Hän meni Karmel'in vuorelle, tarttui Jumalan miehen jalkoihin ja rukoili apua surullisessa tilassaan. Profeetta lähetti silloin palvelijansa Gehasin vaimon asuntoon ja käski häntä panemaan Elisan sauvan pojan kasvoille. "Mutta pojan äiti sanoi Elisalle: niin totta kuin Herra elää ja sinun sielus elää, en minä päästä sinua." Hän tahtoi kaikin mokomin profeettaa itseä tulemaan mukana. Ja hän nousikin, meni vaimon kanssa ja herätti hänen poikansa kuolleista.

Edessämme levisi siis Karmel'in vuorijono ja Välimeren ihana vedenkalvo. Tuo näköala oli niin viehättävä ja suuremoinen, että meidän oli vaikea siitä kääntää katsettamme ja lähteä pois. Me nautimme sanomattomasti uudestaan ja taas uudestaan katsellen ihanaa näköalaa. Ja silmätessämme seutua ympärillämme näimme kaikkialla runsaasti moninaisia kauniita kukkaisia, jotka koristivat hedelmällistä maata. Tämä ympäristökin herätti meissä muistoja pyhästä kertomuksesta. Samallaisia ihania, mutta kuihtuvia kukkasiahan oli täällä, tällä vuorella, taiminut, puhjennut ja vuosi vuodelta kautta vuosituhanten ihastuttanut matkailijan silmää. Eiköhän Jesus usein niinä monena vuotena, joina hän asui Nazaret'issa, liene vaeltanut juuri tällä vuorella, näissä laaksoissa, poiminut näitä samoja kukkasia ja myös nauttinut niiden katoavasta kauneudesta? Saarnaavathan nekin vuosi vuodelta kautta vuosituhanten sekä tämän elämän katoavaisuutta että toiselta puolen ylösnousemista tämän jälkeen; vuosituhansia ovat ne olleet ja ovat vieläkin todistuksena Jumalan kaikkivallasta, hyvyydestä ja rakkaudesta meitä ihmisparkoja kohtaan. Eiköhän Jesus hyvin usein liene vetänyt näille vuorille ja näihin laaksoihin hiljaisessa rukouksessa seurustellakseen taivaallisen Isänsä kanssa?

Aurinko oli jo mailleen menemäisillään, kun teimme lähtöä siitä paikasta. Ystävä R:n teki mieli mennä kauvemaksi katselemaan erästä komeata laitosta, joka oli saman vuoren rinteellä eikä kovin kaukana. Matkakäsikirjasta päättäen otaksui hän sen olevan englantilaisen laitoksen, jossa orpolapsia kasvatetaan kristillisiksi ja siveiksi ihmisiksi. Hänen otaksumisensa toteutuikin siellä käydessä. Hän kertoi palattuaan, että hänet oli otettu ystävällisesti vastaan. Minä en voinut seurata häntä sinne, sillä päänsärky, jonka kuumuus ja edellisten päivain rasitukset olivat tuottaneet, vaivasi minua kovasti. Hitaasti palasin vuorelta siellä täällä levähdellen sen rinteellä kukkaisten keskellä, joita poimin muutamia muistoksi. Matkalla kohtasin muutamia vaimoja, jotka olkapäällä kantoivat pikku lapsiaan, ja suuremmat pojat ja tytöt kulkivat jälessä. He huomasivat heti, että olin muukalainen ja alkoivat kaikki kerjätä "bachschisch." Tämä itämaiden paha tapa oli siis löytänyt tiensä hiljaiseen, syrjäiseen Nazaret'iinkin, eikä tämä tienoo siinä suhteessa ollut pyhän maan muista paikoista poikkeava.

Kaupunkiin astuessani tapasin erään kaivon luona useita naisia, jotka kantoivat vesiastioita päänsä päällä. He olivat enimmäkseen aivan nuoria tyttöjä, useimmat jotenkin kauniita, jopa kauniimpia, kuin mitä siihen asti olin nähnyt koko Palestiinassa, siihen lukien Betlehem'inkin naiset, joita matkustajat ylimalkaan kehuvat kauniiksi. Ilmielisiä he näyttivät olevan, sen huomasi heidän lystikkäistä puhelustaan toistensa kanssa. Siistissä puvussakin olivat ja puhtaita aivan vasten tavallisuutta.

Kadut ovat tässäkin kaupungissa hyvin kapeita ja säännöttömiä, ja siksi on vaikea löytää takaisin, joll'ei tarkkaan ole katsonut, mistä kohden läksi. Minä en ennen lähtöäni vielä ennättänyt oikein hyvin tutustua kaupunkiin, jonka vuoksi hairahduinkin väärälle kadulle kaupunkiin tullessani ja eksyin vihdoon niin, ett'en tietänyt, missä olin. Kysyä en voinut keneltäkään, kun en, näet, taitanut kieltä. Käveltyäni pitkän aikaa sinne tänne rupesi vähitellen tuntumaan aika kamalalta, kun alkoi tulla pimeä. Oli oikein onnen potkaus, että kumminkin vihdoon löysin englantilaisen lähetystalon. Siihen auttoi minua protestanttinen kirkko, jonka lähtiessäni olin tarkannut olevan lähellä. Kohta kotiuduttuani palasi ystävä R:kin retkeltään ja kertoeli, mitä uutta hän oli nähnyt. Siitä olimme yksimieliset, että huvimatkamme oli ollut semmoinen, jotta se oli jättänyt mielestä haihtumattomia muistoja.

Poissa ollessamme oli oppaamme, joka hyvin tiesi, että nälkämme edellisinä päivinä oli tullut niukasti sammutetuksi, valmistanut illallisen semmoisen, jotta ei paremmasta apua. Hän oli jostakin hapuilut tuoreen lampaankäpälän, jonka oli paistanut ja sitten toi sen sisälle pannussa kehoittaen meitä ottamaan käsille mukana tuodun veitsen, jonka käyttämiseen heti ryhdyttiin. Toinen paistinpala toisensa perästä leikattiin ja hävisi. Lopetettuamme lausuimme hänelle suuret kiitokset tästä atriasta, joka epäilemättä oli parhain, minkä moneen aikaan olimme syöneet. Vielä seuraavaksi aamiaiseksi pyysimme tuota samaa hyvänmakuista ruokaa, joka ei kumminkaan ollut voinut kuumuudessa säilyä aivan hyvänä. Halulla odotimme seuraavaa päivää, sunnuntaita, jonka siis saimme viettää Nazaret'issa.

Lepo oli meille jo suuresti tarpeen. Oli tullut pimeä; aurinko oli jo aikoja sitten luonut viimeiset säteensä kaupunkiin ja sen tienoille; sanomaton hiljaisuus vallitsi kaikkialla. Yö ei meiltä kumminkaan kulunut niin hiljaisesti ja mieluisesti, kuin suotava olisi ollut, sillä täälläkin syöpäläiset meitä ahdistivat. Lieneekö suurempi väsymys tai joku muu syy vaikuttanut, että minä kumminkin nukuin jotenkin rauhallisesti, mutta ystävä R. valitti aamulla, ett'ei hän ollut ollenkaan nukkunut eikä sen tähden voinut oikein hyvin. — Kumpikin olimme pahoillamme, ett'ei kaupungissa pidetty jumalanpalvelusta semmoisella kielellä, jota me olisimme ymmärtäneet. Me halusimme kumpikin saada viettä jumalanpalvelusta seurakunnan kanssa ja menimme sen tähden läheiseen protestanttiseen kirkkoon, jossa jumalanpalvelusta pidettiin arabian kielellä. Kirkko on kookas, gootilaisuuteen tehty rakennus ja tekee juhlallisen vaikutuksen sisääntulijaan. Siellä oli sillä kertaa koolla noin 100 henkeä, parhaasta päästä nuorisoa ja lapsia siisteissä puvuissa. Koska jumalanpalvelus oli alkanut ennen meidän tuloamme, emme oikein saaneet selkoa, mitä kirkko-käsikirjaa siinä seurattiin, kun lisäksi kieli oli tuntematonta. Veisuu oli kaunista ja sointuvaa, aivan toisellaista, kuin mitä maan asukkaiden keskuudessa oleksiessa tavallisesti kuulee. Sen säkeet olivat lyhyitä ja rytmillisiä. Paitsi veisuuseen otti seurakunta osaa myös tekstin lukemiseen siten, että käytettiin vuorolukemista. Seurakunnan palvelija eli se, joka johti jumalanpalvelusta, luki yhden värsyn, ja seurakunta luki seuraavan, ja sillä tavalla jatkettiin tekstin loppuun; sitten seurasi lyhyt selitys. Jumalanpalvelus kokonaisuudessaan teki hyvän vaikutuksen: siinä ilmaantui lämpöä ja hartautta.

Kirkosta menimme roomalais-katooliseen luostariin, joka epäilemättä on suuremmoisina rakennusryhmä koko kaupungissa. Siinä on kirkko, jolla on nimi "*Marian ilmestyskirkko*." Sen sisällä on luola, jossa neitsyt Marian sanotaan ottaneen vastaan enkeli Gabrielin, joka toi hänelle tuon ihmeellisen tervehdyksen, että hänen piti tulla Jumalan ainoan pojan äidiksi. Luola on 25 jalan pituinen ja 10 jalan levyinen, ja kaikenmoisia kalleuksia on käytetty sen koristamiseksi. Kaksi pilaria osottaa paikkaa, missä Maria seisoi kuunnellessaan tuota ihmeellistä tervehdystä enkelin suusta. Kaupungissa on sitä paitse nähtävänä "Josef'in työhuone", "Marian keittiö" ja "Kristuksen pöytä"-kappeli ("Mensa Christi"-kappeli), jossa viimeainitussa alttarin edessä on pöydän kaltainen kallio. Tällä pöydällä on Kristus "turmeltumattoman muinaistarun" mukaan syönyt opetuslastensa kanssa sekä ennen että jälkeen ylönousemistaan.

Merkillisyyksistä mainittakoon vielä synagooga, johon Jesus ensi kerran opettajana esiintyessään meni sabbatin päivänä ja nousi lukemaan profeetta Jesaian kirjaa, joka hänelle annettiin käteen. Hetki, jolloin hän siitä luki nämä sanat: "Herran henki on minun päälläni, sen tähden on hän minun voidellut ja lähettänyt minun saarnaamaan köyhille hyvää sanomata, parantamaan särjetyitä sydämiä, saarnaamaan vangeille lunastusta ja sokeille näkönsä jälleensaamista, särjetyitä vapautteen saattamaan, saarnaamaan Herran otollista vuotta", ja sitte selitti ja sovellutti sanat näin: "Tänä päivänä on tämä kirjoitus täytetty, kuin te nyt kuulette", hetki, jolloin tuo tapahtui, oli syrjäisen, huonomaineisen Nazaet'in asukkaille todella juhlallinen ja tärkeä hetki. "Kaikki antoivatkin hänelle todistuksen ja ihmettelivät niitä armon sanoja, kuin hänen suustansa läksivät." (Luuk. 4:16-22).

Kun palasimme tältä kävelyltä, oli jo puolisen aika. Kuumuus alkoi käydä sietämättömäksi, sillä

"sirokko", tuo kuuma tuuli, jota jokainen matkustaja lämpimissä maissa pelkää, oli jo edellä puolenpäivän alkanut puhaltaa. Sen edellä oli lakkatyyni, jonka ei sanottu ennustavan hyvää. Sai siinä ruumis kestää hikikylvyyn toisensa perästä, jotka kovasti väsyttivät. "Sirokon" noustessa on aina kuumetauti tarjona, joka alkaa ankaralla vatsakivulla. Kun olo Nazaret'issa alkoi käydä tukalaksi, heräsi meissä halu päästä ylempiin seutuihin, joissa toivoimme viileyttä ja virkistystä. Päätimme siis jälkeen puolenpäivän ratsastaa Tabor'ille, jonne oli ainoastaan kahden tai kolmen tunnin matka.

Vaan ennen kuin, lukijani, seuraat minua sille vuorelle, muistelkaamme vielä jotakin Nazaret'ia koskevaa, siitä kun ei ole niin helppo erota. Hämmästyttävää on, miten lapsipuolen tavoin tätä paikkaa kohdeltiin vanhan testamentin pyhissä kirjoissa verrattuna Judean ja Samarian maakuntiin ja niissä oleviin seutuihin. Profeetat eivät tiedä kertoa ainoastakaan ihmeellisestä Jumalan armotyöstä tällä seudulla; ei ainoatakaan suurta Jumalan miestä ole lähtenyt sieltä. Syyttä ei siis *Natanael* kysynyt *Filippukselta*: "Tulleeko Nazaret'ista jotakin hyvää?", kun hän jälkimmäiseltä sai kuulla: "Me olemme sen löytäneet, josta Mooses kirjoitti laissa ja profeetat, Jesuksen, Josefin pojan Nazaret'ista." (Joh. 1:45-47). Jesuksen vaelluksen aikana sanotaan vielä tästä paikasta: "Ei yhtäkään profeettaa ole tähän asti tullut Galileasta." Kenties oli tämä seutu, verrattuna luvutun maan toisiin tienoihin, tunnettu huonomaineiseksi. Ja kumminkin oli juuri tästä syrjäisestä, hiljaisesta, vähäisestä kaupungista maailman valkeus tuleva ja leviävä yli koko maan piirin. Ennustajan silmällä oli profeetta jo vuosisatoja ennen nähnyt sen tulemisen. Samoin kuin muinaisaika talveksi Sebulonin ja Naftalin maata, samoin oli tuleva aika kunnioitava järven rannatse kulkevaa tietä tällä puolen Jordania, pakanakansojen Galileaa. "Kansa, joka pimeydessä vaelsi, näki suuren valkeuden, ja, jotka asuivat kuoleman varjon maassa, niiden ylitse se kirkkaasti paistaa." (Jes. 9:1). Nazaretin valkeus on valaissut maailmaa kohta kaksituhatta vuotta, ja sen säteet ovat valtaavan lämmön voimalla ja kirkkaudella tunkeuneet sen pimeimpiinkin osiin. Ei tuo valkeus vieläkään ole tukehtunut eikä sammunut, vaan se leviää yhä kauvemaksi. Ja mihin ikinä se pääsee tunkeumaan, siellä herää kurjissa, viheliäisissä ihmissydämissä uusia ijankaikkisuuden elonvoimia. Tämä valo, joka on syntyään taivaasta, on sen Jumalan lähettämä, joka asuu valkeudessa, johon ei yksikään ihminen voi tulla, ja jonka tykönä ei ole valkeuden ja pimeyden vaihetusta. Eikä tämä valo sammu, vaan valaisee heikentymättömän kirkkaana ijankaikkisuudesta ijankaikkisuuteen. Sillä Nazaret'issa syntynyt Jesus Kristus on oleva aurinko, jonka loiste ja kirkkaus kaikki voittaa uudessa taivaassa ja uudessa maassa, jota me lupauksen mukaan odotamme, sinä päivänä, jolle ei tule iltaa ja jota ei seuraa yö.

Kun päivän kuumien aika oli ohi, nousimme ravakasti ratsaille, ehtiäksemme Tabor'ille ennen iltaa. Ennen kuin aivan poistuimme kaupungista, pysähdyimme kumminkin sen pohjoislaidalla n.k. "*Marian lähteen*" tykönä, jossa viivymme muutaman silmänräpäyksen. Lähteellä on osaksi kivinen katos; voimakkaasti suihkuua vesi torvesta. Lähteen ympärillä seisoi joukko nuoria naisia savi-astioineen, joita he kantavat päälallaan niin taitavasti, ett'eivät tarvitse käsien apua, ja odottivat vuoroansa päästäkseen täyttämään astioitaan. Oli aika hauska nähdä heidän viatonta iloisuuttaan. Moni on sanonut, ja onhan luultavaakin, että Jesus usein on noutanut savi-astiallisen vettä tästä lähteestä. Sivumennessä täytti myös meidän "mukarimme" astiansa ja tarjosi meille juoda tuota virkistävää, raikasta vettä.

Nyt annoimme hevosten hiljaa käydä ihanaa Taboria kohti, jota jo kahtena päivänä kaukaa olimme katselleet halullisin silmin. Tiellä, joka muutamin paikoin oli hyvin huonoa, viivymme noin kaksi tuntia. Seutu, jonka kautta kuljimme, oli kaunis, kasvullisuus paikoin rehevä. — Nouseminen vuorelle kävi meiltä hyvin hitaasti, ja oli se erittäin rasittavaa sekä hevoselle että ratsastajalle. Vuoren rinne oli, näet, hyvin jyrkkä, ja sitä paitsi on sinne vielä tie kovin kivinen ja raivaamaton. Harvoin tapaa pyhässä maassa, jossa jalkatiet kumminkin ylimalkain ovat aivan huonoja, tietä, jota olisi vaikeampi kulkea, kuin tätä. Hevosen täytyy koko nousumatkan, jota kestää vähintään tunnin, hyvin varovaisena haeskella jalan sijaa kivien välistä. Noin 300 metriä (1000 jalkaa) korkealla kohoaa vuoren huippu aivan yksinään Jesreel'in tasangolla. Uhkealta ja majesteettilliselta näyttää se jo kaukaa katsojan silmiin. Sen rinteillä kasvaa taajassa tammimetsää, korkeaa ja matalaa.

Hyvin vaivaantuneita olimme, kun auringon laskun aikaan jouduimme vuoren kukkulalle. Siinä on suurenlainen pinta-ala, jolla kaksi luostaria, toinen kreikkalainen, toinen roomalais-katolinen, sijaitsee. Tiellä oli opas jäänyt kauvas jäljelle meistä, hänen hevosensa kun ei ollut niin tottunut vuorta kiipeämään kuin meidän ratsumme. Koska emme tietäneet, kumpaan luostariin meillä oli "suosituskirje", ratsastimme kreikkalaiseen, jonka portit ystävällisesti avattiin meille, kenties syystä siitä, että tervehdimme vastaan tulevaa munkkia venäjän kielellä. Ainakin kymmenen minuuttia odotimme luostarin pihamaalla opasta, jota ei kuitenkaan kuulunut. Työlästyneinä turhaan odottamiseen ratsastimme takasin samaa tietä, jota olimme tulleet, ja löysimme oppaan, joka ilmoitti, että meillä toisessa luostarissa, joka olikin aivan lähellä, "suosituksen" takia oli odotettavissa vieraanvarainen vastaan-otto. Ilmielin ratsastimme sisälle portista, ja eräs munkki, syntyisin hollantilainen, joka puhui murteellista saksaa, otti meidät hyvin ystävällisesti vastaan. Onneksi olivat kaikki "pyhiinvaeltajat" päivää ennen lähteneet luostarista, jotta olimme aivan yksinämme ja saimme

valita parhaimmat makuusijat luostarin tilavassa vierashuoneessa. Lasillinen voimakasta viiniä, jonka luostarin-esimies itse, syntyisin saksalainen, tarjosi meille, vahvasti meitä sanomattomasti tukehduttavassa kuumuudessa, jonka "sirokko" oli tuottanut. Mutta huoneessa emme malttaneet viivähtää. Ystävällinen "hollantilainen", josta täällä oli tullut katooilainen munkki, tarjoutui hyväntahtoisesti opastamaan meitä ihanalla Taborilla. Hän vei meidät vanhoille raunioille, joilta hän sanoi näköalan olevan mitä suurenmoisimman ja laajimman. Siinä hän olikin aivan oikeassa. Kiivettyämme raunioille ja jouduttuamme korkeimmalle kohdalle oli meillä maisemat mitä kauneimmat joka taholla. Lännessä näimme Välimeren, jonka pinta nyt illan tullen, samoin kuin edellisenäkin päivänä, oli aivan rasvatyyni. Sen ääressä kohosi majesteettillinen, muistorikas Karmel, jonka historian jo ennen olen kertonut. Aivan ikään kuin jalkaimme alla, etelässä päin, näkyi Jesreelin laaja keto ja vähän matkan päässä siitä huomasimme n.k. pienen-Hermon'in. Tämän vuoren pohjoisella rinteellä saatoimme nähdä *Endor'in* ja *Nain'in*, joita kumpaakin pyhä raamattu kuvaa ihmeellisessä valossa. Ne ovat nyt vaan pieniä kyliä. Jälkimmäisen asema on hyvin kaunis: se on tuuheiden puiden ja vihertävien viljavainioiden ympäröimä.

Endor'in nimi herättää kammaa uskovaisessa raamatunlukijassa, se kun on niin likeisesti yhtyneenä tuon onnettoman, Jumalasta luopuneen Saul kuninkaan liikuttavaan historiaan. Siihen aikaan kun Israel, Saulin hallitessa, kävi sotaa filistealaisia vastaan, asui *Endor'issa* noitavaimo, jonka puoleen Saul hädissään kääntyi, kun pelko valloitti hänen sydämensä, ja vaimo kutsui Saulin pyynnöstä esiin Samuelin hengen, jotta Saul saisi kysyä häneltä, miten sodassa oli käypä (1 Sam. 28). Tämä Saul, jonka sama Samuel oli voidellut Israelin kuninkaaksi, oli kadottanut uskon elävään Jumalaan, ja nyt hänen täytyi turvautua semmoiseen keinoon, jonka Jumala nimenomaan oli kieltänyt, nimittäin kuolleitten hengiltä kysymiseen. "Ei yhtäkään pidä sinun seastasi löytymän, joka poikansa eli tyttärensä käyttää tulen lävitse, eli joka on ennustaja, päivän valitsija, eli tietäjä, eli velho, eli lumooja, eli noita, eli merkkein tulkitsija, eli joka jotakin kuolleilta kysyy", oli Herra sanonut (5 Moos. 18:10, 11). Mutta kun Saul oli hyljännyt Herran Jumalan tahdon ja neuvon, ja Herran Henki oli luopunut hänestä, horjui hänen sydämensä sinne ja tänne, ja hän haki epätoivossa jotakin muuta tukea, mutta ei löytänyt.

Nimi *Nain* sitä vastoin johtaa mieleemme erään uuden testamentin suloisimmista kertomuksista, jossa ajatus kernaasti viivähtää. Evankelista Luukkas on säilyttänyt meille sen kertomuksen evankeliuminsa 7 luv. Herra Jesus oli opetuslapsineen matkalla Kapernaum'ista, hän kulki siis pohjoisesta etelään päin. Koska hän *Nain'in* kaupungin porttia lähestyi, kannettiin sieltä hautapaarilla nuorta miestä, joka oli äitinsä ainoa poika, ja äiti oli leski. Paaria seurasi sureva leski ja suuri joukko kansaa, joka, saattamalla kuollutta hautaan, osotti myötätuntoisuuttaan. Kaikki itkivät, nyyhkiivät ja valittivat, kuten on tapana siinä maassa, silloin kun kuollutta kannetaan viimeiseen leposijaan. Ruumissaaton lähtiessä kaupungin portista tulee sitä vastaan miesjoukko, jonka etupäässä kulkee henkilö, joka sanojensa ja voimallisten töittensä takia jo on tullut laajalta kuuluksi. Tässä mieheessä asuu elämä, ja hän voipi paljaalla sanalla, joka lähtee hänen suustaan, hallita kuolemaa. Hänen käskystään seisahtuu ruumissaatto. Hän puhuttelee ensiksi erinomaisen ystävällisesti ja lempeästi murheellista, huolen painamaa äitiä, sanoen: "Elä itke", ja sitte virkkaa hän kuolleelle nuorukaiselle: "Nuorukainen, minä sanon sinulle, nouse ylös!" Kuollut nouseekin ja rupee puhumaan. Ja tuo henkilö antaa hänet äidille. "Pelko tuli kaikille ja he kunnioittivat Jumalaa, sanoen: suuri profeetta on noussut meidän sekaamme ja Jumala on hänen kansaansa etsinyt. Ja tämä sanoma kuului hänestä kaikkeen Judeaan ja kaiken sen likimaakunnan ympäri."

Mutta palatkaamme taas Tabor'ille katselemaan maisemia.

Etäällä kaakossa näkyy Gilead'in vuori sekä Gilboan selänne toisella puolella Jordania, joka suikerrellen kuin käärme rientää Kuollutta merta kohti. Pohjoisessa nähdään osa Genezaretin merta ja vielä tuonnempana suuren Hermonin hopealle välähtelevä lumikukkula. Ja vielä kauvempana haamottaa ihanan Libanonin uhkea vuorijono. Tuskin missään koko pyhässä maassa näkee ihanampia näkyaloja, kuin tältä vuorelta; ne ovat niin suuremmoisista ja laajoista, että eräs tanskalainen taiteilija, joka oli ollut siellä vähää ennen meitä, ei ollut sanonut saattavansa maalata mitään, koska kaikki, mitä hän näki, oli niin hurmaavaa, ett'ei hän voinut kiinnittää huomiotaan mihinkään määrättyyn kohtaan, jonka hän olisi saattanut ottaa lähtökohdaksi kuvatessaan maiseman kankaalle. Vielä hämärän tullessa seisoi vanhan luostarikirkon raunioilla, vaikka ilma, vielä auringon laskettuakin, oli tuskastuttavan lämmin tuon kuumen sirokkotuulen vaikutuksesta, jota yhä vielä kesti. Koko ajan olimme kuin hikikylvyssä. Emme siis saaneetkaan vuorella nauttia toivomaamme viileyttä.

Olihan aivan luonnollista, että Taborilla oleskellessamme muistui elävästi mieleemme kertomus Kristuksen kirkastamisesta (Mat. 17, Mark. 9 ja Luuk. 9), jonka erään, ainakin kolmannelta vuosisadalta johtuvan, muinaistarun mukaan luullaan tapahtuneen täällä. Ei ollenkaan kummastuta sitä, joka kerran on käynyt tällä vuorella, että taru juuri sinne sovittaa tuon ihmeellisen tapahtuman, jolloin Kristuksen jumaluus tunki läpi ruumiillisen, inhimillisen verhonsa, Mooses ja Elia ilmestyivät ja puhuivat Jesuksen kanssa, ja opetuslapset kuuluivat äänen taivaasta. Itse paikka on erittäin sopiva siihen. Ajatuksissa voipi aivan asettautua heidän tilaansa silloin, kun innokas, tulevan elämän voimalla täytetty Pietari

huudahtaa: "Herra! Meidän on tässä hyvä olla; jos tahdot, niin me teemme tähän kolme majaa: sinulle yhden, Moosekselle yhden ja Elialle yhden." Tuskin tarvinnee huomauttaakaan, että tähän muinaistaruun ei ole historiallista perustusta. Se on vaan varmaa, että kirkastaminen tapahtui korkealla vuorella. Paljon on väitetty sitä vastaan, että kirkastusvuori olisi ollut Tabor, ja erittäinkin sen nojalla, että Tabor Jesuksen aikaan luultavasti oli tiheästi asuttu eikä siis lainkaan yksinäinen paikka, jommoista tilaisuus sellainen, kuin kirkastaminen, ehdottomasti vaatii. Miten tämän asian laita oikeastaan lienee, siitä väitelköt tiedemiehet. Sen verta lausuttakoon vaan, että mainittuun muinaistaruun myös on syitä; luopihan se sitä paitse kauniin valon vuorelle.

Vasta hämärtäessä palasimme retkeltämme luostarirakennukseen, jossa iltanen jo odotti. Kun juuri olimme aikeissa käydä ruo'alle, tuli kolme katooililaista pappia, synnyltään ranskalaisia, jotka olivat matkalla Damaskuksesta Jerusalemiin ja tietysti toivoivat saavansa yösijaa luostarissa.

He olivat keski-ikäistä, iloista väkeä, ja keskustelu illallispöydässä meidän kanssamme näytti heitä miellyttävän. Kieli teki kumminkin haittaa, sillä he puhuivat ainoastaan ranskaa, eikä kumpikaan meistä ollut niin perehtynyt siihen kieleen, että puhelu oli sujunut vaikeudetta. Oppaamme, joka näytti osaavan aivan helposti vaikka mitä kieltä, esitteli meidät oikeauskoisiksi katooililaisiksi, ja se meitä kovasti harmitti. Ja katooililaisiksi hän luultavasti sanoi meitä joka kerta, kun vierailimme katooililaisessa luostarissa. Illallispöydässä kilistelivät papit useita kertoja kanssamme ja toivottivat onnea matkalle. He pitivät meitä rakkaina uskolaisinaan kaukaisesta maasta, ja siihen luuloon he jäivät, kun erosimme toisistamme ijäksi päiväksi. Kun tuli puhe Damaskuksesta, jonne meillä oli matka, kertoivat he kamalan ja suurta tuomiota herättäneen tapauksen sattuneen siellä päivää ennen heidän lähtöään: juutalaiset muka olivat uskonvimmassa murhanneet kristityn lapsen. Me emme kumminkaan Damaskukseen tultuamme kuulleet mitään tuosta hälinätä herättäneestä tapauksesta. — Heitettyämme jäähyväiset kättä lyöden ja toivottaen toisillemme Jumalan siunausta menimme levolle kokoomaan uusia voimia kestääksemme seuraavan päivän vaivat.

Mutta minulle kävi yö rasittavaksi, vaikka vuode oli mitä parhaimpia koko matkalla. Jo illallispöydässä olin huomannut, ett'en voinut oikein hyvin, ja levolle mentyä sain kärsiä kovia tuskia. Ne olivat tuon Palestiinan ilman-alassa tavallisen kuumetaudin oireita, joka tähän vuoden aikaan on hyvin vaarallinen. Monta kertaa yön kuluessa, kun kuvat karkoittivat unen silmistäni, tuli pelottavia ajatuksia mieleeni. "Entäpä, jos sairastuisin, niin että minun täytyisi jättää matkani kesken! Entäpä, jos kuolisin täällä vierasten joukossa kaukana omaisistani ja kotimaasta!" Kun sellainen ajatus tunkee sydämmeen, tuottaa se tuskaa. Vaan Jumala on semmoisinkin hetkinä vahva turva; Hän ja yksin Hän voipi tuottaa lepoa levottomuudessa. "Koska minä Herraa etsin, kuuli Hän minun rukoukseni ja pelasti minut kaikista vavistuksista. Joka raadollinen huusi, kuuli Herra häntä ja autti hänet kaikista tuskistansa. Herran enkeli piirittää niitä, jotka häntä pelkäävät, ja pelastaa heitä." (Ps. 34:5, 7, 8). Nämä tuon kuninkaallisen runoilijan sanat hädän aikana olivat minun lohdutukseni yön pitkinä hetkinä, kun taudin tuskat runtelivat ruumistani. Herra on aivan lähellä hädässä, sillä hän sanoo: "Että hän minua halasi, niin minä hänet päästän; hän tuntee nimeni, sen tähden minä varjelen häntä. Hän avuksi-huutaa minua, sen tähden minä kuulen häntä; hänen tykönänsä olen minä tuskassa; siitä minä hänet tempaan pois ja saatan hänet kunniaan." (Ps. 91:14, 15). Nämä sanat toteutuvat aina, lieneepä ihminen sitte missä paikassa ja missä tilassa tahansa. Luottamus lupaukseen ei koskaan joudu häpeään. Herra rauhoitti minunkin levottoman mieleni, josta Hänelle olkoon kiitos ja ylistys ijankaikkisesti! Ijankaikkisuuden rauha laskeutui minun sydämeeni, niin että uskon varmuudella saatoin sanoa: "Jos minä elän, niin minä Herralle elän; jos minä kuolen, niin minä Herralle kuolen; jos minä elän eli kuolen, niin minä olen Herran oma." Vähitellen lievenivät ruumiinkin tuskat ja aamupuoleen sain hetkisen lepoa, ennen kuin vielä oli aika nousta.

Jo kello 5 maanantai-aamuna, Toukokuun 5 p:nä, täytyi meidän lähteä Tabor'ilta, sillä meillä oli vähintään viiden tunnin taival edessämme, ja se oli kuljettava ennen päivän kuuminta aikaa. Matkamme päämäärä oli Tiberias Genezaret'in järven rannalla. Samaa jyrkkää vaivalloista ja kivistä tietä, jota päivää ennen olimme kivunneet ylös, oli nyt mentävä alas. Oli aivan mahdotonta, ainakin meidän tottumattomien, ratsastaen kulkea alas päin tätä tietä. Meidän täytyi sen tähden mennä jalkasin ja taluttaa hevosiamme, joiden oli ratsastajattakin vaikea päästä eteen päin äkkijyrkillä penkereillä, kivien keskellä ja liukkailla kallioilla. Nämä hevoset ovat erittäin tottuneet ja mieluiset kulkemaan ylös päin korkeimpiakin rinteitä, mutta alas päin meneminen näytti olevan paljon vaikeampaa. Kesti viisikymmentä minuuttia, ennen kuin taas olimme vuoren juurella. Viileässä aamu-ilmassa oli tämä laskeuminen hyvin hauskaa, ja ajatukseni veivät minut kauvas entisille ajoille, jolloin Jesus ja hänen kolme opetuslastaan kirkastuksen jälkeen laskeusivat tätä samaa vuoren rinnettä puhellen siitä, mitä ylhäällä oli tapahtunut.

Tie, joka kulki luoteiseen suuntaan, kävi sitten vähä paremmaksi. Jos loi silmänsä vaikka mihin paikkaan tien läheisyydessä, näki viljavia vainioita ja hedelmällisiä seutuja. Taivaltaminen oli kovin virkistävää aamuviileiden kestäessä. Maisematkin olivat miellyttäviä; *Galilean ylänkö* kukkuloineen laaksoineen oli edessämme. Tuskin tarvinnee huomauttaakaan, että monessa suhteessa on nyt toisin,

kuin siihen aikaan, jolloin Jesus opetuslapsineen vaelsi kylästä kylään, paikasta paikkaan tehden hyvää ja saarnaten evankeliumia. Historioitsija Josefus kertoo Galileassa olleen Jesuksen aikoina 204 pientä kaupunkia ja kylää. Viljelys oli silloin varmaankin hyvällä kannalla, kun niin vähäinen ala saattoi elättää kymmeniä tuhansia ihmisiä. Nyt on maa harvaan asuttua ja suureksi osaksi viljelemätöntä. Niin on kaikki muuttunut; kirous painaa Galilean ketoja, vuorten jyrkäniteitä ja laaksoja, kirous, joka odottaa kerran tulevaisuutta poistetuksi. Mutta milloin, sen Herra yksin tietää.

Kuta enemmän aika kului, sitä tuskastuttavammaksi kävi helle; "sirokko"-tuulen kuumat löyhäykset tuntuivat taas. Matkalla tapasimme suuren matkueen pyhiinvaeltajia, Englannin ylhäistöön kuuluvia herroja ja naisia, nuoria ja vanhoja, noin 70 henkeä, jotka palasivat Tiberiaksesta. Semmoisessa karavaanissa matkustaminen on kyllä hauskaa, sillä silloin ei tarvitse peljätä beduiinein käyvän kimppeun, ja on seuraakin, jos aika käypi pitkäksi; mutta onpa siinä hankaluksiakin, kun ei saa olla täydelleen vapaana, ja matkustaessakin on pakko ainakin johonkin määrin noudattaa seuraelämän sievätapaisuutta. Seurueessa näkyi olevan vanhojakin ihmisiä, ja välttääkseen ratsastamisen vaikeuksia ja auringon kuumuutta, antoivat nämä kuljettaa itseään jonkinmoisisissa, kahden hevosen väliin asetettujen salkojen kannattamissa kuomituoleissa, joissa saattoivat istua mukavasti. Mutta heiluminen täten taivaltaessa näytti olevan erittäin tuskastuttavaa.

Jo ennakoita olin kuullut ja lukenut, että Tiberiaksen järven luona on aina hyvin lämmin. Tämän saimme kohta huomatakin. Vihdoin olimme päässeet viimeiselle kukkulalle, joka jyrkkänä ja puuttomana kohoaa järven lounaispuolella. Kello oli jo puoli yksitoista edellä puolenpäivän; olimme siis ratsastaneet puolikuudetta tuntia levähtämättä. Silloin tällöin olimme matkallamme kunnasten välitse nähneet vilahduksen järvestä; mutta nyt koko sen laaja pinta ja ihana ympäristö aukeni eteemme. Se ei enää ollut mitään kangastusta, vaan täyttä todellisuutta. Heti kun huomasimme järven edessämme, tervehdimme sitä oikein hattuja nostamalla. Ensi kertaa katsoessa näytti se lumoavan kauniilta, vaikk'en minä, väsynyt kun olin, jaksanut siitä paljon nauttia. Sellaisina hetkinä, kun on jotakin suurta ja ihanaa mieltä ylentämässä, tuntuu kumminkin ikään kuin ruumiin väsymyksen hälvenen. Miten usein olinkaan pyhässä raamatussa lukenut tästä järvestä, tästä merestä, kuten sitä myös kutsutaan, miten usein olinkaan koettanut kuvitella sitä mielessäni! Ja nyt oli todella edessäni tuo sama meri, jonka rannoilla Jesus niin monesti oli vaeltanut, saarnannut, tehnyt ihmeitä, jonka pinnalla Hän oli purjehtinut rannalta toiselle, jonka veden päällä Hän oli kävellytkin, kuten kuivalla tantereella, jonka rantamailta useimmat hänen opetuslapsistaan olivat kotoisin; tällä järvellä he olivat kalastelleet, täällä he olivat viettäneet surun ja ilon päiviä. Kaikki nuo ihmeelliset tapaukset ikään kuin valtasivat sydämeni, ne ilmaantuivat elävinä mieleeni, kun silmäilin avaraa, tällä kertaa rasvatyöntä vedenpintaa. Pitkän aikaa viivymme kukkulalla katsellen järveä, jotta sen kuva painuisi syvälle mieleemme.

V.

Tiberiaksesta Damaskukseen.

Olo jyrkällä rinteellä auringonhelteessä kävi kumminkin yhä tukalammaksi. Meidän täytyi siis jättää katselupaikkamme ja koettaa päästä pieneen Tiberiaksen kaupunkiin, joka sijaitsee vuoren juurella järven länsirannalla. Kuudensadan jalan korkeudelta oli meidän laskeuminen pitkin jyrkkää vuoren rinnettä, jossa oli mahdotonta ratsastaa. Täytyi taas kulkea jalkasin ja taluttaa hevosia. Käveleminen oli hyvin rasittavaa, kauhean kuuma kun oli, ja vei väsyneeltä matkamieheltä viimeisetkin voimat. Matka, jota luulimme aivan lyhyeksi, ei tahtonut ikinä loppua. Hiki valui virtanaan koko ruumiista, eikä ainoakaan viileä tuulenpuuska keskeyttänyt kuumuutta. Rupesi niin hirveästi janottamaan, jotta suu kuivi ja kieli tarttui kitalakeen. Kun joskus vieno tuulahdus tuli, oli se kuuma ja lisäsi vaan väsymystä ja hikilöylyä. Ainakin puoli tuntia kesti laskeutuminen, ennen kuin tuli tuo ikävöity hetki, jolloin luostarin portin edessä saimme jättää hevoset mukarin haltuun. Mutta vielä siinäkin täytyi meidän odottaa muutamia minuuttia, ennen kuin luostariveljet suvaisivat avata portin ja sallia meidän astua luostarin pyhälle alueelle. Selvään näkyi, ett'emme olleet erittäin tervetulleita tähän majataloon; sen asukkaat olivat, näet, edellisinä päivinä jo kyllästyneet vieraisiin. Oppaalla oli tosin suosituskirje Jerusalemin piispalta; mutta ei sekään tahtonut auttaa. Kun vihdoinkin oli päättynyt neuvottelu, joka meistä tuntui jotenkin pitkältä, ja jonka kestäessä seisomme portin ulkopuolella auringon paahteessa kiihkeästi odotellen ratkaisua, avattiin portti ja meidän sallittiin käydä pyhitettyjen muurien sisälle. Pieni yksikkunainen vierashuone annettiin käytettäväksemme; siellä oli kaksi vuodetta valmiina suomaan perin väsyneille ruumiillemme leposijan. Luostari on aivan järven rannalla, jotta sen useimmista ikkunoista on mitä kauniimpia näköaloja Genezaret'in järvelle ja sen ympäristölle päin. Niin väsyksissä, kuin olimme, ei mieli tehnyt näköaloja katselemaan. Legoa, sitä me enin halusimme; mutta siihen ei vielä

ollut aikaa, sillä luostarisääntöjen määräämä puolistunti, kello 12, oli käsissä. Meidän täytyi noudattaa sääntöä ja seurata sanantuoja, joka vei meidät pieneen, hyvin yksinkertaisesti sisustettuun ruokasaliin, jossa nuori munkki, luultavasti vastatullut alokas, tarjoeli meille ruokaa eräällä pöydällä, joka ei edes ollut liinalla katettu. Vähäväkistä oli ruokakin: jokaiselle, siihen opaskin luettuna, annettiin lautasellinen jonkunmoista veteen keitettyä mannasuurimovelliä ja pieni annos lihan, perunoiden y.m. sekoitusta sekä jälkiruo'aksi muutamia rusinoita. Onneksi tunsimme enemmän väsymystä kuin nälkää ja saatoimme sen tähden aivan hyvin tyytyä laitoksiin. Kaikesta näkyi, ett'ei täällä ollut odotettavissa sellaista vieraanvaraisuutta, jommoisella luostarimajataloissa tavallisesti kohdellaan matkustajia. Tässä luostarissa ei ole kuin kolme munkkia, ja heillä on tietysti kova työ kaikkien pyhiinvaeltajien majoittamisessa, jotka joka vuosi, etenkin suurten juhlain aikana, käyvät koettelemassa heidän vieraanvaraisuuttaan. Ei sen tähden sovi kummastella, että heistä joskus tuntuu rasittavalta tuo alituinen palveleminen, josta ei heille itselleen tule mitään korvausta, vaan päin vastoin monesti saavat kokea matkustajain tyytymättömyyttä, kun ei kaikki ole niiden mieleistä. Paitsi vierasten palvelemista on näiden munkkien toimitettava vielä joka päivä hartauden harjoituksia: jumalanpalveluksia, rukouksia määrääjoilla, j.n.e., jotka alkavat jo varhain aamulla ja jatkuvat myöhään iltaan. Ei munkkiparalle suoda paljon lepoa. Mutta onhan hänellä jotakin suurta odotettavissa; joka työn ja joka harjoituksen pitää hän ansiotyönä, jonka Jumala on kerran palkitseva. Ainoastaan tämän palkinnon toivo sen tehnee, ettei hänen mielensä ajan pitkään masennu ankarimmissa ja halvimmisakaan töissä.

Levättyämme hyvänlaisilla vuoteilla läksimme k:lo neljän aikaan n.k. *Kuumille lähteille*; oli aikomuksemme niiden läheisyydessä kylpeä meressä, joka meistä tuntui kovasti houkuttelevalta. Tätä retkeä varten hankimme veneen ja soutumiehiä. Lähteet ovat noin tunnin matkan päässä kaupungista, jonka järveltä käsin voipi nähdä koko laajuudessaan. Se on nimittäin rakennettu pitkin rannikkoa, sillä meren ja vuoren välillä on vaan kapea maakaistale. Kaupungissa, joka on hyvin vanha, ja jonka nimi Arabian kielellä on *Tabarije*, on vaan noin 3,000 asukasta, joista enemmän kuin puolet on juutalaisia. Maan puolelta sitä ympäröivät peräti rappeutuneet muurit, ja järven puolelta luulisi näkevänsä kasan savihökkelejä ja raunioita. Löytyy kumminkin siellä täällä muutamia parempia rakennuksia, jotka luultavasti ovat myöhäisemmältä ajalta. Kaupunki näyttää olevan kauniilla paikalla, etenkin järven puolelta katsellessa; mutta sen sisällä on kolkkoa ja likaista, kuten useimmissa itämaiden kaupungeissa. Sitä paitsi on seutu kuulu kuumuudesta ja kuumetaudista, joka siellä usein raivoaa ja kaataa paljon sekä maan asukkaita että matkustavaisia. Vuonna 1837 hävitti kaupunkia maanjäristys, jonka tuhotöistä vielä nähdään jälkiä. Rabbiinit väittävät tämän kaupungin sijaitsevan samalla paikalla, kuin vanha *Rakkat*, joka Jos 19:35 mukaan oli kaupunki Naftalin sukukunnan alueella, ja mitä paikkaan tulee, niin se siihen kyllä soveltuisi, sillä *Rakkat* merkitsee "kapea." Sitten kun Herodes Antipas, Johannes Kastajan murhaaja, oli rakennuttanut sen uudelleen melkein kreikkalais-roomalaisen kaupungin malliin, sai se nimensä keisari Tiberiuksesta. Kaupunki oli linnoitettu, kuten muurit selvästi osottavat, mutta antautui kumminkin vapaatahtoisesti Vespasianukselle. Jerusalemin hävityksen jälkeen oli se juutalaisuuden pesäpaikka. *Sepforis* muutatti hengellisen oikeuston (synedrion'in) sinne ja juutalainen tiedekin kukoisti siellä. Tieteellisen työn hedelmiä oli *Talmud*, joka neljännellä vuosisadalla j.Kr. tehtiin ja koottiin juuri Tiberiaksesta. Jo viidennellä vuosisadalla oli siellä kristitty piispa, ja ristiretkelijät, joiden hallussa kaupunki oli Hattin'in tappeluun (vuonna 1187) saakka, asettivat sinne piispan-istuimen uudestaan. — "Kuumat lähteet" (Hammam Tabarije) ja niiden merkitys ovat vanhastaan tunnetut. Paikkaa, missä sijaitsevat, kutsuttiin Herodeksen aikana Emmaukseksi [Josefuksen Juut. Sota IV, 1, 3.] Jo muinaisina aikoina kävi näillä lähteillä sairaita läheltä ja kaukaa. Niiden veden kiitetään hyvin parantavan, varsinkin luuvaloa. Kylpylaitos on hyvin yksinkertainen. Ibrahim-pasha rakennutti uuden kylpyhuoneen vuonna 1833. Vanha kylpyhuonekin vähän etelämpänä on vielä jäljellä.

Järvi kuohui vähän, jonka vuoksi purtemme, kahden beduiinin soutamana, sai hiukan kiikkua matkalla. Vaaratta pääsimme toki tuohon toivottuun rantaan, jossa lähteiden lämmin, höyryävä vesi juoksee järveen. Vähän matkan päässä valkamasta, kylpyhuoneen alapuolella, päätimme uida. Hiekka-rannalla, jossa oli pientä kiveä hiekan seassa, oli hyvin sopiva uimapaikka. Tummansininen vesi ei ollut kylmää, noin 24 ast. C. Mielihyvissämme heittäydymme kirkkaille laineille ja viivymme kauan vedessä; olipa oikein ikävää nousta sieltä, sillä uinti virkisti sanomattomasti päivän paahtamaa ruumistamme. Maan asukkaat näyttivät täällä enemmän koin munalla välittävän puhtaudesta; he seisoivat rannalla kymmenkunta henkeä parvessa ja aikoivat hekin käydä uimassa ihanalla iltahetkellä. Uteliaina seurasivat he koko ajan liikkeitämme ja toimiamme. Auringon lasku palatessamme retkeltämme k:lo 1/2 7 aikaan oli ihmeen kaunis. Taivaan loistavat värit heijastivat nyt jo aivan tyynessä vedessä, ja laskeuvan auringon säteet loivat lumoavaa valoa järven ympärillä oleville vuorille. Jo ensimmäiset tunnit tämän järven partaalla olivat olleet suloisia ja jättivät mieleen muistoja mitä ihanimpia.

Ennen maata menemistä täytyi meidän päättää, jäämekö seuraavaksi päiväksi Tiberiakseen, vai jatkammeko matkaa aamulla pohjoiseen päin. Helle ja sen seuralainen, kuumetauti, kyllä kammottivat; mutta tämän järven tienoo tarjosi niin paljon viehättävää, ja me olimme sitä niin vähän nähneet, ett'emme vielä raskineet lähteä. Illallispöydässä päätimmekin jäädä tänne koko seuraavaksi päiväksi,

sitten kun tarkkaan laskettuamme huomasimme meillä olevan vielä kyllä aikaa; sovimme siis soutuviestien kanssa, että he veneineen koko seuraavan päivän kuljettelisivat meitä 20 frankin maksusta. Tämä päätös oli suloinen sanoma "mukarille", tuolle vanhalle, kunnan Hamedille, joka ei tietänyt, miten osottaa kiitollisuuttaan. Saihan hän täten odottamatta tilaisuuden koko päivän nauttia vapautta, jonka hän parhaasta päästä käytti nukkumiseen. Hän oli muhammettilais-uskovainen eikä siis nyt "ramadanin" kestäessä saanut syödä, juoda eikä tupakoida paitsi yöllä. Päivät päästään tuo ukko oli kanssamme matkoilla ja yönsä täytyi hänen käyttää syömiseen, tupakoimiseen ja hevosten vartioimiseen. Lepäämisaikaa ei hänellä siis matkustettaessa ollut päivällä eikä yöllä. Eipä siis kumma, että hän, kun kuuli meidän jäävän Tiberiakseen koko päiväksi, ihastui niin, että, vaikka olikin vanha ja väsynyt, hyppeli ilosta ja lauleli riemulauluja.

Seuraavana aamuna k:lo 1/2 8 oli vene sekä kahdeksan nuorta, reipasta, iloluontoista beduiini-soutajaa rannalla luostarin ääressä odottamassa tuloamme. Suurustettuamme pikimmältään, läksimme tästä kaupungista, jossa ei Vapahtaja koskaan käynyt, vaikka monesti purjehti järvellä, jonka rannalla se sijaitsee. [Koska kaupunki oli rakennettu vanhalle hautausmaalle, ei oikea juutalainen voinut astua sen alueelle tulematta Mooseksen lain mukaan saastaiseksi. Josefus sanoo nimenomaan, että jokainen juutalainen, joka siellä asui, tuli saastutetuksi niiden monien hautojen tähden, joita kaupunkia perustettaessa oli täytynyt raivata pois (vert. 4 Moos. 19:11.). Luultavaa on, ettei Kristus koskaan astunut sen muurien sisälle; mutta hänen sanankuulijainsa joukossa oli tietysti myös Tiberiaksen asukkaitakin (vert. Joh. 6:23.)] Halusimme hartaasti nähdä ja tarkemmin oppia tuntemaan itse Tiberiaksen merta ja niitä ikimuistettavia paikkoja, joissa kallis Vapahtajamme oli oleskelut suurimman osan vaikutus-ajastaan, tehnyt suuria ihmetöitä ja puhunut syvämielisiä sanoja Jumalan valtakunnan salaisuuksista. Aikainen aamuhetki oli ihmeellisen kaunis; pilvetönnä ja läpikuultavana kaaretteli kirkas taivas yli meren sinervän selän. "Sirokko" joka oli alkanut jo Nazaret'issa ollessamme, vaikutti kumminkin, että ilma ei ollut niin raitis, kuin kernaasti olisimme suoneet. Mutta kaikessa tapauksessa oli olo merellä mieluista. Ystävänä R., joka jo yöllä oli tuntenut pahoinvointia ja kuumetta, ei alussa voinut paljon nauttia ympäristön ihanuudesta. Minuun, joka Taborilla kohdanneesta taudinpuuskasta parattuani olin aivan terve, teki kaikki, mitä näin, suloisen vaikutuksen. Toivoen järvi-ilman, joka kumminkin oli edes vähän viileämpää, virkistävän ystävä R:iakin, kiiruhdimme rannasta. Matkamme ensimmäinen päämäärä oli järven pohjoisella rannalla, likellä Jordanin laskupaikkaa oleva *Tell Hum* eli muinaisen Kapernaum'in rauniot. Matka sinne kesti vähän päälle kahden tunnin veneen hiljaa soluessa eteen päin tyynellä vedenpinnalla. Tiemme vei meidät päästä päähän tämän järven, joka ympäristöineen kerran oli ollut Vapahtajamme maallisen toiminnan pääpaikkana, ja jonka rantamailta useimmat hänen apostoleistaan olivat kotosin.

Tästä järvestä puhutaan jo vanhan testamentin kirjoissa (4 Moos. 34:11; 5 Moos. 3:17; Jos. 11:2; 12:3; 13:27, y.m.m. paikassa); mutta joka paikassa vaan rajana eri sukukuntain välillä. Vasta uuden testamentin aikana sai se Jesuksen ja hänen apostoleinsa kantta suuren merkityksensä. Evankeliumeissa se mainitaan kolmella eri nimellä. Luukkas kutsuu sitä "Genezaretin mereksi" (Luuk. 5:1), Matteus, Markus ja Johannes "Galilean mereksi" (Mat. 4:18; 15:29; Mark. 7:31; Joh. 6:1) ja Johannes "Tiberiaksen mereksi" (Joh. 6:1; 21:1.) Suuruuteen nähden se ei ansaitse meren nimeä, sillä sen pituus on vaan 21 kilometriä, suurin leveys 12 kilometriä ja sen pinta-ala 170,7 neliökilometriä. Sitä ympäröi lännessä Naftal'in ja Sebulon'in sukukuntain alueet (Mat. 4:13) ja idässä Gad'in. Itä- ja länsipuolilla tätä soikeamuotoista järveä, joka on lähes 200 metriä (noin 650 jalkaa) alempana Välimeren pintaa, on kauniita kukkuloita ja vuoria, toisilla puolilla enimmästi tasankoa. Ympäröivistä vuorista mainittakoon *Hattin*, jota luullaan siksi paikaksi, missä Jesus piti tunnetun vuorisaarnansa, joka löytyy Mat. 5, 6, 7 luvussa. Se tasanko, jonka evankeelisesta historiasta tunnemme nimellä "Genezaret'in maa" (Mat. 14:34; Mark. 6:53), on järven länsipuolella. Tämä tasanko on 1/2 penink. (= 5 1/8 kilom.) pitkä ja 1/6 penink. (= 1 3/4 kilom.) leveä, siis ei aivan vähäpätöinen. — Järven oma asema suojaa sitä myrskyiltä, mutta se on altisna äkkiaarvaamattomille vihureille ja tuulenpuuskille, jotka tulevat läheisistä vuorenrotkoista. Sen vesi on kirkkaan sinertävää, suolatointa, kylmäkkää ja terveellistä. Kautta järven huomaa pohjoisesta etelään päin kulkevan vuon, jonka Jordan-virta tekee matkallaan *Meroe*-järvestä Kuolleeseen mereen. Kun vedenpinta on tyyni, saattaa nyt, kuten Kristuksen ja apostolein aikanaikin, nähdä suuria kalaparvia. Tavattoman paljon tässä järvestä löytyykin kaloja, sen saimme huomata, kun sittemmin beduiinien kanssa lähdimme pienelle kalastusretkelle, josta edempänä kerron enemmän.

Ensimmäisinä kevätkuukausina, rantojen ja vuorten kaltaiden vielä ollessa viheriänä, ennen kuin auringon polttavat säteet vielä ovat ehtineet kuivata kaikki, näyttää koko järvi ympäristöineen erinomaisen ihanalta. Rannoilla kasvaa ihmeen ihania kukkasia, joita nimitetään "Tiberiaksen ruusuiksi." Niitä on niin taajassa, että, kun kukkimis-aikana järvellä soutelee, koko ranta näyttää kauniilta kukkaistarhalla. Nämä ruusut ovat samaa lajia, kuin meidän "oleander"-niminen huonekasvimme, jonka heleänpunaisia, tuoksuvia kukkasia me kaikki jo lapsuudesta asti varmaankin olemme ihailleet.

Todella viehättävää on katsella semmoista maisemaa, varsinkin kun ilma on kirkas ja tummansininen taivas luo kuvansa veden kalvoon. Mutta kumminkin käypi apeaksi mieli muistelllessa kuinka runsaasti tämän järven rannikoilla oli suuria, komeita kyliä ja kaupunkeja Jesuksen aikoina. Ne ovat nyt melkein kaikki hävitetyt; monesta ei näy enää edes raunioitakaan. Ajatellessa tuota muinais-aikaa sellaisena, kuin sen evankelistat ja historioitsijat kuvaavat, tuntee ehdottomasti vavistuksen sydämissään, sillä kaikessa tässä hävityksessä näkyy selvään Jumalan vanhurskauden tuomio. Miten tenhoisan kaunis lienee tämä järvi ympäristöineen, vuorineen, laaksoineen, kylineen ja kaupunkeineen Kristuksen aikana ollutkaan! Olivathan nuo nykyään autiot ja metsistyneet alat silloin kauttaaltaan viljeltyjä. Historioitsija Josefus, joka, hurmaantuneena tämän "laaksomaan" kauneudesta, kuvailee sen veden suloutta, sen ilman-alan herttaisuutta, sen palmujen, rypäleiden, viikunoiden, mantelien ja muiden hedelmien hyvyttä sekä sen ihmeellisiä lämpimiä lähteitä, sanoo, että vuoden-ajat näyttävät ikään kuin kilpailevan kunnian saada olla tämän tienoon haltiana, ja että luonto näyttää koonneen kaikki voimansa tehdäkseen tästä vähäisestä maailman kolkasta kalleimman helmen.

Koska seutu kuului Naftal'in sukukunnalle, kävi tässä, Talmud'in kirjoittajain mielestä, toteen Mooseksen sanat, että Naftal "täytetään Herran siunauksella" (5 Moos. 33:23), ja näillä oli myös sananlasku, joka oli tosi syvällisemmässä merkityksessä, kuin he itse aavistivatkaan, ja joka kuului näin "Jumala on luonut seitsemän järveä Kanaan'in maahan, mutta yhden — Genzaret'in järven — on hän valinnut itsellensä."

Mutta ei ainoastaan kauniin luontonsa, vaan myöskin sopivan asemansa sekä lukuisan ja vireän väestönsä takia oli tämä seutu varsin sopiva hänen toimintakentäkseen, jota tarkoittaen profeetta Jesaia oli ennustanut, että "Sebulon'in maa ja Naftal'in maa, sillä puolella Jordanin, pakanain Galileaa" oli näkevä "suuren valkeuden", ja niille, "jotka asuivat kuoleman varjon maassa", oli se kirkkaasti paistava (Jes. 9:1; vert. Mat. 4:15, 16). Monen maan kansalaisia oleskeli tai matkusteli tällä tienoolla, sillä sen läpi kuljettiin meren rannikolle. "Kaupungit", sanoo Josefus, "ovat täällä hyvin lähekkäin ja lukuisat kylät ovat maan viljavuuden vuoksi niin väkirikkaita, ettei pienimmässäkään ole vähemmän kuin 15,000 asukasta." Hän lisää, että Galilean asukkaat ovat toimeliasta, ahkeraa ja sotaisaa, jo lapsuudesta asti urotöihin harjaantunutta kansaa, joka on viljelylle voittanut jok'ainoan tynnyrinalan ihanaa, vaivoja runsaasti palkitsevaa maataan. Kokonaista neljä valtatieä yhtyi Genezaret'in järven rannistoilla. Yksi vei Jordan'in laakson länsipuoliseen osaan; toinen, joka Genezaret'in järven eteläpuolelle rakennettua siltaa myöden johti Jordan'in yli, kulki Berean kautta sille paikalle lähellä Jerikoa, jossa tavallisesti kahlattiin Jordan'in poikki; kolmas meni Galilean virkeän ja kukoistavan pääkaupungin, Soforiksen, kautta Välimeren rannalle, Akon kuuluisaan satamakaupunkiin; neljättä myöden pääsi Nazaret'in kautta ja Esdrelon'in (Jesreel'in) tasangon poikki Samariaan ja Jerusalem'iin. Genezaret'in alueen kautta kulkivat suuret karavaanit matkoillaan Egyptistä Damaskukseen. Kristuksen aikana oli Genezaret'in seutu, sen runsaslukuinen väestö kun oli hyvin uutteraa, Palestiinan "tehdaspiiri." noin 4000 alusta oli kyntämässä Galilean merta: kilvan kiisivät sen pinnalla roomalaisten uhkeat sotalaivat, Betsaidan vaatimattomat kalastajaveneet ja Herodeksen kullatut purret. Iturea, Samaria ja Foinikia rajoittivat tätä paikkakuntaa [Farrar, Jesuksen elämä]. Kaunis luonto, edullinen asema ja runsas asukasluvu tekivät siis seudun hyvin tärkeäksi koko "pyhälle maalle." Vaikk'ei enään olekaan niin laita, piilee tässä tienoossa nytkin ihmeellinen lumousvoima. Niin nautintorikkaita hetkiä, kuin me Tiberiaksen merellä vietimme, ei meillä ainakaan ollut koko matkallamme monta.

Mutta jo lähestymme pohjoisrantaan, jolla Tell Hum sijaitsee. Iloisten ja ystävällisten, niin, tekisipä mieleni sanoa, kohteliaitten venemiesten avulla hypähdämme veneestä kuivalle, orjantappuroita ja ohdakkeita kasvavalle rannikolle, ja lähdemme kohti raunioita, jotka ovat edessämme. Monta askelta ei tarvitsekaan astua, ennen kuin jo saavumme noiden muistomerkkien luo, jotka johtavat ajatuksemme entisiin, jo kauan sitte menneisiin aikoihin. Rauniot osottavat selvästi, että tuossa kerran kohosi komea kaupunki, kenties melkoisen suurikin. Jos siinä on perää, että nämä rauniot ovat muinaisen Kapernaum'in jäännöksiä, kuten moni syystä otaksuu, niin kyllä sillä kaupungilla olikin Jesuksen aikana suuri merkitys. "Korkealla kivijalalla, jossa on kosolta valkeita marmorilohkareitakin", joista mekin otimme muutamia muistoksi mukaamme, "kohoavat muutaman rakennuksen rappeutuneet muurit; se on kenties ollut joku tuohon kukkaiskoristeilla kaunistettuun Herodeksen aikuisen muotoon rakennettu synagooga; ja keskellä rehevää heinikkoa, jättiläis-ohdakkeiden välissä, näkyy siellä täällä patsasten ja liitin-ansasten jäännöksiä, jotka osottavat, että tässä kerran oli kaunis ja kukoistava kaupunki." Sen asema on ollut ihmeen kaunis kaltevalla rannikolla, jota järven hyökyaallot alati suutelevat. Kävellessämme näillä raunioilla tapasimme suuren käärmeen, joka vikkelästi ja taitavasti kiemuroiden vältti venemiesten tappohankkeet.

Otaksukaamme, että nämä rauniot ovat muinaisen Kapernaum'in jäännöksiä, tuon komean kaupungin, jota evankeliumeissa nimitetään Jesuksen omaksi kaupungiksi (Mat. 9:1) sen tähden, että se oli saanut nähdä niin monta hänen suurimmista ihmetöistään, että se oli saanut kuulla hänen suustaan niin monta suloista sanaa. O, mitä tunteita, mitä ajatuksia sydämmeen nousee siellä seistessä! Armon ja vanhurskaan tuomion läpituokeva ääni se varmaan on, joka hiljalleen, mutta vakavasti tunkeutuu

meihin. Tuntuu kuin laineiden hiljainen loiske yksinäistä rantaa vasten ja tuulen vieno humina autiolla tienoolla voimakkaasti saarnaisivat meille armoa ja tuomiota. Se on sanaton saarna, mutta kumminkin voimakkaampi kuin moni, jonka esittämiseen käytetään loistavinta kaunopuheisuutta. Kuva toisensa perästä ajoilta menneiltä vierähtää sieluimme silmien eteen. Tarkastakaamme jotakuta näistä kuvista lähemmin ja painakaamme se mieleemme. Varmaankin Jumalan armo ja vanhurskaus siinä himmentymättömän kirkkaana ilmenee.

Genezaret'in järven seudulla ja etenkin Kapernaum'in kaupungissa kertovat pyhät evankeliumit kalliin Vapahtajamme tehneen suurimmat ihmeensä ja pitäneen voimakkaimmat puheensa. — Alettuaan julkisesti esiintyä, sen jälkeen kun Johannes Kastaja oli hänet Jordanissa kastanut, oleskeli Jesus lyhyemmän aikaa Kapernaum'issa. Hänen saarnansa ja siellä tekemänsä rakkauden työt saattoivat hänet niin kuuluksi, että hänen maineensa levisi Nazaret'iin saakka (Luuk. 4:23). Jo muutaman päivän kuluttua palasi hän kumminkin taasen syntymäseudulleen.

Vasta sitte kun hänen kotipaikkansa, Nazaret'in, asukkaat olivat hyljänneet hänet ja vihan vimmassa tahtoivat syöstä hänet alas vuoren jyrkänteeltä, siirtyi hän Genezaret'in järven rannikoille ja rupesi laajalta vaikuttamaan. Ei Jesus kumminkaan kutsumatta kääntynyt tälle uralle eikä aloittanut tätä tointa. Hänen oleskellessaan Kaanaassa, jossa hän oli tehnyt ensimmäisen suuren ihmetyönsä (Joh. 2:1-11), tuli ylhäinen virkamies Herodes Antipaksen hovista ja pyysi pyytämällä häntä tulemaan Kapernaum'iin parantamaan hänen kuolemaisillaan olevaa poikaansa. Jesus tekikin kuolevan terveeksi sanansa voimalla (Joh. 4:46-53), noudatti kutsumusta ja meni asumaan Kapernaum'iin (Mat. 4:13). Siten hän valitsi tämän kaupungin vastaiseksi kotipaikakseen, jos muuten voipi sanoa Jesuksella olleen kotia lainkaan, koska hän itse lausui: "Ketuilla ovat luolat ja taivaan linnuilla ovat pesät; vaan Ihmisen Pojalla ei ole, kuhunka hän päänsä kallistaa" (Mat. 8:20). Miten Jesus täällä vietti päivänsä, mitä hän toimieli, sen sanoo evankelista lyhyesti: "Hän vaelsi ympäri ja teki hyvää." Oikein taivaan armokaste kostutti siis koko tätä kaupunkia, jopa koko tienoota. Tarkastakaamme tämän työssä ja toimessa vietetyn elämän yhtä ainoata päivää. Sen hän aloitti synagoogassa julistamalla "valtakunnan sanaa", Jumalan valtakunnan, jonka kuningas hän oli. Suuria isooivia ja janoovia joukkoja tunkeusi hänen ympärilleen kuuntelemaan elämän sanaa, joka läksi hänen suustaan. Moni taivaan lahjoja ikävöipä ihmissydan sai lohduitusta. Uusi kirkkaus alkoi valaista monen elämää, kuolemaa ja ijankaikkisuutta, ja autuuden toivo loistaa selkeästi monelle synnin ja kuoleman pimeyteen vajonneelle ihmisraukalle. Hämmästyksen valtaamina sekä kunnioituksen ja ihmettelyn tunne sydämissään kuuntelivat he elämän sanaa, jota runsaassa määrin tulvaili hänen huuliltaan. Mutta Jesuksen vielä puhellessa näille hiljaa kuunteleville joukoille keskeytti hänet yht'äkkiä kovasti parkaisten eräs noista kurjista, onnettomista olennoista, jotka olivat pahojen henkien riivaamia. "Yksi ihminen, jolla oli riettaisen perkeleen henki, huusi suurella äänellä sanoen: Voi, mitä sinun on meidän kanssamme, Jesus Nazarenu? Tulitko meitä hukuttamaan? Minä tiedän, kukas olet, Jumalan pyhä" (Luuk. 4:33, 34). Voimakkain sanoin nuhteli Jesus rietasta henkeä ja paransi, hänellä kun oli jumalallinen valta, tuon raivoisan ihmisen, niin että vaiva taukosi, ja mies kohottausi ja oli hiljaa. Näin Jesus osottihe kaikkivaltiaaksi ihmeitten tekijäksi, jonka armo ulottuu kurjimpiinkin ihmisiin. — Tehtyänsä tämän ihmeen nousi Jesus ja meni Simon'in huoneeseen. Täällä häntä kohtasi taudin ja tuskan tuottama kurjuus: Simonin anoppi sairasti kovaa kuumetautia. Jesus paransi hänetkin. Mutta ennen kuin aurinko oli ehtinyt mailleen mennä ja päivä päättyä, samoili hänen tykönsä suuria ihmisjoukkoja, jotka toivat kaikellaisia sairaita. Ja hän "teki kaikkinaisia sairaita terveeksi, että täytettäisiin, kuin sanottu oli Jesaian profeetan kautta, joka sanoo: hän on ottanut meidän heikkoutemme ja hän kantoi meidän tautimme" (Mat. 8:17). "Hän pani jokaisen päälle kätensä ja paransi heidät. Ja monesta läksivät myös perkeleet, huutain ja sanoen: sinä olet Kristus, Jumalan Poika" (Luuk. 4:40, 41). Olen kertonut vaan yhden päivän työt, ja Kapernaum'in kaupunki näki monta semmoista päivää. Toinen armon ihme ja armon sana seurasi toistaan. (Katso Luuk. 7:1-10; Mark. 5:22-43; Joh. 6:22-71; Mark. 9:33-50). Miten selvästi tämä kaikki muistuu matkustajan mieleen seisossaan kaupungin raunioilla, jonka asukkaat saivat nähdä hänen tekevän näitä hyviä töitä.

Mutta toisekseen on Kapernaumia kohdannut vanhurskauden tuomio. Jesus sanoi: "Ja sinä Kapernaum, joka olet korotettu taivaaseen asti! sinä pitää hamaan helvettiin sysättämän; sillä jos Sodomassa olisivat senkaltaiset väkevät työt tehdyt kuin sinussa, niin he vielä tänäpänä seisoisivat. Jonka tähden sanon minä teille: Sodomassa maalle pitää huokiamman oleman tuomiopäivänä kuin sinulle" (Mat. 11:23, 24). Jo täällä ajassa on Kapernaum'in rangaistustuomio pantu täytäntöön. Uskottomuus, armon ylenkatse ja paatumus tuottivat rangaistuksen tälle kaupungille ja sen asukkaille. Kuta suurempi armo on ja kuta useampia armonosotuksia on saatu kokea, sitä ankarampi tuomio seuraa, jos nämä hyljätään. "Sinun kovuutesi ja katumattoman sydämesi jälkeen kartutat sinä vihan itsellesi vihan päivänä, koska Jumalan oikia tuomio ilmaantuu, joka antaa itsekullekin hänen töittänsä jälkeen" (Room. 2:5, 6). "Miten me siis vältämme, jos me sellaisen autuuden hylkäämme." Sellaisia ajatuksia herää varmaankin jokaisen uskovaisen raamatunlukijan mielessä seisossaan näiden raunioitten ääressä. Toiselta puolen näkyy armo suurena ja ihanana, mutta toiselta taas armon hylkääjien rangaistus kamalana ja hirmuisena. Kaihomielin, mutta vakuutettuna Jumalan sanan ijankaikkisesta totuudesta, palajaa matkustaja tältä retkeltä.

Vähän matkaa itään päin Kapernaum'ista ovat muinaisen Korazin'in rauniot, jonka häviöstä Herra myös on puhunut sanoja, jotka ovat käyneet toteen. Lähiseudulla, vähän itään päin on se paikka, "erämaa", jossa Jesus ruokki 5,000 miestä viidellä leivällä ja kahdella kalalla, josta Matteus kertoo 14:13-21. — Länsipuolella Kapernaum'ia, noin puolen tunnin matkan päässä, luullaan pienen kalastajakylän Betsaidan sijainneen, tuon paikan, josta Pietari, Andreas ja Filippus olivat kotoisin. Tälle paikalle ohjasimme aluksemme. Vähää ennen kuin tullaan perille, nähdään vesimylly; sen panee runsas lähdevesi liikkeelle, joka kuohuen virtaa vuorelta alas järveen. Vanhaa Betsaidaa ei enää ole olemassa: tuo pieni kalastajakylä on kuin pyyhkäisty pois maan päältä, niin ett'ei siitä näy jälkeäkään. "Voi sinua, Betsaida", oli Vapahtaja sanonut, ja tämä "voi" on sitä kovasti kohdannut. Viime vuosina on kaksi katoolin-uskoista saksalaista siihen perustaneet pienen uudisasunnon, jolle ovat antaneet muinaisen nimen. Kun astuimme näiden kahden suoran yksinkertaisen miehen kerrassaan alkuperäiseen asumukseen, jossa oli vaan pieni tupa ja hiukan suurempi etehinen, ja lausuimme tervehdykseksi "hyvää päivää" Saksan kielellä, ottivat he meidät ystävällisesti, jopa sydämmellisesti vastaan. Tuntui kuin olisimme tulleet vanhain tuttavain ja ystävain luo. Dragomaani valmisti täällä yksinkertaisen ateriamme, jossa pääruokalajina oli järvestä pyydetty kala. Se olisi ollut mainiota, jos sen olisi voissa paistanut; mutta voin puutteessa täytyi käyttää öljyä, joka teki sen paljoa vähemmän maittavaksi. Nuo ystävälliset, sydämmelliset miehet tarjosivat meille viiniä, jota he olivat pusertaneet rypäleistä, joita itse viljelivät; se olikin hyvää ja huokeata. Olipa heillä mukanaan jonkinlaisia "vatsantippojakin", joita tarjosivat meille; niistä helpottikin ystäväni R:n kuume melkoisesti. — Aterioituamme lähdin minä, nuori reipas beduiini mukana, lyhyelle kalastusretkelle, josta tässä pari sanaa. Kun olimme päässeet kalastuspaikalle, nosti beduiini vaatteensa polviin asti, vyötti itsensä lujasti ja pisti kalapussin riippumaan vyölleen. Verkko, joka riippui hänen olallaan, oli pyöreä, ulkoympyrän täyttivät pienet raudan kappaleet, jotka painoivat sen pohjaan. Hiljalleen, aivan rauhallisena alkoi hän astuskella pitkin meren rantaa tarkkaan tähystellen, missä näkisi kaloja. Hän näytti olevan tarkkasilmäinen mies ja hyvin tottunut toimeensa. Aivan pian huomasi hän jo etäältä, missä kaloja liikkui, ja varsin odottamattani heitti hän voimakkaasti verkkonsa "apajalle." Luulin ensin, että hänen ponnistuksensa olivat aivan turhia, sillä minun mielestäni olisi se aivan kummallinen kala, joka niin helposti antaisi itsensä kiinni. Mutta minä petyin luulossani, sillä verkon luo astuskeltuaan noukki mies kalan toisensa perästä ja heitteli niitä sitten hymyillen minun eteeni rannalle. Hän heitti verkon vielä kerran, toisen, kolmannen, j.n.e., kulki yhä eteen päin pitkin laittoa rantaa. Tunnissa sai hän 30 toista korttelia pitkää kalaa.

Kalastustapa on siis hyvin yksinkertainen; varmaankaan ei siten ainoatakaan kalaa saisi kiinni, jollei niitä löytyisi niin runsaasti. Kyllä täytyy kalastajankin taitavasti heittää verkkonsa, ja niin tarkkaa silmää, kuin hänellä pitää olla, ei saakaan vähällä harjotuksella. Genezaret'in järvestä löytyy ainakin kolmellaisia kaloja. Yleisimpiä ovat n.k. Paavalin kalat, joilla on suomukset. Ne ovat hyvänmakuisia kaloja, johonkin määrin meidän säynävän kaltaisia, mutta eivät ole niin ruotoisia. Niitä saadaan tavallisesti päivällä matalissa paikoissa. N.k. Pietarin kaloja, jotka ovat suuria ja suomuksettomia, saadaan yöllä; ne oleksivat, näet, enimmäkseen syvällä vedessä. Yhden semmoisenkin saimme nähdä luostarissa; se oli lähes kaksi kyynärää pitkä. Miltä se maistuu, en voi sanoa, koska emme sitä maistaneet. Onpa vielä kolmaskin laji kaloja, jotka ovat pieniä ja jokseenkin ahvenen näköisiä. — Kun näin miehen heittävän verkkonsa apajalle, muistui mieleeni, kuinka Jesuksen apostolit olivat juuri näillä paikoin kalastelleet muinoin ja saaneet toisinaan runsaastikin saalista.

Saksalaisten vähäisen uudistalon ranta oli mainion sopiva tämällaiselle kalanpyynnille. Minäpä vielä kävin uinnillakin virkistäymässä, ja sitten lepäsimme hetkisen ystävällisten uudisasukasten etehisessä, jossa sekä omat venhemiehemme, että koko joukko muita sinne kokouneita beduiineja, meitä ympäröivät. Seurusteleminen heidän kanssaan ei ollut niinkään ikävää. He olivat kaikki meille hyvin ystävällisiä ja iloitsivat suuresti, kun erään "Arabian kielen sanaston" avulla saimme heidät vähänkin tajuamaan, mitä tarkoitimme.

Sillä aikaa oli tuuli kääntynyt länteen, ja idästä tuleva "sirokko" ei siis enää rasittanut. Kello 1/2 3 aikaan heitimme hyvästit vieraanvaraisille isännillemme, joiden täällä autiolla tienoolla, monestikin vihamielisten beduiinein keskellä on onnistunut saada useita peltotilkkuja viljellyiksi, ja suuntasimme kulkumme takaisin Tiberiasta kohti. Me kuljemme sen paikan ohi, jossa arvellaan Jesuksen pitäneen veneessään tuon saarnan, josta Luukkas puhuu evankeliuminsa 5:1-11, ja jossa Simon sulki suuren kalain paljouden, kun hän Vapahtajan käskystä heitti "verkkonsa syvälle." Alussa meillä oli kova vastatuuli, jota vastaan miehet saivat taistella kaikin voimin saadakseen veneen kulkemaan eteen päin. Mutta kun tulimme "*Chan Minijen*" läheisyyteen, jossa jotkut otaksuvat Kapernaumin raunioiden olevan, saimme levittää purjeet, ja väkevä tuuli kiidätti meitä aimo vauhtia toista rantaa kohti. Tuuli oli niin ankara, että jotkut — niiden joukossa dragomaanimmekin —, kuten Herran opetuslapset muinoin (Mat. 8:23-27), pelkäsivät meidän hukkuvan; kyllä tottunut purjehtija sentään näki, ett'ei mitään vaaraa ollut. Vaan sen me huomasimme, että tällä järvellä ankarat tuulenpuuskaukset ja valtavat laineet voivat nousta äkkipikaa. Kahdessakymmenessä minuutissa olimme jo päässeet Tiberiaksen rantaan luostarirakennuksen alapuolelle, vietettyämme koko päivän hauskalla matkalla. Ennen kuin venemiehet ja ystäväni R. läksivät veneestä, valokuvasin minä koko seurueen muistoksi tästä hauskasta retkestä.

Siitä, että istuivat muutamia minuuttia kauemmin veneessä, tahtoivat beduiinit kaikin mokomin "bachschischeja"; luultavasti he uskoivat minun kuvallani aikovan saada voittoja. —

Ilta ennen auringon laskua oli erittäin ihana; järvi, jonka laineet äsken kuohuelivat, oli taas rasvatyyni. Lukemattomia kalaparvia uiskenteli ilakoiden siellä täällä lähellä rantaa. Auringon kirkaat, kultaiset säteet loivat kauniin hohteen sinisille lahdelmille, joilla monissa paikoin nuo ennen mainitut heleän punaiset kukkaistarhat olivat reunuksina. Kaihomielin jätimme tämän kauniin maiseman, joka koko päivän oli meitä niin suuresti viehättänyt. Vielä kävimme uimassa tuossa kirkkaassa vedessä ja sitte riensimme levolle, jotta huomisaamuna jaksaisimme lähteä matkalle muistorikkaasta Tiberiaksesta pohjoiseen päin.

Yö oli muutoin rauhallinen, paitsi että jo keho 2 aamulla eräs mies muhammettilaiskirjon tornista herätti meidät, kun kutsui seudun väkeä aamuhartauteen. Tämän teki hän niin kovalla ja läpitunkevalla äänellä, että se kuului pitkät, pitkät matkat, varsinkin kun ilma oli aivan selkeä. Kutsuminen kävi jonkunmoisen rytmillisen laulun muodossa, jossa samoja sanoja taukoamatta kerrottiin, ja sitä kesti vähintään tunnin ajan. [Laulun sanat olivat Arabian kieltä: "La ilaha illallah", joka suomeksi on: "Ei ole muuta jumalaa paitsi (Allah) Jumala."] Hänellä tuntui olevan aika mahtava ääni, joka ei ollenkaan painunut, ja vahvat keuhkot, joiden voimat olivat loppumattomat. Hiukan kadehtien kuuntelin tuota selkeää, vahvaa ääntä aamuhetken hämärässä, joka yhä valjeten ennusti uutta päivää, joka oli meidät viepä uusia vaiheita ja uusia kokemuksia kohtaamaan.

Kello oli 4 aamulla Toukokuun 7 päivänä, kun nousimme vuoteiltamme valmistautumaan lähtöön, jonka piti tapahtua viimeistään kello 5. Olimme huomanneet, että oli sitä parempi, kun aikaisemmin tuli matkalle hankituksi. Siten taisi parhaiten nauttia raittiista aamu-ilmasta. Päivemmällä kävi kuumuus aina sietämättömämmäksi. Dragomaanin hitaisuuden tähden pääsimme kumminkin vasta kello 1/2 6 liikkeelle. Ikävöiden, emmekä aivan vähääkään, jätimme rauhaisan luostarin, jossa meidän oli ylipäänsä ollut varsin hyvä oleksia. Kahden tunnin ajan kuljimme pohjoiseen päin pitkin tuon ihanan järven rannikkoa, jonka vedenpinta päilyi tyyneenä edessämme. Lumoava näky kohtasi silmää kaikkialla. Suuret kalaparvet leikkivät ylt'yleensä vedenkalvossa; sorsalaumoja sekä muita vesilintuja uiskenteli sinervällä selällä. Ihmeellinen hiljaisuus vallitsi koko luonnossa. Juhlatunne valtasi meidänkin mieleemme. Tuntui kuin koko luonto ympärillämme olisi viettänyt jumalanpalvelusta. Sisimmät tuntemme toi ilmi hengellinen laulu, jonka viritimme Luojan ja Sovittajan kunniaksi. — Noin puoli tuntia kauniilla rannalla kuljettua saavuimme pieneen, yksinäiseen *Medjbel*-kylään, jossa *Maria Magdaleea*, eräs Jesuksen uskollisimmista seuraajista, oli syntynyt (Mat. 15:39). Nykyään siinä on vähäpätöinen, likainen kylä, jossa moniaita satoja beduiineja elää köyhyydessä ja kurjuudessa. Tiellä tapasimme muutamia sen asukkaista, joiden sanotaan ylimalkaan olevan vihamielisiä vieraille. Meille he kumminkin olivat hyvin ystävällisiä ja antoivat meidän mennä eteen päin, sitten kun olivat minulta kerjänneet muutamia paperosseja. Merkillistä on, että juuri tämä kylä on säilynyt, kun tuho on kohdannut saman järven rannalla olleita muita kaupunkeja ja kyliä, Kapernaum'ia, Betsaidaa y.m., jotka ovat melkein jäljettömiin hävinneet. "Magdala on jäänyt", sanoo Orelli, "todistamaan hartainta alttiutta Herraa kohtaan; se on muistomerkkinä kiitollisen vaimon rakkaudesta pelastajaansa kohtaan", rakkaudella, joka kesti koetuksen Vapahtajan kuolemankin jälkeen. (Mark. 16:11; Joh. 19:25). Olihan Jesus tästä Maria Magdaleenasta ajanut seitsemän perkelettä (Mark. 16:9), ja näyttihe Marialle ylösnousneena, kun tämä pääsiäisaamuna istui haudan ääressä ja itki Herransa kuolemaa (Joh. 20:11-18; Mark. 16:9). Magdalan läheiset rannikot ovat hyvin hedelmällisiä ja viljeltyjä, ja niillä kasvaa paljon puita, mutta kuta kauemmaksi järvestä tullaan ja kuta ylemmälle vuorille päin kohotaan, sitä kolkommaksi käy seutu. Ei enää näy viljavainioita eikä puita, mutta tavallisesti vaan kiviä, soraa ja hiekkaa. Vasemmalla, noin kahden tunnin matkan päässä rannasta, kohoaa tuo korkea, majesteettillinen vuori, *Kirn Hattin*, jolla Jesuksen luullaan pitäneen vuorisaarnansa. Kuljettuamme melkein kolme pitkää, työlästä tuntia kivisellä, vaivalloisella tiellä jouduimme eräälle paikalle, nimeltä "_Chan Djubb Yusef", jossa, kuten kerrotaan, Josef'in myivät hänen veljensä, mutta tuolla tarulla ei mahtane olla historiallista perustusta. Melkein koko tämän taipaleen oli dragomaani tuiki tietämättömissä, ja me saimme tulla toimeen "mukarin" avulla, joka kyllä tunsu seudut. Mutta olisimme olleet pahassa pulassa, jos beduiinit olisivat meitä hätyyttäneet, kun ei ollut aseita puolustukseksi. Ainoa aseellinen oli dragomaani, joka nyt, jostakin työlästyneenä, ei välittänyt velvollisuudestaan. Yllämainitulla paikalla tapasimme muutamia tällä yksinäisellä tienoolla asuvia beduiiniperheitä, jotka kohtelivat meitä ystävällisesti; heille annoimmekin vähän "bachschischeja." — Matkan jatkuessa jäi *Safed* vasemmalle. Tämä kaupunki on hyvin korkealla paikalla; vuori, jolla se sijaitsee, on 845 metriä eli melkein 2,800 jalkaa yli Välimeren pinnan. Siihen voipi siis syystä sovittaa sanat: "vuorelle rakennettu kaupunki." Valtavalla paikalla kohoten se varmaankin tarjoaa monta kaunista näköalaa. Sen asukasluku, josta ainakin puolet on juutalaisia, nousee noin viiteentoistatuhanteen. Ani harvoja kristityitä on asettunut sinne. Tässä kaupungissa ovat, kenties enemmän kuin missään muussa "pyhän maan" kaupungissa, juutalaiset herroina. Kuudennellatoista vuosisadalla kukoisti siellä Talmud'in tutkiminen. Monta rikasta juutalaista muuttaa sinne joka vuosi ulkomailta. Vuonna 1837 hävitti kaupunkia hirveä maanjäristys, jossa 5,000 henkeä sai surmansa. — Kun paikka ei raamatun tutkijalle tarjoa mitään mieltä kiinnittävää,

ja kun dragomaani sanoi tien sinne olevan huonon ja sitä olevan vaikea matkustaa, päätimme kernaammin matkustaa erääseen kylään noin kahden tunnin matkan päässä Safed'ista ja jäädä sinne yöksi. Sinne saavuimme jo 11 aikaan edellä puolenpäivän, ja meillä oli siis hyvää aikaa tutustua kansaan ja sikäläisiin oloihin.

Kylä on oikeastaan eräs muutamia vuosia sitten perustettu juutalaissiirtokunta, nimeltä *Roschpinah*. Se sijaitsee ihanalla paikalla saman vuoren rinteellä kuin Safedkin. Juutalaiset, yhteensä noin 40 perhettä, ovat vuokranneet pieniä maatiloja ja viljelevät maata. Maa siirtokunnan tienoolla onkin viljavaa; sitä todisti rehevä kasvullisuus kaikilla viljellyillä aloilla. Kun ajattelee, että siirtokunta on vaan muutaman vuoden ikäinen, täytyy tunnustaa, että tänne asettuneet juutalaiset ovat ahkeria ihmisiä. Sitä paitse näyttävät he elävän rauhassa ja sovinnossa toistensa kanssa ja pitävät likeistä yhteyttä sama-uskoisten kanssa Safedissa. Viininviljelyskin onnistunee tällä tienoolla; ja jo saattoi nähdä useita viinitarhoja, joissa istutukset menestyivät. Siirtokunnan maan on alkuaan lunastanut Turkin sultanilta rikas ylimys Rotschild, ja hän antaa nyt huokeasta hinnasta sen vuokralle uskonheimolaisilleen, jotka siten ovat löytäneet turvapaikan, johon voivat paeta vainoomista, mikä heitä viime vuosikymmeninä on kohdannut. Siirtokunnan asujamet ovat muuttaneet sinne eri maista ja puhuvat useita eri kieliä. He viettävät täällä hiljaista, suuresta maailmasta erotettua elämää. Hekin ikävöivät ennustusten toteenkäymistä ja uskovat, että juutalaiset vielä joskus pääsevät maailman hallitsijoiksi. He odottavat ja toivovat, että kirouksen tuomio kerran otetaan pois, vaikka he eivät tahdo tunnustaa Jesusta Messiaksekseen ja kuninkaakseen. Tämän toivonsa lausui isäntämme useita kertoja keskustellessaan meidän kanssamme.

Eräs näistä Abraham'in jälkeisistä, nimeltä *Jehosua Ben-Ari*, antoi meille asunnon. Hän oli 35 vuoden vanha, oli ollut naimisissa kolme vuotta, mutta lasta ei hänellä ollut. Hilpeä ja ponteva oli Jehosua luonteeltaan sekä hyvin lahjakas. Hän oli ahkeralla työllä saanut peratuksi pienen viinitarhan ja viljelykselle voittanut pieniä peltotilkkuja; olipa rakentanut sievän huoneustonkin, jossa oli kaksi pientä kamaria sekä keittiö toisessa päässä ja talli lehmälle ja aasille toisessa. Hän keskusteli mielellään kanssamme, ja se kävikin hyvin päinsä, sillä hän puhui jotenkin selvää saksaa. Koska häntä ennen kaikkia miellytti kuulla sitä, mikä koski hänen uskonveljiään Euroopassa, otti hän kohta keskusteluaineeksi juutalaisvihollisen liikkeen, jolle hän oli kovasti suutuksissa. Hänen puheestaan huomasi selvästi, että hän oli asiaa harkinnut ja sen kulkua seurannut; hän tiesi henkilöiden nimiäkin, jotka olivat ottaneet osaa tähän taisteluun. Muun muassa kysäsi hän minulta tunsinko hovisaarnaaja Stöder'iä Berliinistä. Kun vastasin myöntävästi, lausui hän: "Jos tapaatte hänet, niin sanokaa, että Palestiinan juutalaiset vihaavat häntä." Tuli puheeksi myös juutalaisten asema yleensä, ja hän lausui teeskentelemättä ja vaatimattomasti mielipiteensä siitä. Kaikesta näkyi, että hän oli lukenut mies ja oli seurannut aikaansa paremmin kuin useimmat hänen uskolaisistaan. Hän sanoi olevansa erään hebrealaisen sanomalehden kirjeenvaihtaja ja lupasi kirjoittaa lehdellensä meidänkin käynnistämme. Sen tähden pyysi hän käyntikorttejamme voidakseen tarkoin mainita nimemme. Olen sittemmin nähnyt eräässä meidän maan sanomalehdessä mainittuna hänen kirjoituksensa sisällyksen; hän täytti siis lupauksensa. Hupaisesti kului koko iltapäivä hänen kanssansa keskustellessa. Koska meidän seuraavana päivänä oli ratsastettava ainakin kahdeksan tuntia, menimme aikaiseen levolle uusia voimia kokoamaan. —

Levosta ei kumminkaan tullut paljon mitään, sillä vuode oli hyvin kova, tavallinen puulavitsa vaan, ja lukemattomat veren-imijät, joita täälläkin oli yllin kyllin, kiusasivat minua koko yön ja tekivät nukkumisen aivan mahdottomaksi. Sen tähden nousimme ylös ani varhain tekemään lähtöä. Meni kumminkin enemmän aikaa, kuin mitä olisimme suoneet, ennen kuin jouduimme taipaleelle. Aurinko nousi jo ja loi vienon purppuravalonsa viehättävälle seudulle. Pohjoiseen päin menevä tiemme kulki rehevien peltojen ja kaunisten rinteiden poikki. Kaikkialla näimme ahkeria työmiehiä, jotka jo niin varhain aamulla olivat joko kyntämässä peltoa "ikeen-alaisilla", härjillä tai leikkaamassa ohraa, joka siellä täällä jo oli tuleentunutta. Etäällä vilahteli *Meroe*-järven välkkyvä pinta, jossa toivoimme muutaman tunnin perästä, kun kuumuus on käynyt rasittavammaksi, saada virkistykseksi kylpeä. Mutta tämä toivo petti, sillä tiemme ei ollenkaan vienyt järven luo, ja sitä paitse sanoi dragomaanimme sen rantoja niin suoperäisiksi, että uppoaa liejuun heti kun niille astuu. — Noin 1 1/2 tuntia ratsastettuamme jouduimme pienen järven tai, oikeammin sanoen, lammikon luo, jonka rannoilla kauniit, suuret lehtipuut tarjosivat toivomaamme siimestä. Me päätimme siis siinä syödä aamiaista. Paikan nimi oli *Emballah*. Pieni lammikko oli hyvin matala, ja sen rämeisillä rannoilla näkyi suuret joukot sammakoita väsymättä kurnuttelemassa. Kaloja ja kalanmaimaa oli siinä myös yltäkyllyin. Vesi oli kumminkin kirkasta ja viileää, jonka tähden viskasimme vaatteet pois ja heittäysimme uimaan. Ainakin 10 minuuttia viivyimme vedessä kun paahtava aurinko teki olon maalla hyvin tukalaksi. Vilvastuneina nousimme vedestä; hyvän ruokahalun oli uinti myös tuottanut. Dragomaanimme olikin meidän uidessamme valmistanut aamiaisen ja mainiota kahvia, jota ahnaasti joimme. Uupuneet jäsenemme olivat taasen virkistyneet, ja rauenneet elinvoimat elpyivät.

Syödessämme keräytyi useita beduiineja ympärillemme, jotka halusin silmin katselivat ateriaamme.

Vähän ajan perästä rupesi eräs heistä kerjäämään tupakkaa kun näki minun polttavan. Ja sitte toinen ja kolmas j.n.e., vihdoin koko seurue. Ja kuta kauemmin istuimme siellä, sitä suuremmaksi kasvoi heidän lukunsa. Näytti kuin niitä olisi kasvanut maasta. Ja kaikilla oli aseet. Kuta enemmän heitä karttui, sitä uskaliaammiksi he tulivat ja sitä lähemmäksi meitä he tunkeutuivat. Ei ollenkaan voinut tietää, mitä heillä oli mielessä. Eräs heistä rupesi tutkimaan "dragomaanin", maassa olevaa pyssyä, kenties nähdäkseen, oliko se panoksissa vai ei. Olo näiden viltin keskellä rupesi tuntumaan aika kamalalta, sillä heitä oli yli kahdenkymmenen miehen, ja kaikilla oli ampumakojeet; meitä oli ainoastaan neljä, ja yhdellä vaan oli aseet. Sen tähden katsoimme parhaaksi panna lähdöksi niin pian kuin mahdollista ja jättää heidät pitämään seuraa toisilleen. Kun ratsastimme pois, seurasivat he meitä jonkun matkaa yrittämättäkään karata kimpuumme. Moniaat nuoret miehet juoksivat pitkät matkat perässämme ja kerjäsivät tupakkaa. —

Tästä eteen päin kulki tie ruohokentän poikki, jossa oli lorisevia puroja ja lähteen silmiä, ja suuret karjalaumat kävivät siinä laitumella. Tien vieressä oli beduiiniteltoja pitkissä riveissä. Eräällä kohdalla laskin niitä olleen viiteenkymmeneen. Naisilla oli suurten ruokokasain kantaminen työnä; nämä olivat sokuritopan muotoon ladotut heidän päälailleen. Etäältä katsoen olivat nämä liikkuvat olennot ruokopyramiidien näköisiä, jotka omituisesti kiikkuen kulkivat eteenpäin. Hevosemme säikähtivät heitä, emmekä tahtoneet saada niitä eteen päin menemään. Tarkemmin katsoessa huomasi parin mustia silmiä vilahtavan näiden ruokotornien alla.

Kuta lähemmäksi seuraavaa yömajaamme tulimme, sitä miellyttävämmäksi kävi seutu. Vettä oli viljalta ja puita runsaasti suomassa suloista siimestä. Kaikesta näkyi, että maa tällä tienoolla oli hyvin viljavaa. Paikka paikoin oli tie vähän ventopohjainen, ja saimme ratsastaa varovasti, ett'eivät hevoset uppoaisi liejuun, jota peitti ainoastaan ohut kuori kovaa maata. Hevosilla on tässä suhteessa usein tarkempi vaisto kuin ihmisellä, jonka tähden on parasta tämmöisissä paikoin antaa hevosen kulkea mieltään myöden. Tätä sain kokea useita kertoja tällä taipaleella. "Mukarillemme", joka tavallisissa oloissa matkusti vähän matkan päässä meistä, oli vähällä käydä sangen pahasti. Hänen hevosenensa, jolla oli kannettavana sekä ratsastaja että meidän tavaramme, vajosi mahaa myöten erääseen puroon, jonka yli ratsastimme. Ei sentään ollut mitään hätää, vaikka vaaralliselta näytti. Omin voimin pääsi hevonen tukalasta asennostaan ja oli yhdellä hyppäyksellä taas kuivalla maalla.

Näin lähestyimme *Baniasta*, joka on tuo raamatussa mainittu *Filippuksen Kesarea*. Oli ihmeen suloista ratsastaa tuuheiden lehtipuiden siimeksessä, joiden juuria lirisevät ja kohisevat puroset ja ojaset runsaasti kastelivat. Lintujen sulolaulu miellytti korvaa, ja kaikkialla, minne ikinä katsahti, näki virkeyttä ja elämää koko luomakunnassa. Olisipa todella suurinta välinpitämättömyyttä, jos ei tämmöisellä tienoolla mieli kävisi iloiseksi ja raittiiksi. Täällä likitienoolla jossakin olivat Jordanin lähteet suuren Hermonin juurella, jonka hopealle hohtava, luminen kukkula tuskin kertaakaan oli kadonnut silmistämme, sitte kun läksimme Tabor'ilta.

Ennen kuin ennätimme kylään, näimme suuren, itämaalaisen karavaanin, joka oli sijoittunut muutaman paksujen tammien siimekseen. Siinä he kaikki, miehet, vaimot, lapset, kameelit ja aasit nauttivat huolettomina lepoa. Näkyä kannatti kyllä ihailta. Saadakseen levätä niin mukavasti kuin mahdollista, olivat he alleen levitelleet loistavan värisiä patjoja, tyynyjä ja peitteitä. Tuo oli oikein itämaalainen kuva! Näyttipä siltä, kun noilla ihmisillä ei olisi ollut mitään huolta maailmassa. Ja kumminkin todistivat heidän laihat naamansa, joihin elon tuskat olivat rypytyä uurtaneet, että hekin tiesivät elävänsä surun laaksossa, jossa jokaisella on oma osansa kärsimystä ja murhetta kestettävänä.

Ensimmäinen huolemme kylään tultua oli taaskin yösjän hankkiminen, joka ei ollut kovinkaan helppoa. Dragomaani vei meidät tietysti kylän parhaimpaan taloon, jossa hevosinemme saimme seistä vähän aikaa pihamaalla, ja nyt alettiin tinkiä yömajan hinnasta. Vaatimukset mahtoivat tällä kertaa olla kovin suuria, koska läksimme sieltä pois. Muutamia askeleita ratsastettuamme tuli emäntä meidän jäljessämme ja puhui muutamia meille käsittämättömiä sanoja dragomaanille, ja tuossa paikassa oli kaupasta sovittu. Meidät vietiin yläkertaan suureen huoneeseen, jossa oli kolme ikkuna-aukkoa, tietysti lasitonta, puuluukut vaan, ja lattialla tuo tavallinen olkimatto. Toisella seinällä seisoi erittäin kaunis, matala piironki ja toisella kasa hyviä sänkyvaatteita: patjoja, tyynyjä ja peitteitä, joita meille levitettiin vuoteiksi. Kun astuimme huoneeseen, oli siellä kätkytkin ja siinä puolivuotias lapsi, jota äiti, miellyttävän näköinen ja siististi puettu nuori vaimo, hoiteli. Hän poistui kumminkin lapsineen oitis meidän huoneeseen tultua. Kaikki todisti, että tämän talon omistajat olivat tavallista varakkaampia. Kuumuuden ja väsyttävän ratsastuksen uuvuttamina heittäysimme levitetyille sänkyvaatteille siksi aikaa, kun dragomaani valmisti kahvia, joka on parhain virkistyskeino tämmöisissä oloissa. Siinä loikoillessamme ja ajatellessamme menneitä päiviä, joina olimme viettäneet tätä kovin omituista elämää, joka kumminkin aikaa myöten rupesi tuntumaan yksitoikkoiselta ja väsyttävältä, huomasi iloksemme katossa pääskysen pesän, jota pari pääskystä huolellisesti hoiteli vuorotellen tuoden ruokaa pojillensa. Annettuaan ruo'an nälkäisille lemmityilleen, visersivät he iloisesti ja lensivät pois toista hakemaan. Tätä tehdessä olivat he niin väsymättömiä ja iloisia, että sen kautta voimakkaasti saarnasivat meille Herran hyvyttä heitä ja kaikkia luotuja olentoja kohtaan. Näiden armaiden lintujen

näkeminen johti ajatukset kotiin ja kotimaahan, jossa kenties jo nyt kotiutuvat pääskysyet ilmoittivat kesän tuloa ja ilahuttivat ihmisten sydämiä. Merkillistä on, miten kodista kaukana ollessa joka seikka, jopa pieninkin, johtaa sinne mielen. Koti, sen liesi, sen kieli, sen tavat, kas niissä lumousvoima suurempi kuin missään muussa, olkoonpa sitte olo muualla miten hupaista, hyvää ja mieluista tahansa! Ja kumminkin on maallinen koti vaan majatalo, ja vaellus maan päällä vaan toivioletki oikeata kotia kohti, sitä Jerusalemiä, joka ylhäällä on. Kun jo täällä ikävöimme maalliseen kotiin, ja sinne pääseminen on ilohetki, — miten suuri lieneekään ilomme, kun pääsemme oikeaan kotiin, "hyvään maahan", jossa kaikki vaivat ja tuskat päättyvät ja jossa täydellinen onnellisuus kestää ijankaikkisesti.

Nämä mietteet piti kumminkin keskeyttää, sillä jäljestä puolenpäivän olimme aikoneet mennä katsomaan Jordan'in lähteitä, jotka ovat tämän kylän läheisyydessä. Me suuntasimme kulkumme kylän läpi suureen-Hermoniin päin. Noin neljännestunnin matkan päässä kylästä tulimme eräälle paikalle, jossa monta vesirikasta lähteensilmää kumpusi vuoren alta. Itse vuorella, joka tällä puolella kohoaa melkein kohtisuoraan, löytyy joukko onteloita ja koloja, jotka muodostavat suuria luolia, joihin voipi mennä sisälle. Vettä pulppuaa vuoren alta joka suunnalla, ja se on vuosituhansien vieressä uurtanut itselleen omat tiensä. Se on siellä täällä muodostanut vesisäiliöitä ja juoksee ensin liritellen pieninä puroina, kunnes nämät edempänä yhtyvät ja muodostavat Jordan'in joen, joka sittemmin eteen päin virratessaan saa vettä useilta muilta haaroilta.

Meillä oli siis edessämme tuon merkillisen joen lähteet, jonka mutkia vähä väliin olimme matkustaessamme nähneet. Suuret vesivaransa saapi se Hermonin vuorelta, joka on osa mahtavasta Antilibanon'in vuorijonosta. Seistessämme näiden kohisevien lähteiden ääressä, missä veden pauhina teki meidät melkein kuuroiksi, ei ystäväni R. malttanut olla riisuutumatta ja vielä kerran peseytymättä tässä vedessä, ikään kuin jäähyväisiksi Jordanille, joka meidän tuli jättää ainaiseksi. Nuori poika, joka oli tunkeunut meille oppaaksi, katseli tätä tointa kummastuneena ja suuresti ihmetellen. Kenties hän juuri siitä hämmästyti niin, että sitte jätti meidät rauhaan tunkeilemiseltaan. Hyvin minunkin teki mieleni seurata ystäväni esimerkkiä, mutta tyydyin kumminkin vaan siihen, että pesin silmäni ja käteni, koska pelkäsin vilustuvani, kun ilma rupesi tuntumaan viileältä. Iltaan saakka viivyimme tällä somalla, viehättävällä paikalla, milloin käyskennellen, milloin istuen tuuheiden puiden siimeksessä. Itsestään juolahtivat mieleen ne historialliset ja raamatussa kerrotut tapaukset, jotka koskevat tätä paikkaa. Baniäs tai Banjas, kuten nimeä myös äännetään, on tunnettu ikivanhoista ajoista; siellä lienee muinaisina aikoina ollut sivistys korkealla kannalla. Paikkaa on kohdannut monta vaihetta. Aivan varmana pidetään, että se on sama kuin *Baal Gad*, eräs Baal'ille pyhitetty paikkaa josta puhutaan Josuan kirjan 11:17. "Kun Kreikkalaisia oli muuttanut Baal Gad'iin, sai tämä vaihtaa vanhan nimensä nimeen Baneas, jonka se sai erästä läheisyydessä löytyvästä vuorenrotkosta, joka oli pyhitetty Ban'ille ja varustettu lukuisilla koverroksilla, joihin asetettiin epäjumalan metsänneitojen kuvia. Tämän Baneaksen valitsi tetrarkka Filippus pääkaupungikseen; samalla nimitti hän kaupungin oman ja suojelusherransa, keisari Tiberiuksen nimellä." Sittemmin olikin se yleensä tunnettu nimellä Filippuksen Kesarea. Nimi Banjas taas, kuten paikkaa nykyään kutsutaan, on sana Baneas Arabian kielen lakien mukaan lausuttuna. — Tämä oli pohjoisin paikka, mihin Josua voittajana tunkeusi valloittaessaan luvattua maata. Seutu oli siis Kanaanin maan pohjoisessa syrjässä.

Tälle tienoolle suuntasi Herra Jesuskin kerran askeleensa, sitten kun hänen "voi"-huutonsa oli kaikunut Korazin'ille, Kapernaum'ille ja Betsaida'lle. Matkalla oli hänen sydämensä raskaan surun vallassa; hän suri niiden ihmisten uskottomuutta ja kovuutta, järjen pimeyttä ja sokeutta, jotka olivat pakottaneet hänet jättämään seudun, joka oli hänelle niin rakas. Banjaksen paikoille tultuaan rukoili hän ensin hiljaisuudessa taivaallista isäänsä ja teki sitte opetuslapsillensa kaksi painavaa kysymystä: "Kenenkä sanovat ihmiset minun, Ihmisen Pojan, olevan? — Kenenkästä te sanotte minun olevan?" Ensimmäiseen kysymykseen sai hän jotenkin mieltä masentavan vastauksen: "Muutamat Johannes Kastajan, muutamat Eliaksen, muutamat Jeremiaksen taikka jonkun profeetoista." Jälkimmäiseen lausui Simon Pietari oikean, syvällisen ja ylevän vastauksen: "Sinä olet Kristus, elävän Jumalan Poika." Pietarin tunnustus omasta ja toisten opetuslasten puolesta oli jaloin, mikä ikinä on lähtenyt ihmisen suusta. Sen tähden vahvistaakin Herra tämän tunnustuksen lisäämällä: "Autuas olet sinä, Simon Jonaksen poika; sillä ei liha eikä veri ilmoittanut sitä sinulle, mutta minun Isäni, joka on taivaissa. Mutta minä myös sanon sinulle: sinä olet Pietari, ja tämän kallion päälle tahdon minä raketa minun seurakuntani, ja helvetin porttien ei pidä häntä voittaman. Ja minä annan sinulle taivaan valtakunnan avaimet; ja mitä sinä maan päällä sidot, pitää sidotun oleman taivaissa, ja mitä sinä päästät maan päällä, sen pitää oleman päästetyn taivaissa." (Mat. 16:13-28; Mark. 8:27; 9:1; Luuk. 9:18-27.) — Voipi sanoa tämän olleen opetuslapsille äärettömän tärkeän ja ratkaisevan hetken. Näillä paikoin kulkiessa johtuu tämä tapaus ehdottomasti jokaisen kristityn mieleen, joka Pyhän Hengen avulla on oppinut tunnustamaan Jesuksen Jumalan Pojaksi ja palvelemaan häntä Herranaan ja jumalanaan. Sielun täyttää syvä hartaus, varsinkin kun koko luontokin kehoittaa kiittämään Jumalaa.

Palatessamme kylään vähän ennen auringon laskeumista, huomasimme erään seikan, joka teki tämän kylän muista eroavaksi. Tasaisille katoille oli tehty lehtimajoja asukasten nukkuma- ja lepopaikoiksi.

Yön tullessa näkyivät he toinen toisensa perästä vetäytyvän sinne kuten simpukka kuoreensa. Luultavasti niissä on viileämpi nukkua, ja saa paremmin olla rauhassa hyttysiltä, kärpäsiltä ja muilta veren-imijöiltä. Semmoista majaa teki meidänkin mieleemme, mutta täytyi tyytyä siihen, minkä olimme saaneet, vaikka pian tulimme vakuutetuiksi, että lepoa ei ollut ajattelemistakaan. — Illan kuluessa saimme vielä nähdä surullisen, mutta samalla hullunkurisen kohtauksen, jossa talon emännän ilkeä luonne tuli ilmiin. Koko perhe oli kokoontunut tupaan, kenties illalliselle. Yht'äkkiä kuului sieltä kiukkuisen naisen kimakka ääni, jonka omistaja nähtävästi yhä yltyi äkäsemmäksi, kuta kauemmin hän vihaansa purki. Toinen toisensa perästä pujahti säikähtyneenä ulos huoneesta; viimeksi itse isäntäkin. Tuo rakas puoliso ei ollut säästännyt häntäkään. Mikä tuon huonon tuulen syynä tällä kertaa oli, siitä tietysti en voinut saada selkoa, kun en ymmärtänyt kieltä. Vähitellen taukosi kumminkin myrsky, mutta sanottiin sen hyvin usein uudistuvan tässä talossa. — Ylimalkaan ei luulisi tuommoisen tulevan kysymykseenkään muhammettilaisten keskuudessa, jossa vaimo on miehen orja, jopa kauppatavara vaan, jonka voipi ostaa muutamilla sadoilla markoilla. Ollessamme Jerusalemissa kuulin kerrottavan, että eräs beduiini oli ostanut vaimon 16 napoleon'illa (= 320 mk.). Naisella ei luulla olevan sielua, eikä hänen arvella ikinä tulevan paratiisiin; sen tähden voidaankin häntä kohdella kuin orjaa ja käyttää kauppatavarana. Oikein värisyttää tuota ajatellessa. Siitä näkyy, miten syvälle ihminen vaipuu, kun hän kadottaa jumalallisen totuuden valon ja joutuu pakanuuden ja eksytyksen pimeyteen. Minkä urostyön on kumminkin tuo niin monen hylkäämä ja halveksima kristinoppi tässäkin suhteessa tehnyt antamalla jokaiselle ihmiselle todellisen ihmisarvon, eikä vaan ajaksi, vaan samalla myös ijankaikkisuudeksi. Kristinuskon ylevä oppi on: "Ei ole tässä juutalainen eli kreikkalainen, ei orja eli vapaa, ei mies eli vaimo; sillä te olette kaikki yksi Kristuksessa Jesuksessa. Mutta jos te olette Kristuksen, niin te olette myös Abrahamin siemen ja lupauksen jälkeen perilliset" (Ga1. 3:28-29.) Me tuskin voimme pitää kyllin suurena sitä siunausta, minkä kristinuskon parantamalla naisen asemaa on tuonut mukaansa. Mies ja nainen ovat Jumalan edessä molemmat yhdenvertaisia ja vapaita, vaikka kummallakin on tässä elämässä omat taipumuksensa ja lahjansa.

Oli tullut pimeä, ja aika oli mennä levolle. Tämä yö oli mitä tukalampia koko matkalla; sillä ruumis oli arka, ja hyttysten ja syöpäläisten matkaansaattamia ajettumia kirvelti ja pakotti hirveästi. Unettomina hetkinä, jotka kuuluivat hitaasti, en voinut muuta kuin väännellä käsiäni ja toivoa, että aamu kerran koittaisi. Mutta tieto siitä, että meillä nyt oli jäljellä vaan kahden päivän matka Damaskukseen, tuotti kumminkin lohdutusta tässä kurjassa tilassa. Lähtö tapahtui jo ennen kello 5, ja tietä, joka ensiksi vei muinaisen "Filippuksen Kesarean" raunioiden sivutse, oli jotenkin vaikea kulkea sillä vuoren kalteet olivat hyvin jyrkkiä. Hermonin lumenpeittäjä huippu näkyi yhä vasemmalla kädellä. Kun olimme ratsastaneet noin kahden tunnin ajan, rupesi tiellä näkymään runsaasti laavaa, joka selvästi osotti tulenpurkauksen joskus maailmassa täällä tapahtuneen. Kenties on Hermon, jota nyt lumi ja jää paksulta peittää, ennen muinoin sisuksestaan syössyt kaiken tämän laavan paljouden, jonka yli nyt saapi matkustaa tuntikausia. Vuoristossa löysimme pienen kylän eräässä laaksossa, jossa "druseja" asui. Kylän ympärillä oli reheviä peltoja, joilla ahkeraa työkansaa, miehiä ja vaimoja, työskenteli. Druseja pidetään ylimalkaan vihamielisinä kristityille, mutta nämä olivat ystävällisiä meille.

Monta vaivaa ja vastusta kestätyämme ja kerran eksytyämme oikealta suunnaltakin, saavuiimme seuraavaan yöpaikkaamme, *Kafr-Hauvar'iin*. Mutta voi, miten kurja ja likainen tämä kylä oli! Olimme kyllä tähänkin asti saaneet kärsiä ruo'an puutetta ja maata huonoilla vuoteilla, mutta mitään senkaltaista, joka nyt oli kestävävämmämme, emme vielä olleet kokeneet. Huone, jonka saaminen oli tiukassa, oli kurjin savihökkeli, mitä ajatella saattaa, ja sen eteen kokoontui iltasella joukko hevosia, lehmiä, aaseja, koiria ja kissoja. Heti sisään astuessamme löyhähti meitä vastaan kauhea katku, joka oli saastuttanut ilman ja teki olon huoneessa mahdottomaksi. Asukkaat olivat sinne — muka ilman puhdistamiseksi — ripustaneet erään pajulajin oksia, jolla on hopeankarvaiset lehdet. Meistä oli kumminkin niiden haju niin paha, että tahtoi ruveta oksettamaan. Eikä haju haihtunut, vaikka heti annoimme dragomaanin ja mukarin viedä pois oksat. Koko yön täytyi meidän pitää ovea auki. Mutta siitä oli seurauksena, että kissoja ja koiria tuli huoneeseen, eikä aikaakaan, niin niiden välillä syntyi hirveä taistelu, joka teki kaiken nukkumisen mahdottomaksi. Niitä ei saanut pois ajetuksi, sillä pimeässä ne piiloutuivat pieniin koloihin, joita oli huoneen seinässä. Vaikka kylä olikin köyhä ja sen rakennukset pahanpäiväisiä savimökkiä vaan, teki kaunis ympäristö sen kumminkin tavallaan miellyttäväksi. Lähellä kylää kasvoi tiheä metsikkö, jonka lehtipuiden suloisessa siimeksessä lähteet pulppuelivat ja purot lirisivät.

Lähtöä tehdessä aamulla Toukokuun 10 p. emme paljon muuta ajatelleet, emmekä muusta olleet iloissamme kuin siitä, että erämaan matkamme toki pian oli päättyvä. Seitsemän tunnin ratsastus vaan, ja sittenhän olimme Damaskuksessa. Kaikeksi onnettomuudeksi olivat dragomaani ja mukari riitautuneet keskenään, jonka tähden matka kävi hyvin hitaasti. Tie oli hyvänpuoleista, mutta silmää ei ollut mikään huvittamassa. Kulkumme kävi melkein koko matkan alhaalla laaksossa. Hermon'in vuori oli yhä vaan vasemmalla puolella ja vähän kauvempana Antilibanonin vuorijono. Maa näytti olevan hedelmällistä, mutta vähän viljeltyä. Siellä täällä näki pieniä, kurjannäköisiä kyliä. — Ratsastettuumme melkein neljä tuntia tulimme eräseen kylään, jonka läpi virtasi kaunis joki. Joen äyräillä saimme me

taasen istuskella ja levähtää komeitten lehtipuitten varjossa. Mutta tämä lepo oli vähällä tulla meille kovin kalliiksi. Mukari ei viitsinyt ruveta nostelemaan tavaroitamme hevosen seljältä, mikä oikeastaan olisi ollut tehtävä joka syöttöpaikassa, vaan jätti hevosen kuormineen päivineen oman onnensa nojaan. Elukka meni joelle juomaan ja vajosi meidän suureksi kauhuksemme siihen mahaa myöten. Ei ollut suinkaan helppoa saada sitä taasen ylös. Matkalaukkumme uiskentelivat jonkun aikaa vedessä, mutta onneksi ei sentään tullut suuria vahinkoja.

Tästä vastuksesta suoriuduttuamme, joka teki dragomaanin ja mukarin välin entistä kireämmäksi, jatkoimme matkaa, vaikka olikin kauhean kuuma kulkea. Saavuimme laajalle hieta-aavikolle, josta ei tahtonut, loppua tullakaan. Etäällä näimme komeita puutarhoja, mutta ne näyttivät alati pysykelevän yhtä kaukana. Ei ainoatakaan puuta ollut koko tällä loppumattomalla aavikolla suomassa siimestä; ei ainoakaan tuulenpuuskaus vilvastuttanut hiestyneitä ruumiitamme. Kiiruhdimme hevosiamme, mutta sittenkin näytti ikävöity päämäärämme olevan kaukana saavuttamattomissa. Ehdottomasti muistui mieleen rakas Paavali, joka kerran matkusti saman polttavan hiedikon poikki Damaskukseen, siellä vangitakse Herran opetuslapsia ja viedäkseen heidät Jerusalemiin. Hänen lähestyessään kaupunkia leimahti äkisti valkeus taivaasta. Ristiinnaulittu Herra Jesus itse ilmestyi Saulukselle. Tämä lankesi maahan ja kuuli äänen sanovan: "Saul, Saul, miksi vainoot minua?" Kysymykseensä: "Kuka sinä olet, Herra?" sai hän vastaukseksi: "Minä olen Jesus, jota sinä vainoot; työläs on sinun potkia tutkainta vastaan." Tuo ihmeellinen ilmestys ja nuo sanat vaikuttivat niin valtavasti Saulukseen, joka oli täydestä sydämmestä vihannut Herran opetuslapsia ja murhannutkin niitä, että hän vapisi ja värisi. Hämmästyksissään kysyi hän: "Mitä tahdot, että minun pitää tekemän?" Herra vastasi hänelle: "Nouse ja mene kaupunkiin; siellä sinulle sanotaan, mitä sinun pitää tekemän!" "Mutta ne miehet, jotka hänen seurassansa olivat, seisovivat hämmennyksissä: he kuulivat tosin äänen, mutta eivät he ketään nähneet. Niin Saulus nousi maasta ja ei nähnyt ketään avoimilla silmillä, mutta he taluttivat häntä kädestä ja veivät Damaskukseen. Ja hän oli kolme päivää näkemättä, ja ei syönyt eikä juonut" (Ap. T. 9:1-9).

Jo kaukaa siintävät Damaskusta ympäröivät tuuheat puutarhat; mutta itse kaupunkia ei näy paljon ollenkaan, joll'ei ota lukuun muutamien minareettien (tornien) huippuja. Kaupunkia lähestyessämme oli sitä paitse ilma täynnä auerta, joka esti näkemästä. Halumme kerrankin päästä puiden suloiseen siimekseen yhä yltyi. Noin k:lo 12 aikaan tulimme vihdoinkin komeiden puutarhojen suojaan, joita ympäröivät korkeat, rumat savi-aidat. Kului melkein tunti ratsastaessa kapeata tietä näiden savi-aitojen välitse, jotka monin paikoin estävät näkemästä puutarhoihin. Kun saapuu autiolta tasangolta, jossa ei mitään kasva, näihin tuuheisiin puutarhoihin, tekee tuo äkkinäinen muutos niin omituisen ja valtavan vaikutuksen, ett'ei voi olla ihmettelystä huudahtamatta. Vastakohta on niin jyrkkä, että semmoista tuskin missään löytyy. Arabialaiset kutsuvatkin Damaskusta "itämaitten helmeksi", ja moni luulee paratiisin sijainneen juuri täällä.

Olimme siis yksitoista vuorokautta matkustettuamme saapuneet Syrian pääkaupunkiin. Kello 1 pysähdyimme "Dimitri-ravintolan" edustalle ja laskeusimme satulasta jättäen hevoset, joilla nyt olimme ratsastaneet viime kerran, "mukarille." Tuntuipa vähä ikävältä erota uljaista ratsuistamme. Tällä hetkellä opin johonkin määrin ymmärtämään, miksikä esim. arabialainen niin suuresti rakastaa hevostaan. Hän elää alituisesti yhdessä ratsunsa kanssa, joka piämmiten on hänelle kaikki kaikessa, ja sen tähden hän pitääkin sitä parhaana ystävänä. Vielä viimeisen kerran taputtelin kelpo eläintä, ja sitte talutettiin se pois. — Lihava ja näöltään pöyhkeä ravintolan-isäntä, kreikkalainen synnyltään, otti meidät vastaan ikään kuin ainakin mahtava mies alhaisempiaan; siihen luultavasti oli syynä meidän kurjannäköinen vaatteksemme ja ulkomuotomme. Kun on ratsastanut yksitoista vuorokautta seuduilla, joihin ei sivistyksen hienous ole tunkeunut, käypi tietysti itekin jotakuinkin metsittyneen näköiseksi. Asuttavaksemme annettiin ravintolan toisessa kerroksessa oleva suuri, valoisa huone, jonka ikkunat olivat kadulle päin.

Ennen kuin päätän tämän luvun, tahdon tehdä muutamia pieniä huomautuksia, jotka läheisesti koskevat Palestiinassa oleskelua.

Vuosittain matkustaa tuhansittain pyhiinvaeltajia "pyhään maahan", ihmeitten maahan. He vaeltavat sinne ilomielin ja antauvat kärsimään puutetta, vaivoja ja vastuksia, koska toivovat siellä löytävänsä Jesuksen, Pietarin, Paavalin, Johanneksen, y.m. jälkiä. Ihastuksella suutelevat he sitä maata, jota "Jumalan Pyhä" kerran on jaloillaan polkenut. Helposti löytävät he nämä jäljet. Jerusalem, Betlehem, Nazaret, Tiberias j.n.e. ovat nimiä, joihin Jesuksen muisto on lähtemättömästi juurtunut. — Mutta Herraa Jesusta ei tule hakea sillä taikka tällä paikalla, koska hän elävänä, taivaaseen astuneena Vapahtajana on kaikkialla läsnä. "Katso, minä olen teidän kanssanne joka päivä maailman loppuun asti", todisti hän (Mat. 28:20), ja tämän todistuksen järkähtämättömyys on osottautunut joka paikassa. Herran ainaisesta läsnäolosta todistaa moni seutu Palestiinassakin. Etempänä olen viitannut siihen, kuinka paljon tässäkin maassa tehdään rakkauden työtä. Rakkaus Kristukseen pystyttää toisen muistopatsaan toisensa perästä, ja — kumminkin on vielä paljon tekemättä. Pakanuuden pimeydessä vaeltaa vielä suurin osa sitä kansaa, joka asuu tässä maassa, pimeydessä, jonka ainoastaan evankeliumin taivaallinen valo voipi haihduttaa. "Pyhän maan" matkaa ei siis voi päättää hartaasti

rukoilematta, että Herra antaisi sanansa valon tunkea näiden ihmisten sydämiin ja johdattaisi heidätkin totuuden tietoon.

Muistellessani Palestiinan matkaa en voi olla ottamatta päiväkirjastani seuraavia sanoja, jotka johonkin määrin kuvaavat matkan vaikeuksia. Vastukset, jotka voivat kohdata vaeltajaa, ovat monet ja monellaiset. Pahimpina vihollisina pidetään beduiineja, jotka kuljeskelevat maassa ryövärin tavoin ja usein hätyyttävät rauhallisia matkustajia. Meille eivät he kumminkaan saattaneet mitään hankaluuksia; päin vastoin olivat kaikki, joiden kanssa olimme tekemisissä, ystävällisiä meitä kohtaan. Rasittavampia vihollisia, joista ei päässyt edes lahjoillakaan, olivat karpäset, hyttyset ja syöpäläiset, joita vastaan sai taistella sekä yöllä että päivällä. Ne jättivät jäljet, jotka eivät niinkään helposti haihtuneet: ruumista kirvelytti ja särki vielä useita päiviä jäljestä päin. Vaarallisin vihollinen on kumminkin kuumetauti, joka useinkin huomaamatta, aavistamatta käy kimppuun ja joko korjaa tuonelaan tai ainakin panee moneksi kuukaudeksi vuoteen omaksi. Tämä juohtuu mieleeni nyt varsinkin siitä syystä, että Damaskuksessa tapasimme saksalaisen tiedemiehen, tohtori Stübel'in, jonka oli täytynyt keskeyttää tutkimustyönsä ja rientää Kuolleen meren rannoilta Damaskukseen, kun ankara vatsakipu oli yllättänyt hänet. Damaskuksesta vietiin hän Beyrothin diakonissalaitokseen, jossa sai sitte olla vuoteen omana useita kuukausia, ennen kuin parani. Kaikkea tätä ajatellessani täytyy minun sydämeni pohjasta kiittää kaikkivaltiasta Jumalaa, joka piti meidät terveinä ja varjeli kaikista vaaroista.

VI.

Damaskus.

[Kuten alkulauseessa mainitsin, ovat seuraavat kuvaukset käännetyt matkakumppanini t:ri v. Rohden'in saksalaisessa sanomalehdessä "Tägliche Rundschau" julkaisemasta matkakertomuksesta.]

Damaskusta, tuota Syrian ylisteltyä pääkaupunkia, pitää lähestyä erämaan puolelta, siis jotenkin sitä tietä pitkin, joka Jerusalem'ista päin kulkee Hermon'in rinteillä. Silloin vasta voi oikein käsittää, miten se on tehnyt kaikkina aikoina sekä itämaalaiseen että eurooppalaiseen niin valtavan vaikutuksen. Silloin ei lainkaan ihmetytä, että Mekasta tai Bagdad'ista tulevat karavaanit, jotka viikkokausia aavikkoa kulkiessaan eivät ole nähneet mitään, josta silmä voisi nauttia, äkätessään nuo etäälle siintävät minareetit viehättävän vihannuuden ympäröiminä, ilostuvat arabialaisen runoilijan kanssa ylistämään Damaskusta "itämaiden helmeksi" tai "kauneuden kaularenkaaksi."

Jo keisari Julianus lauluin ylisteli tätä ikivanhaa kaupunkia ja kehui varsinkin sen erinomaisia viikunoita: "Zeuksen kaupunki tosiaan on tuo pyhä mahtava Damaskus, koko itämaiden silmä. Jo nuo somat pyhäköt, mahtavat temppelit, terveellinen ilman-ala, kirkkaat lähteet, monet virrat ja viljava maa kohottavat sen ensi riviin, mutta varsinkin tämä kasvi (viikuna) tekee sen vertojaan löytämättömäksi ihmeeksi." Ja runsaasti tuhannen vuotta ennen syrialainen sotapäällikkö, Naeman, vastasi närkästyneenä profeetta Elisalle, joka käski häntä peseytymään Jordan'issa puhtaaksi spitaalitaudista: "Eikö Abanan ja Parparan virrat Damaskuksessa ole kaikkia Israelin vesiä paremmat." Luonnollisesti kyllä halusi Naeman mieluummin kylpeä Baradan kirkkaassa ja tosiaan virkistävässä vedessä, kuin kolkosti ja väliäpitämätönnä rotkossaan eteen päin kiitävässä Jordan'issa.

Barada onkin oikea siunauksen lähde, sillä juuri se on muuttanut Damaskuksen oivaksi kosteikoksi. Antilibanon'in onkaloista työnnäikse se vallatonna esille, vaan muuttuu tasangolle tultuaan tyyneksi ja hiljaiseksi. Haarauduttuaan antautuu se yksinomaan somistelemaan tuoreella vihannalla ruohostolla autioita aroja ja emona elättämään silmän siintämättömiin ulottuvia hedelmäpuumetsiä. Jo kuuden tunnin päässä Damaskuksesta itään päättyy kumminkin sen juoksu suoperäiseen järveen.

Virtaapa Hermon-vuoreltakin eräs joki, vaikk'emme me sitä tuskin huomanneetkaan, malttamattomina kun vaan odotimme perilletuloa. Matkustajan mieli käy, näet, kyllä iloiseksi, kun hän näkee jo etäältä Damaskuksen, kuulee *mukari'n* (hevosrengin) honottaen kajahuttelevan laulujaan "esch — Schâm'in" — niin arabialaiset nimittävät kaupunkia — kunniaksi ja huomaa hevosiensikin käyvän virkeiksi ja iloisina hirnuvan. Mutta vielä saa hän kovia kokea, ennen kuin hän pölyisiä katuja myöden korkeiden savimuurien välitse, jotka estävät häntä ihailemasta reheviä puutarhoja, vihdoinkin saapuu varsinaiseen kaupunkiin ja saapi kymmenen päivää ratsastettuaan kaivatun majatalon edustalla astua ratsun selästä. Täydessä sulossaan esiintyy "itämaiden silmä", kun läheiseltä Kasiun'in vuorelta tarkastelee sitä. Valkeiden rakennusten kupukatot ja 200 moskean minareetit hohtavat oikein ihmeellisen näköisinä tuolta hedelmäpuiden joukosta; tuo useampia kilometriä leveän

puutarhakiehkuran ympäröimä kaupunki välkkyi niin kuin vihantaan hedelmäpuistoon kiinnitetty timantti. Ukkosen käydessä saimme me ihailla tätä näköalaa: salamat välähtelivät punervalta vuorelta, jonka rinteellä seisomme, sinipunervalle arolle, kaupunki oli milloin tarkoin auringon valaisema, milloin taasen synkkien pilvien varjossa. Tuo näky ei milloinkaan unohdu.

Kun katselin näitä viehättäviä puutarhoja, joissa kasvoi kaikemmoisia hedelmiä: pomeranssia, sitruunia, aprikoita, persikoita, mantelia, viikunia, viinirypäleitä, y.m., noita palmu-, plataani-, saksanpähkinä- ja sieviä myrttipuumetsiä, niin tunsin tosiaan olevani hiukan taipuvainen uskomaan muhammettilaista tarinaa, joka täydellä todella määrää tämän kosteikon paratiisin paikaksi: tosiaankin Eden'in puutarha täynnä kirkkaita lähteitä ja reheviä hedelmäpuita. Taru kertoo myös, että juuri Kasiun-vuoren punervasta mullasta luotiin Adam, osottaapa vielä aivan varmasti paikan, missä kuolo kohtasi Abel'ia. Ei siis turhaan väitetä Damaskusta maailman vanhimmaksi kaupungiksi. — Täydelleen ymmärrämmekin nyt, miksi Damaskus on ollut ruhtinaiden ja kansojen riidan aiheena jo kuningas David'in ajoilta, joka yhdisti, vaikka tosin aivan pieneksi ajaksi, tämän tärkeän kaupungin valtakuntaansa, aina Napoleon III:een, joka kovin mielellään olisi tämän "itämaiden helmen" liittännyt diadeemiinsa (pääsiteeseensä). Helposti olisikin hän voinut sen valloittaa, joll'ei hänen kenraalinsa olisi liaksi halunnut todellisia helmiä, timanttia ja puhdasta rahaakin; näin kertoi ainakin paljon kokenut oppaamme. Vaikka Damaskuksen kauppa vuosi vuodelta väheneekin, ei se vielä suinkaan ole vähäpätöinen: yhä vielä välittää Damaskus itämaiden tuotteiden vientiä länsimaihin ja Egyptiin, ja yhä vielä lähtee sieltä suuri pyhiinvaeltaja-matkue Mekkaa kohti.

Kaupungin sisusta ei kumminkaan vastaa lainkaan näitä toiveita, joilla sitä lähestytään. Dimitri-ravintola, johon me, kuten ennen meitä lukemattomat Damaskuksessa-kävijät, majauduimme, oli arabialaistalon oikea perikuva. Niissä piileilee somuudet vasta sisäosissa: pihalla ja pylväskatoksissa; mutta huolimatta suihkukaivoista ja noista tunnetuista mustan ja valkoisen juovikkaista pylväistä, jotka kannattavat katosta, näytti kumminkin meistä kaikki jotenkin jokapäiväiseltä ja tyhjänveroiselta. Yksinomaisen mielissämme olimme siitä, että ravintolamme oli aivan eurooppalaisen ravintolan laatuinen: joka, näet, on kulkenut yksitoista päivää läpi sivistymättömän maan ja tällä matkalla saanut pitää luostarimajaa parhaimpana, mitä on saatavissa, vieläpä saanut olla tyytyväinen siihen ruokaan, mitä dragomaani on hankkinut, hän ymmärtää pitää arvossa ravintolain merkitystä, joita hän on ennen kentiesi kovinkin morkannut. Minä ainakin vaihdan tuon ylistellyn arabialaisen kestiystävyyden, niin hupaista kuin onkin oppia sitä kerran tuntemaan, aivan mielelläni hyvään ravintolanvuoteeseen ja tyydyttävään päivälliseen.

Kun hetkisen levähdettyä lähdimme omin päin havaintoretkelle läpi kaupungin, emme nähneet oikeastaan mitään muuta, kuin rumia hökkelejä, pieniä myymälöitä, kaarikatoilla aistittomasti peitettyjä basaarikatuja ja kirjavia ihmisjoukkioita. Ensimmäinen näky, joka veti huomiotamme puoleensa, oli aivan paljon lupaava: suuri ihmisjoukko seiso i öljykuvamyymälän äärellä, jossa oli monemmoista kaunista myötävänä, semmoista kuin sellaisissa taideteoskaupoissa tavallisesti on, ja ensimmäinen kuva oli Saksan keisarin. Olimme uneksineet saavamme nähdä täällä lukemattomia maurilaisen rakennustaiteen tuotteita, joita jo Jerusalem'issa ja Beyroth'issa olimme ihmetelleet, mutta muuta ei näkynyt, kuin eräs sirotekoinen kylpyhuone. Tosiaan pahoin pettyneenä saisi lähteä kaupungista eikä näkisi lainkaan rikkaiden damaskolaisten komeita rakennuksia, joll'ei turvautuisi johonkin oppaaseen. Muukalaisten oppaita on tunnetuin eräs entinen itävaltalainen, Frans-parooniksi kutsuttu mies, joka on saanut monta kovaa kokea, ensiksi vuonna 1848 isänmaassaan ja sitten ollessaan maanpakolaisena täällä Damaskuksessa ennen kaikkea tuon vuonna 1860 tapahtuneen ankaran kristittyjen vainon. Libanon-vuorella asuvat Drusit teurastivat silloin uskonvimmassaan runsaasti 8000 kristittyä sekä hävittivät 3800 taloa ja 12 kirkkoa. Frans-paroonin pelasti turkkilaisten upseerien hyväntahtoisuus, joille hänen oli tapana lainailla rahoja; nämät kätkivät hänet erääseen virkapukuun, niin että hän pääsi murhaajien käsistä.

Tämä opas, joka tuntee Damaskuksen joka kolkan, vei meidät kaikenmoisille huomattaville, mutta jo maahan sortuneille rakennuksille, muiden muassa "Judaksen taloon," jossa Paavali muka istui kolme päivää ruo'atta ja juomatta. Veipä hän meidät eräälle kurjalle, soraiselle kadullekin, jossa pysähdyimme halvannäköisessä savimuurissa olevan pienen ja matalan portin eteen. Me astuimme sisään vähäiseen, samallaisten rumien ja korkeiden savimuurien ympäröimään esipihaan ja tulimme toiselle rappeutuneelle puuportille. Ajattelin: mennäänköhän tästä talliin vaiko johonkin erilliseen pyhiinvaeltajia varten säilytettyyn paikkaan. Ovi avautuu ja me seisomme marmorikivillä lasketulla pihalla, jota suuremmoiset suihkulähteet ja vihannat puut kaunistavat. Joka taholla kohoaa upeita rakennuksia; varsinkin oikealla puolen ylenevä rakennus on komea. Kestiystävälliset asukkaat, jotka hyvin mielellään ovat muukalaisten ihmettelyn esineenä, veivät meidät sisään, ja meidän täytyy tunnustaa, ettei moisia marmorisalia liene monta maailmassa. Seinät ovat monenkarvaisella marmorilla taiteellisesti peitettyt ja komeilla marmorikuvilla koristetut, samaten kuin kattokin; marmorinen lattia taasen on kallis-arvoisten mattojen peitossa. Vähäisemmästä etuhuoneesta, jota sievä marmorilähde kaunistaa, nousee kolme porrasaskelta varsinaiseen vastaanotto-huoneeseen. Aivan aavistamattamme

olimme siis yhdessä arabialaisen taiteen ihmetöistä ja saimme ihailia damaskolaisen rikkauden korukalua. Sen tähden ei meiltä myöskään salattu, että tämän muistomerkin omistusoikeus oli eräälle rikkaalle juutalaiselle maksanut 200,000 markkaa. Tässä tilaisuudessa kertoi kielevä oppaamme, huonosti kätkien salaisen mielihyvänsä, että hallitus toisinaan pahasti peijaa näitä satumaisen rikkaita juutalaisia rahamiehiä; nämät lainasivat ennen viime Turkin sotaa hallitukselle äärettömiä summia oikein koronkiskurin korolla, kuten itämailla on tapana, — siellä täytyy talonpoikaraukkojen maksaa kahdeksantoistakin markkaa sadalta tai enemmänkin, — eivätkä saaneet sodan päätyttyä takasin korkoa eivätkä pääomaa. Hyvin huomattavaa on, ettei juutalaisia milloinkaan ole karkoitettu Damaskuksesta, niin että siellä epäilemättä on vanhin juutalaissiirtola.

Paljoa enemmän, kuin tämä juutalaisen korurakennus, miellytti minua erään damaskolaisen kristityn suuremmoinen talo. Koko sen laveata pihaa, jossa lähteet pulppusivat ja tuoksuvat kukat viehättivät silmää, ympäröivät joko sievät pylväskäytävät viehättävine sohvineen tai suurempien huoneiden ihanat fasaadit. Vietiinpä meidät komeaan marmorikuvilla koristettuun vastaan-ottohuoneeseenkin ja kestittiin heti kahvilla ja tupakalla. Sitä ei siis oltu rakennettu vaan muukalaisten ihmeteltäväksi, vaan sitä käytettiin todella. Erittäin ihastutti minua eräs vierashuone, joka oli aivan itsenäinen rakennus pihan toisella puolen; sen seinät olivat peitetyt hienoilla laudoilla, jotka taas olivat perlemoveistelmillä taiteellisesti koristettuja. Kruununperillinen Fredrik Wilhelm oli vuonna 1869 asunut neljä päivää tuossa ihmeellisessä rakennuksessa. Siellä oleksiessa tuntui kuin olisi suorastaan joutunut "Tuhannen ja yhden yön" tarumaailmaan. — Mutta näiden komeitten rakennusten perijä oli pieni, kivulloinen poika, johon isä loi vaan murheen ja surun sekaisia silmäyksiä; useimmat huoneet olivat tyhjinä. Meitä palveli arabialainen nainen, jolla oli aika tuuhea sysimusta tukka; hänen täytyi astuskella korkeissa, perlemokoristeilla hienosti sievistetyissä puukengissä, ja se näytti olevan hänelle melkein tuskallista.

Damaskuksen tärkein rakennus on tuo mainio *Omajadien moskea*, jota arabialaiset pitävät maailman ihmeenä. Se onkin epäilemättä komein muistomerkki kaupungin loisto-ajoilta, kun se Omajadien hallitessa seitsemännellä ja kahdeksannella vuosisadalla oli Islam'in pääpaikka. Moskea onkin sen tähden lähinnä Mekan, Medinan ja Jerusalem'in pyhäköitä pyhin temppele, ja yksi rukous siinä vastaa kolmeakymmentä tuhatta rukousta muualla. Hurskaan itämaalaisen tulinen mielikuvitus on tähän lisännyt, että tässä paikassa vielä 40 vuotta maailman lopun jälkeen rukoillaan Muhammed'ia. Tämä Islam'in mahtava pyhäkkö oli alkuaan roomalainen temppele ja sittemmin kristillinen Johanneksen-kirkko; vanhan-aikuisen pääoven päällä on vieläkin luettavana: "Sinun valtakuntasi, o Kristus, on kaikkien aikojen valtakunta ja sinun valtasi pysyy polvesta polveen." Onkohan tämä kentiesi tuota historian hienoa salaivailua? Muhammettilaiset itse kunnioittavat vielä nytkin Johannes Kastajan päätä; sen sanotaan olevan moskeassa säilössä eräässä kultaisessa lippaassa, ja damaskolaiset ottavat vannoessaan mielellään sen todistajaksi.

Mutta Islam'in temppelit eivät minua enää juuri paljoa miellytä. Konstantinopolissa ja Kairossa täytyy jo kylläksikin monta moskeaa ihmetellä. Damaskuksessa vaativat sitä paitse papit hävyttömän paljon juomarahaa, ainakin nelinkertaisesti sen, mitä Hagia Sophiaan tai Omar-moskeaan pääsemisestä pyydettiin. Ylpeästi käänsimme me selkämme vanhoille "Omajadeille" ja kävimme mieluummin katselemaan uusia, loisteliaita kylpyhuoneita, jotka minusta näyttivät koko kaupungin sievimmiltä rakennuksilta. Jo ulkopuoleltakin niitä katsellessa saa ihailia maurilaisia fasaadeja, mutta sisäpuolella sitten: sielläpä vasta on kaikki kirjavaa ja taitavasti sievisteltyä, erittäin hienoilla kirjavilla fajanssikaakeleilla peitettyä. Olimme kovin pahoillamme, ettei meillä ollut enää aikaa näissä viehättävissä ja valoisissa huoneissa nauttia vielä kerran todellisen ja hienon turkkilaisen kylvyn suloutta.

Ihmettelimme vielä "*Asfad'in Chan'ia*," varsinkin sen korkeata, upeata sisäänkäytävää, jonka arabialainen "stalaktiittikupu" aina erinomaisesti viehättää katselijaa; tuo mahtavan suuri sisähuonekin, jota somasti koristavat valkoisen ja mustan kirjava marmori sekä suunnattoman suuret pylväät, jotka kannattavat yhdeksää komeata kupua, joista maanjäristys valitettavasti on hävittänyt kolme, näyttää pikemmin muhkeata kirkkoa, kuin tavara-aittaa varten säälityltä. Suuria jauhosäkkijoukkoja ja muita hyödyllisiä, vaikk'ei kauniita tavaroita on siellä läjässä viehättävien suihkulähteiden ympärillä. Me surkuttelimme tämän arabialaisen rakennustaiteen mestariteoksen onnetonta rakentajaa. Yksinvaltiasta paha tapatti, näet, hänet rakennusta vihittäessä, kun erään hänen kadehtijoistaan oli onnistunut tarkkaan etsimällä löytää siinä vähän moitittavaa.

Yleensä näyttää itämailla olevaa liiaksi uskallettua rakentaa suuremmissa rakennuksissa. Kun olimme katselemassa tuota tilavaa *Tekkije-moskaa*, joka on kaupungin ulkopuolella, kertoi oppaamme, että sultani Selim oli aikonut siitä köyhäin sairashuonetta. Hän oli sen tähden kovin vihastunut saadessaan tietää, että moskea oli tehty niin etäälle kaupungista. Rakentaja kutsuttiin Konstantinopoliin ja tämä selitti kyllä sulttanille, että hänen luullakseen Damaskus pian laajenee niin, että rakennus on kaupungin keskustassa. Näennäisesti rauhoittuneena vaikenen sultani; mutta kun arkkitehti tuli Konstantinopolista palattuaan rakennuspaikalle, otettiin hän kiinni ja mestattiin. Mestattaessa selitettiin hänen saavan maata haudassa siksi, kunnes moskea on kaupungin keskustassa! — Täältä katsoessa näyttää luostari

muuten suunnattoman suurelta riivinraudalta, sillä jokaisessa noista toistensa ylä- ja alapuolella olevista kopeista oli oma kupunsa.

Saladin'in haudasta oli oiva "paroonimme" erittäin ylpeä; hän morkkasi niitä raakoja matkustajia, jotka eivät lainkaan kiinnittäneet huomiotaan tähän historialliseen pyhäkköön. Ollen mielissään meidän taipuvaisuudestamme vei hän meidät pieneen, vähäarvoiseen mausoleum'iin, jossa oli kaksi suurta ja komeiden verhojen peittämää kivistä ruumis-arkkua; lattiakin oli paksujen kallis-arvoisten mattojen peitossa, seinät vanhojen sinervien fajanssien. Mutta onko tämä todella Saladin'in hauta, se riippuu tietysti kokonaan oppaamme rehellisyydestä. Kirjoissa mainitaan, että tämä hauta on yhteydessä moskean kanssa ja ett'eivät kristityt sinne lainkaan pääse.

Useita muitakin merkillisyyksiä olimme katsomassa, esim. kaupungin portin edustalla olevaa "Naeman'in taloa", joka on muodostettu spitaalisten hoitohuoneeksi, "Ananiaksen taloa", jossa tuon Ananiaksen kerrotaan asuneen, joka lohdutti ja kastoi Sauluksen. Tietysti saimme me myös nähdä sen paikan muurissa, josta Saulus laskettiin korissa maahan. Muuri on tosiaan vanha ja rapistunut; vaarallisesti kallistuvia huoneita on sen päällä kyllin nähtävänä. Kaupungin muurien ympäri kulkevaa tietä tuskin voi tieksi kutsua, sillä niin kelvottomassa kunnossa se oli. Kun sievät vaunut suikertelivat kelvottomia siltoja pitkin ja syvien kuoppien vieritse, oli niissä istuvien henki kyllä vaarassa. Damaskuksen vanhuudesta olemme siis jo kylläksi nauttineet.

Mutta itämaisessä kaupungissa eivät viehätäkään enimmäkseen rakennukset, eivät uudet eivätkä vanhat, vaan ihmiset. Täytyy tunnustakseni, että valitettavasti liian pintapuolisesti opin tuntemaan damaskolaisia voidakseni arvostella heitä. He näyttivät olevan leppeätä, ututteraa ja raitista väkeä. En minä puolestani lainkaan huomannut heidän olevan yltyöpäisiä tai epäluuloisia muukalaisia kohtaan, kuten matkustajat tavallisesti kertoilevat; tuo herttainen saksan konsulikin, Herra L., oli saanut saman suotuisan käsityksen heistä. Oli oikein hauskaa nähdä heidän vireästi ja taitavasti toimivan basaareissaan, jotka samalla olivat työhuoneita; niissä kutoivat he aivan alkuperäisellä tavalla värillisiä rahavöitään, naputtelivat vaskilevyjä tai valmistelivat nahkakappaleita. Hyvin hupaista oli nähdä heidän leipovan. Heillä oli yläpuolelta avoin uuni, joka oli ikään kuin suurta pesukattilaa varten tehty; se lämmitettiin kuivilla kaisloilla ja oljilla, ja erittäin ketterästi leivotut taikinakakut paistettiin äkkiä muurin sisässä polttavan tulen hehkulla ja otettiin sitte pois täysin kypsyeinä. Kuljimme ohi erään puodin, jonka luulin olevan nahkakaupan; oppaamme vaati tarkemmin katselemaan sitä ja, mitä kummaa, nuo nahkatukut olivatkin puristettuja, pitkiksi liuskoiksi leikeltäjä aprikoita, joita veteen liuventamalla saa hyvää ja halpaa limonaadia. Hyvin kummastutti meitä, kun näiden puhtaasti itämaisten tuotteiden, tavaroiden ja työaseiden joukossa näimme ututteraan työskenneltävän eurooppalaisilla ompelukoneilla; niitä paitsi eivät nuo vanhoillaan olevat damaskolaiset kumminkaan ole voineet olla. "Todellisia damaskolaisia miekkoja" emme lainkaan tiedustelleetkaan, koska ne tiettävästi valmistetaan Solingen'in kaupungissa Saksanmaalla. Tuon entis-aikoina kuuluisan silkki- ja fajanssiteollisuuden hävitti kokonaan vuonna 1400 j.Kr. päällikkö Timur; sama mies tapatti useimmat asesepät ja siirsi eloonjääneet Samarkand'in kaupunkiin, jossa sanotaan vielä nytkin harjoitettavan damaskolaista teollisuutta. — Damaskuksen basaareissa kulkiessa saa olla kaikessa rauhassa myyjien ahdistuksilta, eikä niissä kukaan pakota ostamaan, kuten Konstantinopolissa, Smyrnassa ja Kairossa on tapana. Siellä on kaikki puhtaasti itämaista, siis myös arvokasta.

Vaatimatonta ja säädyllistä näyttää kansa huvituksissaankin olevan. Tuolla kahviloissaan Baradan rannoilla tai puutarhoissaan, joissa vaan raikasta lähdevettä tai limonaadia on saatavilla, virkistävät he itseään kaikkein vaatimattomimmilla keinoilla: he nauttivat ainoastaan varjoa, vilvostuttavaa vettä, elähyttävää vihannuutta ja lukemattomien kukkien hurmaavaa tuoksua, tietysti on heillä lisäksi suussaan nargileh'insa (vesipiippunsa.) Varsinkin perjantai- ja sunnuntai-iltapäiviillä kulkevat he suurissa joukoissa ihaniin puutarhoihinsa, ja silloin näkyy kaikkialla juhlapukuisia ihmisiä; he istuskelevat viattomasti iloiten ja pakisevat keskenään, poltellen piippua. Heidän joukossaan on harvinaisen kauniita naisia; ainoastaan kristittyjen naisten kasvot saa nähdä, sillä muhammettilaisten ovat hunnun peitossa.

Erästä haschisch-polttajasta, joka melkein alastonna ja puoleksi mieletönä kierieli maassa, huomasimme, ett'ei nautinnonhalu sentään aina ole niin viatonta laatua. Mutta tämä olikin ainoa vastenmielinen näky, joka häiritsi meitä Damaskuksessa. Kaikki, mitä muuten Damaskuksessa satuimme näkemään, esim. kenraali, joka yhtä viaton ja tyytyväisenä, kuin nuoret kaupparmiehet ja muukin kansa, pureskeli hapanta kurkkua, tai kunnian-arvoiset arabialaiset, jotka huvikseen ajelivat lapsineen, tavallisesti tyttö edessä ja poika takana, aasin selässä pitkin katuja, kaikki nämä muistuttivat meille, että itämaat vielä ovat paljoa lähempänä ihmiskunnan lapsuuden ja viattomuuden tilaa, kuin sivistyksen nuoleskelema Eurooppamme. Siitä alkaen kumminkin kun Midhat-pasha onnellisesti damaskolaiset länsimaisella sivistyksellä oikein itämaiseen tapaan siten, että hän poltatti muutamia liiksi ahtaita kaupungin-osa ja sitte toimitti kadut levennetyiksi, on länsimainen sivistys alkanut sekä hyvine että huonoine puolineen voittaa jalansijaa tuossa maailman vanhimmassa kaupungissa. Ompelukoneet ja vaunut ovat auranneet tien.

VII.

Baalbek ja Libanon.

Libanon'in yli kyllä kannattaa kulkea. Se matka on viehättävimpiä koko maailmassa ja palkitsee jo yksinään koko tuon pitkän Syrian retken vaivat. Niin oivallisella kivitiellä kulkemisesta tai ratsastamisesta, kuin on Beyroth'ista Damaskukseen, oikein siitakin jo nauttii. Nautintoa lisäämässä on rehevä maakunta, jonka läpi tie kulkee, ja uhkeat maisemat, joita on nähtävissä. Mutkistellen menee tie Libanon'in ja sen 6,000 jalkaa korkean solan yli, sitten 3,000 jalkaa alas päin Bekaa'n hedelmälliselle tasangolle, sitten taas 1,500 jalkaa ylös päin Antilibanon'in vuorelle ja runsaasti 2,000 jalkaa verkalleen alas päin Damaskusta kohti; näin monta korkeuden vaihdosta tapahtuu 112 kilometrin (105 virstan) matkalla. Tällä retkellä, semminkin kun lähtee Damaskuksesta päin, tulee kokemuksesta huomaamaan todeksi tuon arabialaisen lauseen: Libanon kantaa päänsä päällä talven, olkapäillään kevään ja sylissään syksyn, suvi uinailee sen jalkojen juurella.

Joka päivä kulkee yksi päivä- ja yksi yöposti Beyroth'ista Damaskukseen ja matkaa koko välin 13 1/2 tunnissa. Tämä "diligence impériale ottomane" on erään ranskalaisen yhtiön oma, joka vuonna 1867 rakensi tienkin; sama yhtiö välittää suurilla vaunujoukoillaan tavaraliikettä ja kantaa tietullin. Yhtiön kyytivaunut ansaitsevat kyllä näkemistä. Ne ovat suunnattoman suuria laatikoita, joissa on kuusi sijaa pääosassa, kolme etuosassa ja viisi ylhäällä katolla; molempia viimemainittuja pidetään ensi luokkana ja sen, joka tahtoo ihailla luontoa, täytyy tyytyä näihin epämukaviin istuinsijoihin, vieläpä nousta tuulen liehuteltavaksi. Pitkän ajan ja oikein perusteellisesti punnittuamme asianhaaroja kokeneen oppaamme, Frans-paroonin kanssa, olimme me päättäneet kulkea näillä kuuluisilla ajoneuvoilla suurimman osan matkaa, aina Shtoran asemalle asti, sieltä tehdä pienen kierroksen Baalbek'iin ja sitten taas Shtorasta alkaen joko ratsastaa Libanon'in yli tai käyttää hyväksemme seuraavan päivän kyytivaunuja. Jos tahdoimme olla varmoja siitä, että saamme määrätyn paikan vaunuissa, olisi meidän täytynyt maksaa kahdenkertaisesti matkasta Shtoraan asti. Jospa olisin tiennyt, mitä meitä kohtasi, en olisi pitänyt tätä maksua liikanaisena. Noiden oivallisten hevostemme, jotka yhdentoista päivän kuluessa olivat käyneet meille rakkaiksi ja arvokkaiksi, täytyi joka tapauksessa heti palata mukarin kanssa Jerusalem'iin. Mutta dragomaani ratsasti Beyroth'iin eräällä sinne palaavalla hevosella.

Jo kello kolmen ajoissa aamulla kolisti Dimitri-ravintolan ylen innokas palvelija meidät hereille makeasta unesta. Olimme kyllä näin aikaiseen nousemiseen jo tottuneet noissa vähemmän miellyttävissä arabialaisissa yösjoiissamme, mutta täällä hyvällä vuoteella maatessamme olisimme mieluisasti vähän palkinneet edellisiä laimiinlyömiä. Olihan tämä, näet, koko viisiviikkoisella matkallamme, merkillistä kyllä, ensimmäinen varsinainen ravintola, jossa olimme yötä. Johanniittein vierasmaja Jerusalemissa, niin moitteeton kuin se onkin, ei vaatinutkaan ravintolan arvoa. — Aamiainen ravintolan suuressa ruokahuoneessa lampun himmeässä valossa ei ottanut oikein maistuaakseen; kumminkin jaoimme ruokailuamme katselleelle viinurille ja lukuisille muillekin haluaville tällä kertaa jotenkin mielellämme juomarahoja, ja meidät päästettiin talon pikkuportista kumarruksessa kadulle, käymään läheistä postitaloa kohti. Pimeydestä huolimatta oli siellä jo vilkas liike. Noah'in arkki oli jo valmiina. Koetimme anastaa itsellemme ylhäältä parhaat paikat, mutta eräs valkopukuinen, tukeva herra, joka siellä pimeässä kopeloi matka-arkkujen keskellä, esti meitä lausuen painavasti pari ranskalaista sanaa. Vihdoin pääsimme kumminkin sijoittumaan ja tyynimielisinä katselimme sitten, miten matkaseuramme yhä enentyi, hevoset valjastettiin ja eräs arabialaisvanhus, joka oli alhaalla olevaan paikkaansa perin tyytymätön, tuikeana rähisi.

Vihdoin, vähän epäsäntillisesti k:lo 1/2 5 jälkeen, avataan talon rautaiset portit ja nuo raskaat, kellervät vaunut lähtevät, kuuden hevosen vetäminä, rämisten täyttä vauhtia eteen päin. Hämärää kun on, ei Damaskusta eikä sen reheviä puutarhoja voi, valitettavasti kyllä, vielä juuri paljon nähdä; ainoastaan kukkien unelmat tuoksuivat erittäin viehättävästi hiljaisessa avaruudessa. Meistä itsestämme tuntui, kuin olisi Damaskuksessa olomme ollut unelma ja pysyäksemme tuossa kauniissa unelmassa tuuditutamme itsemme tässä salaperäisessä aamuhämärässä aivan mielellämme vienoon uinailuun. Pian valkenee kumminkin päivä, me tulemme varsinaiseen *Baradan* jokilaaksoon ja nousemme sitten verkalleen vuorenselännettä ylös metsättömän, punervan *Kasiun*-vuoren ympäri. Mikä sanomattoman ihana maisema avautuu nähtävillemme! Jyrkkien, 1,000 jalkaa korkeiden kallioseinämiensä välissä kohisee Barada, ja sen sivulla kiertelee maantie hiljalleen eteen päin. Joen reunus on niin tarkoin rehevän, vihannan ruohoston peittämä, että virta on toisinaan aivan varjossa. Missä vaan vuorensola on hiukankin leveämpi, sieltä vilahtelee kukkivien hedelmäpuitten keskeltä sieviä maataloja, rikkaitten damaskolaisten kesähuiloita. En tiedä yhtään laaksoa, en edes Sveitsissäkään semmoista, jonka pitäisin tätä *Baradan* laaksoa ihastuttavampana. Erityisen viehätöksensä saa laakso siitä, että siinä on niin omituisesti yhtyneenä jylhänihana luonto ja etelämaiden runsas kasvullisuus. Ikävä kyllä kestää tätä nautintoa liian vähän aikaa. Jo tunnin kuluttua kääntyy

maantie äkkiä laaksosta Antilibanon'in ylätasangolle, emmekä enään saa lainkaan nähdä Baradan laakson ihanimpia osia.

Sen sijaan kuljemme me aution aron poikki, joka kyllä voi olla damaskolaiselle sotajoukon-osastolle erinomaisen hyvä harjotuskenttä, mutta meitä se ei suinkaan miellytä. Olimme siksi korkealla, että jo alkoi viluttaa; vähän kadehdimme toista ajajaa, joka paksuun, kameelinkarvaiseen viittaansa kääriyneenä ja kasaan kyyristyneenä veti oikein autuaallista unta. Mutta kun me taasen olimme kulkeneet vuorten yli ja rohkeita kaarroksia tehden laskeuduimme erääseen syvään laaksoon, nousi hänkin ylös, muisti tärkeän virkansa ja alkoi voimakkaasti jarruttaa vaunuja. Toisella kyytimiehellä oli kyllin tekemistä hillitessään virkeitä hevosia, jotka mielellään juoksivat viheriöivää vuorenrintettä alas. — Noin 1 1/2 tunnin kuluttua tulimme me aina jollekin pysäyspaikalle, jossa vaihdettiin hevosia. Matkustajiakin se vähän virkistyi, kun saivat oikoa kangistuneita jäseniään ja kävellä itsensä lämpimiksi. Mutta kun Antilibanon'in solasta kiisimme Bekaan avaralle tasangolle, ei meidän enää lainkaan tarvinnut kaivata lämpimyyttä. Täällä Libanon'in ja Antilibanon'in korkeiden vuorijonojen välissä oli rasittavan kuuma ja molemmin puolin maantietä olevien pensastojen tuoksu oli aivan huumauttavaa. Puut olivat täällä niin reheviä, että niiden oksat olivat usein vähällä temmata vaunujemme katon irti; aivan äkkiarvaamatta saimme me syyttömästi pienen selkäsaunan.

Tuskin 1 1/2 tuntiakaan oli kulunut, kun jo olimme matkanneet poikki tasangon; mutta vuoristomatka oli kestänyt 5 tuntia. Sämtillien k:lo 11 saavuimme Shtoraan ja samaan aikaan vierähti myös Beyroth'ista tuleva vaunu paksuja tomupilviä ilmaan tuoksuttaen pääaseman eteen. Täällä oli kaksikin "ravintolaa," luultavasti molempien damaskolaisten haaraosastoja, mutta aamiainen, jonka vaatimattomammassa niistä söimme, ei ollut juuri keuhkava. Baalbek'iin vievät ajoneuvot, avonaiset, kevyet vaunut seisoivat jo oven edessä, emmekä me puolestamme viivytelleet kauan, vaan lähdimme kiittämään päämääräämme kohden. Turhaan yrittelin maata kuumimman ajan päivästä. Kun ei se siis onnistunut, koetin kiinnittää huomioni noihin siunattuihin ketoihin, joiden läpi kuljimme, ja iloitsin nähdessäni niin runsaasti viiniköynnöksiä ja laveita silkkiäispuu-metsiä. Muhkeita kyliäkin sivuutimme ja kuljimme vuolaitten purojen yli. Vilaukselta vaan näimme *Sahlen* miellyttävän kaupungin, joka pilkisti esiin vähän syrjällä tiestä kallioiden välissä ikään kuin kaukalossa.

Baalbek'in kaupunki sijaitsee Antilibanon'in juuren länsipuolella, 45 kilometrin matkan päässä Shtorasta. Libanon'in rinteiltä laskeuduttuamme täytyi meidän kulkea vielä kerran Bekaan tasangon poikki tosin nyt vinoon, koilliseen suuntaan. Eräs hieno ranskalainen jesuiitti ja muuan baalbekiläisvanhus olivat matkakumppaneinamme. Edelliseltä särkivät vaununpyörät pirstoiksi sievän kepin, jota hän jo kymmenen vuotta oli kuljetellut toverinaan; onnettomuus saattoi hänet kovin haikeamieliseksi, mutta tyyneenä hän pysyi kumminkin. Olimme hyvinkin väsyneitä, kun neljän tunnin ajan matkustettuamme pitkin autioita kenttiä auringon lämpimästi paahtaessa, kyytimies viittasi pönäkkänä muutamiin patsaisiin, jotka etäällä meistä kohousivat korkeuteen; siellä oli Baalbek. Me tulemme yhä lähemmäksi ja erotamme yhä selvemmin nuo merkilliset keltaiset temppelinrauniot. Vähää ennen kuin pääsemme niiden luo, huomauttaa ajaja meille erästä kivilohkareta; laskeuduimme vaunusta ja käymme katsomaan sitä. Edessämme oli kivimöhkäle, joka oli kokonaan kalliosta irroitettu ja yläosasta tasaseksi hakattu; se oli oikein pelottava esine: 69 jalk. pitkä, melkein 15 jalk. korkea ja 13 jalk. leveä. Sellaisista neljäskivistä tekivät muinaiset Foinikialaiset rakennuksiaan. Kolme niin suurta kiveä on tosiaan käytetty Baalbek'in Akropoliksen muuria rakennettaessa ja liitetty 21 jalan korkeuteen muurin seinämäksi. Tuskin voisi uskoa, mutta kumminkin on se totta. Aivan ällistyy muurin luona seisossa eikä voi käsittää, mitenkä tämä oli mahdollista sen-aikuisilla työaseilla ja apuneuvoilla. Muinais-ajan kansat kutsuivatkin koko temppeliryhmää "kolmen kiven pyhäköksi."

Kaupungin molemmat ravintolat koettivat kilvan saada meidät vieraikseen ja tarjosivat meille asunnon toinen toistaan halvemmalla; me olimme hyvin mahtavia, kun nyt ensi kertaa Jerusalemissa lähdettyä esiinnyimme ilman opasta ja panimme liikkeelle kaiken ranskan kielen taitomme. Tietysti menimme vähemmän vaatimaan ravintolaan ja hyvin siellä viihdyimmekin. Koska aurinko ei enää kauan ollut taivaalla pelottamassa, lähdimme me toteuttamaan päätarkoitustamme, joka oli kuuluisain temppelinraunioiden tarkasteleminen: Olen kyllä Roomassa ja Ateenassa ihailnut useita viehättäviä muinaisjäännöksiä, mutta en ole muualla nähnyt yhtään ainoata niin suuremmosta, niin valtavaa, kuin Baalbek'issa. Egyptiläiset rakennukset ja temppelit ovat tosin suuruudeltaan silmiinpistävämpiä, mutta eräs hienosti sivistynyt herra, jonka tapasimme Shtorassa, vakuutti Baalbek'in pyhäköiden kerrassaan hurmanneen hänet, vaikka hän juuri palasi Egyptistä. Furrer esittää oivallisesti niiden vaikutuksen: "Synnä lumoamaan vaikutukseen, jonka tämä rakennus tekee, on se, että kreikkalainen taide on tosin käyttänyt egyptiläisten muistomerkkien suunnatonta suuruutta, mutta kumminkin lyönyt näihin tavattomiin suuruussuhteisiinkin vapaan ja kaikkivaltiaan hengen leiman."

Pyhäköiden paikkaa lähestyessämme jouduimme puutarhaan, jossa oli pieni pyöreä temppeli. Tämä niinkutsuttu *Venus-temppeli* oli sekä ulkopuolelta että sisästä kaunistettu somilla näkinkengän muotoisilla komeroilla. Muuan vanha akka kirkui meiltä almua, ja asettui puutarhanportille eikä tahtonut päästää meitä pois. Tämä tuntui minusta jo vähän liiaksi hävyttömältä. Työnsin tuon Venuksen

vartiattaren syrjälle ja lähdin kumppanineni pois tuosta harmittavasta paikasta. Hetki sen purojen reunoilla harhailtuamme satuimme onneksi juuri Akropoliksen sisäänkäytävälle. Suoritettuumme virallisesti määrätyn neljän markan maksun lähdimme raunioille pitkän pimeän tunnelin läpi. Tämä kuuluu Akropoliksen alustarakennuksiin; joka on rakennettu samaan kummalliseen tapaan, kun Jerusalem'in temppeli, jossa myös moskean alitse astutaan "Salomon paikalle."

Aluksi on kovin vaikeata perehtyä paikkaan, kun aivan äkkiarvaamatta joutuu keskelle temppelipihaa ja näkee edessään jättiläiskokoisen *Zeustemppelin* rauniot ja kuusi suunnattoman suurta pylvästä. Mutta lopulta löysimme kumminkin tuon jokseenkin hyvin säilyneen sisäänkäytävän ja ihmettelimme sen mahtavia patsaita ja korureunuksia. Kylläpä tämä osa mahtoi olla lujasti rakennettu, koska saraseenit aivan helposti muodostivat siitä linnoituksen. Erittäin omituisilta näyttävät ampumareivät temppelin pyhissä muureissa. Muista jäännöksistä ihmettelimme hienokomeroisia ulkoseinämiä ja noita kuutta pylvästä, jotka saattavat meidät aavistamaan, kuinka suuremoinen tuo temppeli on muinoin ollut, ja selittävät meille syyn, minkä tähden sitä aikoinaan ylistettiin maailman ihmeeksi. Aavemaisina kohoavat ne 65 jalan korkeuteen; ovatpa läpimitaltaankin seitsemän jalkaa, niin ett'ei kolme miestä käsivarsiltaan uletu ympäri. Raa'an voitonhimon vallassa ovat ihmiset olleet, kun ovat melkein puoliväliin asti lohkaisseet jokaisen pylvään saadakseen niitä yhdistävät rautakoukut itselleen kiskotuiksi. Merkillistä kyllä pysyvät ne vielä pystyssä, vaikk'ei muuta kuin lujat liitin-ansaat yhdistä niitä.

Paljoa suuremmassa määrin, kuin nämät rauniot, huvitti meitä pienempi, mutta yhä vielä hyvin säilynyt *auringontemppeli*, — sen pylväät ovat vaan 45 jalan korkuiset — joka on muinaisajan suuremmista rakennuksista paraiten säilynyt. Siitä saa oppimatonkin selvän käsityksen vanhan-aikuisen temppelin muodosta ja kauneudesta. Hän näkee, miten sen sekä sisä- että ulkopuolella oli ihmeteltäviä pylväskäytäviä, miten sieviä olivat ne komerot, joissa muinoin jumalainkuvia säilytettiin; hän ihmettelee miten siroasti kivenhakkaustyöt pylväiden päissä ja katoissa ovat tehdyt. Pylväskäytävien la'et tosiaan näyttämät hyvin hienolta kiveen hakatulta pitsikankaalta. Maahan syösty mahtavat jäännökset ovat niin kunnioitusta herättäviä, että mielellään otaksuisi koko tätä ihmeteltävää ihmistyötä käytetyksi ylevimpään jumalanpalvelukseen. Mutta tämä olikin tuon hävyttömän, tuiki kelvottoman jumalanpalveluksen pesäpaikka, jonka kauneudesta pakanallisetkin kirjailijat inhoten kertoivat. Kuinka perin toisellaisia muistoja herättää Jerusalem'in temppelipaikka! — Ja sittenkin! Kuinka valtavilta nuo muinais-ajan jätteet näyttivät iltaruskon hohteessa, kun ravintolan eteiseltä vielä kerran silmäilimme niitä. Tuossa aivan lähellä meitä olivat nuo hohtavat marmorimuurit ja pylväät, kunnianarvoisen ruosteen kauttaaltaan peittäminä. Hymyilevä vihannuus ympäröi niitä kaikkialla ja Libanon'in lumipeitteinen kukkula kohousi niiden takana. Ylevä, unehtumaton näky! Ateenan Akropoliksen kuva painuu kyllä lujasti herkkään mieleen, mutta tätä näkyalaa suuremmoisempana en sitä voi pitää. Edelliseen luot kyllä nöyrästi kunnioittaen silmäsi ylös, mutta tämä leviää aivan tuossa edessäsi perin mahtavana ja ihanana, kun ravintolan eteiseltä sitä katselet.

Olimme niin kerrassaan näiden suloisten vaikutusten vallassa, että unhotimme pahoinvointimmekin ja nousimme jo k:lo kuuden ajoissa vuoteilta lähteäksemme Beyroth'ia kohti. Tuo 91 kilometrin matka Baalbek'ista Beyroth'iin oli aivan liiaksi pitkä yhdessä päivässä suorittaa. Shtoraan asti sujui matka kumminkin aivan mukavasti; siellä odotti meitä dragomaanimme, Williams, hevosineen. Emme juuri paljoa hupia odottaneet jäljellä olevasta matkasta, sillä niin kurjilta näyttivät sekä hevoset että satulat. Matkakumppanini loikin sen tähden ikävöivän katseen kyytivaunuihin, jotka juuri tulivat molemmilta tahoilta Shtoraan. Kuinka mielellään olisi hän puikahtanut niihin! Kernaasti olisinkin sen suonut, sillä kovin horjui jo rohkeuteni. Olin huolissani siitä, miten itse pääsisin terveenä Beyrothiin enkä olisi tahtonut saattaa vaaraan toveriani, jonka olin taivuttanut poikkeemaan Baalbek'iin. Mutta hevoset olivat jo reilassa ja kyytivaunut täynnä ihmisiä. Rohkeutta siis. Nousimme ratsaille ja päätimme ennättää aika matkan kyytivaunujen edelle, jotka viipyivät 1/2 tuntia Shtorassa. Mutta heti ensi askeleesta huomaa, että istun viheliäisen eläimen selässä; se ei tahdo lähteä lainkaan liikkeelle. Lohduttelin itseäni arvelen, että kyllähän menee, jalka pääsee vähän alkuun ja lämpiää. Hutkin sitä vähän selkään: verkkaan liikahda se pari askelta eteenpäin. Mitähän tästä lopulta tulleeekaan, kun tällaisella kelvottomalla konilla pitää ratsastaa 46 kilometriä! Miten riemuisaksi minä olin mielessäni kuvailut Libanon'in yli ratsastamista, ja päiväkin oli niin herttainen! Kaikeksi onnettomuudeksi pisti vielä päähäni kulkea vanhaa karavaanitietä ja siten oikaista maantien mutkat, joita se tekee kulkiessaan jyrkkää vuoren rinnettä ylös päin. Mutta siinäkö vasta tuska tuli! Hevonen ei liikkunut paikaltakaan; tuo sorainen, kivinen tie oli sen mielestä kai liiaksi epämukava. Minun täytyi muutamin paikoin nousta seljästä ja vetää sitä perässäni. Silloin rohkeuteni melkein lannistui ja jo vähän toivotonna katselin, kuinka matkakumppanini varsin mukavasti ratsasti eteen päin kaukana minusta. Eikä Williams'iakaan, joka olisi vähän voinut auttaakin, näkynyt missään, hän kun oli, näet, taasen myöhästynyt. Vastaantulevat kameelin- ja aasin-ajajatkin eivät minua lainkaan miellyttäneet, ja muuan tien ohella oleva kameelinraatokin levitti oikein kauhistavaa löyhkää.

Vihoviimeinkin olin taasen maantiellä ja eteen päin pääsin, vaikka kyllä hitaasti. Ja saavuttaapa juuri

samassa Williamskin minut ja huutaa jo etäältä: "No, eipäs hevosenne kuljekaakaan." Annahan olla, ajattelin, kylläpä saat vielä kärsiä siitä, että hankit minulle tällaisen kurjan konin! Nousin hevosen seljältä, annoin hänelle hevoseni ja matkalaukkunikin; kinastelematta ottikin hän ne vastaan ja antoi minulle sen sijaan hevosensa ja huonon satulansa. Uusi hevoseni käveleekin ripeästi, jopa juoksee ja hyppii iloisesti, maantiekun on oivallista. Hetken kuluttua on dragomaaniparka jo jäänyt kauvaksi kärsimään rangaistustaan, ja minä tunnen pelastuneeni. Mutta iloni ei kestänyt varsin kauan. Libanon'in huipulla näen rakkaan ystäväni ja matkakumppanini, H:n, istuvan epätoivoissaan erään postiaseman ääressä; hän aikoo heittää ratsastuksen sikseen ja odottaa kyytivaunua, vaikka olikin päässyt koko lailla eteen päin, tosin kyllä siten, että oli piiskansa jo poikki hakannut. Minä rohkaisin häntä, ja, kun taas yhdessä lähdemme matkalle, kävelee hänen hevosensa nytkin nopeammin. Hirmuista on ratsastaa, kun jalukset ovat huonot ja eripituiset; lopulta meni toinen poikkikin ja minun täytyi nousta hevosen seljältä sitä parantelemaan. Kun jalushihatkin katkesivat, ei minulla enään ollut juuri paljon toivoa päästä tällä keinoin Beyroth'iin.

Kilometrinen toisensa perästä pääsimme sentään eteen päin. Puolimatassa huokasimme eräällä tien ohella olevassa ravintolassa, vahvistimme itseämme vähän — koko päivänä emme olleet, näet, syöneet lainkaan — ja odottelimme kyytivaunuja. Aivan oikein, kyytivaunut tulivatkin, mutta ystäväni H:n harmiksi, joka niitä tarkastettuaan oli luullut huomanneensa niiden olevan täpö täynnä matkustajia, hyppäsi niihin reippaasti vieressämme seisova turkkilainen ja sai, kuin saikin, niissä istumasijan. Emme kumminkaan liene ratsastaneet niinkään hitaasti, koska puolituntia myöhemmin lähteneet kyytivaunut, jotka tosin vaan hiljakseen olivat luikerrelleet vuoren rinteitä ylös, vasta tässä meidät saavuttivat. Mutta mitä vaivoja olikaan tämä ratsastus meille tuottanut! Williams'ista ja hänen kunnan konista emme tietysti vielä kuulleet hivaustakaan.

Mitäs muuta, kuin jatkaa matkaa vaan samalla tavalla! Kolme ylpeätä beyrothilaista ratsastajaa kiittää täyttä vauhtia ohitsemme ja luovat meihin raukkoihin säälivän, mutta samalla ivallisen katseen. Pian aukenee eteemme Libanon'in länsirinteellä tenhoisan ihana näkyala ja laaja rasvatyyni Välimeren pinta. Mieleni rohkaistuu katsellessani tuota suuremμοista maisemaa. Ystäväni H:n mieli lannistuu yhä, sillä jota alemmaksi laskeudumme sitä rasittavamமாகi käy helle, joka ylemmässä ilmapiirissä ei meitä lainkaan vaivannut. Hänen hevosensa kävelee vielä nytkin ketterämmin: minun ei tahdo enää ensinkään kulkea eteen päin, saan vetää sitä perässäni. Muutamalla hyvin kauniilla paikalla pysähdyin vielä kerran: annan erään vanhan akan valmistaa itselleni pari lasia limonaadia ja ihantelen noita hyvin rakennettuja kukkulain rinteitä ja syvissä laaksoissa kasvavia viini- ja silkkiäispuu-tarhoja.

Vaikka väsymys olikin suuri, oli näitten maisemain viehätyvoima vieläkin suurempi; rasiintumisesta huolimatta minä nautin sydämmen pohjasta ja painoin tarkalleen mieleeni tuon viehättävän kuvan. Miten vastakkaisia maisemia näkeekään Libanon'in alueella kulkiessa! En voi edes kuvaillakaan mielessäni autiompaa ja kolkompaa seutua, kuin Antilibanon'in itäinen rinne: tuo kahden päivän matka Baniaksesta Damaskukseen kauhistavan laavakentän ja hiekka-aavikon poikki on ikävin muisto koko matkaltani. Libanon'in läntisen jyrkänteen taas voin arvelematta pitää kauneimpana, mitä koko pitkällä matkallani näin, ja ainoastaan Korfun saarta voin verrata tähän. Ahkerat ihmiskädet ovat tässä kehittäneet, niin paljon kuin suinkin mahdollista, luonnon runsasta kasvullisuutta. Kaikkialla vuoren pengermillä ja kunnailta näkee rehevän kasvullisuuden sekä kallis-arvoisten viini- ja hedelmäpuutarhojen ympäröiminä varakkaita kyliä. Maantienkin varrella oli talo talon vieressä, kahvila kahvilan kyljessä. Vähän sivummalla taas oli varakkaitten beyrothilaisten komeita maakartanoita; näitten täytyy, näet, muuttaa kesäksi vuoristoon, jott'eivät kuumuudesta kerrassaan menehtyisi kaupungissa. Kaiserswerth'in diakonissollakin on kesäasunto *Areia*-tien varrella lähellä Saksan konsulin huvilaa. — Libanon'in kiemuroivalla harjulla menevää tietä kulkiessa näkee melkein alati edessään suuremμοisia maisemia; oikein ihmetyttää, kun näkee niin laajalle eteen päin, yli mereen pistäyvän vuoren selänteenkin. Tuo oli näky, joka meidätkin, vaikka olimme onnettomia ratsastajia, pani väkisin huokaamaan.

Lopulta pääsimme kumminkin perille. Vaikk'ei Palestiinan matkamme päättynytkään juuri kehuttavasti, oli sen loppuosassakin sentään suuremμοisia maisemia ihailtavanamme. Beyroth'issa olimme astuneet "luvatulle maalle" ja jo ensi päivänä ihmetelleet kaupungin ihanuutta ja erään saksalaisen uutisasukkaan maatilalla ihailleet luonnon herttaisuutta ja tuon maan hedelmällisyyttä, jossa "maitoa ja hunajaa vuoti." Tänään ollessamme viimeistä päivää "pyhällä maalla" painamme mieliimme unehtumattoman kuvan Libanon'ista, jota jo psalmien-tekijät ylistelivät; sitä lujemmin piintyy se mieliin, kun se on vaivoin saatu. Nyt iloitsen siitä, ett'ei kyytivaunuissa ollut meille tilaa; mutta en toivoisi pahimman vihollisenikaan täytyvän ratsastaa niin huonoilla konilla, kuin meidän hevosemme olivat.

VIII.

Beyroth'ista kotiin.

Matkamme Palestiinassa ja Syriassa oli siis onnellisesti päättynyt. Väsyneinä, erittäinkin ratsastuksesta Schtoran ja Beyroth'in välillä, odotimme suuresti tarpeellista lepoa. Keskiviikkona Toukokuun 14 p:nä k:lo 7 illalla astuimme egyptiläiseen höyrylaivaan matkustaaksemme *Portsaid'in, Suez'in-kanavan ja Ismailian* kautta Egyptin pääkaupunkiin, *Kairoon*. Kaksi vuorokautta matkustettuaamme saavuimme viimeainittuun kaupunkiin perjantaina 16 p:vänä iltapäivällä. Viivyimme Kairossa sitte lähes neljä päivää. Koko ajan aamusta iltaan asti käytimme niiden merkillisyyksien katselemiseen, joita tässä paikassa löytyy runsaasti. Ikivanhan sivistyksen jälkiä huomaa matkustaja kaikkialla. — Pappienkokouksessa Jerusalemissa tutustuimme, kuten ennen olen maininnut, pastori B:iin, joka asuu Kairossa ja on harvinaisen hauska ja ystävällinen mies. Hän teki meille joka päivän varalle uuden ohjelman, jonka avulla helposti voimme huomata kaikki, mikä ansaitsi näkemistä. Aina kun häneltä vaan riitti aikaa opasteli hän meitä matkoillamme ja käveli retkillä; ja kun virkatoimet häntä estivät, selvitti hän meille asiat ja paikat niin hyvin, että suuritta vaikeuksitta voimme omin päin suoriutua. Milloin matkustimme "Siseh'in pyramideille," milloin ratsastimme muuleilla "vanhaan Kairoon," milloin soutelimme venheellä valtaavan, ihmeellisen Niili-virran aaltoloilla, milloin kävimme basaareissa, jossakin moskeassa, linnoituksessa, kirjastossa, taikka "kalifein haudoilla," milloin kävelimme Esbekijellä lähemmin tutustuaksemme kansan elämään j.n.e., j.n.e. Matkamuistelmani tulisivat liian laveiksi, jos tässä kertoisin kaikista niistä merkillisyyksistä, joita joka askeleella tapaa tässä maailman vanhimmassa sivistysmaassa. Matkustajat ovat kirjoittaneet suuria teoksia tämän ikivanhan sivistysmaan muinaisista vaiheista ja suurista muistomerkeistä, jonka tähden en ryhdy lainkaan niistä kirjoittamaan. Huomattavaa on että juuri täällä muhammettilaisuus kukoistaa ja vallitsee uskonnollisella alalla hyvin voimakkaana. Sillä näyttää täällä olevan oikea keskikohtansa. Se ilmenee muun muassa siitä, että yksinään Kairossa on 400 moskeaa. Ilolla saatan mainita että kristillisetkin kirkkokunnat tekevät siellä työtä milloin paremmalla milloin huonommalla menestyksellä, ja että Jesus Kristuskin on löytänyt siellä sydämiä, jotka ovat avautuneet Hänelle. Mutta sittenkin pakanuuden pimeys, joka muhammettilaisuudessa on kauhistavampi kuin missään muussa niistä uskontomuodoista, joita ahtaammassa merkityksessä kutsutaan pakanallisiksi, peittää maan ja kansan. Jokainen kristitty, joka matkustaa täällä ja näkee noitten kapeitten, jäykännäköisten minareettein kohouvan taivasta kohti, ei voi muuta kuin toivoa ja rukoilla, että nuo sadat ja tuhannet moskeat pian, hyvin pian muutettaisiin kristilliseksi kirkoiksi, joissa julistettaisiin evankeliumia "ristiinnaulitusta" jokaiselle uskovaiselle autuudeksi, että pakanuuden pimeys hälvenisi ja Kristuksen kirkkauden loisto valaisisi pimeitä sydämiä. *Milloin* tämä aika tulee, sen tietää yksin Herra; mutta jokainen rukoilkoon uskossa, että se tulisi.

Ne päivät, jotka olimme päättäneet oleksia Kairossa, kuluivat pian. Tiistaina 20 p:nä Toukokuuta oli lähtöpäivä. Helteinen aurinko oli laskeutunut ja ilta oli käynyt viileäksi ja miellyttäväksi kuuman, polttavan päivän perästä. Toverini v. R. ja minä kuljimme ystävällisen pastori B:n saattamana Kairon rautatien asemalle, matkustaaksemme yöjunalla Alexandriaan. Suuri tungos oli asemalla. Varmaankin olivat kuuman päivän takia useimmat matkustajat säästäneet matkansa yöksi. Vaunuihin ei tahtonut mahtua kaikki matkustajat. Kauvan etsittyämme löysimme vihdoin jotenkin mukavan paikan. Vielä kerran puristimme jäähyväisiksi ystävä B:n kättä. Vielä silmäsimme Kairoon, se näyttikin meistä nyt niin omituisen viehättävältä, kun oli synkkä yö ja siellä täällä tuikkeli kirkkaita valoja. — Juna lähti kiitämään Välimeren rannikkoa kohti. Päästyämme matkalle aloin lähemmin tarkastaa sitä kirjaviaa seuraa, johon olimme joutuneet. Läheisin naapurini oikealla puolella oli eräs arabialainen kirjailija, joka, kumma kyllä, osasi puhua saksaa. Hän sanoi oleskelleensa Saksassa neljä vuotta ja olevansa nyt matkalla Damaskukseen, likemmin tutustuaksemme sikäläisiin oloihin, joista hän aikoi kirjoittaa tutkimuksen. Hetken kuluttua kääntyi puheemme uskonnolliselle alalle, kun kysyin, tiesikö hän mistä muhammettilaisten kuukauden pituinen paasto, joka muutama päivä sitten oli päättynyt, oli saanut alkunsa. Sanoin matkalla kuulleen monenlaisia selityksiä, muun muassa Damaskuksessa seuraavan:

Kun Muhammed kerran oleskeli Damaskuksessa, näki hän siellä ihmeen kauniin tytön, johon hän heti rakastui. Tietysti hän tahtoi saada tytön vaimoksensa. Mutta tyttöä ei myöntynyt hänen pyyntöönsä, hän kun jo sitä ennen oli rakastunut erääseen nuoreen mieheen. Profeetta kävi mustasukkaiseksi. Eräänä iltana, kun Ramadan — se oli tytön isän nimi — pani toimeen pidot, joihin hän kutsui Muhammedin ja muita eteväitä henkilöitä, tapasi profeetta tytön ja hänen rakastajansa Ramadan'in kartanon portilla hellästi seurustelemassa; mustasukkaisuuden kiihdyttämänä hän miekallansa lävisti nuoren tytön. Tehtyänsä tämän hirmuisen työn meni hän sisälle aivan kun ei mitään olisi tapahtunut. Ihmiset, jotka myöhemmin saapuivat pitoihin, huomasivat portilla ruumiin ja kertoivat siitä sisään tullessaan. Aikaa voittaen alettiin kaivata perheen nuorta tytärtäkin. Kaikki riensivät ulos ja löysivät hänen lävistettyä portilla. Kauhistuneena ja surun valtaamana vaati Ramadan etsimään rikollista.

"Sen, jonka miekka on vereen tahrattu, täytyy kuolla, olipa se vaikka itse Muhammed." Vastustamatta tunnusti Muhammed rikoksellisen työnsä ja kertoi syyn siihen sekä lisäsi: "Tästä lähtien pitää kaikkien naisten käydä huntu kasvoilla, jott'eivät he suloudellansa viettelisi miehiä kiusaukseen, ja tämän rikokseni tähden minä paastoon kuukauden sekä annan käskyn tunnustajoihini, että hekin joka vuosi paastoovat kuukauden." Paastoa kutsutaan sittemmin murhatun tytön isän nimellä Ramadan'iksi. — Kuultuansa kertomukseni, joka ei suinkaan saattanut Muhammed'in uskonnon perustajaa varsin edulliseen valoon, hymyili mies pilkallisesti ja sanoi, ettei selitykselläni ollut rahtuakaan perustetta. "Paasto", sanoi hän, "on saanut alkunsa siitä luonnollisesta syystä, että se on terveellinen kuumassa ilman-alassa. En minä ainakaan tiedä muuta syytä siihen enkä ole löytänyt toista tutkimuksien kautta mainitussa asiassa."

Puhelimme yhä edelleen uskonnollisista asioista. Kerskaillen lausui hän: "Minä puolestani en luota Muhammed'iin enkä profeettoihin." Hän tahtoi omistaa itselleen kunniaa, jopa kerskata siitä, ett'ei hän uskonut Muhammedia eikä profeettoja, kuten hänen sanansa kuuluivat; Kristuksesta ei hän tahtonut kuulla puhuttavankaan. — "Te olette siis vapaa-ajattelija?" minä sanoin hänelle. "Aivan oikein, niin olenkin. Jumalan kyllä uskon löytyvän, mutta hän ei ole lainkaan hyödyttänyt minua enkä minä välitäkään hänestä", hän vastasi. — "Te ette siis tarvitse häntä?" — "En." — — "Mutta kuinkahan onkaan, eikö omatuntonne jolloinkuloin todista teitä vastaan? Eikö se sano, että olette rikkonut siveyden lain vaatimuksia?" — Tähän kysymykseen hän ei tahtonut suorastaan vastata, vaan koetti kierrellä sitä kaikenlaisilla väitteillä. Mutta kun uudistin kysymykseni, tuli hän kuitenkin sen verran myöntäneeksi, ett'ei hän ollut varsin viaton. "Ihan selvää on siis, että teidän kerran välttämättömästi täytyy joutua tekemisiin sen Jumalan kanssa, jonka olemassaolosta te olette vakuutettu. Jollette tahdo tehdä hänelle tiliä jo tässä ajassa, niin täytyy teidän tehdä ainakin tuomiopäivänä. Teidän omatuntonnehan todistaa teitä vastaan."

Puheeni johdosta rupesimme vähän keskustelemaan tulevaisesta elämästä ja ijankaikkisuudesta. Hän koetti kaikin voimin vierottaa tätä ajatusta mielestään. Selvästi huomasin, että hän kävi vähän levottomaksi. Kaikenlaisilla verukkeilla koetti hän hälventää levottomuuttaan. Onnistuiko hän siinä, en tiedä. Kaikissa tapauksissa oli nukkuvan omantunnon ääni herännyt. Tunnustin hänelle uskoni ja koetin selittää hänelle, että minä ainakin tarvitsen Vapahtajaa ja että minulla olikin Vapahtaja, Jesus Kristus, joka on minun puolustajani nyt ja tuomiopäivänä. — "Te olette siis kristitty?" sanoi mies. — "Niinpä olen ja tahdonkin olla; ilman Jesusta en voi elää, ilman häntä en voi kuolla enkä astua tuomiolle." — Tähän pysähtyi keskustelumme, sillä mies vetäytyi syrjään eikä tahtonut pitkittää puhettamme.

Tuona pimeänä yönä, jolloin kuljimme Alexandriaa kohti, tulin tämän keskustelun johdosta erittäin ajatelleeksi sitä surkuteltavaa seikkaa, että ihmiset ylimalkaan tahtovat kokonaan vierottaa sydämestään kaikki tuomion ja ijankaikkisuuden ajatukset ja tuuditella mieltänsä makeaan, petolliseen uneen. Muhammettilaiset ja kristityt ovat siinä suhteessa aivan yhtäläisiä. Voi, kuinka hirveätä lieneekään, kun kerran täytyy herätä tuosta unesta! Oi, ett'ei olisi liian myöhäistä! — Arabialainen matkatoverini katosi ainaiseksi silmistäni Alexandrian rautatien-asemalla. Kenties hän joskus muistaa yöllisen keskustelumme, Suokoon Jumala, että sekin olisi auttamassa häntä kääntymään Jumalan puoleen, jota vastaan hän tässä tilaisuudessa taisteli!

Alexandriassa, joka on eurooppalaiseen malliin rakennettu suuri kaupunki Välimeren rannalla, viivymme ainoastaan muutamia tunteja, siksi kun laiva lähti Ateenaan. Matka, joka kesti vähän päälle kahden vuorokauden, oli erinomaisen hauska, meri kun oli tyyni melkein koko ajan. Olimme siten tilaisuudessa nauttimaan raitista meri-ilmaa ja tarpeellista lepoa, mikä olikin välttämätöntä, koska pienet retkeilymme Egyptissä olivat tehneet meidät tuiki väsyneiksi.

Viivymme *Ateenassa* neljä päivää, joina huomiomme oli kiintynyt kaikkeen ylevään ja jaloon, jota täällä tapaa. Eloisa Hellas vanhoine muistomerkkeineen tarjoo paljon, joka ansaitsee matkustajan tarkkaavaisuutta. Joka päivä kävimme katselemassa noita suuremmissa jätteitä Kreikan suuruuden aikakaudelta, joita jokaisen matkustajan täytyy Ateenassa käydessään ihmetellä. Tuskin voi ottaa askeltakaan tapaamatta jotakuta vanhan sivistyksen muistomerkkiä. Toinen suuri raunio toisensa vieressä viittaa matkustajaa muistelemaan Kreikan kansan muinaista mahtavuutta. Kuumeentapaisella innolla ovat tiedemiehet ja tutkijat viime vuosikymmeninä koonneet ja järjestäneet kaikki, mitä on jäljellä muinaisilta ajoilta. Siten on voitu ja voidaan yhä paremmin saada selville muinais-kreikkalaisien maailmankatsanto, elintavat y.m. Matkustajan ajan vie kokonaan suurten museoiden katseleminen, joissa säilytetään vanhoja kapineita, taideteoksia j.n.e. — Nykyinen Ateena, joka on suurehko (90,000 asukasta) uuden-aikaisesti rakennettu kaupunki viehättää suuresti matkustajaa, ja vielä enemmän sen laajat ympäristöt.

Jätän taideteokset, rauniot y.m., huolimatta niistä tehdä tarkempaa selkoa. Huomautan vaan siitä, mikä etupäässä veti huomioni puoleensa Ateenassa, nim. että ap. Paavali kerran, 2:lla lähetyksimatkallaan, kävi täällä, että hänkin jaloillansa tallasi Hellaksen herttaisia seutuja. Itse paikka, "*Areopagi*", jossa hän julisti elämän sanaa, on vielä jäljellä. Sen saarnan kautta, jonka hän siinä piti (Ap.

T. 17:22-31), kylvi hän kristin-opin jaloa siementä ihmisten sydämiin, siementä, joka toivottavasti kantoi hedelmiä, ainakin muutamissa, ijankaikkiseen elämään.

*****

Tiistaina Toukokuun 25 p:nä jätimme Ateenan ja matkustimme rautateitse Patrakseen, mennäksemme sieltä höyrylaivalla Brindisiin. Rautatie Patrakseen kulkee pitkin Korintoksen lahden ihmeen ihanaa rantaa. Peloponneesoksen koko pohjois-osa on tavattoman hedelmällinen; matkustaja kulkee koko ajan aivan kuin ihanimmassa puutarhassa, ja silmää sulostuttaa kaikkialla luonnon kauneus. Matkalla poikkesimme muinaiseen Korintokseen, josta ei ole enään jäljellä muuta kuin muutamia vähäpätöisiä raunioita. Mitätön, siivoton kylä on näitten raunioitten läheisyydessä. Ap. Paavali oli muinaisessa Korintoksessa tehnyt työtä Jumalan valtakunnan levittämiseksi. — Merimatalla vietimme muutamia herttaisia hetkiä mainion kauniilla Korfun saarella.

Toukokuun 29 p:nä aikaisin aamulla seisattui laiva Brindisin edustalle, ja me astuimme Italian mantereelle. Muutaman tunnin kuluttua pitkitimme rautateitse vanhaa Pompejia kohden, johon minä aijoin pysähtyä muutamaksi päiväksi. Jo saman päivän iltana k:lo 9 1/4 erosin rautatien asemalla Pompejin edustalla rakkaasta ystävästäni v. R:sta, joka lähti Rooman, Genuan, Milanon ja Sveitsin kautta omaistensa luoksi Saksanmaalle. Näin jäin yksinäni pitkittämään matkaa pohjoiseen päin. Ilman suuritta vastuksitta tein matkan Vesuviukselle, viivyin sitte muutamia päiviä ihanassa Napolissa ja vanhassa, muinaismuistoista rikkaassa Roomassa ja matkustin sitten Florensin, Milanon ja S:t Gotthard'in kautta Basel'in kaupunkiin Sveitsissä, jonne saavuin Kesäkuun 7:nä päivänä illalla.

Baselissa, jossa viivyin kokonaisen kuukauden, olin tilaisuudessa tarkastamaan niitä huomiota-ansaitsevia uskonnollisia oloja, jotka Sveitsissä ovat aikain kuluessa muodostuneet. Kehittynyt epäusko ja Jumalan kieltämys toiselta puolen, ja totinen kristillinen usko toiselta puolen ovat tässä maassa julkisessa sodassa keskenänsä, ne ovat erotetut toisistaan kuin kentiesi ei missään muualla. Joko — taikka! Joko ihmiset kuuluvat julkisesti uskottomien ja Jumalan kieltäjien joukkoon, taikka ovat he kokonansa yhdistyneet uskovaiseen joukkoon. Juopa näitten joukkojen välillä näyttää ihmissilmälle melkein ylipääsemättömäksi. Sotaa käydään julkisesti molemmin puolin, ja aseet ovat hyvin teroitettuja. Se, joka uskoo Jesukseen Kristukseen, tietää, millä tavalla tämä taistelu päättyy. Hän, joka kutsutaan "Voitonruhtinaaksi", ja josta raamattu sanoo, että "Jalopeura Juudasta on voittanut", on aivan varmaan johdattava hänen puolestansa taistelevan lauman ijäiseen voittoon.

Koitin Baselissa oleskellessani tutustua sisälähetyksen toimintatapoihin; sen eri haarat: kaupunkilähetys, sunnuntaikoulut, kristillinen diakonia, kolportööritoimi ja nuorukaisyhdistykset olivatkin erityisten tutkimuksieni esineenä. Siinä tarkoituksessa kävin Grischoonan laitoksessa, joka sijaitsee kahden tunnin matkan päässä Baselista, ja tein matkan Bern'iin, lähemmin tutustuakseni siellä vaikuttavan "Evangelische Gesellschaft'in" toimintaan. Baselissa ollessani oli suuri lähetysjuhla, jota tällä erällä vietettiin tavallista suuremmilla juhllaisuuksilla, koska oli kulunut seitsemänkymmentäviisi vuotta sitten kun Baselin lähetys perustettiin. Juhlassa oli kymmeniä tuhansia ihmisiä läheltä ja kaukaa, niitten joukossa 129 pappia ja lähetysaarnajaa.

Matkallani pohjoiseen pysähdyin kahdeksi viikoksi *Berliniin*, tutustuakseni siellä olevan kaupunkilähetyksen ja nuorukaisyhdistyksen vaikutukseen.

Heinäkuun 22:na p:nä matkustin Tanskaan, jossa oleskelin viikon päivät Askov'in kansan-opistossa, kävin käymäselältä Börkop'in kansanopistossa ja olin Wiborg'in opettajakokouksessa sekä pohjoismaisessa koulunopettajainkokouksessa ja sunnuntaikoulukokouksessa Köpenhaminassa. Koetin tarkkaan tutkia kansan-opistojen syntyä, kehitystä ja luonnetta täällä niiden synnyinmaassa. Sen ohessa tahdoin lähemmin tutustua suureen sisälähetys-liikkeeseen, joka nykyään voittaa yhä enemmän alaa Tanskassa ja on luonteeltaan kirkollinen. Köpenhaminassa oleksiessani otin selvän sikäläisen kaupunkilähetyksen ja nuorukais-yhdisyksen toimintatavasta.

Loppuosan matka-ajastani Syyskuun 4:n päivään asti käytin Ruotsia varten, jossa olin "vapaassa pappis-kokouksessa" Tukholmassa ja kansanopisto-kokouksessa "Hvilan" kansanopistossa Skånessa, koetin saada tietoa kaupunkilähetyksen, sunnuntaikoulun ja nuorukais-lähetyksen toiminnasta Tukholmassa.

Syyskuun 5 p:nä saavuin jälleen rakkaaseen kotimaahani. Kaikki oli hyvin onnistunut. Niin kuin hyvä ystäväni Helsingin rautatien-asemalla eron hetkellä toivotti minulle, olikin Herra koko matkalla vahvistanut, auttanut ja tukenut minua vanhurskautensa oikealla kädellä. Hänen nimensä olkoon ylistetty ijankaikkisesti!

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by

U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR

NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it

takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.